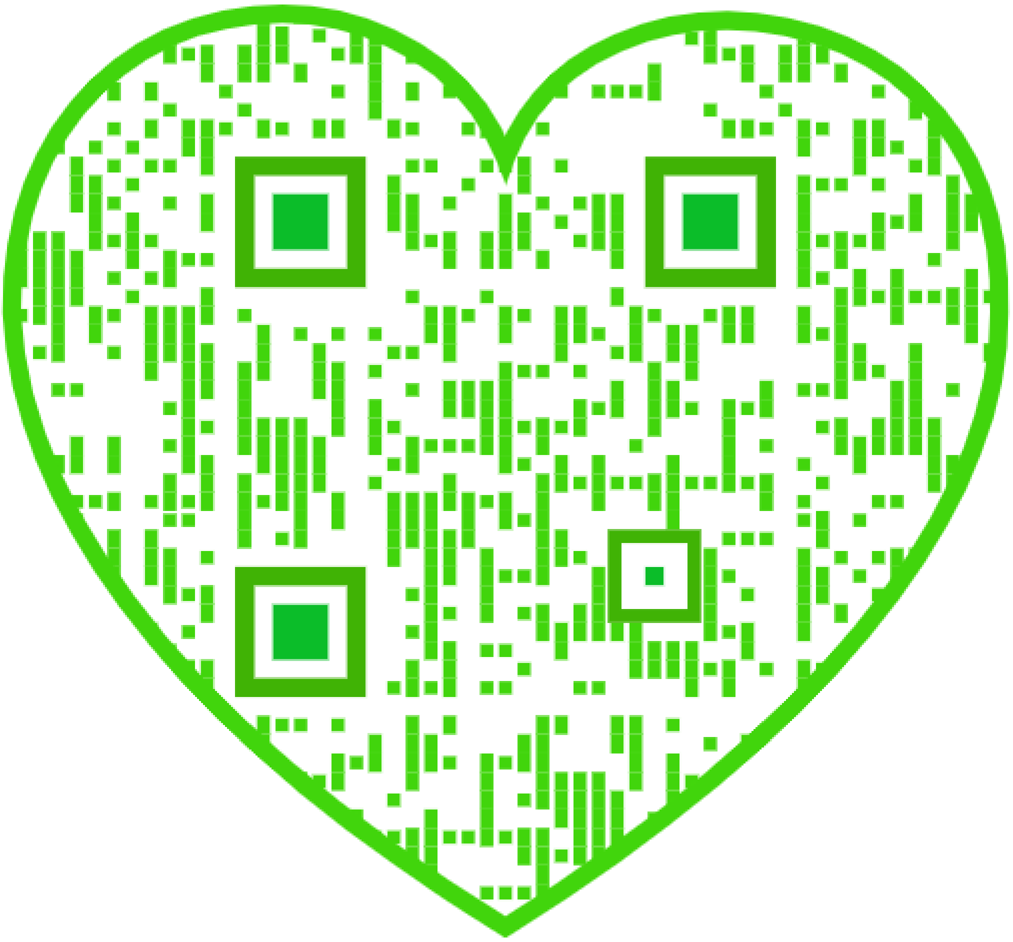

H. VAN ANDEL, Gedempte Slaak 79.
BOEKHANDEL.
Grootste Lees-Bibliotheek
van ROTTERDAM
in 4 talen — 54000 boeken op elk gebied voorhanden.
CATALOGUS 15 CENT.
Leesprijs voor alle boeken 8 ct. per week en per deel.
Elken dag langer 1 cent.

DE FRONTIEREN OVER

DOOR

J. POSTMUS.

1C-0 K
post

DE FRONTIEREN OVER.

HOLLAND IN HET JAAR 1672.

DOOR

J. POSTMUS.

GEÏLLUSTREERD DOOR JOHAN GEBHARD.

PRETORIA. BOEKHANDEL VOORHEEN HÖVEKER & WORMSER. AMSTERDAM. POTCHEFSTROOM.

13073

p 86 3156444
B 1001 287 957
Informatiecentrum Jeugdlectuur
Gemeente Bibliotheek Rotterdam
90-42

I.

ZEILEN REVEN!

De stormklok loeide over Holland. De lucht was vervuld van droeve geruchten ....

De vijand, nu een drievoudige, was de frontieren over. De dreunende voetstap van Fransche voetknechten steeds naderbij; het brieschen der rossen; het gerinkel van het staal; het roeren van de trom.

Alle glansen plotseling dof geschenen door die van den »Zonnekoning", Louis XIV, aan het hoofd van zijn heiren, de Republiek, »die hem rechtens toekwam", weer opeischend en in bezitnemend.

Waar is men nog buiten schot? Waar mag het veilig nog zijn? Wijs ons den weg toch!

Zoek de »*Zeven Provinciën*" op zee nu.

Holland is er nog wel: De frontieren over. Maar enkel ter zelfverdediging.

En tòch, en ook nù, slechts de frontieren over zal Holland bestaan. Zijn roeping getrouw.

Doch de Staatsche galjoot, het advysjacht, is reeds op weg naar de vloot ....

Ginds is de kim bezaaid met kleine, vierkante witte plekken, met zwarte stippen en vakken er onder.

Die witte plekken, daar in het Zuiden aan den horizont,

zijn de honderd en zooveel schepen, die op de vlakte van Schooneveld, buiten het zeegat van de Wielingen of den mond van de Schelde ten anker liggen.

Houdt u gereed, Janmaat, straks is het sein: *Zeilen reven; onttakelen!*

Wat wist schipper Wouters er van! Hij was enkel »opgecommandeerd" om »de blikken doos met de schrifturen" af te geven in handen van den »Groot-admiraal".

»'t Zal je gebeuren, meneer!" was zijn korte bescheid geweest.

»Pas op dat ding" had het geheeten tot den adelborst, den appoincté zeiden de heeren, en de »jonker", Nicolaes Dammers, mocht van hooge komaf zijn, hij kreeg het ding één, twee, drie tegen zijn lijf. Oppassen en oprapen was de boodschap.

Nu in volle zee kon 't een goed woordje lijden.

»Een mooie vaart, jonker!"

»Ja, schipper, de galjoot loopt goed!"

Wouters keek of 'ie wou zeggen, »vaar ik er dan niet op!" Die rijkelui's kinderen wisten zoowaar van toeten noch blazen.

Maar 't was zoo, de galjoot liep best. Met een vaart sneed het schip door 't water.

Aan bakboord was men nu Voorne al lang voorbij, het hoogere land van Walcheren zag men aan stuurboord nu.

De wind was niet meer zoo hard, als hij in den beginne geweest was, maar er woei toch nog een aardige bries uit het Noorden, of precieser uit het Noord-Oosten.

't Was nog vroeg in den morgen. Bij mooi maanlicht was de tocht van Rotterdam uit begonnen — de Juni-nacht was maar kort — en Maasland's Sluys gepasseerd, was het pad dwars tusschen den ouden toren van den Briel en de plaat van de Rassen en de Hompels door wel te vinden geweest.

»Laat dat maar aan mij over" had Wouters gezegd, toen 't kabeltouw los was gehaald en het anker gelicht.

En nu naderde men steeds dichter de vloot, en de schipper hield vol tegen den appoincté, dat hij de *Zeven Provinciën*, het groote, nieuwe admiraalschip, reeds kon onderscheiden.

En toen het Dammers een poosje later met den vinger werd aangewezen was deze gehouden, natuurlijk, het prachtige zeekasteel heel duidelijk van de andere schepen te onderscheiden!

Het duurde ook inderdaad niet lang, of de galjoot passeerde reeds het eerste, of juister achterste schip van de zoogenaamde achterhoede. Het lag gestrekt voor zijn anker; er scheen al eb te loopen en duidelijk kon men het water vóór tegen den boeg zien spatten.

En nieuwsgierig is 'n mensch overal, ook op zee. Of daar juist misschien; want op gewone tijden is er zooveel variatie niet. Tientallen van »koppen" kwamen op verschillende punten over de verschansing kijken, terwijl de kapitein, die achter op de hut stond, blijkbaar veel lust had de galjoot te praaien en toe te roepen, dat ze langs zij zou komen, want ieder was benieuwd naar berichten van den vasten wal.

»Maar dat kun je denken!" bromde schipper Wouters, »ziet me de man dan niet, dat we de admiraliteitsvlag in top hebben?"

En zoo was het. Ook woei er een klein puntig vlaggetje nog naast om te beduiden, dat niemand de galjoot mocht ophouden vanwege schrifturen voor den opperbevelhebber der vloot, die aan boord moesten zijn.

Al meer en meer geraakte de galjoot thans »in" de vloot. Nu passeerde men het eene schip, dan het andere. Wouters scheen ze alle te kennen, ook zonder dat hij den naam achter op den spiegel had gelezen. Want daar men vóór stroom en wind kwam aanzetten, terwijl de schepen, voor anker, naar gewoonte met den kop er tegen in lagen, zag men telkens van iedere »schuit" het eerst het voorschip met den scherpen

voorsteven en den boegspriet, en daarachter, hooger op, den platten voorkant van de zoogenaamde bak en het galjoen met het schegbeeld voorop, meestal de een of andere zeeleeuw of zeemeermin, of iets van dien aard, keurig en kleurig geschilderd en met sierlijk beeldhouwwerk.

Maar dat was nu enkel zoo de »aardigheid". Doch dan soms twee en drie, ja zelfs vier rijen kanonnen boven elkander, die op het dek dan meegeteld.

»Kijk", riep de schipper tegen Dammers, aan wien hij zijn wijsheid gaarne mocht luchten, »daar heb je de *Jona*, en dat's de *Josua* en hier heb je de *Reiger*. En die daar dat kleine fregat is *De kleine Herder*, daar je straks moet wezen, als je zei; en hier heb je het *Wapen van Enckhuizen*".

En zoo ging het maar aldoor en de schipper gaf »tekst en uitlegging". Dien kapitein van de *Dolfijn* zou ik niet kennen? Als 't je belieft! Dat is Wiebren Pieters. Die is de fortuin ook meegeloopen. Hij is net zoo begonnen als ik. We hebben nog op het zelfde schip gevaren... Maar daar heb je zoo waar de *Hollandia*. *Dàt* nu is het admiraalschip van den jongen Tromp, Kees Maertensz wil ik zeggen. Dat's een sinjeur, hè? Vier à vijfhonderd menschen aan boord en een goede tachtig kanonnen, 't is ook geen gekheid".

Intusschen, al redeneerende wist de schipper met zijn galjoot wat handig tusschen al die schepen door te manoeuvreeren. En dat was zoowaar zoo makkelijk niet. Precies of je door een stad voer, tusschen de huizen door. En huizen als torens!

Er waren er bij, haast wel dertig voet hoog, achterop dan altijd, gerekend van het hoogste punt achter op de kampanje, waar men de groote vergulde lantaarn zag staan (seinlichten 's nachts!) tot op den zeespiegel.

En die heele drijvende stad lag daar nu verankerd met monsterachtig dikke kabeltouwen, waarlangs het water stroomde en spoelde van de Noordzee — Der stede kerkhof; voor menigeen althans....

Uit het eskader van Luit.-admiraal Tromp raakte de galjoot nu onder de schepen van den »middentocht", ofte wel het »Centrum", gekommandeerd door den heer De Ruyter in persoon. Daar had men nu de *Zeven Provinciën* vlak vóor zich: een *kerk* in de stad!

En een kerk, vond Janmaat, die er zijn mocht, met al dat beeldhouwwerk en kleurig schilderwerk met vergulde guirlandes, die zich overal langs het boord, tusschen en over de beelden, rondslingerden; en dan zoo fier en zoo trotsch op het water liggende, een reus ter zee, dat schip!

De galjoot schoot langs zij, er eerst achter omheen loopende om in den stroom op langs het boord te komen.

Welk een verdiepingen, wat rijen van vensters, kajuitspoorten, ramen, groote en kleine glazen en vensterruiten.

Maar de tijd ontbrak nu voor veel bekijks. Nu binnen boord!

Vlug klauterde de schipper langs den touwladder naar boven; 't was een heele hoogte.

Toen hij echter bij den valreep kwam, werd hij kort en goed door de schildwachts, met musket en sabel gewapend, tegengehouden. Maar daar de schipper zei, wat het geval was, werd hij al spoedig doorgelaten en naar achteren (bij de hut) gebracht.

Wouters, al was hij er niet voor den eersten keer, keek zich de oogen uit op het dek. Dat was wat anders nog dan op zoo'n advysjacht.

Welk een schare menschen; en wat een drukte!

Alles was in de weer in den vroegen morgen. De een hield zich bezig met het touwwerk op te schieten en het dek ordelijk en zindelijk te maken; een ander was met kogels, of iets van dien aard, dat tot de kanonnen behoorde, aan het sjouwen; of wel had het druk met een musket of een sabel te poetsen. Weer een ander zag men met een bak met grutten of pekelvleesch, of zoo iets, naar de kombuis loopen.

En toch, in weerwil van die drukte, wat ging er alles rustig in zijn werk. Een ieder kende zijn plaats en zijn taak.

Daar kwam er onverwachts nog een kink in den kabel. Een kleine opschudding op het achterdek. Een luitenant — de officier die de wacht scheen te hebben — wilde Wouters z'n blikken doos met de schrifturen afnemen, maar dat laat zich denken!

Hij zou de stukken zelf wel bij den heer Admiraal in de kajuit brengen!

»Ik verhuurde me liever op een Duinkerker," — zei de schipper — »'t is zonde, dat 'n mensch het zegt, maar je haalt me de woorden uit de keel. Mijn orders luiden dit ding (en hij sloeg op het blik, dat het daverde!) aan den Groot-Admiraal zelf af te geven en een knappe kerel, die het me uit handen krijgt!"

De luitenant lachte eens, de luitenant keek eens zwart, maar het bleef er bij. Misschien ook daardoor, dat de oude heer juist zelf aan dek kwam.

Daar stond hij, de »groot-admiraal" om met Wouters te spreken, met zijn rond gelaat en breeden kin, zijn opgestreken knevel en groote lange krullen — een indrukwekkende gestalte.

En toch, zwaar en breed geschouderd mocht hij zijn, groot van statuur kon men hem niet noemen. Maar alevel om de oogen voor neer te slaan, als je voor hem stondt — dat erkende Wouters naderhand zelf.

Hoe flink zag de admiraal er nog uit schoon reeds ver in de zestig. Ja, hij begon al mooi grijs te worden, doch zijn voorkomen was dat van een veertiger, zoo vol en blozend was zijn gelaat.

Maar bovendien: wat stond hij daar rustig en kalm. Hij lachte eens, toen hij den schipper daar zag staan met z'n blikken doos tegen de borst gedrukt — als een moeder haar kind, dat ze niet af wil geven voor geen geld. En Wouters kreeg een wenk om bij hem te komen.

De oude schipper ontblootte het hoofd. Buigend kwam hij nader. Dat ging hem beter af, dan men ooit zou gedacht hebben. Maar de groot-admiraal was ook de groot-admiraal!

Dat de schipper voorts zelfs een hand heeft gehad van den admiraal — heeft hij later verteld, maar te bewijzen valt het niet.

»Kijk," placht hij wel te vertellen aan den wal, »kwaad is hij allesbehalve, maar je ziet het hem toch aan z'n zware wenkbrauwen aan, dat hij, als 't pas geeft, iemand onderste boven kan kijken. Pas op je tellen, als 't niet gaat, zooals hij het verordineerd heeft. Hij zou het je dan ongezouten zeggen. Klaar Duitsch, daar is geen woord Latijn bij. Maar je zult me toegeven, 't is ook geen kleinigheid zoo'n honderd schepen met zooveel duizenden en duizenden menschen er op te regeeren. En dat dikwijls juist op momenten, als daar op zee de hel is losgebrand ...."

De schipper zegt het op zijn manier. Maar ongelijk heeft hij niet. Laat hem een oogenblik tijds om de vragen te beantwoorden, die de admiraal tot hem richt. Vóór de galjoot weer »dwars af" wordt gezet, mogen we wel even een bescheiden oog slaan op den opperbevelhebber. Ja, daar staat hij nu vóór ons de man, die nu een dag of tien geleden — Dinsdag 7 Juni (1672) — bij 's lands deplorabelen toestand de eere der Republiek heeft opgehouden. Kijk hem er op aan, hij is de eenvoud in persoon, al kan hij zich terdege doen gelden, als 't moet. 't Geheim van zijn macht? Vraag het zijn kajuit; daar ligt hij op zijne knieën, vóór hij aan den slag gaat. En als een kindeke voor 't bedje: enkel eerbiedenis; hij, de strijdbare held!

»En op het bidden streek hem alle zwaarigheid van zijn hert .... en hij zeide, dat hij naa 't bidden als een ander man was opgestaan."

»Als de Almachtighe Godt kloekmoedigheit wil geven" — zei hij dan — »dan verkrijgt men d' overwinning. Dit werk is van Godt soo bestierdt, zonder dat wij daar reeden van konnen geven."

En dat geloof was weer op de proef gesteld ....

Ook ter zee waren de plannen van den wijzen Raadpensionaris faliekant uitgekomen.

De Witt had den vijand willen voorkomen door een aanval op Brest en Rochelle. Zelfs had hij, de onbezonnen optimist, een landing op de Fransche kust in den zin.

Er kwam wat van terecht! Ook de Engelsche oorlogsverklaring verraste den Raadpensionaris, die zich in 't voorjaar van 1672 zoo ongeveer door alles en allen liet verrassen.

Had hij, *als* de landing gelukt was, ook maar niet even de Fransche koloniën in de West willen nemen!

Wèl, — nù dan een nieuwe tocht naar de Theems, als nu vijf jaar geleden!

Ook deze plannen mislukten, het Zeeuwsche eskader kreeg vertraging en tegenwind. En de beide vijandelijke vloten konden zich vereenigen (bij Portsmouth).

Nog gaf De Witt het plan niet op. Brief op brief ging er naar De Ruyter en zijn broeder Cornelis, den gevolmachtigde der Staten op de vloot.

De Ruyter placht den Raadpensionaris gaarne te gehoorzamen. Hij was zijn *vriend*, ook in den bijzonderen zin des woords. (Brieven van de Ruyter, onuitgegeven, sluimeren nog in het Rijksarchief).

En werkelijk zeilde Van Ghent opnieuw met een eskader lichte schepen de Theems op, maar hij vond bij Sheerness zooveel tegenstand, dat hij terug moest. Zulke tochten als naar Chattam herhalen zich niet.

Dus kwam het weer op De Ruyter aan.

Er bleef niet anders over dan een slag in de open zee.

Michiel Adriaensz., als gezegd, houdt Hollands eere op. Hij staat bij de traditie. Hij dan toch gaat, zoo ge wilt, *de frontieren over.*

De Ruyter zoekt den vijand op.

En Dinsdag den 7^{den} Juni vindt hij hem bij Solebay op de Engelsche kust.

Voor den slag roept hij zijne kapiteins — scholen er licht

niet weder »poltrons" (lafaards) onder? — op de *Zeven Provinciën* bijeen. De slag mocht niet verloren worden, zoo God het niet wilde. Was de Patria daar ginds toch al niet zinkende....?

En straks teruggekeerd naar hunne bodems barstte het geschut los....

Aan eene beschrijving waagt men zich niet.

In hoofdzaak werd de slag geleverd tusschen de Hollandsche en de Engelsche vloot. De Fransche nam weinig deel aan 't gevecht.

York, door De Ruyter zelf aangetast, moest herhaaldelijk van schip verwisselen. Montagne, door Van Brakel in 't nauw gebracht, vond den dood in de golven. Toen de Franschen mee wilden doen werden ze door Banckers tot wijken gebracht.

Zware verliezen leed de Engelsche vloot. Maar ook onzerzijds was de schade, het verlies, niet gering. Tal van gekwetsten en dooden — onder de laatste ook Van Ghent.

Maar ze vochten als leeuwen onze mannen. De Ruyter was overal, deed dienst in iederen rang; was admiraal, kapitein, stuurman, matroos, alles tegelijk.

En Cornelis de Witt — hij vocht althans nu niet »van veer" op het kussen — stond voortdurend deftig toe te kijken, te midden van zijn mooie lijfwacht van 12 hellebardiers, hem, den gemachtigde, door de Hoogmogende Heeren Staten van Holland, vanwege de grootheid en hoogheid toegevoegd. Ook zegt men, dat hij kloekmoedig was te midden van het gevaar.

Laat het zijn. De Ruyter vocht het uit met zijn mannen. Van Nes, Banckers, De Liefde, Sweers, De Haen overtroffen elkander in moed en beleid.

Maar ondanks de schier bovenmenschelijke pogingen bleef, ofschoon er onzerzijds groote voordeelen waren behaald, de zege *twijfelachtig*. Evenwel — den volgenden dag ontweek de vijand den slag en onze vloot hield alleen zee. Toch achtte De Ruyter het geraden de kust op te zoeken tot

herstel der geleden schade. En zoo lag men nu hier voor anker.

Het doel van den slag was bereikt: Voor een landing der verbonden vijandelijke vloten behoefde vooreerst geen vrees te bestaan.

Dient er niets meer herinnerd?

Ook in de historie, ook als er van glorie gesproken wordt, maar zelden wordt de man »van den zelfkant der samenleving" gedacht.

Die man was er ook toen. En óók op de vloot.

Meest vragen we elkander naar de admiraals, de vice-admiraals, de luitenants in verschillende rangen; naar de schippers op z'n best.

Maar het »volk", de »equipage" .... ?

»Een matroos, — de man van 't laatste gelid!"

We denken het allicht. De *Matrozen* stonden bovenaan. Eerst na hen in rang kwamen de *Soldaten*, dan de *Hooploopers* of *Halfwassen brazems*, van zestien tot achttien jaren oud, en eindelijk de *Jongens*.

Onder hen allen woedde de dood het eerst en het meest bij het gevecht.

Nog even terug dan naar dien 7den Juni ....

Daar hebben er juist twee schepen elkander geënterd. Dat ging zoo in z'n werk: wijl de schepen destijds zich ter hoogte van de waterlijn sterk verbreedden, bleef er *een afstand van eenige meters* tusschen de beide scheepsboorden over, nadat zij elkander te boord lagen. Die afstand nu werd door de aanvallende partij op de eene of andere wijze *overbrugd*.

Drassig Holland: Ter zee .... *de guerilla*.

Op zulk eene krakende, wankelende, door bloed en zeewater glibberige brug, ontstond een gevecht; man tegen man met het mes of de bijl in de vuist.

Zoo vochten onze Geuzen van ouds op den gevaarlijken polderdijk, wegzakkend schier in het veen.

Wie gewond werd of verdrongen, wie mistrad, viel tusschen de twee logge gevaarten, die steunend, knarsend en piepend

tegen elkander lagen te wrijven. Vermorseld schier werd de man, de jongeling, het jongmaatje. Zulk een dood was ellendig en afschuwelijk. Doch genoeg; niet meer hiervan.

Denk u dat alles geschiedend, terwijl de kruitdamp zwaar hangt over het water. Enkel nu en dan weerlicht de vlam dwars er doorheen, een reusachtige, flikkerende vlam. Soms ook is het, of er plotseling iets opvliegt en in de hoogte gaat schitteren. En dan verdubbelt het gebulder en gedonder, aanloeiend tot een storm, die doet sidderen. Dan vliegt er soms een schip in brand ....

Als dan de schepen aan elkander vast blijven zitten, de enterdreggen hardnekkig houden in het tuig, en overal waar maar houvast te vinden was, en het afkappen niet vliegensvlug geschiedt, gaan èn vijanden èn vrienden in den dood samen te gronde ....

Daar staat nog steeds De Ruyter rustig en kalm op het achterdek, de schipper met de muts in de hand vóór hem.

Nog enkele jaren en ....

Negen en zestig, bijna zeventig jaren dus, zal De Ruyter dan oud zijn, als een kogel hem het onderbeen breekt. En hij, zegt ge, den heldendood sterft.

Den heldendood. Ik denk er geen oogenblik aan, u tegen te spreken. Maar realistische zin die het groote eert, wil ook het werkelijke zien *in werkelijkheid*.

Na een bij uitnemendheid eervol en werkzaam leven, te midden van den strijd op haast zeventigjarigen leeftijd te worden weggenomen, dat is het niet, hetgeen ons het meest of het eerst met deernis vervult.

Zelf zal ongetwijfeld de Admiraal zich de waarschijnlijkheid van zulk een uiteinde menigmaal voor oogen hebben gesteld.

Maar als oud man een ruwen smak te doen, gelijk een baal katoen hals over kop een hooge trap — het kunnen wel zes en dertig treden zijn geweest — af te tuimelen, daarna op een slingerend schip, onder betrekkelijk ruwe verzorging,

zonder koortsstillend geneesmiddel, zonder wondzuiverende middelen of verfrisschenden drank, met maden en wormen in den etter van de wond, aan wondkoortsen te liggen sterven, zonder eenig bericht van vaderland en huisgezin te kunnen bekomen, dàt vervult u met deernis en wekt ook nu nog in u een gevoel van innigen weemoed....

O, zeker, hij is »in den Heere gerust," doch dat is tusschen hem en zijn God. Geldt dit soms in mindering voor hetgeen hij bestond voor den Lande, voor de vrijheid van het Gemeenebest?

Doch waar voert mijmering ons heen! Ziet ge nu wel, dat *aan den zelfkant* van het land, aan den steilen rand — want dat was het — 's lands eere, in bange worsteling, en zóó en dáár alleen, nog werd opgehouden?

Maar zie ook weer òm u.

Schipper Wouters ligt op zij nu van den *Kleinen Herder* en moet wachten.

Waarom dit? En straks toch onmiddellijk toegelaten op de *Zeven Provinciën?*

Pas was hij het »Herderke" op zij, of daar ging een »sein op" van het Admiraalschip.

Ieder zeeman kent het. Het heet: *Algemeene bedestond; kerkwimpel hijschen.*

En op alle schepen ziet men eensklaps een puntige driekleur aan den kruistop omhoog gaan, ten teeken, dat de bemanning, den arbeid latende rusten, een wijle hare ziel verheft tot God. Geen saluut kan nu worden gedaan, geen ander sein gehoorzaamd.

Een gedempt gelui van de scheepsklok doet elk der zeelieden nu zachtkens zijn handwapen neerzetten en zich met rustige schreden naar het halfdek begeven.

De schippersfluit doet haar schril geluid hooren: De »Christelijke scheepsoefening" zal aanstonds beginnen.

Ernstige aanblik....

Op elk »halfdek" wordt nu een kring geformeerd. De

DE PREDICANT LEEST ZIJN CAPITTEL. blz. 13.

ziekentrooster of predicant treedt in het midden. De mutsen schuiven van de hoofden en — over de wijde wateren klinkt Psalmgezang. En naar Dathenus' berijming heet het: (Psalm 1 vs 4).

God kent den weg van der vromen gemoed
Hij draegt zorge voor hen en voor haer goed
Dies zullen zij welgelukzalig wesen;
Maer nadermael dat onze Godt gepresen
Op der godtloozen wegen niet en acht
Sij en haer doen worden tot niet gebracht.

Zie ze daar nu staan die mannen met gegroefde en gebruinde gelaatstrekken, havelooze, ongekamde baarden, grove door zeewater bevochtigde kleederen, riekend naar teer en wel meer onwelriekends. Veler trekken teekenen dofheid; die van anderen getuigen van wilde hartstochten, door de strenge scheepstucht eenigen tijd met geweld onderdrukt, maar gereed bij het eerste gezicht van bloed los te barsten en in huiveringwekkende bloeddorst over te slaan.

Intusschen, het lied van der boozen raed en zijn ondergang klinkt steeds voort. Als eene echo hoort men het van de loefwaartsche schepen herhalen. De laatste galmen sterven weg.

De predícant leest zijn capittel; spreekt het gebed. »Amen."

Weer trillen de tonen van de Schippersfluit. De kring wordt gebroken. Nogmaals laat de officier appèl slaan in de batterij. Allen zijn terug op de plaats vóór de oefening.

Een zucht van verlichting gaat er op in menig gemoed. Wijl de dienst ten einde is? Hoe ge u vergist! Hun ruwheid is aan eerbied voor het heilige niet vreemd, zij het ook bij niet weinigen misschien enkel uitwendigen eerbied.

Neen, bij velen is het iets anders toch. En iets beters. Iets zeer begrijpelijks ook.

Zóó stonden ze ook geschaard de vorige week Dinsdag. Ook in den ochtend. Maar hoe geheel anders toch.

Tòen, op dien morgen, als het contra-sein van alle schepen woei ten bewijze, dat de order van het »algemeene bedestond" was uitgevoerd — toen waren de stukken geladen en gemand. Wel hielden ze hunne monding nog binnen boord. Maar de kruitkamer was geopend. Het vuur, waarop zoo straks het vroegmaal stond te koken, was echter gedoofd. De lonten gloeiend op den rand van een ledige ton. Oude, waardelooze zeilen, trossen en rondhouten klaarliggend om fluks te kunnen herstellen, wat mocht worden stukgeschoten. In de masten mannen met musketten gewapend; achter een borstwering van opgerolde scheepshangmatten. Enterdreggen hangend van de nokken der raas tot halfverwege naar beneden. Brandemmers en brandhaken bij de hand om te blusschen, als brand mocht ontstaan. Mannen met bijlen en mannen met pieken, ook jongelingen, nauw den kinderschoenen ontwassen, staande bij de geschutspoorten.... Want aan den horizont opdagend een breede rei witte zeilen, die voor den wind in linie van bataille komt aanzetten en door het geoefend oog als de Engelsche vloot herkend.

En toen onmiddellijk na het gebed: ieder op zijn post terug. De voorste schepen der beide eskaders waren elkander bijkans genaderd. Daar klonk het commando: klaar om te vuren met batterijvuur op één kabellengte, stukken te boord! En dood en verwoesting dreigend, steken ter weerszijden een dertigtal vuurmonden hunne trompen buiten de geschutpoorten. De brandende lonten gloeien boven de zundgaten....

Wat toen werd doorleefd, het wordt nog gedacht. En telkens en telkens opnieuw.

De doodelijke stilte alom heerschend; niet één geluid dan het klagend gesteen van het tuigage. *De dood op komst.* Voor wien?.... Voor wien niet?

Dan komen jonge gemoederen tot rijpheid; rijperen tot ouderdom. In seconden worden geheele levens doorleefd; opnieuw.

En nu maar enkelen herinneren zich dat: Aan lij je roer: getouwen en gordings van de onderzeilen »in handen!" Werktuigelijk ging het. Toen liep het schip in den wind op en schoof zich tusschen twee vijandelijke schepen in. En toen de nadering botsing scheen te worden, het donderend commando: »Stuur- en bakboord's batterijvuur." Eén groote stofwolk — en de zeis van den dood had de eerste schoven gemaaid. En aan den avond van dezen dag waren er monden te veel voor het aantal rantsoenen....

En de Psalm herinnert opnieuw, ook dezen morgen, aan het eind »der godtloozen wegen" en de huivering komt weer terug, ook nu. Mocht het gebed de wonden kunnen zalven, die nu open gaan!

Schipper Wouters staat op het dek van de galjoot met de muts in de hand. Een mensch had veel op zijn kerfstok, als men 't wel bedacht. Hij kon ook zoo zelden onder »de middelen" komen. God mocht hem genadig zijn, als zijn ure sloeg. En op zijn wijze bad hij zijn »Heere, ik geloof, kom mijne ongeloovigheid tegemoet." En voorts »der boozen raad:" Fransche Papisten en Engelsche koningsmoorders en wat er meer mocht zijn — die haatte hij immers. Alhoewel, een mensch bleef een mensch. »Om Jezus wille, Amen," herhaalt nu ook zijn mond. En de menschen zouden het zijner ruwheid niet aan zeggen, maar buiten zijn hart gaat het niet om. En uit het dialect dat daar wordt gesproken, kan God wel wijs worden. Dat beseft hij. En God geeft hij 't over.

En »Jonker", heet het nu, als de gewone orde van zaken is hersteld, »moet je nu hier zijn op het *Herdertje?* Dan zal ik je daar afzetten met consent van den kapitein."

»Ja schipper." »Dan zal 't je gebeuren."

En Nicolaes Dammers, de appoincté, nam met een handdruk afscheid van den schipper. »Misschien kom ik gauw terug; misschien ook niet."

»Nou jonker, gegroet dan. En als 't tegen de Roodrokken

gaat, geeft ze van dikhout zaag je planken Zul je, zeg?"

Nicolaes antwoordde lachend. Hij stond al op den valreep van de *Herder* en de galjoot wendde al weer den steven, om de terugreis te aanvaarden.

De *Kleine Herder* was een schip van »De Admiraliteit van Amsterdam" en de adelborst, die tijdelijk in dienst van de Admiraliteit stond, kende den kapitein Marten Prins langer dan vandaag of gisteren. Bij hem vergeleken was Wouters een saletjonker, Prins was een bejaard man, een zeeman van den ouden stempel uit de dagen van den ouden Tromp.

»Ik weet wel, waarom je komt, Jonker," had hij Dammers toegeroepen, »en daar zal je van staan kijken, wat ik je te vertellen heb. Maar zeg me eerst eens, hoe gaat het thuis? Wat is dat lang geleden, dat ik de schepen van meneer je vader veilig en wel door de Hoofden bracht. Heugt het je nog? Je was zoo'n aankomende jongen."

»Of het, schipper. Ja, ja, je wordt ook al een dagje ouder. Hoe oud ben je nu al?"

»Meneertje", zei Prins, »al zet je me op m'n kop, dat zou ik je zoowaar niet kunnen zeggen. Mijn vader was naar zee, toen ik geboren werd, en mijn moeder moest al heel gauw daarna, met mij het hazenpad kiezen, omdat de Spanjolen het ons al te graveelig maakten. Ja, dat was me een tijd, maar ik heb het van hooren zeggen. Maar in ieder geval van wege de tribulatie van die tijen is men 't vergeten te noteeren, wat dag het was, toen ik in de wereld kwam. We hebben het er thuis altijd voor gehouden, dat het op een Pinkstermaandag is geweest en op dien dag altijd mijn verjaardag gevierd. En een eindje in de zestig zal ik nu wel wezen ook. En nu verleden week met dien slag tegen die lamme (eigenlijk gebruikte Prins een ander epitheton ornans) Engelschen heeft Onze Lieve Heer me al weer gespaard!"

En 't was den schipper aan te zien, dat hij heel wat ondervonden had van zijn leven! Men zou hem zoo op het

eerste gezicht voor een halven Moor houden, al bleek ook zijn haar, ging de muts af, zoo wit als sneeuw.

Daar viel onwillekeurig Dammers' oog op 's schippers houten been.

»Waar is dat eene been van je gebleven, schipper?" vroeg hij.

»Wat zal ik je daarvan zeggen, meneer", antwoordde de schipper, lachende. »Ik houd het er voor, dat het met den vloed om den noord is gespoeld".

Een heel verhaal volgde met het relaas, dat datzelfde been, nu spoorloos verdwenen, hem een heel aardige zak Caroli-guldens had opgebracht. »Zoodat ik", vervolgde Prins, »wel aan den wal had kunnen blijven. Maar toen mijn vrouw stierf, dacht ik, wat doe je aan den wal, man? Nog eens een jonge deern nemen, stel dat ze me hebben wou, dank je wel! Vader Cats heeft er gedecideerd op tegen. Begin dat niet, als de bakker tegen de broodwegers zei, en ik ben maar op de vloot gebleven. Maar nu van je boodschap?"

»Zouen we niet naar je kajuit gaan, schipper?"

Prins krabde zich achter het oor. Wat deed de jonker geheimzinnig vandaag. Wat mocht er toch zijn?

Maar een oogenblik later zaten ze goed-en-wel tegenover elkander in de kajuit.

»En nu, meneer?"

»Kijk, schipper, ik zal je zeggen, wat er aan de hand is. De schrifturen zijn nu in handen van den heer Admiraal. Maar, hier gezegd en hier gebleven, je krijgt spoedig bevel: »Zeilen reven! Ik bedoel het eigenlijk zoo: een deel der vloot zal onttakeld worden..."

»Heb je van je leven, meneer, als jij het niet was, ik zette je overboord."

»'t Moet zijn, schipper. Daar zijn bitter-booze tijdingen van den wal. De Franschen zijn reeds de Betuwe in..."

»Lieg je het niet?"

»Zeker niet, schipper. En nu weet je, je schip is van de Admiraliteit van Amsterdam. En de Admiraliteit heeft je

schip bemand en nu moeten je matrozen naar stad, want we dienen ons in tegenweer te stellen. Je zult dat alles wel nader hooren, als je straks op de *Zeven Provinciën* wordt geroepen. Maar je weet 't, uit vriendschap kom ik je dit vast zeggen. En als je wilt, hebben we werk voor je aan den wal..."

»Hoe haalt een menschenkind het zich in zijn hersens".

»Nù, daar dan nader van. Maar hoe staat het met Dirck Willemsz, mijn vaders protégé mag ik wel zeggen."

De vraag, die niets bijzonders kon hebben, scheen op het onverwachtst geducht 's schippers vroolijkheid op te wekken. Hij lachte althans onbedaarlijk als iemand, wien plotseling een dolle historie herinnerd wordt.

»Wel?" zei Dammers hem verwonderd aanziende, »wat is er nu weer met hem aan de hand?"

»Wat er met Dirck Willemsz aan de hand is?" — en de schipper lachte weer, dat hij schudde, — »'t Is een lieve jongen! Maar 't mannetje, dat met het stokje slaat, ik bedoel den provoost als je zult begrijpen, heeft hem knaphandig in het cachot gezet. En hij had het verdiend, de schavuit!"

De schipper zette nu een heel gewichtig gezicht, zoodat Dammers onwillekeurig ook wat zuinig begon te kijken. Want Dirck Willemsz. ging hem blijkbaar wel aan 't hart, al was hij dan ook maar matroos en bij lange na geen appoincté. Men las het hem in de oogen.

»Maar wat had Dirck dan misdaan, schipper?"

»Dat zal ik je vertellen, meneer. We hebben hier aan boord ook zoo'n dominee, als je zult weten. Ik zal geen kwaad spreken van zijn Eerwaarde. Hij heeft een vrouw met tien kinderen aan den wal en ik geloof dat hij zelfs roestige spijkers voor al die monden bewaart. Maar hij houdt zich niet aan zijn instructie. Dat hij te lang preekt laat ik daar, dat doen ze allemaal. Maar er is hem bevolen, dat hij zich heeft toe te leggen op een godzalige oefening en niet op het oplossen van zware twistpunten".

»Je weet het precies, schipper," zei Dammers spottend.

»Als 't is, Jonker. Maar dat is ook mijn devoir. En had dominé zich nu daar maar aan gehouden, dan was er geen malheur gekomen."

De schipper bracht niet veel gang in zijn verhaal, oordeelde Dammers blijkbaar bij zich zelven, schoon hij dat van ouds kon weten; hij liet dan ook een ongeduldig: »En ....? Schipper?" hooren.

»Ik dien je eerst de uitlegging te geven, meneer," ging Prins voort, doodkalm zijn relaas vervolgend. En blijkbaar het pluimpje van den »jonker" van daareven voor goede munt opnemend, zeide hij, nu zelf min-of-meer op den toon van een ziekentrooster:

»Hij bestraft op 't allerhoogst het zweren, vloeken en alle ongebondenheden, die, God betere het, te scheep veel in zwang gaan. Hij moedigt het volk aan, als 't op een strijden gaat, troost de verwonden en de kranken, berispt ten allen tijde de maats, als hij ongeregelden ziet. En — bewaakt de kruitkamer in 't gevecht..."

»Hoort dat ook tot zijn devoir?" vroeg Dammers, nu met zekere belangstelling.

»Wel wis-en-zeker! Dacht je, dat dominé kon gaan zitten dutten, als we allemaal in het touw zijn tot den groot-admiraal toe? Dat kun je denken; als de kartouwen werken is dominé zijn plaats beneden in 't schip, vlak vóór de kruitkamer, om dadelijk iedere vonk, die er mocht glimmen, met natte dweilen te dooven."

»Dat postje is nog zoo mis niet; maar nu je verhaal, schipper!"

»Je bracht me zelf van mijn à propos, meneer. Maar eigenlijk is 't de schuld ook van dominé zelf. Ik had hem al vaak en dikwijls gezeid, dat hij in z'n predicaties z'n mond had te houden over den Prince van Orangiën en de heeren Staten. Doe ik dat dan, schipper? vroeg de oolijkerd. En daar stond ik met den mond vol tanden. Want namen noemen deed hij niet. Maar dan sprak hij er van, dat die van het

huis van Juda het huis Davids vergaten en Saul's zoon achterna gingen. En meer van die dingen, die de maats heel wel snapten en dan zat ook jou Dirck Willemsz de handen te wrijven van de pret."

»Ging dat den provoost aan?"

»Zeg ik dat dan? Maar je valt me ook telkens in de rede, meneer. Laat me nu uitspreken. Zie je, ik houd het met den groot-admiraal en met de Heeren Staten. Niet, dat ik den Prins niet Stadhouder zou willen zien, maar de heeren vinden beter van niet; nù, dat zal dan wel zoo wezen. En in ieder geval, laat Dominé er z'n mond over houden."

Dammers werd ongeduldig; de schipper was zoo verbazend wijdloopig van morgen.

Maar Prins ging heel kalm door: »Nou hadden we Zondag hier aan boord, als op heel de vloot, zoo iets als een feestmaaltijd 's middags. Ter eere van de victorie van Dinsdag vóór een week, als je zult begrijpen. En 's morgens bracht dominé me alweer uit mijn humeur. Daar zeit hij me in zijn voorgebed, »dat het God de Heere mocht believen ook victorie te geven aan den gezalfde des Heeren, die in de verdrukking leefde." 't Was niet mooi van me, maar ik deed even m'n oogen open om te zien, of de maats het vatten, want het ging op den Prins, doch het volk hield zich eerwant het ging op den Prins, doch het volk hield zich eerbiedig en stil. Dominé, zei ik tegen hem na de soep, weet je wel, wie je gebiedende heeren zijn?" »Als ik in mijn ambt ben", zeit hij gevat, want aan zijn bol schort het niet, »dan heb ik maar één gebiedenden Heer, schipper, dat weet je ook wel." »Bestig, zeg ik zoo, maar je zoudt toch wel doen zoolang als je hier in dit ondermaansche zijt, om je te voegen naar de bevelen van de heeren Staten. Anders loop je gevaar, Eerwaarde, den een of anderen dag wegens rebellie een zeker houten stellage te beklimmen, door menschen gemaakt en dat ze een schavot noemen." Dominé haalde de schouders eens op, maar zei niets. Wel keek hij mij den heelen dag aan, of hij mij op wou eten, want hij houdt het

fel met den Prins. Nou had ik aldoor wel fedutie, dat we nog wel wat beleven zouden dien dag. Dat lei me zoo bij. En jawel, 's middags bij het wegruimen van de tafel, daar had je de poppen aan het dansen. Wat doet me die astrante kerel? Daar grijpt hij me onverwachts het laken van de tafel en roept hard op, dat al de maats het hooren: »Weg met al wat Wittig is!"

De schipper moest nu toch zelf ook lachen om 't snedige van 't zeggen. »Want je begrijpt", ging hij voort tot Dammers, die door ervaring geleerd, hem maar niet meer in de rede viel, doch geduldig z'n verhaal verder afwachtte. »Want je begrijpt, dat zag op den Raadpensionaris en zijn aanhang. Maar nu werd ik ook hagelsch. Ik pak dominé zonder iets te zeggen achter bij zijn kraag, neem mijn muts van 't hoofd en druk hem die tot over de ooren op z'n kop, zoodat hij niet wist wat 'm gebeurde en schuif hem in de eerste hut de beste in de buurt, sluit de deur en liet hem brommen tot den avond....?

Dammers viel aanstonds den schipper lachend in de rede met een: »Mooi zoo, schipper."

Doch Prins sloeg er geen acht op. »Maar nu komt het dan van je vaders protégé. Die bemoeit zich zoo waar met het geval. Vóór ik dominé nog naar binnen had gewerkt, grijpt hij hem met handigheid, dat moet ik zeggen, de muts van z'n neus en drukt hem mij weer op het hoofd met een: »Dat zul je dominé niet leveren!"

't Was Nico Dammers aan te zien, dat hij in zijn hart Dirck Willems gelijk gaf, maar hij vroeg zoo onverschillig mogelijk: »Zeg schipper, nam je dat nu zoo hoog op?"

»Wat dacht jij dan, meneer? — en Prins werd zoo rood als een kalkoen — maar laat ik je eerst zeggen, hoe ik met Dominé afrekende. Ik liep den heelen dag te prakkiseeren hoe ik het hem zeggen zou, maar 's avonds zei ik heel gewoon: »Gij zult de opperheeren dienen, Dominé, die u door den Lande worden aangewezen. Kunt ge dat niet, dan zijt

ge, als eerlijk man verplicht uwe demissie te verzoeken." En dominé zei niets, hij dacht zeker aan z'n bloeien van kinderen, ofschoon ik moet zeggen, dat er lange lummels van jongens onder zijn."

»En Dirck Willemsz, schipper?"

»Wel, was dat insubordinatie, of was het niet? Had hij als matroos zich daarin te moeiën? Waren dat zijn zaken? Ofschoon ik achteraf zeggen moet, dat het hem toch niet kwaad stond, dat hij het opnam voor Dominé. Ik liep ook wel wat haastig van stal en hij blijft je Eerwaarde! Maar »weg met al wat Wittig is, geeft dat pas?"

Nico Dammers zei niet veel. De dominé interesseerde hem blijkbaar het minst. Een oogenblik keek hij vóór zich, toen vroeg hij: »Moet Willemsz nog lang in arrest blijven?"

»Och," zei de schipper, »haatdragend bennen we niet. Maar 't is van wege de discipline, meneer."

»Ja, dat begrijp ik", antwoordde Dammers, »maar me dunkt je moest hem maar met de matrozen mee naar Amsterdam laten gaan, die opgeroepen worden om daar aan de wallen te werken."

»Staat het er dan al zoo bij in den lande?" vroeg de schipper onthutst. »Hoe is 't mogelijk, wij hielden ons toch zoo goed hier op zeé, wil ik zeggen."

Dammers gaf den schipper nog op tal van vragen »tekst-en-uitleg." Maar hij kreeg Dirck Willemsz uit de boeien, want het bleek hem werkelijk, dat de jongen in de ijzers gezeten had.

Ook keek het scheepsvolk gek op, dat Willemsz, van wiens schalksche daad toch eigenlijk wel de »meest-Wittige" schik had gehad, zoo met een vreemd heerschap in de kajuit van den schipper mocht zitten praten.

»Toch niet een van den wal, die hem van wege de Staten in 't ongeluk wil brengen? vroegen nu de maats. Willemsz scheen algemeen bemind.

Maar de bottelier, die op last van den kapitein een kan wijn en twee bekers in de kajuit had gebracht, stelde de manschappen gerust: »Dirck schijnt er een gepraaid te hebben van de hoogheid van de admiraliteit die het voor hem opneemt. Nù, die kwam ook juist van pas!"

Van de ontmoeting tusschen Dammers en Willemsz was voorts niemand getuige geweest.

Men zou die dan ook niet begrepen hebben.

Met een, »maar Dirck, beste kerel," had de appoincté Willemsz, diens hand drukkende en herhaaldelijk die schuddende, als een broeder begroet.

Willemsz toonde zich minder uitgelaten, maar toch uit den blik, waarmede hij Dammers aanzag, sprak ook onmiskenbaar vreugde over deze onverwachte en welkome ontmoeting.

In enkele woorden gaf de appoïncté de gewenschte opheldering. Hij had schipper Wouters, gelijk wel meer was geschied, als »gedeputeerde ter zee" gelijk hij schertsend zeide, vergezeld. Daar hij in last had van zijn vader, schipper Prins een-en-ander te vragen, had hij meteen van deze gelegenheid gebruik gemaakt naar Dirk te informeeren en toen vernomen, hoe hier de zaken stonden.

»En daar heb je wel aan gedaan, monsieur" zei Willemsz nu, zelfs meer gereserveerd nog dan daareven.

»Maar hoe heb ik het met je, Dirck? We zijn toch altijd broers geweest. Wil je het mij dan nooit vergeven, dat ik toevallig van hooger komaf ben?"

»We zijn ook geen broers. Enkel zoogbroers.

»Toen mevrouwe uw moeder stierf, toen ge pas geboren waart, en ik ook als wichtje in de wieg lag, heeft mijn moeder ons beiden gevoed. Dat was niet meer dan haar plicht. Jaren had ze bij u als kind des huizes verkeerd. Sinds werden we meest als broeders groot gebracht. Maar Nico, vergeef mij, dat ik de vrijheid koos boven de dienstbaarheid."

»Dirck, je bent nog even koppig als altijd!"

»Mijn vader had het toch goed met je voor.

»Dat zul je erkennen. Was het zijn schuld, dat je altijd als een kruidje-roer-me-niet geen vinger kondt dulden, die maar naar je wees?"

Willemsz antwoordde niet. Maar opeens zag hij Dammers aan, reikte hem de hand, en vroeg toen: »Weet je ook Nico, hoe het met mijn ouders is?"

Op zijn beurt zag de appoincté wat bedremmeld vóór zich. Toch was hij blijkbaar oprecht in zijn antwoord, toen hij antwoordde:

»Ik kwam de laatste weken heel niet den weg uit van de Oudezijds Armsteeg. Bovendien ben ik al maanden erg ambulant. Herhaaldelijk ging ik mee met een der advysjachten der Admiraliteit."

»Ik hoorde sinds lang niet van huis," zei Dirck, wat somber voor zich ziende, en toen wel wat bitter: »maar je hebt gelijk, 't is eigen schuld."

»Doe ik je dan een verwijt, Dirck? Je weet beter. Kom wil je dan mijn broer niet heeten, oude speelmakkers zijn we toch. En was ik voor je moeder niet altijd als een eigen kind?"

Dammers keek Willemsz open en bijna uitdagend in de oogen. En Dirck liet ook niet na de hand, die Nicolaes hem toestak, nu hartelijk, hartelijker ook dan daareven, te drukken. Daar was zelfs iets vochtigs in zijn oog, toen hij antwoordde: »Nico, haal die oude dagen maar niet op. Wat staat mij nu weer te wachten? En moeder zal.....?"

Maar nu was het ijs wederzijds gebroken. De bottelier bracht, als had de man het geweten, te goeder ure zijn »soulaes" en het gesprek werd nu zoo innig en vertrouwelijk als had geen »stand" de beide jonkmans ooit gescheiden. Of wat meer nog zegt: ofschoon geheel verschillend in lot en levensloop.

En toch scheen hier wel tot bedroevens toe het oude zeggen te pas te komen, dat er meer gelijk dan eigen is.

Toen Dirck verhaalde van den slag op de Engelsche kust en hoe de zege bevochten werd na veel strijds, en hoe dèze was gevallen en diè was gevallen, toonde Dammers zijn tweelingbroeder, als deze nu schertste, maar matig belangstelling. Of, indien het al aan belangstelling niet ontbrak, bij hem werd toch gemist die heerlijke geestdrift, welke er in Dirck's oogen schitterde. Het »Victorie voor den lande!" scheen voor beiden een geheel anderen klank te hebben.

En toen een oogenblik weer het geval met Dominé op de proppen kwam, toonde zich wel nog duidelijker beider verschillende aard.

»Kon je dat voor je oogen niet zien, zeg je, dat de man zoo bij z'n kraag werd genomen?"

»Neen, zekerlijk niet. Hij is onze predicant en hij nam het, zij het wat heftig en onhandig, steeds op voor den Prince van Orangieën."

»Je bent nog precies de oude. Wat gaat jou dat aan? Zie liever, dat je het spoedig tot constabel brengt, als je dan toch met alle geweld niet naar den wal wilt!"

Plotseling viel Dammers zich zelf in de rede. Hij herinnerde zich zijn afspraak met den schipper, dat deze Dirck bij de matrozen zou aangeven, die van de vloot naar Amsterdam zouden vertrekken, om daar bij de verdediging bij of om Amsterdam dienst te doen.

't Gelaat van Willemsz stond allesbehalve vriendelijk eerst, toen hij vernam, wat Nicolaes voor hem »gedaan had weten te krijgen."

»Dus toch weer naar den wal... Mocht ik hier niet blijven?"

»In ieder geval hadt je overplaatsing naar een ander schip moeten aanvragen en ik vrees, dat je er zonder straf niet waart afgekomen."

»'t Zou wat," bromde Dirck nu als voor zich zelven alleen, »de dienst is hard. Maar daaraan went men licht. 't Is hier niet alles, ik weet er nu alles van. Vaak slecht eten; dikwijls vechten enkel met weer en wind; bij mooi weer doode-

lijke verveling, strenge krijgstucht — en de dood in 't uitzicht."

»Kom, kom," paaide Dammers, »en je hebt het zelf zoo gewild. Je wist er toch ook wel iets van, wat je wachtte."

»Zeker, wel iets. Van hooren zeggen. Maar 't gezelschap hier viel me ook niet mee. Ruwe, onbeschaafde kerels meest. Ze rooven en moorden maar niet wat graag! Je moest ze zien in 't gevecht, als er sommigen der maats plat worden geknepen vaak tusschen je eigen schip en dat van den vijand. Dat vergeet je nooit." — Dirck bedekte het gelaat met de handen. — »En toch," vervolgde hij, nog steeds meer zijnen gedachten den vrijen loop latende, blijkbaar, dan om Dammers in te lichten, »en toch, ze hebben me vaak beschaamd die mannen niet maar om hun moed, maar ook om hun vertrouwen op Gods gebod en het geloof in de waarachtigheid van Zijn Woord. Ze sidderen om 't kwaad, dat ze bedreven. Daar zijn er die den dood zoeken onder Beste-vaer; dan zijn ze uit hun boos bedrijf, zeggen ze, en ze kunnen niet meer vallen. En Gods toorn zou bezworen zijn, zoo ze sneefden voor de goede zaak. En dat zeggen is nog zoo dwaas niet...."

Met de beide armen op de kajuitstafel geleund zat Willemsz daar tegenover Dammers. Somber staarde hij voor zich uit. Daar greep hij naar den beker voor zich en zei:

»Och, vergeten is soms nog maar het best!"

Nicolaes, de appoincté, begreep er blijkbaar niets van.

»Maar Dirck, wat heb je je zelf te verwijten? Is er iets? Je weet, mijn vader heeft invloed in Amsterdam en licht is er iets op te vinden; ik vreeze..."

Doch Willemsz scheen reeds min of meer spijt te hebben van zijn uitval. Hij wendde althans het gesprek over een anderen boeg en tot Nicolaes' verbazing vroeg hij: »Zeg Nico, hoe smaakt jou aan boord de kost?"

»Ja," zei de appoincté. »Zoo grutten en pekelharing in de vroegte, 't is zeker degelijk, maar wel wat zwaar. En dan 's middags weer die bak met grauwe erwten en spek

en 's avonds nog eens weer van die erwten — van honger komt een mensch er nu juist niet bij om, maar je moet een maag hebben als een haai!"

»Vergeet ook de stokvisch met doop niet, of de vijfkop hard brood," zei Dirck, nu ook lachend.

»En bier, zoo veel men zal mogen: is het niet?"

»Ja, maar puik is het niet altijd."

»Neen, in het *Wapen van Delft* aan den Buitenkant hadden ze het beter. En als...."

Maar Dirck's stroef kijken, bij hetgeen blijkbaar als een vroolijke herinnering bedoeld was, deed Nicolaes niet verder gaan. Ze konden het dan maar niet eens worden vandaag. Wat nam die Dirck alles toch zwaar op. Zóó was hij vroeger toch ook niet geweest. Nico begreep er niets van. 't Zou de afzondering zijn, die 't hem gedaan had.

»Je schip is eigenlijk zonder commandant?" vroeg hij om wat afleiding te geven.

»Ja," zei Dirck. »De commandant van de *Zeemeeuw* is gesneuveld en nu is onze Kapitein tijdelijk met den luitenant op dat grootere schip. Zoo is de schipper het heertje, schoon anders in zekeren zin maar nummer drie. Trouwens hij is toch de man met wien de equipage het meest heeft te stellen."

»Hij is ook nog een oud-gediende van ons huis," merkte Dammers op.

»Ik weet het, ik heb er eens een heel verhaal over moeten aanhooren!"

»Zoo?" vroeg Nicolaes met zekere belangstelling.

»Ja, maar ik heb er weinig van onthouden.

Ik vond hij was beter op zee; en dit oordeelde hij blijkbaar ook".

Nicolaes schudde het hoofd. Het cachot werkte blijkbaar slecht op iemands humeur.

Een vraag moest hij hem toch nog doen:

»Zeg eens Dirck, ben je niet gehouden aan boord je een maat of metgezel te kiezen, om malkaar behulpzaam te zijn

bij ziekte of moeite? Zegt dat niet de scheepswet?" »Zoo is 't," luidde het antwoord. »Maar ik had nog al eens, net als vandaag, de provoost tot maat."

Dammers gaf het nu op. Dirck dreef het te ver. Hij moest dan toch ook niet vergeten, dat ze welbezien toch ook geen gelijken waren. Zeker hij hield hem als een broeder. Dat zou hij altijd blijven doen. Ofschoon .... er waren vreemde tijden op til. Dirck zou vreemd opkijken als hij te Amsterdam zag, hoe het er mee stond..... En een vreemd voorgevoel zeide hem, dat hunne wegen steeds meer uiteen zouden gaan. Van het voorstel, dat hij in den zin had gehad om het Dirck te doen, zou hij zelfs maar niet reppen.....

Daar kwam een boodschap voor den appoincté van den schipper, dat er reeds weer een advysjacht was gekomen, dat straks terug zou gaan naar de kust. De jonker moest zich dus haasten, dan kon hij nog tegen den avond in Rotterdam terug, en zoo naar Amsterdam.

Haastig namen de beide »broeders" afscheid. In Dirck's stem klonk nu toch meer hartelijkheid dan Nicolaes meende te kunnen verwachten, wijl hij hem minder dan ooit begrepen had.

Straks scheidde hen een breede strook zee en niet slechts in eigenlijken zin....

De provoost bracht Dirck, maar nu toch ongeboeid, terug naar zijn hok; (want dat was 't!).

»Binnen enkele dagen naar land", had de schipper nog gezegd.

Nu waarom ook niet! »Zeilen reven en onttakelen", scheen het wachtwoord te zijn, dat er door de heeren Staten gegeven was. Dat had hij uit Nicolaes' zeggen wel klaar en duidelijk begrepen. Die Nicolaes, ook hij hield hem toch wel als zijn broeder — maar op zijn wijze. Wat baatten al die vriendelijke woorden.... Had hem niet het voorbeeld van Beste-vaer aangelokt, had hij niet de zee gezocht om eindelijk een vrij man te worden....? En nu, en door Nico's gunst nogal, weer naar den wal. Opnieuw knechtschap.

Minstens wel: zeilen reven; onttakelen.

Maar immers heel het vaderland liep gevaar te gronde te gaan.....

Gaf klagen over eigen leed dan wel pas? Mocht 'n mensch zich zelven dan de frontieren stellen van eigen wel en wee?

II.

DER »VRIJHEID« EINDE.

Het ging van mond tot mond nu in Amsterdam: het eind der »Vrijheid" was gekomen.

Schoon niet allen onder den term, schijnbaar zoo duidelijk, hetzelfde verstonden. Gelijk wel nader zal blijken.

Toch was er in dien zin althans overeenstemming: *Het ongewone was op komst.*

En inderdaad, het ongewone naderde.

Hoe het zijn komst had aangekondigd?

Geen telegraaf of telephoon stond zelfs den machtigsten patriciër ten dienste, gelijk thans uw kruier. Maar de postpaarden kenden hun plicht, of te wel: de koetsier had in last ze hun plicht te doen verstaan.

Maandag 13 Juni (1672), in den laten namiddag was de postwagen uit 's-Gravenhage de Haarlemmerpoort binnengereden en voor het ging donkeren wist heel Amsterdam, dat monsieur Pieter Schaep, lid van de Vroedschap, er — en met een bedrukt gezicht, zei men — haastig uit was gestapt en zich onmiddellijk naar het raadhuis op den Dam had begeven. Hij had een brief over te brengen van de heeren Staten aan Burgemeesteren; dat was buiten quaestie, begreep een ieder.

Ook was de gissing juist.

De gedeputeerde van Amsterdam ter Statenvergadering had afschrift bij zich van een missive, dien zelfden morgen

aan hunne Hoogmogenden door Gedeputeerden te Velde, de heeren Schadé en Van Beverningh, per renbode uit Zutfen gezonden, met deze Jobstijding:

»*De vijandt is tot ons groot leedwesen heden in den vroegen ochtend in de Over Betuwe doorgebroken.*"

Van het oogenblik, dat 's Heeren Pieter Schaeps missive ten stadhuize geopend was en weldra alom bekend werd, stond het vast, oordeelde men: *Met de vrijheid was 't gedaan.*

Met de vrijheid van den lande, van Amsterdam ook; met de »vrijheid" der heeren, achtten dezen. Althans: zij zouden het heft niet meer in handen kunnen houden. De macht zou aan anderen overgaan. Aan den Franschman? Maar dit was immers het ergste niet, werd er niet zelden binnensmonds aan toegevoegd!

Toch veranderde ook ten stadhuize nu onmiddellijk de houding der machthebbenden.

Nog maar twee dagen geleden — dus Zaterdag 11 Juni — hadden Gecommiteerde raden (Gedeputeerde Staten, zeggen wij nu) der Staten van Holland Burgemeesteren van Amsterdam bevolen, onverwijld over te gaan tot het onder water zetten van al het land ten oosten en ten westen der stad. Het leger van Lodewijk XIV naderde immers!

Maar in het trotsche stadhuis op den Dam had men van gevaar niet willen weten. In ieder geval, want wat de Heeren er bij dachten zeiden ze in den regel zoo niet, het bevel van Gecommitteerden zou blijkbaar niet worden opgevolgd.

Ter Staten-vergadering verklaarden Gedeputeerden van Amsterdam, volgens last van Burgemeesteren en op grond van een besluit der Vroedschap:

»Amsterdam beschouwt de bevolen inundatie als een ontijdige maatregel. De Regeering heeft het besluit genomen zich te verzetten tegen het ten uitvoer leggen daarvan; mocht er echter toch door de H. H. Staten in spijt van het protest der stad toe worden overgegaen, dan sal sij alle beschikbare middelen ter hand nemen om sulks te verhinderen".

Wel was dit besluit in de Vroedschap zelve niet zonder protest gevallen, maar genomen was het bij slot van rekening dan toch. Men liet zich de mooie landerijen in 't best van den zomertijd zoo maar niet bederven. Maar de Staten waren dan toch de »Hooge Overheid" in den lande, was er gezegd. Goed en wel, maar 't bleef vooreerst bij 't zeggen!

En nu 's Maandagsavonds . . .

Tegen tien uren waren de heeren nog onverwijld ten Raadhuize geroepen.

Burgemeesteren, de heeren De Vlaming van Oudtshoorn, Henrick Hooft, Reynst en Van de Pol, vond men reeds met ernstig gelaat aan de groene tafel gezeten.

Er diende niet getalmd. Indien de »gemeente" (de burgerij) . . .! Anders gezegd: het eind der »Vrijheid" scheen den heeren nu toch in 't zicht.

Zet het land onder water! heette het nu. »In overeenstemming met het besluit der Staten". De heeren hadden hun »draai" genomen, gelijk ge bemerkt.

En bij publicatie zou der gemeente zoo spoedig mogelijk worden geadverteerd, wat de Vroedschap besloten had.

Wèl hart voor »de Vrijheid" dus!

Commissarissen voor de inundatie werden nog aanstonds benoemd: de heeren Nic. Pancras, Corn. Vlooswijk, Andr. De Graeff, Nic. Van Loon, en Joh. Hudde. En eveneens voor de »fortificatie der Stad". Namen, die klonken als een klok.

Waar de klepel hing, dat deed er voor de gemeente minder toe, mits maar het gelui werd gehoord tot in de het verst van den Dam gelegen steegjes en vestjes!

En een van de heeren, die van boekhouden hield, noteerde in zyn Journael (geenszins voor onze 20-eeuwsche, profane blikken bestemd!), schoon eerst in onze dagen gepubliceerd: »Is geresolveerd ter oorsake van het doorbreken der Franschen in de Betuwe een goed getal soldaten aan te nemen, soo tot bezetting der stad als om de gevreesde onheilen onder de gemeente te voorkomen, alsoo een roep gaet dat het land verraden is".

Maar de rust was weg uit de stad. Het ongewone, de onzekerheid, was gekomen.

Alleronaangenaamst. Deftige tronie's, waarop men sinds menschenheugenis niets had gelezen dan welbewuste hoogheid en ingenomenheid met zich zelven, stonden nu in een plooi onthutstheid. Men moest het zien, om het te kunnen gelooven. Jammer, doodjammer, dat men er geen »kiekjes" van heeft kunnen nemen. Ze waren nu schatten waard geweest, meer nog dan Quellijn's bustes in marmer.

Ochtendbladen met geïnterlinieerde berichten had men nog niet, maar iederen morgen had de barbier een ander verhaal. Altijd wat nieuws, maar zelden wat goeds. De »gevestigde orde van zaken" — wie had er ooit van gedroomd achter de zware, saaie gordijnen der statie-ledikanten! — liep gevaar; het viel niet te ontkennen.

Helden, die sinds onheugelijke tijden »van veer op het kussen vochten", als Huygens 't heette, werden eensklaps hazen. Er kwam werk aan den winkel voor doctoren en apothecars. De Faculteit kreeg het omhandig. De koets met de twee paarden van den heer Nicolaes Tulp deed weer dagelijks dienst. En doctoren van het slag van dien zekeren Crellius van Dordt keken weer met quasi-geleerde gezichten en groote belangstelling in niet nader te noemen nuttige voorwerpen in voorname ziekenkamers. En werd er door deskundigen gevraagd »wat sij daer uijt saghen", ook nu had het antwoord geluid »Ten minsten een ofte twee schellinghen!"

Gelukkig er bleef één troost.

Tusschen Amsterdam en den vijand lag de vesting Muyden. En Muyden heette onneembaar.

Heette. Want een week na dien beruchten Maandag 13 Juni zou ook die illusie den weg gaan van alle illusies.

Prins Joan Maurits van Nassau (Maurits »de Middelste," zeiden de historie-kundigen) was er dien dag aangekomen met 2000 man voetvolk en ruiterij. Onmiddellijk hadden Burgemeesteren uit eigen autoriteit hem eene handreiking gedaan. Er was den Prins van hunnentwege 3150 gulden ter hand gesteld; hoe de heeren aan 't zonderlinge getal kwamen zij hun zaak. 't En baatte niet!

Woensdag daarop kwam het bericht: Er is hier in Muyden aan alles gebrek.

Dan nog maar eens in de beurs getast. We zitten er dik in, gelukkig, werd er binnensmonds gezegd, zij het ook al met een zucht. Trouwens, de vroedschap gaf nu sanctie. Er zouden worden gezonden 2000 ducatons, 900 rijksdaalders en schuiten vol vivres (levensmiddelen) en amunitie. Zie zoo, dat gaf een opluchting.

Alweer niet juist. Meer ducatons, geschut, buskruit, enz. enz. had de Maarschalk noodig. Bestig, het was tot zijn dienst. De stadsarsenalen waren goed voorzien en in 't veen ziet men niet op een turfje.

Maar onder »de gemeente" bleef het gerucht loopen: *Op Muyden valt niet te rekenen.* Straks zou de vijand ook die frontieren over zijn.

Was het niet te wachten. . . . ?

Inderdaad, de vrees was niet ongegrond. Het Vaderland, de fiere Republiek der Zeven Provinciën, was dan deerlijk in perikel.

De vijand kwam steeds nader. En het Staatsche leger was weinig talrijk en slecht. Afdanken en nog eens afdanken was sinds jaren het parool geweest. De Witt had gesteund op de Triple Alliantie. Hij had zich laten verschalken; hij had zich blind gekeken op enkel partijbelangen.

De »Vrijheid", de anti-Stadhouderlijke regeering, dus door de vriendjes benoemd, was hem te zeer *alleen* de hoofdzaak geweest. Nu ging het zich wreken.

Lodewijks leger was een 120.000 man sterk. Zelf trok

de koning mede op. De beroemdste veldheeren vergezelden hem.

De koninklijke zon (»le roi soleil") zou nu, zeiden de vleiers, het moeras uitdrogen, waarin zich de Hollandsche kikvorschen hadden verstoken.

Het ging er op lijken. Maastricht werd door de Franschen voorbijgetrokken en ingesloten; 9000 man van de beste Staatsche troepen werden zoo afgesneden. Tal van kleine grens-vestingen, Orsoy, Rijnberck, Wesel, Emmerik, Doetinchem werden genomen.

En bij het tolhuis van Lobith was de Franschman den Rijn overgetrokken. Een Roomsche boer wees hem den weg en Montbas, zwager van den heer Pieter de Groot, verliet uit onverstand (niet uit verraad, dat zou lasteren zijn!) zijn post. Wel snelde de veldmaarschalk Würtz naar het bedreigde punt, doch het was te laat. De overtocht werd geforceerd.

Plaats na plaats was nu genomen.

Weldra hoorde de grijze Voetius vlak bij zich in Den Dom te Utrecht weer de »Paepsche Mis". En Lodewijks dragonders stroopten tot op weinige mijlen afstands van Amsterdam.

Zoo scheen den lande het doodvonnis geteekend. . . .

Wat boek was nu nog amusant!

Der calamiteiten was geen einde. Joffer Mabelia Dammers vond het »eenvoudig affreus" tegenwoordig met al die stoornissen. Geen oogenblik kon men nu eens rustig zitten lezen, of mijmeren. Telkens was er weer, wat hinderde. En dan die booze geruchten, dat er nog zooveel kwaads op komst was!

Daar lag nu onverschillig ter neer geworpen in de breede nis, waar ze den geheelen middag — aan de Keizersgracht bij de Westermarkt — voor het venster had zitten lezen, het modeboek van den dag, dat, in het vorige jaar verschenen, zoo welkom was geweest in alle Amsterdamsche patricische huizen: Joannes Antonides' *Ystroom.*

Of het lieve, blonde, vier-en-twintig jarige kind zich bijster placht te amuseeren in het gezelschap van al die Tritons, Nereïden en andere golfbewoners...?

Och, de mode doet veel. En de platen van sinjeur Romeyn de Hoogh waarop alles wat de dichter zoo »heerlijk hoogdravend" bezong dus konstig in prent was gebracht, waren immers alleraardigst. Ieder verzekerde het en het zou dus kwalijk hebben gegaan en gestaan iets anders te beweren.

Doch ook dit was het fijne puntje nog niet. Autonides' dichtwerk was een lofzang — en een lofzang van langen adem — in vier boeken op al wat Amsterdam aan schoonheid, rijkdom en handel bezat. En dat zou geen lectuur zijn voor een Regenten-kind!

Verleden week nog had Dominus Havitius, die af en toe nog wel eens een bezoek bracht aan de Schepen-woning, haar verzekerd, dat hij eenvoudig jaloersch was op sinjeur Autonides' hemelval. »Hij zingt mejoffer", had Zijn Eerwaarde gezegd, »hij zingt om 's mans eigen woorden te gebruiken:

Met dreunende geluit en een verheven trant
Van spreken, die mij lang nog daeverde in mijn ooren,
Als of hij bromde door de boghten van een hoorn.

En heb eens geen respect voor een »boghtige hoorn" die tot zelfs op een kansel, burgemeesterdochters onder 't gehoor — 't gebeurde den eerwaarden Havitius niet zelden — wel dienst scheen te kunnen doen.

Mabelia was dan nu een uurtje geleden ook weer vol moeds begonnen aan het:

Mij lust een tafereel van lof van 't Y te malen,
Den grooten Koopstroom en zijn rijkdom op te halen
Te setten in den dagh, die op den voorgrondt brant
In volle kracht, en spreit van daer naer allen kant.

Zijn straelen flauwer op verschieten en gesichten;
Een houdingh, die sijn beelt te schooner uit doet lichten
Gelijck de morgenstar, daer 't ander hooftgestarnd
Vast struickelt van de kim, met grooter luister brandt
De Kroon der starren spant en schijnt alleen te prijcken
Als Grootvorstin, die 't al siet voor haer glans beswijcken.

En dan kwam het, wat de dichter nu eigenlijk bedoelde; waar de man heen wou:

Dus hangt mijn stroom tapijt aan een van loofcieraet
En beeldwerck, schoon het Y gedurig boven staet,
En heeft sijn waerde en lof geschakelt als een keten.
Aen Amsterdam....

Ja, die sinjeur Autonides — hij moest een knap jonkman zijn, zeide men, doch »maar" een apothecar's leerling — was een poëet die er wezen mocht. Het vers was mooi van het begin tot het slot, dat Mabelia haast evengoed van buiten kende door het herhaalde lezen:

Op dien doorluchten naem (*Amsterdam!*) schijnt mij het Y [ten teeken
Van zijn eerbiedigheid, beneden 't peil geweken,
Met nederigen zwier te ruischen langs het strant
Gelijck mijn Sanggodin, hier eindelijk mee gelant
Geen machtiger gestarnt kan met haer groetboog schieten,
Als 't geen de heirbaen wijst door alle zeëen en vlieten,
En kemt de golven glat en streelt het woedend meer,
Dies werpt ze, in schaduw van dien glans, het anker neêr.

Was het wel wonder — gelijk men haar herhaaldelijk had verzekerd — dat die *Ystroom* »van vele geestrijcke jongelingen was van buyten geleerd"? Ook vond Mabelia het zeggen heel begrijpelijk, »dat de const nu in desen jongen

letterhelt haer hoogsten top had bereickt". Die sinjeur Autonides verdiende voortgeholpen te worden in de wereld....

En desalniettemin! Het wilde van morgen niet vlotten met dien Ystroom, telkens en telkens dwaalden hare gedachten weer af. Met welke tijding zou haar heer vader en Nicolaes, haar broeder, die gelukkig weer in stad was, nu straks weer thuis komen....

Zoo was de *Ystroom* — en het boek zag er in den deftigen, bruin-lederen band zoo fraai uit — ten slotte in de nis terechtgekomen. De Tritons hadden ditmaal den slag verloren.

't Was waar ook, dat boeksken van cousine Vermeer uit Dordt kon haar nu beter den tijd bekorten. Dat was iets extraas, dat in niet veel handen kwam.

Onlangs was cousine Cornelia hier in waardschap geweest — eigenlijk zat de familieschap zóó: Cornelia's moeder was de volle nicht van Mabelia's overleden grootvader — en toen had ze haar een boekske laten zien, dat in Dordt onder de dames van stand in eere werd gehouden.

En geen wonder — hield *De Dortse Kraem* geen verzen in tot van den heer Joan de Witt, den Raadspensionaris, in persoon!

't Boekske was zeldzaam zelfs te Dordt, want het was reeds een vijf en twintig jaren oud. Jongelieden van de eerste families, die zich allen achter een pseudoniem hadden verscholen hadden er allerlei verskens voor geschreven, die nog al uiteen liepen van aard, ernstige, deftige en leerrijke, vroolijke en — nu ja, ook wel liedekens, waarbij Mabelia een kleur kreeg, als zij ze las. 't Gaf kwalijk pas voor een »deughtrijcke joffer" zulke malligheden te lezen, maar alevel...

Aardig anders die schuil-namen, als de cousine het noemde. Zij had haar ook nader ingelicht. Zoo wees *Per ambages* (door slingerwegen) den heer Govert van Slingelandt aan; *Laete* den heer Willem van Bleyenburch. *Calide* (warm), den heer Johan van Someren. Hoe geestig; hoe geestig!

En *Candida* (wit) dat was dan de student, nu raadpensionaris Joan de Witt geweest, evenals *Viridus* (levendig) duidde op zijn neef den heer Nicolaas Viviers, welbekend.

En aartige rijmkens:

> Met bukken en krommen
> Moet men door de wereld commen.

Kom, kom, 't zou nogal schikken. Goed voor je dienstmaagd, of je knecht. Maar vleiend was dat:

> De deugd gehuisvest bij een schoone,
> Kan meerder kracht en luister toonen.

Ja, juist daaronder stond *Per Ambages*, dus van de hand van den heer Van Slingelandt. Maar aardigst van al waren toch die soms wel eens al te vrijmoedige lofdichtkens op joffer X en IJ. Die »drinckliederen" vond ze nu eigenlijk niet passend. Een enkel al te dertel liedeke was overigens — door wien dat wist cousine Cornelia zelf al niet — reeds uit het boekske gescheurd. Maar goed ook. Er waren er nog wel, die....

Daar kwam stoornis. Een driftig heen en weer gaan van den klopper op de straatdeur werd gehoord. Dat moest Nico zijn. *De Dordtsche Kraem* kreeg zijn afscheid en vond ijlings plaats in een kastke aan den wand.

Inderdaad trad een oogenblik later Nicolaes Dammers, de appoincté, wien men naar zijns vaders zeggen wat toe kon vertrouwen, de kamer binnen.

Men behoefde niet te vragen, of Mabelia en Nico zuster en broer waren. Verschilden ze slechts een jaar in leeftijd, ze geleken wel tweelingen ook. Beiden hadden iets flinks en fiers, hetgeen bij Mabelia echter getemperd werd door iets vriendelijks, dat wellicht onder den invloed van een karakter, dat zich in liefde wist te doen gelden, tot iets hartelijks en beminnelijks worden kon.

En hadden beider oogen hetzelfde blauw, daar lag in Mabelia's blik toch een zachte glans, die men bij Nico noode miste. Duidde alles er op Mabelia, ofschoon ze reeds vier en twintig jaren telde, nog geheel te houden voor een »bloem in knop", waarvan het niet te zeggen was hoe en of zij zich eens in schittering zou vertoonen, bij Nicolaes zocht men te vergeefs in uitdrukking van oog of gelaat naar iets, dat op een belofte kon duiden. Ontwijfeld, daar kon iets guls bij hem zijn in woord en lach, maar dit scheen dan ook het hoogste bod naar het ideale, dat hier kon worden gedaan.

Toch viel voor beiden een zacht oordeel te pleiten. Zoo hier het beeld van »bloemen" zoowel voor broeder als zuster wél gekozen was, het moest dat van veldbloemen zijn, opgegroeid in het wild.

Wie zou ook de hand ter versnoeïing geboden hebben? Enkele dagen na de geboorte van Nicolaes, toen Mabelia nog als een kindeke van ruim een jaar oud in het wiegje lag, was beider moeder bezweken. Zoo was moederliefde beiden vreemd geweest heel hun jeugd. Onschatbare schade, allerminst te vervangen door vreemde zorg.

Wel was er vaak gezegd, dat Schepen Frederick Dammers op nieuw in het huwelijk zou treden, en een andere de plaats zou innemen van Susanna Boeckholt, die hem zoo vroeg en ontijdig ontvallen was, maar de geruchten hadden zich nooit bevestigd.

De oude Mechteld, de oude huishoudster, had jaren den schepter gevoerd in het huis aan de Keizersgracht, en met zorg en met ernst had ze de kinderen groot gebracht, die meest aan haar werden overgelaten, maar een *moeder* had ze voor hen niet kunnen zijn. Daarvoor ontbraken haar, bij alle degelijkheid en goede wille, qualiteiten van hoofd en hart, die men heeft of — niet heeft.

En de Schepen zelf? Och, hij had de zaken van het stadhuis meest aan het hoofd. Wel speelde hij allerminst een eerste rol bij wat er omging in de regeering, maar de

»Regeering" toch interesseerde hem het meest. Voor zijn kinderen was hij op zijne wijze een goed vader. Kon hij hun een genoegen doen, ze hadden slechts te spreken. Maar de gevulde hand moest te vaak het ledige hart remplaceeren. Aan teederheid werd zelfs niet gedacht; en zoo ook geen teederheid gekweekt. Slecht voor één ding waakte Schepen Dammers op zijne wijze: diep moest het er bij beiden in zitten, meende hij, zoo wel bij Mabelia als Nicolaes, wat ze aan hun *stand* verplicht waren.

En het: »kind, zie toch geen steegen voor straten aan" had ook Mabelia zich tot leuze te nemen als de goedhartigheid, gelijk de Schepen het noemde, haar scheen te verlokken tot gemeenzaamheid beneden passend hoogheids-peil.

Ook nu was de hartelijkheid, waarmede broeder en zuster elkander begroetten, allerminst week, of warm van karakter.

Zeker, daar lag blijde verrassing te lezen in Mabelia's oog, toen ze Nicolaes met een: »Nu reeds? ik had je nog niet gewacht", welkom heette, maar verder strekte hare blijdschap zich dan, oogenschijnlijk althans, ook niet uit.

En Nicolaes antwoordde, zonder veel notitie te nemen van zijns zusters groet dan ook luchthartig, zonder een zweem van wat op bijzondere innigheid mocht wijzen, met een: »Ja, zusterke, daar ben ik al weder!"

»En hoe ziet het er uit hier in de stad?"

»Och, als gisteren en eergisteren. Het krioelt van vreemdelingen op de straten. 't Is eenvoudig verschrikkelijk. Bij het openen der poorten en boomen (in de waterwegen) van ochtend stonden weer honderden wagens op de wegen en lagen weer tallooze vaartuigen wachtende om binnen gelaten te worden. Trekschuiten, turfschepen, post- en andere wagens, kortom alle middelen van vervoer, zijn beladen met vluchtende gezinnen. En de goéluiden komen maar niet met vrouw en kinderen, maar met alle tilbare have. De zeven Provinciën loopen leeg hier naar Amsterdam.

»En duldt men dat?"

»Maar zusterke, ze moesten je hoofdschout maken als de heer Hasselaer uit zijn ambt mocht worden ontzet! Wat valt er hier te beletten? Men kan de luiden toch maar niet aan den dijk laten staan. Ook pretendeeren velen, en het is ook inderdaad zoo, dat ze hier slechts komen om door te trekken tot verder reizen. Velen gaan naar Denemarken, of elders aan de Oostzee. Ga eens kijken bij de Oude Brug over het Water. Daar ligt het nu vol met schepen, die tot vóór korten tijd voeren op Zwolle, Deventer of Kampen. Sinds die steden in handen zijn van den vijand, worden nu de vaartuigen bevracht door de kooplieden uit de Warmoesstraat. En er zijn ook onder hen reeds verscheidenen, die stillekens het hunne over zee gebracht hebben, om zoo spoedig het nood doet, ook zelf daarheen de wijk te nemen".

»Zullen wij zelf nog de frontieren over moeten gaan misschien?" vroeg Mabelia niet zonder angst.

»Zacht wat zusterke, we deden wijzer met heel gemodereerd Fransch te worden."

»Fij, Nicolaes".

Maar Nicolaes Dammers lachte eens vroolijk en wel. En het zou te bezien gestaan hebben, wat hij zijne zuster nog verder zou hebben geantwoord, indien er niet opnieuw gerucht aan de voordeur was gehoord.

Het bleek de Schepen zelf.

»Monsieur" Frederick Dammers — de titel zeide het reeds — was niet de eerste, de beste te Amsterdam. Dat was hem dan ook wel aan te zien. Hij mocht er wezen — dat scheen de dunk te wezen, dien de man ook van zich zelven had. En geen wonder ook, als men Schepen van Amsterdam is en een twintig jaar mede in de Regeering!

Dat was een jaar na den dood van zijn vrouw, in 1650 begonnen bij wat meest het begin was: als luytenant bij de Schutterij. En sinds was de lijst der vervulde waardigheden geen kleine. Ieder jaar had bijna zijn avances gebracht. 1651: commissaris van kleine zaken — zitting in een bestuur, dat mettertijd meer beloofde, zouden wij zeggen. Een paar jaar later rekenmeester, *lid van de Vroedschap* en kapitein bij de Schutterij. In 1654 Schepen en bewindhebber van de West-Indische Compagnie. Toen al spoedig president van accijnsmeesters. In '59 weer tot Schepen gekozen. In '67 weer accijnsmeester in plaats van den tot burgemeester gekozen heer Nicolaes Pancras. In '69 zelfs president Schepen; in '70 gedeputeerde ter dagvaart (naar de Staten) en nu het vorige jaar alweder Schepen.

't Was den heer Frederick Dammers dan gegaan als allen »respectabelen en notabelen". Het schutterofficierschap, gelijk gezegd, was het begin geweest. Op zich zelve geen regeeringsambt, maar de luitenants werden dan toch maar gekozen »uyt de regeeringe, of de apparenste daertoe". De benoeming tot commissarissen van kleine zaken — een der »subalterne banken van judicature" of lagere rechtbanken, die het werk der schepenbank verlichtten en van wier uitspraak hooger beroep op deze bank werd toegestaan — kon de stijgbeugel worden om in het regeeringszadel te komen. Dit liep nu wel niet altijd zoo, maar Dammers was er door een »cousin" — de »heer Van Purmerland" — fijntjes ingewerkt.

Ja, dat was een verrassing geweest! Gewoonlijk wist men er vooruit reeds alles van. De heer Van Purmerland, Frans Banning Cock — zelf oorspronkelijk ook al niet van een hoogen komaf — had hem onkundig gelaten van het feit, dat hij in aanmerking kwam. Zoo was het gebeurd, dat heer Dammers, voor eenige affaires naar de trekschuit op Muyden gegaan, door den roedragenden stadhuisbode niet thuis werd getroffen. En iets dergelijks gebeurde zelden of nooit. Men zat meest gekleed en wel te wachten op zoo'n vrind. Maar alevel, toen de bode hem eindelijk op het Damrak tegenkwam en hem zijn benoeming tot lid van de Vroedschap mededeelde, vertrouwde Frederick Dammers zijne ooren niet. Hij kon de tijding eerst gelooven, toen die door een tweeden bode op den Dam werd bevestigd. Op het Princenhof (nu het stadhuis)

— waar destijds de vroedschap vergaderde wijl het oude stadhuis verbrand en het nieuwe nog niet klaar was — wachtte men intusschen met ongeduld op zijn komst. De zes overige nieuw benoemde heeren waren reeds present en er werd al gedelibereerd, of men hen maar vast niet beëedigen zou. Doch dat liet de wet niet toe, welbezien. Daar kwam dan eindelijk de heer Danmers. Zonder een blijk van misnoegen werd hij er niet begroet. Men had zich doen wachten!

Antwoord: dat hij kwalijk had kunnen veronderstellen, wat er voor hem in 't zout lag. Anders had hij toch immers ook wel op den uitkijk gestaan naar den bode!

Maar hoe teekenend het geval ook zij, het betaamt ons althans niet op onze beurt den heer Schepen te doen wachten.

Trouwens dit was ook feitelijk niet gebeurd.

De Schepen had zich, de kamer bij zijne kinderen binnen getreden, onmiddellijk op een stoel doen nedervallen. En met een zucht, en met zichtbare teekenen van ontevredenheid ... Ter nauwernood had hij Mabelia en Nicolaes begroet. Maar spoedig gaf zijn opgekropt gemoed zich lucht.

»Een fraaie historie", riep hij uit, een briefken binnen uit zijn wambuis nemend, »een fraaie historie, daar krijgen we bij alle calamiteiten, die er reeds zijn, nog gasten in waardschap ook!"

»Ge zegt, heer Vader ....?" vroeg Mabelia, die het denkbeeld van gasten nog zoo onaardig niet scheen te vinden.

De Schepen keek eens naar haar op. Even moest hij dan toch glimlachen. »Ja, wees maar content. Er is een galant voor je bij. We krijgen je moeders broeder, den heer Joan Boeckholt met zijn zoon Henric en zijne dochter Susanna te gast". En zich nu meer bepaald tot Nicolaes wendende: »Je weet toch zeker, wat de zaak is? Deventer is aan den Bisschop overgegaan. En nu schrijft zwager Joan — we hielden anders weinig correspondentie, gelijk je weet — over zoo iets als verraad, en dat hij daar niet kan blijven. Weet ik het! En hij vraagt voorloopig hier bij ons onderdak. Natuurlijk, dat kan ik niet weigeren ....

»Trouwens, daar heeft hij maar op gerekend ook. Hij schrijft te vertrouwen hier heden, Dinsdag 21 Juny — de Schepen keek even in den brief — tegen den avond te kunnen zijn. Lang zal hun verblijf bij ons zeker wel niet duren. Dat was ook overigens minder. Maar ...."

Nicolaes verstoutte zich niet zijn vader te vragen, waar'm de schoen wrong. Doch hij begreep de quaestie perfect. Daar was iets als een aversie tusschen den Deventerschen burgemeester en den Amsterdamschen Schepen, ofschoon zwagers. De eerste had in de Overijselsche Staten altijd geijverd voor de verheffing van het Kind van Oranje. Een vijand der »Vrijheid" dus. Was door het overlijden van zijn moeder nu reeds meer dan twintig jaar geleden de Deventersche familie-betrekking uiteraard reeds langzamerhand op den achtergrond geraakt, het verschil in politiek inzicht had de correspondentie al meer doen inkrimpen. En verder, welk Amsterdammer kwam er ooit zonder noodzaak dien kant uit naar den IJsel!

»Nu Mabelia, ge zult zeker wel zorgen de familie behoorlijk af te wachten en alles voor de goe'-luiden in orde te brengen. We behooren hen te ontvangen, als kwamen ze op het Princenhof!"

Of het den Schepen meenens was of niet, viel moeilijk uit te kwamen, maar Mabelia was 't in ieder geval ernst, toen ze antwoordde:

«Certein, heer vader, alles zal naar behooren zijn. Ik zal aanstonds de beide achter-bovenkamers in orde doen brengen, die op den tuin uitzien. Eene voor nicht Susanna, en oom Joan en neve Henric zullen zich zeker wel met de groote kamer links willen vergenoegen".

Mabelia, dat viel uit den toon van haar spreken wel op te maken, vond nog steeds het vooruitzicht van gasten zoo onaardig niet.

Een paar nieuwe gezichten — het heugde haar niet hare

familie uit Deventer ooit gezien te hebben — kon men hier tegenwoordig vroolijkheidshalve wel gebruiken!

De heer Frederick Dammers scheen juist van plan de kamer te verlaten. Daar schoot hem blijkbaar nog iets te binnen:

»Zijt ge naar de Wisselbank geweest, Nicolaes?"

»Stellig, vader. Maar daar is men ook niet weinig in confusie. Een ieder vraagt zijn geld terug. Ik gaf dan ook nog vijf stuivers op het bankgeld toe om ons geld te hebben, niettegenstaande ieder zijn geld konde krijgen, gelijk velen, als gezeid, ook begeerden, zoodat de kassiers in de Bank uittelden zooveel als ze tellen konden; een ieder gerievende die kwam. En die zijn bankgeld aan de Bank wilde verkoopen kreeg een $^1/_8$ à $^1/_4$ meer dan de koers was. De wissels op alle plaatsen rezen 8 à 10 ten honderd".

De Schepen wenkte Nicolaes even en ging met hem bij het raam staan, zacht pratende. Zulke dingen gingen vrouwen niet aan, die waren altijd dadelijk overstuur.

Maar Mabelia spitste de ooren en duidelijk ving ze de woorden op: De heer Van Beverningh, de gedeputeerde te velde, moet aan den heer Joan de Witt geadviseerd hebben, dat het zeer dienstig is, 's lands collegiën haar retraite te doen nemen hier naar Amsterdam en de financiën en 's lands magazijnen alsmede hier heen te doen transporteeren".

Nicolaes keek zijn vader eens in de oogen, wat hij wel dacht van deze constellatie van zaken, maar deze vervolgde eenvoudig:

»En ik verneme, dat de heer Fagel dit denkbeeld zeer ondersteunt, »ten opzichte deze stad uit de natuur het sterkste is en vanwege de opening naar zee".

Plotseling werden vader en zoon in hun onderhoud gestoord, daar gerucht van de gracht kwam van den kant van de Westermarkt. Zelfs Mabelia stond op en liep naar een der vensters, waar ze straks had zitten lezen.

»Wat mag dat nu weer zijn?" vroeg de Schepen zijn zoon aanziende.

»Dat zal het vendel van Jan Van Erpecum zijn, vader, maar weet UEd. dan niet, wat er van middag gebeurd is? Was Uwe Edelheid niet op het Stadhuis?"

»Ik ben, totdat ik thuis kwam, op het Oost-Indisch huis geweest. Er waren vele affaires. Maar spreek...."

Het was niet eens meer noodig. De Schepen zag reeds met eigen oogen, wat er geschied was: Van Erpecum's »Witte vendel" gansch en al met Oranje getooid!

»Wat beduidt dat?" vroeg hij barsch, met de hand wijzende op de schutters met de breede sluiers (sjerpen), gevolgd door honderden en honderden uit de gemeente. Uit het grauw, oordeelde de heer regent.

»Ge weet toch vader", zei Nicolaes, merkende dat zijn vader uitermate benieuwd was op de hoogte der zaak gebracht te worden, »ge weet, dat er tegenwoordig dagelijks zes compagnieën der schutterij optrekken als wacht. Vandaag dan scheen ook Van Erpecum met zijn compagnie aan de beurt te zijn. Tegen 12 uur bevonden zich reeds vijf compagnieën op Den Dam, waar het tegenwoordig, gelijk uwe Edelheid weet, leeft van nieuwsgierigen en leegloopers".

»Men moest ze door den onderschout en zijne rakkers uiteen kunnen doen jagen", bromde de Schepen.

»Als 't is, heer vader. Maar als ik zeide, daar ontbrak nog éene compagnie, die van Van Erpecum. Dat zijn de mannen van de 23ste wijk, gelijk uwe Edelheid weet."

»Van de contrije van het Water (Damrak) nietwaar?"

»Als 't is, vader. Van het Water van den Dam af tot de Soutsteeg, Gravenstraat, de nieuwe Kerck om en Nieuwendijk op tot weder de Gravenstraat. In het midden der stad alzoo. Een sierlijke compagnie, dat is waar, door goede kennisse en ordre wel geëxcerceerd, en in 't optrekken bijna al de pieckeniers, gelijk UEd. daar voor uwe oogen anders zoude zien, met witte sluiers en de musquettiers met witte pluymen, heel magnifiek in orde".

»Dus niet enkel van 't grauw?"

»Ik hoor, dat er niet meer dan een twintig bij zijn, die de eigen uitrusting niet kunnen betalen. Maar nu het evenement: Tegen 12 uur daar komt de compagnie van Van Erpecum den Dam op. Nu, men behoefde niet lang te vragen, of er iets bijzonders was geschied. De compagnie had een metamorphose ondergaan. Alle witte sluiers en pluimen — Orange".

»Wat zullen ze van vreugde gebruld hebben, die van het grauw?

»Heel de burgerij, heer vader, ik mag niet anders spreken. De Dam was één gejuich. Er kwam geen einde aan het gejubel. Vivat, Orange, hoezee! daverde het door de lucht. Ik dacht een oogenblik: 't is gedaan met de Vrijheid".

»Zacht wat, jongsken, wij zijn er ook nog. En de heer Joan de Witt is ook geen kind".

Nicolaes zweeg een oogenblik. Zijn vader tegen te spreken was zijn gewoonte niet. Dat deed men niet in dien tijd. Maar eindelijk viel hij toch op bescheiden toon in:

»De geruchten uit andere steden waaien naar onze stad over, heer Vader. Men wil algemeen Zijne Hoogheid Willem Henric van Orange tot Stadhouder maken. Intusschen, Van Erpecum is wel van de voorbarigste".

»Waar trekken ze nu heen?"

»Ze moeten naar de Westerhal, waar kapitein Bontemantel gerangeerd staat om door kapitein Berwouts afgelost te worden. Ik meene, dat ze nog een kleinen ommegang door de stad maken".

»'t Geeft geen pas. Men brengt de gemeente in opschudding. Maar ik dacht juist, dat die Jan Van Erpecum de Vrijheid toegedaan was?"

»O", viel Mabelia in, die tot nog toe enkel naar buiten had gekeken en zwijgend het gesprek had aangehoord. »Ik ken den jongen heer Van Erpecum zeer wel. Hij is van maxime veranderd. Hij is het spoor gevolgd van zijn oom Pancras en den heer Fagel, wiens nicht hij vrijt".

»Zusterken, je zegt de reine waarheid", viel Nicolaes lachende in. »Dat er een schoone joffer in 't spel is, wist ik echter niet. Maar waar is 't: Van Erpecum, eenige jaren geleden in Zeeland zijnde wegens de West-Indische Compagnie, en getracteerd wordende door Bewindhebberen aldaar, wilde op de gezondheid van den Prince van Orangieën niet drinken, dat groote ontsteltenisse gaf, zoodat Gerrit Barting het genoodzaakt was op te nemen en het glas uit te drinken, zijndé wegens de hoofdparticipanten mede derwaarts gecommitteerd".

»Ja, juist", merkte de schepen op, »nu herinner ik mij het geval zeer wel. Wat zal men zeggen! Er zijn er tegenwoordig zooveel, die van maximen veranderen".

»Ook al vrijen ze geen cousines van den heer Fagel", zei Mabelia lachende, maar het gezicht van den schepen raakte niet uit de plooi. Daar viel niet mede te gekken. Het scheen inderdaad met de Vrijheid op een eind te loopen; als de gemeente om den Prince begon te roepen, verschoot zelfs de Raadpensionaris zijn kruit langer om niet! Intusschen, die Erpecum mocht zich voor gewaarschuwd rekenen. Men zou hem in 't oog houden. Daaraf kon hij zeker zijn, de waggelmuts!

De schepen was naar een comparitie. Er viel te dezer dagen geen oog meer te houden op al de comparities! Maar Nicolaes had toch wel bemerkt, dat vader toch ook niet bijster verlangend was naar de ontmoeting met zijn zwager burgemeester Boeckholt.

»Zeg, dat ik besognes heb, Nicolaes, en ik eerst laat in den avond thuis kan zijn. Ik zal het gansch niet euvel duiden, zoo men zich ter ruste begeeft vóór ik kom".

En inderdaad tusschen 8 en 9 ure was de Deventersche familie reeds gearriveerd.

Mabelia was uiteraard zeer benieuwd geweest, kennis te maken met hare cousine Susanna — zij was vernoemd naar

hare moei, Mabelia's moeder dus. En voorts ook een weinig, dat spreekt, naar.... haar neve Henrick.

De burgemeester, dat wist ze, was een bejaard man. Telde haar vader, die met zijn jongste zuster gehuwd was geweest, ruim 58 jaren, burgemeester Joan Boeckholt liep naar de zeventig. Althans, ze gaf hem in gedachte zeventig, toen zij zelve den gebogen man zag — heel wat eenvoudiger in voorkomen en kleeding dan de Amsterdamsche heeren — die maar al te veel, vond ze, aan een afgeleefden grijsaard deed denken.

Wat wist, of bevroedde de Amsterdamsche joffer er ook van, hoe de laatste maanden voor den Deventersman haast *campagne-jaren* waren geweest!

Het was het penseel eens schilders waardig geweest de vluchtelingen het hooge huis van den schepen te zien binnengaan: burgemeester Boeckholt als eenen, die in een, voor het oogenblik begeerde, haven nu veilig zich weet; nichte Susanna een weinig bedeesd bij het gezicht van al die Amsterdamsche grootheid. Alleen heer neve Henrick keek wat uitvorschend om zich. 't Was, of hij nu reeds haaste had te zeggen: ik vergezelde vader en zuster alleen om hen in veiligheid te weten. Waarvoor ziet ge mij wel aan?

Nicolaes Dammers moest dan ook in stilte erkennen, dat zijn neve hem gansch niet tegenviel. Dat was een kerel, die zijn zwaard zoo maar niet voor de pronk zou dragen. En oogen in z'n hoofd, donkerbruine, of hij je door-en-door wilde zien!

Zelfs Mabelia begon al heel spoedig met iets als respect naar haar »heer cousin" op te zien, al had ze een oogenblik in overmoed wel willen lachen om zijn Overijselsche kromspraak. Net een hanekemaaier, als hij praat, had ze immers in stilte gedacht.

En de nichte? Ja, daarover was ze het niet met zich zelven eens. Ook deze had hare moeder sinds jaren verloren, eene halve weeze dus sinds ze heugenis had, dat gaf zoo al dadelijk reeds een band, maar anders: een boersche joffer toch. Wèl zou ze haar geen schoonheid ontzeggen, maar 't was haar wel aan te zien toch, dat dat verre Deventer zoo iets als de uithoek der Republiek moest zijn. En natuurlijk ook al zoo'n wonderlijk taaltje!

En desalniettemin, zelfs Mabelia's oppervlakkigheid geraakte al spoedig onder den indruk van de kordaatheid en ernst harer nichte. Ze had zoo niets van die fijne, voorname maniertjes harer vriendinnen; er ontbrak stellig-en-stellig iets aan hare educatie. Doch voor den blik van Susanna's oogen leerde Mabelia, de Amsterdamsche Schepen-dochter, al in den loop van één uur de hare neerslaan. Daar was zoowaar iets princelijks in den oogopslag van die half-mofsche boerendeern! Uiteraard werden voorts eerst de oude familieherinneringen opgehaald en verlevendigd.

Zelfs Nicolaes voelde iets als eerbied in zich opwaken — al begreep hij ter wereld niet, wat de man bewoog, — toen de gevluchte burgemeester, den hoed van het hoofd nemend vóór het portret zijner overleden zuster, met ontroerde stem zeide: Zuster Susanna, die ik schier nog dagelijks gedenke na zoo veel jaren, ik prijse u gelukkig, dat ge den benarden staat van 's lands zaken niet hebt behoeven te zien. God de Heere deed u in zijn wijsheid wel te rechtertijde in zijn heerlijkheid ingaan!

En daar wàs ook iets eerwaardigs in dien grijsaard, toen hem, met tranen in de stem, die woorden van de lippen kwamen. Schoon de wanden van het schepenvertrek, hoe sierlijk ook met goudleer behangen, niet wisten wat klanken ze opvingen!

Nicolaes vond een weinig afleiding niet ongewenscht. En toen de gasten op hun gemak gezeten waren en zich aan spijs en drank, die — dat sprak van zelve! — in ruimen overvloed en met onverbeterlijke gulheid werden opgediend, hadden gelaafd, vroeg hij:

»En zeg mij nu eens, heer oom, hoe heeft de overgave

van uw stad zich toch toegedragen. Kon uwe Edelheid dat waarlijk niet gebeteren?"

Het werd gevraagd op den toon, waarop een Nicolaes Dammers gewoon was alles te vragen, losjes, vrij onverschillig, zonder vier-of-vlam. Maar de oude man — en toch hij was nog geen zeventiger! — schoot rechtop in den stoel, waarin hij, een wijle zich overgevend aan het gevoel van welbehagen en veiligheid, nu een oogenblik op zijn gemak gedoken was geweest. 't Was, of een wesp hem gestoken; of een spotter hem smaadwoorden had toegevoegd; of men hem gruwelijk wilde beleedigen....

Ook zagen zoon en dochter beide met bezorgdheid naar hun vader op. Maar de grijsaard herstelde zich spoedig. En kalm en kloek klonk het van zijn lippen, toen hij zijn neef dus toesprak:

»Ik duid het u niet euvel, heer neve, dat Uwe Edelheid mij niet zonder wat mistrouwen aanziet. En toch, een eerlooze ben ik niet. Voor God den Heere heeft zich ieder onzer te verootmoedigen. Maar voor de menschen durf ik het oog fier opheffen. Ik heb gedaan, wat ik kon. Ik mag met het liedeke van den Prince van Orangieën, hoogloffelijker en gezegender gedachte, tot hen van Deventer zeggen:

Soo het de wil des Heeren
  Te dier tijdt waar geweest,
Had ik gaarn willen keeren
  Van U dit swaer tempeest...

Maar des Heeren wil was anders.

In Zijn doen, dat enkel wijsheid is, beruste ik. Doch de verraders, de Heere verhoede het, ik zou ze kunnen vloeken...."

Een oogenblik zweeg burgemeester Boeckholt te ontroerd om te spreken. Toen vermande hij zich en vervolgde:

»Ik zal u enkel een verslag doen der feiten. Niet dan der feiten. Oordeel dan zelf, mijn neve, zoon mijner zuster, naar wier beeltenis ik ook nu nog blijve opzien. Nu dan: De Bisschop, zegt men, had Zutfen willen belegeren, maar werd daarin verhinderd door monsieur Luxemburg, die wist dat Frankrijk zelf die plaats in bezit wilde nemen. Zoo was dan Deventer aan de beurt voor de Munsterschen. Nu, ik was zonder vreeze. Vastelijk was ik overtuigd, dat de stad in goeden staat van verdediging was en langen tijd den vijand zou kunnen keeren. Ik had daarvoor intijds gezorgd, wijl ik Berend van Galen nooit vertrouwde. Ook was er aan volk geen gebrek. Behalve de regimenten voetvolk van de kolonels Stekke en Broersma, die Prince Willem Henric — ze hadden Zijne Hoogheid hier reeds overlang Stadhouder moeten maken! — toen hij den IJsel verliet, had gezonden, hadden we nog ander voetvolk en een 14 à 1500 waardgelders, in 17 compagniën verdeeld; samen een 4500 man. Daarenboven beschikte ik over 2000 gewapende burgers. Ik vrage u, was Deventer dus te verdedigen, of niet! Op de beide oevers van den IJsel konden we uitvallen doen. Een 50 stukken geschut, die reeds op de wallen stonden, werden bij het verlaten der IJsel-linie door het Hollandsche leger nog versterkt met 18 stukken. En buiten en bij dit alles: er was mond- en krijgsvoorraad in overvloed...."

Een oogenblik zweeg de oud-burgemeester. Het viel hem blijkbaar hard met zijn verhaal voort te gaan, maar toch, zijne behoefte om »zijn onschuld te doen oorcont" kreeg weer de overhand.

»Wat heeft mij al mijn zorgen gebaat! De partij der Nilants — van ouds in heel Overijsel en vooral bij ons in Deventer de luyden, die de lakens uitdeelden — wilde de stad wel in handen van den Bisschop zien. Mits zij maar op het kussen bleven en de gemeente onmondig. Donderdag 16 Juni vertoonde zich het eerst de vijandelijke legermacht op den rechter IJseloever vóór onze stad. Den volgenden dag gaat eene afdeeling van 9000 man, die 6 mortieren

bij zich hadden, een uur beneden de stad over den IJsel, plaatst zich op den linkeroever en voltooit zoo de insluiting. Er moet, dunkt mij, niet veel orde hebben geheerscht onder de Munstersche troepen, zoodat onze bezetting met voordeel had kunnen uitvallen. Maar daar kwam niet veel van! Ofschoon ik niet naliet te protesteeren, was van den aanvang af de verdediging zoo flauw, dat men niet eens den bedekten weg en de buitenwerken bezette. Op de beide oevers van den IJsel begon de belegeraar zich in te graven, terwijl hij al spoedig met zijn bombardement aanving.

»Omdat er ook door mijn toedoen uit de gemeente een gemor opging tegen den commandant, kolonel Broersma, werd kwanswijs een uitval gedaan uit de Norenberger Poort. Een uitval met 200 man en dat bij eene bezetting van eenige duizenden! De loopgraven van den vijand, door niemand en niets belet, gingen intusschen steeds voort. En ofschoon ik onder tranen gesmeekt heb het niet te doen — begon men te onderhandelen. De fractie, die met den vijand heulde, wist haar zin door te drijven. En toen bleek me, dat ook kolonel Boersma door de Munsterschen omgekocht was: De verachtelijke verrader...

»Gisteren is de capitulatie geteekend. Ik weigerde. Was ik niet onmiddellijk vertrokken, huis en hof in de handen van den vijand latende, men had mij gevangengenomen. Nu kunnen we hier in Holland wellicht nog de goede cause dienen..."

De grijsaard zweeg. Er lag nu een adel op zijn door het lijden doorgroefd gelaat, die zelfs Mabelia trof als iets zeldzaams, iets dat ze misschien nog nooit aanschouwd had. En wat ze zeker ook nooit had gezien, was de innige liefde waarmede haar neve en nichte naar hun vader opzagen, toen deze, door aandoening gansch overmeesterd, een oogenblik dreigde in een te zinken. Ook, het mag gezegd, liet ze niet na den ouden heer aan te bieden, wat men maar lafenis mocht brengen. Maar spijze en drank konden hier geen

heul geven, of verkwikking. Een blik uit de oogen zijner kinderen, liefde en eerbied als over hem uitgietend, waren den grijsaard waarlijk wel iets meer!

Intusschen, Nicolaes Dammers had al een poos zitten toekijken, als iemand die iets vreemdsoortigs te zien krijgt. Het moest hem van 't hart, hij begreep er niets van.

»Maar, heer oom", viel hij eensklaps uit, meenend den spijker nu eens precies op den kop te treffen »waarom toch dus ontdaan? Uwe Edelheid deed toch haar devoir. En Deventer is toch zoowaar de eenige stad niet, die in handen van den vijand viel. Ik zou..."

Hetgeen de heer Nicolaes Dammers gezegd, of ook gedaan zou hebben, het doet er minder toe. Of liever al heel weinig. Wat burgemeester Boeckholt hem zou hebben geantwoord is van meer belang. En toch, of het geen parelen voor den onnutte, ze toch maar vertredende, zouden geweest zijn...?

Doch, hoe het zij, er kwam eensklaps een einde aan het gesprek. Een huisknecht klopte aan de kamerdeur en zeide tot den zoon des huizes:

»Heer Nicolaes, daar is een jonkman, die zegt Dirck Willemsz te heeten, en u eigenhandig missives heeft over te geven".

»Ik zal komen, Pieter". En met een »met uw consent" verliet de Schepenszoon het vertrek.

Burgemeester Boeckholt en de zijnen begaven zich spoedig daarop ter ruste. Eerst tegen den morgen bracht koesterende slaap den grijsaard de gewenschte lafenis.

III.

HET BEGIN DER VRIJHEID?

Het klare licht der maan straalde over Amstels grachten. Vroeg reeds was zij in zilverglans opgerezen; nog was het geen volle nacht, maar de tinten van den dag waren toch verbleekt; alles had dat vredig, rustig aanzien reeds, dat de zomernacht tot een sprookje van poëzie kan omtooveren.

Er kan dan in de heerlijkheid van den nacht iets mysterieus zijn, dat allen levensgloed van den klaren dag in schoonheid verre nog overtreft. Eene profetie van den vrede, die eens zàl komen.... Iets teeders en iets grootsch; iets innigs en verhevens.

Bij deze heerlijkheid van den nacht vergeleken, zijn de sterren in hunne felle schittering ons slechts zaaisels van het daglicht, dat ondergegaan, in deze lichtpunten heerlijker herrijzenis wil aankondigen.

Immers »hemelsch" — dat is hoog uitgaande boven het gewoon-aardsche — zijn »de oneindige wegen, die de nacht in ons heeft geopend" (Novalis). De nacht, de zomer-nacht vooral, verkondigt, bepleit, roept uit — de »volle verzekerdheid der heilige werelden, anders ons verborgen".

De oude volkeren, die in den sterrennacht òpzagen naar den hemel om hunne goden te zoeken hebben ièts verstaan, in schemerend besef, van het opperheerlijke van den nacht. Zij, »Kinderen der Natuur", zijn *overweldigd* geworden door

het Onuitsprekelijke. Hun pelgrimstocht langs het luchtruim verdient iets anders wel, dan het medelijdende glimlachje onzer eigenwijze beschaving. In den nacht, in zachten lichtglans, is niet de dood, maar herrijzenis, de opstanding.

Zomernacht is levensprofetie....

Het mag er wel verre van geweest zijn, zegt ge allicht, dat een Dirck Willemsz, den omstuimigen zeeman, toen hij, — nadat de voordeur van het hooge huis aan de Keizersgracht weer achter hem dicht was gevallen, en hij den weg insloeg naar de »Oude Zijde", — het hart met dergelijke gedachten vervuld was.

En toch — toen, op de breede gracht, in die rustige, schier heilige, altijd louterende omgeving, zijn blik onwillekeurig, als-van-zelve, gericht werd naar den heerlijken van zilveren licht stralenden hemel, was het hem, of hij werd gemaand in vriendelijke woorden, terwijl een zachte hand hem op den schouder werd gelegd, tot een stille zijn, een onderworpen wezen.

Want nu was het metterdaad tot een uitbarsting gekomen tusschen hem en zijn zoogbroeder.... Daar waren harde woorden gevallen. Waarom? Och, als steeds, de aanleiding was een nietige geweest. Doch het scheen wel, dat thans een uiteengaan, — waar vroeger toch vriendschap, soms meer dan wel alledaagsche kameraadschappelijkheid, gebroeder-, heerscht had, — beiden, waarom toch dat? tot eene *behoefte* nu geworden was.

Daar is soms gelijkheid, die ge zoudt wanen gesproten te zijn uit den zelfden wortel en die toch, als het ernst gaat worden in het leven, enkel den buitenkant maar blijkt te betreffen.

»Mijn hope op een toekomst op 's lands vloot verstoord. Mijn vrijheid geëindigd. Toch weer aan den wal en onder knechtsschap"....

»Ik meene", had Nicolaes Dammers gespot, »dat ik je nu

niet in zoo overgroote vrijheid had aangetroffen aan boord en je vooruitzichten ook zoo bijster schitterend niet schenen...."

Juist de waarheid, die er school in het schamper zeggen, had pijn gedaan en Willemsz had geantwoord:

»'t Mag zijn. Maar dáár had ik enkel mijn devoir te doen. Hier heeft men zijn rug te krommen onder allerlei hoogheid, die men ...."

»Nu, spreek op!"

»Die men omlaag zou wenschen".

Een oogenblik onthutst, of hij niet wist, wat hem gebeurde, toen — voor het eerst van zijn leven wellicht tegenover »zijn vriend" — met gekrenkten trots, zag Nicolaes Dammers den »jonkman, niet van onzen stand", spottend in de oogen en sarrend klonk het dezen tegen:

»Je zult je moet leeren schikken, maat. Patiëntie kent men hier niet voor insubordinatie!"

En fel kaatste het antwoord terug: »Ik weet het".

Een poos had er stilte geheerscht in het kleine zijvertrek. Dammers had de missives, die hij tot nog toe zelfs niet aangeroerd had, nu, om zich een houding te geven, eens ingekeken. Maar enkele oogenblikken later Willemsz wat schuw aankijkende, had hij gevraagd:

»Weet je wat deze schrifturen al behelzen?"

»Wees gerust, niet-met-al".

Alleen de ontkenning ving Dammers oor blijkbaar op, want verstrooid, de papieren steeds nog doorziende, antwoordde hij, als voor zich zelven:

»Zoo, dan is het goed!"

Dirck Willemsz keek verbaasd op. Er werd iets in zijn ziel wakker tegen het huis waarin hij zich bevond, tegen de bewoners, tegen Nicolaes ook, dat er nooit was geweest: *argwaan*.

De booze storm, die zich in zijn gemoed begon te leggen, verhief zich opnieuw. Zijn bloed gistte meer en meer, hooger nog dan daareven sloegen de golven van verbolgenheid uit, toen hij nu uitviel:

»Zóó, mag het 't daglicht niet zien?"

Gelijk iemand, die door een adder gebeten het gif in zijn bloed bemerkt, opschrikt, stoof Nicolaes Dammers nu op van zijn zetel. Dit maal was hij de gewonde, de gekwetste, de in eigen oog ook beleedigde. Het ging hem bijster slecht af, toen hij op een toon van met-recht-verstoorde-hoogheid Dirck toevoegde:

»'t En past een bode niet, navraag te doen naar wat hij overbrengt!"

»Maar Nico!" En Willemsz schaterde het uit: »Kom, kom, zaken zijn zaken. Ik mag er toch wel iets af weten!"

Een hooge blos had Dammers' gelaat overtogen. In vroeger dagen zou hij mede gelachen hebben, nu tergden hem Dirck's woorden als een smaad, hem, den regentenzoon, aangedaan door dien »knecht".

Hij trachtte zijn houding te redden, waar een rond antwoord onmogelijk scheen:

»Maar Dirck, hoe komt ge dus violent in den laten avond?"

Er lag iets, dat scherts moest beteekenen, in den toon.

Dirck Willemsz antwoordde niet. De toegestoken hand, welke in het zeggen school, dat naar verzoening uitging, werd niet aanvaard. Hem was het ernst. De eenheid van vroeger dagen, het vaak onder één hoedje-*spelen*, 't was voorbij. De takken, in een gegroeid naar het scheen voor het leven, hadden zich blijkbaar ieder tot een eigen groei gekeerd....

Toch toonde zich Nicolaes Dammers de meest wereldwijze nu, regentenzoon, tot een toekomstig, rustig heerscher-zijn geroepen. Hij wilde »pais en vrede" maken. »Waarom toch zoo norsch?" vroeg hij nu met wèl gekozen woord.

Maar al werd bij het afscheid nemen nog een handdruk gewisseld, beiden voelden het toch: de echte vrede was het niet; een schijnvrede, een wapenstilstand op z'n best.

In die stemming van driftige verstoordheid, van verdeeldheid des gemoeds, was Dirck Willemsz in den heerlijken zomernacht gekomen in de spheer van harmonie, van onge-

brokenheid. Op de sluis, die 't naast bij de Westermarkt over de gracht lag, stond hij een oogenblik peinzend stil. Hij nam de muts van het hoofd en wischte zich de slapen af. De nacht was anders zoo zwoel niet. Daar sloeg het, nadat het carillon een oogenblik zich had doen hooren — Dirck bemerkte het ook nauwelijks — van den Westertoren tien uren. De jonkman ontwaakte als uit een droom. Hij trachtte de slagen te tellen, maar enkele waren hem reeds ontgaan. »Hoe laat het mag zijn?" vroeg hij. »Wat doet het er toe?" Door het zijdeurke kom ik heel den nacht wel naar den buiten-Amstel. Ik ken het wachtwoord."

Hij slenterde langzaam voort. Daar was hij, vóór hij 't wist, op den Dam. Slechts een enkele voetganger werd er gezien. Bij het Stadhuis scheen een schoutendienaar hem reeds in 't oog te hebben, toen hij een oogenblik dralend stilstond. 't Mocht vreemd zijn, dat de quant hem nog niet abordeerde!

Ja, hij kon hier niet blijven staan, dat was duidelijk.

Maar hoe nu te gaan? Zou hij den weg inslaan naar de Warmoesstraat, om aan de Oude Zijds-Armsteeg een bezoek te brengen. Of zou hij langs het Rokin zoo spoedig mogelijk den Amstel trachten te vinden ....?

Er werd blijkbaar een heftige strijd gestreden in den jonkman. Hij wist niet te kiezen. Het booze bloed van daareven bruischte nog steeds voort. Het speelde nog op daarbinnen, het wilde maar geen vrede worden bij hem....

Wat wij menschen »een toeval" noemen, besliste. Van den kant van de Kalverstraat kwam een schoutendienaar op weg naar het Stadhuis: »Waarheen, vriend, dus in den laten nacht?"

Zonder zich volle rekenschap te geven van zijne woorden, antwoordde Dirck: »Naar mijns vaders huis in de Armsteeg!"

»Zoo spoed u dan voort. Dus laat bij den weg geeft kwalijk passe!"

Zoo moest hij dan, ofschoon het daarbinnen bij hem nog lang niet uitgevochten was, wel den Vijgendam nemen — de schoutenknecht keek hem na — en links afslaan naar de Warmoesstraat.

Ook hier was het doodstil. Een uurtje te voren had men er nog meer dan één poorter op zijn bankje onder de luifel kunnen treffen, in de maneschijn een luchtje scheppend en een praatje met buurman houdend. Nu was het immers reeds lang tijd om in huis te toeven, zoo niet om ter ruste te zijn.

Daar stond hij voor de Armsteeg. Donkere schaduwen vielen aan den eenen kant van het vrij nauwe straatje op de hooge, oude gevels, alleen de spitsen werden verlicht door den bleeken schijn der maan.

Het waren overigens geenszins alle kleine huizen daar in de steeg.

Hoe vreemd het u klinke, schepen Dammers was jaren lang de buurman geweest van zijn »employé" Jan Willemsz, Dirck's vader.

Doch ... Maar wat was dat? Neen, er viel niet aan te twijfelen, door het hartvormige openingetje in het luik voor het raam in het vierde huis links — het ouderlijk huis dus — blonk nog licht. Dat mocht iets zeldzaams heeten. Zou het zelfs wel geoorloofd zijn op dit uur ...?

En bliksemsnel ging Dirck de gedachte door het hoofd: »Maar dan is vader weer krank en ernstig ook!"

De aarzeling had uit. Enkel gehoorzamend aan dien geheimzinnigen drang in ons, die gebiedt, als de stem van het bloed zich doet hooren, stapte de jonkman nu regelrecht op de woning aan. Een klopper bevond zich niet op de deur, maar de klink lichtend trachtte hij te onderzoeken, of de deur te openen viel en de ketting aan den binnenkant nog niet was bevestigd. Zoo bleek het. Voorzichtig, zachter dan ge het zijn opbruischenden aard wel zoudt hebben aangezegd, opende hij de deur, en trad een bijna geheel donker portaaltje binnen.

»Wie daar?" riep een stem uit de kamer; de kamerdeur stond even aan.

»Goed vriend!" antwoordde Dirck.

Daar opende zich de kamer en eene vrouwengestalte werd zichtbaar bij het flauwe licht van een vetkaars, die op een tafel stond midden in het vertrek.

»Maar jongen, zijt gij daar? Zijt ge 't zelf, Dirck?"

»Ja, moeder, ik", klonk het wat dof.

»Hoe dat? Maar alevel kom binnen; zacht wat, vader slaapt!"

Behoedzaam trad Dirck binnen.

Daar stond hij tegenover zijn moeder.

»Is vader weer ziek, moeder?"

»Ja, kind. De oude kwaal. Hoor maar, hoe hem de borst reutelt. Er is echter wel wat beterschap de laatste dagen. Maar hoe kom jij hier, mijn jongen?"

Moeder en zoon keken elkander aan. Ze zagen elkander in de oogen ook. En daar was ongetwijfeld in beider oog iets zeer teeders ook. 't Meest wel in dat der vrouwe; maar toch ook Dirck zag met een blik, waarin oprechte liefde te lezen lag, naar zijne moeder op. En echter, daar was een iets niet juist onder woorden te brengens, iets uitvorschends ook, in beider blik. Iets als van twee vreemden, die elkander eens nauwkeurig opnemen. Een vragen hier: hoe zal het nu weer zijn tusschen ons?

Ge zoudt het u licht anders gedacht hebben:

Dirck geleek immers zijne moeder in uitdrukking des gelaats, in den blik der oogen, in gestalte en gebaren, in toon van spreken, in heftigheid en levendigheid. Alleen maar, daar was iets gebogens bij deze vrouw, dat ge geheel mistet bij haar zoon. Waren het de jaren en de last der jaren? Maar, dat kon het toch niet zijn. Ge hadt er, zoo op het aanzien, dezer vrouw, een even vijftig toegedacht en ge zoudt u ook niet vergist hebben. Zoo moest het de last des levens zijn...? En ditmaal ware de onderstelling niet slechts waarschijnlijkheid, doch waarheid ook.

Stijngtje Wiggers was, toen zij, nu een 6, 27 jaren geleden, de vrouw van Jan Willemsz werd, het »puickje van de buurt" geweest, een frissche, aardige deern.

Zij was destijds in dienst bij vrouwe Dammers, zelf nog niet lang getrouwd met haar heer echtgenoot. Reeds vroeger had ze bij de ouders van den heer Dammers als kind in huis verkeerd. Waarom ze dan dien Willemsz tot man had gewild? Ja, dat was den meesten een raadsel geweest. 't Was waar, men kon zeggen dat hij van wat hooger kom-af was dan zij zelf, maar dat zou 't 'm toch niet wezen. Jan Willemsz' vader had een hoedenmakerswinkel gehad aan het Water. En was de man niet jong gestorven, zoodat zijn weduwe was blijven zitten met een huis met kleine kinderen, hij had allicht wat beters kunnen vinden dan een huisknechtsbaantje bij den toekomstigen Schepen. Maar bovendien noemden ze in de buurt dienzelfden Willemz niet »Strakke Jan", omdat hij altijd zoo stijf en strak keek, of hij van de Kwakers was van 't Kwakerspad? Hoe kon Stijngtje's oolijk- en vroolijkheid zich daar bij schikken ...?

't Antwoord op die vragen kon men niet vinden, en Stijngtje had zeker het er voor gehouden, dat het geen mensch aanging en, naar men kon oordeelen in de buurt — en men veroorloofde zich ook wel daarover een opinie te hebben — had ze geen spijt behoeven te hebben van haar keuze, want Jan Willemsz mocht een stroef man zijn, een goed man was hij zeker, daarover waren het de buren en buurkinders spoedig eens.

En toch was er al dadelijk veel schaduw geweest op Stijngtjes pad. Al heel dra na hun trouwen bleek het, dat haar man, die nooit tot de sterksten had behoord, door een borstkwaal was aangetast, welke nooit weer geheel zou wijken. Zoo was er steeds veel getob van ziekte in huis geweest. En wel was het gezin klein gebleven — een meisje, het oudste kind was jong gestorven —, alleen voor Dirck was de zorg geweest. Maar de verdiensten waren ook zoo breed niet!

Gelukkig, daar was bij alles één lichtpunt steeds!

Men woonde in 't eerst van het trouwen naast het huis van den Schepen....

Stijngtje's diensten werden nog schier dagelijks ingeroepen. Willemsz deed dienst als huisknecht. Toen vrouwe Dammers ontijdig en onverwachts kwam te vallen, had Stijngtje met haar eigen kind ook den kleinen Nicolaes gezoogd. Het was haar een eere geweest. Zoo bleef men verbonden aan het huis van haar ouden meester en vrouwe.

En toen, nu een vijftien jaar geleden, de uittocht uit de Armsteeg naar de Keizersgracht had plaats gehad, was de verhouding niet veranderd. Nicolaes Dammers, de Schepenzoon, en haar Dirck waren opgegroeid als twee broeders. Hoe had het moederlijk oog steeds met welgevallen gerust op dat tweetal, met vreugde, met trots!

Met dankbaarheid ook, als ze zich in het huis van den Schepen bevond. Men had dan toch steeds maar het brood gegeten van den heer Schepen. Hoe was men er gekomen buiten hem? Een meest zieke man brengt niet veel in. En van den wind leven, dat gaat nu eenmaal niet. Nooit had men broodsgebrek gekend. Integendeel, steeds geweten van zekere, zij het ook hoogst bescheiden welvaart. Sprak het dan ook niet vanzelf, dat men had te gedenken aan het wijze zeggen van het: Wiens brood men eet, wiens woord men spreekt?

En kijk, dat had nu juist met haar anders zoo stillen en goedmoedigen man wel eens »haken en oogen" gegeven.

Als hij weer weken bedlegerig, of althans huiszittend was, had hij tot druk gesprek niet veel lust. Maar anders, wat kon hij soms fel opstuiven tegen dien dominus Havitius, die in het huis van den Schepen toch zoo gezien was...!

Hoe schitterde hem het oog, als Zijn Eerwaarde Ds. Danckers soms eens een enkelen keer over den vloer kwam. Stijngtje had het niet gaarne overgebriefd, wat er dan zoo al verhandeld werd tusschen die twee. 't Gaf ook kwalijk pas, vond ze.

Welneen, ook zij was niet tegen het Orangekindt. Maar zoo vrijmoedig te spreken over die van de Vroedschap! Wel

foei! En dan, een dag of wat later lag immers haar man weer plat te bed en wie gaf dan te eten....?

En in 't opgroeien van haar Dirck kwam er weer nieuwe en ongedachte moeite. De jongen had hààr aard, en toch weer niet. Haar vroolijkheid, toen ze nog jong was en vrij. Maar als haar man zat te praten van den Prince en de vrijheden die den burgers toekwamen en hoe het moest toegaan in het Gemeenebest, dan keek die jongen hem de woorden uit den mond. Gelukkig, toen hij zoo een jaar of twintig werd, scheen het er uit te gaan, hij werd zeker wijs met de jaren. Tot hij onverwachts zei: Vader, Moeder, laat me naar zee!

Bidden en smeeken hielp niet; de jongen ging. Ook scheen het hem aan boord niet kwalijk te gaan. Nooit kwam de jongen thuis, of hij had wat op zak voor Vader en Moeder. En als ze een grachtje met hem omging, was ze trotsch op hem, dat konden de buren haar aanzien!

En nu stond hij daar weer plotseling vóór haar. Buitendien, er was iets, dat voelde ze.

Ook zei Dirck het haar spoedig, wat er wel was.

Stijngtje hield de handen voor het gelaat, toen Dirck's verlaas ten einde was. Had ze vaag niet iets dergelijks vermoed...? Zoo bleek de aard van haar man toch in den jongen te schuilen? Men had steeds voorzichtig te zijn in de huizen der grooten, maar dat had zelfs haar man zijn leven lang niet begrepen, hoe zou dan haar wildzang van een jongen het verstaan?

En toen Dirck daar dus zijn moeder zag staan, in angste blijkbaar, kwam een oogenblik over hem zelf de vreeze, dat hij vader en moeder, zonder dat hij het een oogenblik had overwogen, in perijkel kon hebben gebracht.

»Maar moeder, zeg dan toch wat", klonk het aarzelend, fluisterend schier met een blik naar de bedstede, waaruit opnieuw gekreun werd gehoord.

Een oogenblik vlamde het feller uit het oog der vrouwe dan ge het der gebogene wel aan hadt gezegd:

»En heb jij voor ons te eten, als het gebrek gaat nijpen?"

»Gebrek? Moeder, waar af kalt ge?" En Dirck greep in zijn wambuis, dat ruim genoeg was om een beurs te kunnen verbergen, die wèl gevuld bleek. »Maar moeder, dat zeggen had ik niet verdiend. Ik meen in dezen steeds mijn devoir te hebben verstaan".

»Zoo was 't niet bedoeld kind... Maar we teren reeds van den hoogen boom. En van den wind kan men niet leven, dat weet je toch ook wel".

»Goed, moeder! Maar open dan toch."

Stijntgje Willemsz nam de beurs zonder aarzelen tot zich. 't Was voor haar immers niet, zij had armen aan het lijf en zou zich wel redden, maar voor vader, den stakkerd.

En ge hadt Dirck's oogen moeten zien schitteren, ge hadt er den jonkman lief om gekregen — toen hij moeders verbaasde en blijde blikken zag rusten op het zilver, dat heel wat meer in getal en gewicht was, dan ze zich wel scheen voorgesteld te hebben.

»Maar Dirck?"

»Aan boord praait je geen kastelein, moeder. En er is extra-gage bij ook".

»Neem er van voor eigen divertissement".

»Geen oortje, geen blinde duit!"

Er was iets teers nu in het oog der moeder. Ja, zoo was hij altijd geweest, haar zelfde jongen, hoe wild en woest hij kon zijn, gul en goed.

»Hadt je het bewaard voor ons?"

»Voor wie anders? Alleen, ik kwam niet eerder thuis uit vreeze, dat gij beiden me zoudt beknorren en ge weet, moeder, daartegen en kan ik niet".

»Vader meent het zoo goed....."

»Ik weet het, en toch...." Dirck zag vóór zich zonder de oogen op te slaan. »Zou het hinderen als ik eens in de bedstede keek?"

»Voorzichtig dan". En vrouw Willemsz lichtte haar zoon

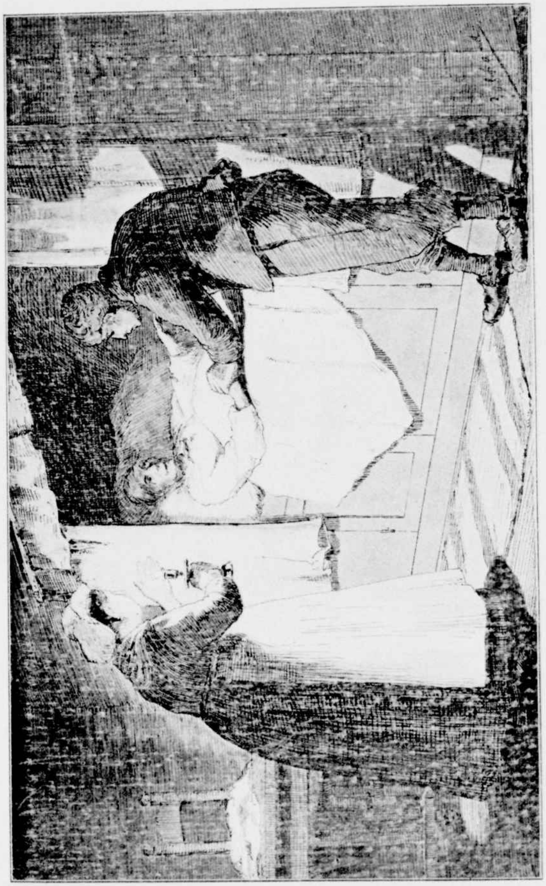

HET LICHT DER KAARS VIEL OP DEN MAN, DIE DAAR TER NEDER LAG. blz. 67.

bij met de kaars en schoof het saaien gordijn wat ter zijde, waarachter de kranke lag.

Het flauwe licht der kaars viel op den man, die daar ter neder lag. Bleek was dat gelaat; het sprak van veel lijden, maar toch van lichaamslijden niet alleen. Een enkele blik op dat gelaat gaf u dadelijk het besef, dat zelfs nu, terwijl de levenskracht en levensgloed almeer schenen te wijken, er kracht en fierheid te lezen viel uit die trekken, die iets vorstelijks hadden, verre uitgaande boven den stand waartoe die man dan toch maatschappelijk zich, zegt ge, te schikken had. Er was een stille majesteit op dit gelaat.....

»De tobberd!" zei moeder.

Maar Dirck zei geheel iets anders. Doch, neen, dat zou een onjuist overbrieven zijn, van wat er geschiedde.

Dirck's mond opende zich niet. Hij zweeg. Maar zijn hart sprak wel. Het bonsde zelfs in hem; de gedachten vermenigvuldigden zich in hem, de tranen kwamen hem in de oogen, ze liepen hem over de wangen, groote, heete tranen...

Was het medelijden met de pijn, die sprak uit het kreunen van den kranke?

Natuurlijk, ook dat wel. Maar iets anders toch eerder en meer nog.

Hij zag zijn *vader* weer... Van kindsbeen af had zijne levendigheid, zijn dartel en opbruischend wezen, zich weinig weten te schikken naar den aard van 's vaders ernst en bedachtzaamheid. Vader's »strakheid" had hem soms een afkeer ingeboezemd van 't ouderlijk huis. Verre, verre weg had hij vaak willen zijn. Wat een genot eens vrij en vrank, liefst wat woest ook, te kunnen spelen in 't Schepenhuis aan de Keizersgracht. En later met makkers langs den IJkant te kunnen gaan en uren wegblijven.... En desalniettemin, al dunkt het u wonderspreukig, lief, hartstochtelijk lief had hij dien vader gehad. Veel liever zelfs dan moeder. Zijn aard was nu eenmaal anders. Dan maar op de vloot, in vredesnaam. Doch die nobele blik uit vaders oogen; die fiere rust,

dat koninklijke, dat vader had. En voorts — ja hij wist het niet anders te zeggen — dat macht hebbende, dat heerschende. Vader moest schepen zijn! had het kind wel in zijn onschuld gezegd en later, meer zich bewust van zijn woorden, had het hem gedocht, dat zijn zeggen zoo dwaas nog niet was.

Maar ook zóó was nog allerminst onder woorden gebracht, wat hem altijd — ook op de vloot — ook bij alle zwerftochten, weer naar vader had gedreven. Liefde laat zich niet ontleden. Liefde is geen legkaart, waarvan ge de stukken, heel kunstig samengevoegd toch weer uit elkander kunt nemen en ze weer met wat zorg toch fijntjes in elkander kunt leggen. Liefde is niet het niet anders *willen*, maar het niet anders *kunnen*. Als vader zat te spreken, zijn hart eens lucht gaf — want tot berstens vol moest het daarbinnen vaak zijn — dan luisterde de jongen met open mond, dan spitste hij de ooren, dan *was* hij enkel oor.

Nu aan boord nog, 's nachts als hij de »hondenwacht" had, als de maats zeiden, gebeurde het hem honderdmaal, dat hem woorden, verhalen, zielsuitingen van zijn vader te binnen kwamen, die hem aangrepen, hem een wijle de ziele gansch-en-al beheerschten.

Vader was hem *een kerk* geweest, heel zijn leven, dàar kwam de muts van het hoofd, dàar boog hij het hoofd, dàar werd het stil in hem . . .

Maar dan leefde weer op in hem die zwerfzucht, dat — het huis zoo eng vinden, dat ondanks zich zelven iets anders willen. . . . Had het huis van den Schepen eigenlijk wel, bij alle geneugt, zoo bijster goed op hem gewerkt? Had Nicolaes hem eigenlijk niet geleerd te lachen met dat »kinderachtig vader naar de oogen kijken". Was het niet een *euvel* geweest, dat zijn kameraad, toen ze samen jonkmans werden in 't opgroeien, nooit gebrek had aan schellingen of aan guldens?

En veel van dit alles flitste hem nu door het hoofd, neen door het harte . . . nu hij daar zag op dien vader, lijdende, in zware krankheid alweder — de eenige ter wereld voor

wien hij toch, geheel onverdeeld, hartstochtelijk liefde en bewondering had. Ja, bewondering ook, als hij eigen zwakke zin vergeleek bij de zelfbeheersching, den koninklijken moed, het ootmoedig geloof, dat dezen meest zoo zwakke tot een sterke, vaak tot een held, ja, *een steeds blijmoedige had gemaakt....*

En overweldigd door het opbruisende gevoel greep hij, zonder te bedenken wat hij deed, de rechterhand van den kranke, die op de borst lag, alsof hij er gelegd was om nijpende pijnen te weren, en drukte er hartstochtelijk heete kussen op.

De kranke sloeg de oogen op, klaarder ontwakend dan ge zoudt hebben vermoed. Ook — of was het dàt juist? — herkende hij zijn zoon onmiddellijk.

»Mijn jongen, mijn Dirck. Ik danke God! Heere, ik dank u, dat ik hem weer zien mocht".

Het hoofd, dat even opgericht was geweest, viel weer neer op het kussen. Een oogenblik scheen de kranke in mijmering verzonken, daar hief hij de oogen op naar zijn zoon en zeide:

»Dirck, kind, heb der boozen wegen niet lief, sta niet op den weg der zondaren, in het gestoelte des spotters zit niet. Mijn jongen, mijn zóón . . . ."

Het oog van den vader en van den zoon ontmoetten elkander. Het was een goede ontmoeting, het was een elkander vinden. Nog altijd hield Dirck de hand van zijn vader vast, nu drukte hij die zoo stevig, dat de zwakke kranke haar haastig terugtrok.

En zonderling . . . Moeder Stijngtje maakte een einde nu aan het onderhoud.

»Ge vermoeit vader te veel, Dirck", zei ze, maar de onwil die er op haar gelaat te lezen was, moest een andere oorzaak toch hebben. Er scheen iets als — hoe hard het woord klinke — als afgunst, als jaloezie in hare trekken te lezen te zijn: »Was zij dan minder goede moeder, als vader een vader was geweest? Had zij niet altijd de handen aan 't

werk geslagen? Had zij den wagen niet recht gehouden, als hij scheef dreigde te gaan, ondanks vaders — gepreek?

Ging er iets dergelijks in haar om, toen zij met wat haast nu het bedgordijn weer neer liet vallen? Het moest wèl zijn, want — van vader geen woord meer nu, maar nu een omstandig vragen naar allerlei nieuws omtrent haar zoon in de eerste plaats, maar ook naar wat er omging in de stad.

Daar sloeg het van den toren van de Oude Kerk.

»Hoe laat, moeder?"

»Dat zal elf ure zijn, Dirck, wilt ge nu waarlijk niet wat eten, zooals ge straks zeidet?"

»Neen moeder, maar ik moet heen. Naar den Amstel."

»Nu nog?"

»Certein. Maar ik kenne het wachtwoord, anders zou ik niet ter poorte kunnen uitgaan".

Het afscheid tusschen moeder en zoon was niet zonder hartelijkheid. En toch, toen Dirck de klink der deur achter zich dicht trok, herhaalde hij 's binnens monds het woord, dat hem straks reeds op de lippen was gekomen al had hij het niet geuit: »En echter misverstand. Wij begrijpen elkander nooit recht . . ."

En nog altijd straalde de maan in heerlijken zachten glans aan den hemel in rustigen zomernacht: koninginne, heerscheres.

Hoeveel rustiger was het Dirck Willemsz nu te moede dan daar straks op de Keizersgracht. Hij was dan toch thuis geweest. Hoe had hij ook een oogenblik kunnen aarzelen daar straks?.. Hij had vader weer gezien en was vader ook krank, hij had hem herkend toch, had hem als steeds, van zijn liefde doen blijken. Dirck keek op naar den hemel en in de rust van de eenzame stille gracht ontblootte hij het hoofd, vouwde de handen en bad. Het was niet veel meer dan een tollenaarsbede, zegt ge allicht. Maar een gebed

voor den kranken vader toch ook. En er mag blijdschap geweest zijn in de hemelen bij Gods engelen, die zich verheugen als hun oor, dat scherper hoort dan het onze, de ritselingen verstaat, die van het nieuwe leven profeteeren....

De jonkman stapte stevig voort. 't Was, of de beweging des lichaams hem goed deed na al de zielsaandoeningen der laatste uren. Ook was hij ter poorte uit en aan den Amstel voor hij het wist.

Maar hier was de stilte uit.

Toen hij na een kwartier loopens buiten de poort de Weesperzijde bij den Omval bereikt had, scheen het wel een bonte maskerade, die zich aan zijn oog voordeed. Hier was het geen nacht, maar bij de gloed der toortsen werd zoo mogelijk de daghelderheid teruggeroepen. Want zoo helder kon het maanlicht niet schijnen, of hier en daar werd wacht gehouden bij brandende fakkels, opdat van verrassing geen sprake kon zijn. Hier achter en langs de vlug opgeworpen aarde en dijken en wallen repten zich zelfs nu nog honderden handen, of voor 't minst werd er bij bruggetjes, tochten en watermolens een oogje in 't zeil gehouden.

Druk gedoe was het hier, het leven in verscheidenheid, gebrokenheid, geen verheffing. Maar aan het donkerblauwe uitspansel beschreef nog steeds stil en statig haar zilveren pad de koninginne van den nacht . . . .

Doch Dirck Willemsz zag nu niet meer omhoog, het oog werd nu weer geheel en al in beslag genomen door de omgeving.

Weer had hij een kring matrozen en zeesoldaten te doorsnijden, die wacht hielden bij een vrij breede vaart, die uitmondde op den Amstel.

»Het wachtwoord?"

»Patria."

»Kunt passeeren."

Welhaast was de boeren-hofstede bereikt, waarop een vlag wapperde met de stadskleuren, rood en zwart, ten teeken,

dat een kapitein der Schutterij er zijn tijdelijke woning had en er zijn »hoofdkwartier" hield.

»Ge zijt lang uitgebleven, Willemsz", hoorde Dirck zich toevoegen.

»Gelief te bedenken, kapitein, dat ik lang heb moeten wachten bij den heer Schepen."

»'t Is goed, ge kunt gaan rusten."

In de schuur achter het huis was de slaapplaats der manschappen, die van de vloot waren gezonden om hier dienst te doen. Dirck die zich twee dagen nog slechts onder hen bevond wist er zijn legerstede, die trouwens heel gewoon op den grond was gespreid. Het deerde hem niet. Gezond en sterk sliep hij er na de vermoeienissen van den dag meest als een roos.

Maar ditmaal wilde het toch niet. Dan weer gingen zijne gedachten naar het huis van den Schepen, dan weer naar het ouderlijk huis. Doch eindelijk kreeg de vermoeidheid toch de overhand en sliep hij in. Veel meer dan sluimeren was het echter niet. In den vroegen morgen ontwaakte hij en toen hij het daglicht door de reten van het dak der schuur zag schemeren, schoot hij ijlings in de kleeren en begaf zich naar den boomgaard voor de hoeve, waar hij het gezicht op den Amstel had.

Daar voer juist een vrij groote en blijkbaar diep geladen schuit door het water. De uitleggers — schuiten bemand met zeesoldaten en matrozen — lieten het vaartuig passeeren, omdat het getooid was met een vlag met de Amsterdamsche kleuren.

Toch rees er bij Willemsz plotseling een vaag vermoeden, dat er iets niet in den haak was met die schuit. Waarheen kon ze gaan in den vroegen morgen? Wat voerde ze voor lading? Waren de brieven, die hij voor zijn Kapitein had moeten overbrengen, ook niet van zoo'n schuit afkomstig? Werd er niet gemompeld, dat er nog tot op den dag van heden wel ammunitie en granen naar Utrecht werden gevoerd en dus

— naar den vijand? Zou Nicolaes Dammers — maar neen, dat ontgaf hij zich. Slechts lasterzucht kon hem die verdenking ingeven.

En hier om hem heen was het toch waarlijk ook niet al goud, wat er blonk!

Ruw volk meest op die »uitleggers", door de luiden zelf meest betiteld met de zonderlingste namen als »snopschuiten", »catten zonder ooren" (waren de zwaarden meest weggenomen, misschien?) »platschuiten" enz., enz. Iedere schuit had een bemanning van 20 à 30 man en voerde 8 à 10 kleine stukken geschut. Meest waren het turfschepen, vroeger in de vaart geweest in de oostelijke provinciën, en tot Ouderkerk en den Uithoorn waren ze nu overal op den Amstel te vinden.

En de bemanning? Meest mannen van courage, maar ruw van leven. Daar zat nog een aardje naar 't Geuzenvaartje in, ze veroorloofden zich soms wel de vrijheid op roof uit te gaan en de fuiken van de pachters van het stads-vischwater in de buurt te lichten!

Een welgedane burgemeester, maar die Vrijdags vastte als — een prelaat, had nu al driemaal zijne versche dikke paling moeten missen, zei men.

't Zij, hoe het zij. 't Gaf immers geen pas! En daar kwamen metterdaad soms hoogst ergerlijke dingen voor. Bij voorbeeld!

Kort na het plaatsen der uitleggers, tegenover de ringvaart op den Amstel, verspreidde zich het gerucht: »De vijand heeft de Wetering gepeild en vandaag of morgen zal hij de stad aantasten." En wat bleek de zaak?

Niet anders dan dat de rustverstoorders op de Wetering de »mannen van courage" waren, de bevelhebbers van sommige uitleggers op den Amstel, die 's nachts uit maraudeeren gingen. Zelfs boerenwoningen waren niet veilig en 't heette zelfs, dat de Schout van Wilnis door hen was neergeschoten. Toen de schuldigen ontdekt werden, werden ze ontslagen maar — men liet ze verder ongemoeid en met vrede.

Krijgstucht was er niet. Het zedelijk overwicht ontbrak bij de meeste Kapiteins en het prinsje van Orange had de handen vol werk in zijn hoofdkwartier. Hij liet er den drilmeesters geen rust, het volk moest geoefend, luidde onveranderlijk zijn commando.

En daarom was er nu op 't Stadhuis op den Dam bevolen, dat men 't maar met »doode strijdkrachten" zou probeeren, die plegen minder hinderlijk en veel handzamer te zijn dan sommige wat erg levendige.

Groot was het aantal vaartuigen dat men dag aan dag nu liet zinken: lichters, damloopers, steigerschuiten, zelfs vuilnis- en vlotschuiten. Ook oude trekschuiten waren welkom. Bijster veel geld werd er nu niet aan gespandeerd. Het duurste vaartuig gold *f* 200, 't was een buiten dienst gesteld veerschip; en het grootste turfschip, dat men had doen zinken, had men betaald met *f* 135. De overige nog minder. Het huisje moet bij 't schuurtje blijven, zeiden de Heeren!

Werd er overigens hard gewerkt aan de verdediging van Amsterdam?

Nu ruim twintig jaar geleden, toen de Prins de stad bedreigde, was men er misschien wel zoo handig en zoo vlug bij geweest.

Wel had een ontboden vestingbouwkundige, de ingenieur Dumont, een »ontwerp tot verdediging" bij de stads-regeering ingediend, maar tusschen doen en zeggen lag ook destijds een groote afstand.

Trouwens, *alles was verwaarloosd.* Op de bolwerken kon met geen mogelijkheid een enkel stuk geschut in positie, of zelfs maar àan worden gebracht.

Van buitenwerken was nog geen spoor aanwezig en 't heeft *tot September geduurd* vóór de stad in verdedigbaren toestand gebracht was en de buitenwerken *in hoofdzaak* in orde waren.

Intusschen; *althans* »er werd aan gewerkt". De honderden vluchtelingen, die in deerniswaardigen toestand in Amsterdam

waren gekomen en er een hinderlijk en gevaarlijk corps *werkloozen* vormden, werden zoo aan wat passend tijdverdrijf plus eenige verdienste geholpen. Dat gaf wat rust op de straat, en rust, wel die was goud waard. En goud, nu, dat was er gelukkig!

Voorts kreeg de stad zoo *na maanden* werkelijk het voorkomen van onneembaarheid.

De voornaamste buitenwerken werden aangelegd op de dijken en wegen, die het inundatie-gebied doorsneden. Eerst had men van geen onder water zetten willen weten, pas nà 13 Juni werd er een begin mee gemaakt. Maar nu stonden de velden toch min of meer blank van Muiden langs de Diemerdijken, den Amstel, den Amstelveenschen weg, den weg naar Haarlem en de Haarlemmer zeedijk.

Achter de doorsnijdingen bij Jaaphannes en bij het Nieuwe Diep (Zuiderzee tegenover Pampus) waren twee borstweringen opgeworpen, gewapend met 4 à 6 stukken geschut, op 120 meter afstand van elkander. Zij waren gepalissadeerd, vereenigd door middel van een borstwering voor geweervuur en voorzien van wachthuizen, ingericht voor een bezetting van hoogstens 500 man.

Aan den Omval — dat kon Dirck Willemsz door eigen oogen zien — sloot het werk den Ringdijk en den Amsteldijk af met een borstwering, beplant met wel 5 stukken geschut, van achteren met een borstwering vereenigd. De Ringvaart zelf was met palissaden afgesloten.

En aan den Amsteldijk tegenover den Omval lag evenals aan de Schulpbrug ook een compleet travers, met 3 stukken beplant. En zoo was er meer.

Aan den Overtoom bij de Dubbele buurt was ook al een post aangelegd bij de herberg *Oud Place royale*, (het oude huis staat er nog en is nog herkenbaar aan een gevelsteen). Twee borstweringen lang circa 60 meter, gewapend met 6 stukken geschut, op den weg naar Amstelveen ter lengte van 20 meter, met 5 stukken op den Sloterweg en den Schinkel waren

vereenigd door een bastion. 't Leek daar wel een soort miniatuur vestinkje, want achter dit fort lag op 50 meter een borstwering met uitspringende hoeken, aan beide zijden met het front vereenigd en daarbinnen stond een wachthuis plus de herberg voornoemd en nog een hoedenmakerij, meldt de historie.

Buiten de Haarlemmerpoort lag een ravelijn op den weg naar Haarlem om dien weg en de trekvaart te bestrijken.

Bij de sluis in den zeedijk was een borstwering opgeworpen; aan de Leidsche poort was een dito-ravelijn. En bewapend en wel!

Daar nering en hanteering ten deele al spoedig stil stonden, viel het voorts gemakkelijk volk aan te werven. Zoo werden er 600 busschieters en 2000 man waardgelders aangenomen. Allen waren ingezetenen. Handgeld bij aanwerving — een ducaton. (Een soldaat kreeg anders maar een halve!) Veertien compagnieën van dien aard kostten per maand, ieder van 150 man, ongeveer *f* 22000 gulden. En dat liep weer te veel in de papieren. Ook had men er niet veel dienst van, heette het. Geen flinke bevelhebbers natuurlijk. Zoodat men de compagnieën al heel gauw weer liet inrukken!

Maar overigens was alles, op het burgemeesterlijke papier althans, nu fijn in orde.

Toen het Staatsche leger genoodzaakt was geworden Utrecht te verlaten en zich binnen de grenzen van Holland terug te trekken had men »aanstonds" (vertaal: ten langen leste) zijn »maatregelen" genomen.

De zitting van den 20sten Juni had daarvan »getuigd".

De volgende besluiten waren toen gevallen en voorts deze benoemingen geschied.

Doorgesneden, nu ook met burgermeesterlijke schaar, moesten dan: de Zeedijk bij Jaaphannes, de beide Amsteldijken, die van het Bijlmeer en het Diemermeer.

Benoemd werden tot commissarissen, belast met het toezicht op die werken:

Op het 1ste punt de heeren Andries de Graeff en Johan Corver; op het tweede punt, de heeren Leonard Banning en Corn. Koch; op het derde de heeren J. ten Grootenhuis, Jacob van Neck, Cornelis Graafland en Vinc. Bronckhorst. En tot commissarissen van de werken aan den Veendijk de heeren Nicolaes Pancras en Nicolaes van Loon en ten slotte tot commissarissen van de werken tot versperring van den Amstel de heeren Raden, Jacob Boreel en Nicolaes Witsen.

Voorts wist nu ieder in Amsterdam, dat de schepen Hans Bontemantel in last had een wakend oogje te houden op de uitleggers en de »verhakkingen" van dijken en wegen.

Klonk dat alles nu niet als een klok; bleef er nu nog reden tot ongerustheid over bij de burgerij? Was er nog oorzaak, of aanleiding voor bezorgdheid en argwaan?

Die »ontevreden massa", dat »lastige grauw", die roepers om den Prince van Orange en het »behoud van de patria", nòg waren ze niet content.

Zelfs verre van gerust nog!

Het bleek weldra, Zondag, den 26sten Juni.

Dirck Willemsz, al ras gezien bij zijn kapitein, deed nog al eens dienst naar stad als bezorger van missives »in handen af te geven". Trouwens, »zoo hij zijne commissie had verricht, was hem een verlof voor dien dag toegestaan". Gelukkig, vader was weer wat aan de beterende hand, maar hij zou toch even bij hem in de Armsteeg gaan aanwippen. Vader moest toch ook weten, en liefst heel precies ook, of er gewerkt werd aan Den Amstel, en wàt ze er deden. Een vraag van den zwakken en toch zoo kloeken man had hem zónderling doen opschrikken en vermoedens, die steeds minder vaag werden, al meer doen postvatten: Wordt er inderdaad gewerkt met alle macht en kracht. En 't is een leugen toch.

dat er nog maar steeds zwaar beladen vaartuigen den Amstel afglijden om hun last naar 't Sticht te voeren; het Sticht dat toch in handen van den Koning van Frankrijk is? En moeder had als steeds moeten zeggen: Vader, wind je niet op! 't Hindert je, man. Wat de heeren wijzen, hebben wij menschen te prijzen immers. Verraad zal er wel niet achter steken, maar enkel koopmanschap!

Maar Jan Willemsz liet zich door Stijngtje niet gezeggen en men had nooit geloofd, dat dien zwakken man de oogen zoo konden schitteren, dat er zooveel geestkracht kon schuilen in zoo'n gemarteld lichaam. Weg wou hij uit zijn huis en kluis buiten de poorten, naar de frontieren van de stad, om te zien, of ze nu zoo'n haast hadden om de stad in tegenweer te brengen als twintig jaar geleden toen de »jonge heer van Orange" voor de poorten stond.

Maar Dirck zeide toch ook, dat het niet ging, dat vader rust nog noodig had en hij immers telkens thuis zou komen, zoo vaak hij kon, om te rapporteeren, wat er zoo al omging in de stad en daarbuiten.

Vader berustte. Maar nog dreunde Dirck die klank der woorden na in de ziel, toen de zwakke man vóór het schamele maal werd genuttigd, zijn ziel tot den Heere zijn God had verheven en hem gesmeekt had dit land en volk van Holland te bewaren bij zijn vrijheid, zijn religie, zijn Orange-prince. Eerst had het Dirck, die met eerbied, maar ten deele werktuigelijk toch, de oogen had gesloten, moeite gekost waarlijk mede te bidden ook. Maar daar was iets van den heiligen gloed, die de ziel van zijnen vader schier verteerde, ook in hem wakker geworden en toen hij na het »Amen" alsof dwingende macht het hem gelast had, zijn vader in de oogen zag, had hun beider blik elkander weer *ontmoet*, zooals dat te zelden geschied was sinds de kinderjaren. Maar tijden van onverschilligheid en afzwerving worden maar niet uitgewischt met een korte aanroering van het heilige. Eèn zwaluw is nog geen zomer, dat geldt in het geestelijke ook.

Dirck Willemsz had gehoor gegeven aan 't vaderlijk vermaan dien Zondagochtend en zich nadat zijne missives afgegeven waren aan een der boden, die daarvoor was aangewezen op het Stadhuis, naar de godsdienstoefening in de Nieuwe Kerk begeven.

Met een staanplaats moest hij het er doen. De banken waren »behoorlijk" afgesloten — niet alleen maar het eeregestoelte — en wie te laat kwam, had achteraf te blijven staan. Nu, dat hinderde hem weinig, hij beschouwde zijn blijven als een soort »dienst", hem van huis uit geboden. Maar de deftige woorden rolden hem meest over 't hoofd, nu en dan werd een toespeling gehoord over de gebeurtenissen van den dag, doch vlak tegenover den kansel was de Vroedschap met Burgemeesteren en Schepenen gezeten en de prediker had dus voorzichtig te zijn.

Wie bracht er zich zelven zonder noodzaak in last! Er waren er die 't deden, maar de predicant van dezen morgen was een modest man, gezien bij de Heeren.

De dienst was teneinde geloopen. Het achteraf staan had één voordeel. Dirck Willemsz kon nu mede 't eerst getuige zijn van een plechtigheid, die de Amsterdamsche burgers, ze mochten dan van den Prince of Jan de Witt zijn, nooit zonder zekeren eerbied zagen.

De Heeren gaan »naar boven" werd er gefluisterd onder de schare, die in en bij den uitgang der kerk had post gevat. Dat zeggen verstond een ieder. 't Hield in, dat de Vroedschap en Schepenen met Burgemeesteren aan het hoofd zich in plechtstatigen optocht regelrecht uit het kerkgebouw naar de Raadzaal begaven ter comparitie. Kerk en Staat waren destijds in eigenlijken en overdrachtelijken zin dicht in elkanders buurt!

Was het enkel het vermoeden, dat er iets gewichtigs aan de hand was, waarom honderden uit de burgerij bleven samenschuilen op Den Dam? Zeker ook dat. Een kind wist het, dat Koning Lodewijk van Frankrijk sinds enkele dagen

op het hooge huis te Zeist verblijf hield, maar was daarmede ten goede beslist hetgeen de Heeren nu verhandelen zouden?

Doch merkwaardig: ofschoon het strikt geheim placht gehouden te worden, wat er voor viel in, of ook aan de orde was in de Vroedschap: *het lekte steeds uit onder de gemeente*. Misschien is steeds wat veel gezegd; maar dikwijls toch wist men het, of ried, vermoedde men het althans.

Zoo ook nu.

»Wat mag er aan de orde zijn, vriend?" hoorde Dirck Willemsz onder de schare een man vragen, dien hij zich herinnerde wel eens bij zijne ouders aan huis gezien te hebben, al wilde de naam hem niet te binnenschieten.

»Geen kleinigheid, man" — luidde het antwoord. — »Het gaat er om, of we Fransch zullen worden, of niet. Daar wordt beraadslaagd daar ginds — en de hand wees omhoog naar 't »achtste wereldwonder" — over de instructie aan de Stads-gedeputeerden ter Staten vergadering. De burgemeester Van de Pol en de oudschepen Willem Backer, je kent hem maat? zullen verslag doen van wat er voor een paar dagen in de Staten van Holland in Den Hage is voorgevallen."

De man was goed ingelicht. En het nieuws verbreidde zich als een loopend vuurtje onder de schare op Den Dam.

Duid het er der menigte niet euvel, waardeer het eerder, dat ze in wel wat al te duidelijke luidruchtigheid van haar gevoelen in dezen deed blijken.

»Ze willen de stad overleveren daarboven, maar 't zal ze niet gebeuren!" heette het uit *honderden* monden.

En de volksmond overdrijft licht. Doch als ge geen zwaard hebt en ge wilt niet geknecht, dan schrèèuwt ge het maar uit: *ik wil niet.*

»Weet ge, wat er gebeuren moet vandaag?" riepen er, die wat haastig gebakerd waren, »nu dan, spreek op, kerel!"

»Vandaag komen de trompetters van den Franschman hier voor het stadhuis en als ze braaf geblazen hebben, komen burgemeesteren ons vertellen, dat we Fransch zijn!"

»Dat verhoede God!" werd er geroepen en bij wie heftiger waren en van minder Godvruchtigen ernst: Dat nooit, we slaan de verraders hier tegen den grond, al waren het Jan de Witt en zijn zwager Andries de Graeff in persoon. We willen vrij blijven, daarvoor is er geen tachtig jaar tegen Spanje gevochten!"

Zeg nu niet, dat het maar enkel groote woorden waren. Dat waren het *niet*. Men voelde zich in gevaar. En er was »geen prince in 't land." Of ja, hij was er wel, maar nog steeds geen Stadhouder. »Kapitein-generaal voor één veldtocht", 't was al meer dan mooi!

Maar zoudt ge den schapen, die geen herder hadden, dan zelfs het blaten nog willen verbieden....?

En een weinig geblaats kon zoowaar geen kwaad!

Men was op het stadhuis aan het delibereeren nu.

't Gold de vraag van het zijn, of niet zijn als onafhankelijk, zelfstandig volk.

En er was — om een zeer zacht woord te gebruiken — lauwheid en onbeslistheid schier overal bij de mannen van het regeeringskussen.

Deventer was waarlijk de eenige stad niet, die door verraad overging.

Maar Amsterdam kon nòg den doorslag geven. Gelijk Amsterdam besliste, zouden de Staten van Holland, zou heel de Republiek beslissen.

En dat wisten de heeren op 't Stadhuis ook zeer wel.

Welnu, zou men het hoofd buigen voor den Franschen overweldiger, of wel 's lands vrijheid en onafhankelijkheid verdedigen ten koste van goed en bloed?

Hoe wilden de Heeren?

De schare op Den Dam, ge zaagt het voor oogen, was niet gerust. En ze had gelijk, *dubbel-en-dwars gelijk*.

Luister ditmaal aan de deur van de grootsche zaal waar de Vroedschap vergadert. 't Is noodig, dat ge het doet, trouw

volk der Nederlanden. Versmaad zelfs lakeien-doen nu niet. Gij moet zelfs nù nog achterstaan bij — de »negotie".

En om de religie denken de Heeren zelfs in 't geheel niet.

Spits de ooren dan nu: Daar brengen burgemeester Van de Poll en de oud-schepen de heer Willem Backer juist verslag uit van hetgeen in de vorige zitting der Staten van Holland was voorgevallen. De heeren adverteeren der Vroedschap, hoe de heer Pieter de Groot — »het vuile ei op Loevestein uitgebroeid", zeggen ze vuistballend en met fonkelend oog op Den Dam — die met eenige andere Gedeputeerden naar Koning Lodewijk was gezonden om diens vredevoorwaarden te vernemen, had verklaard, »dat hij niet zonder volledige volmacht met den Koning en diens ministers zou kunnen handelen."

Hij moest dat zaakje zoo eigenhandig eens op kunnen knappen. Maar vallen we een man als burgemeester Van de Poll niet onbetamelijk in de rede!

Burgemeester vervolgt: Voorts had de Koning aan onze gezanten reeds te kennen gegeven, dat hij voornemens was al het veroverde te behouden en dat hij en zijne bondgenooten door de Republiek ruim zouden moeten worden tevreden gesteld. En de heer De Groot oordeelde, dat men maar zoo spoedig mogelijk moest toegeven. Anders waren we reddeloos, verloren meende hij. En — vervolgde de burgemeester nog steeds — de heeren en de Staten hadden er meest ook zoo over gedacht. Maar de gedeputeerden van Amsterdam hadden toen niet toegegeven. Waarom niet? Wel men wist, dat Amsterdam te verdedigen was en daarom vroegen ze nu nadere orders van hunne lastgevers. Wel hadden toen de Edelen en de meerderheid der Steden duidelijk te kennen gegeven, dat men zich niet ter wille van Amsterdam aan plundering en wie-weet-welke gevaren wilde blootstellen, maar de Amsterdamsche Gedeputeerden hadden voet bij stuk gehouden, zij bleven er bij, de Heeren hier in de Vroedschap moesten het nu zelf maar weten.

En hoe willen de Heeren nu? vroeg burgemeester Van de Poll ten slotte.

Laten we onze rol van luistervink-spelers nu eens opgeven. We konden licht onze ooren mistrouwen en dies verkeerde dingen overbrieven. En het volk beneden op de steenen van den Dam zou aan 't muiten slaan ...!

Maar immers een der heeren, de schepen Hans Bontemantel, noteerde dien avond dit in zijn Journael:

> *26 Juny, Sondagh.*
>
> Van dese morgen is de vroetschap vergaadert geweest. *En is zeer gedisputeert* of men de stad zoude houden dan of men met Frankrijk soude capituleeren, waarvan de stemmen zeer verscheyden waren.
>
> *Zestien* stemmen wilden de stad houden (= zich verdedigen), *twintig* wilden haer geven.
>
> Zoodat de 16, ziende overstemt te zijn, *de burgers die beneden de wagt hadden, dreigden boven* (= in de vergaderzaal) *te halen tot haar adsistentie, dat nog gesteld wierde,* maar evenwel door de eene of andere occasie onder de burgers bekent wiert.
>
> En syn de saken in dese vergadering verhandelt, de rechte oorsake van alle tweedragten en moeilijkheden tusschen de magistraat en de burgery daarna van tijt tot tijt voorgevallen.

(Wij hebben een en ander onderstreept!) Hoe naïef. Hoe kinderlijk, of liever hoe regentelijk naïef die laatste notitie. »De saken in dese vergadering verhandelt", dát, zegt de Schepen, was de spil, waarom het geschil tusschen burgerij en Vroedschap heeft gedraaid!

En voorts alleen het vermaarde en immers Schriftuurlijke ook: »Zeg het der gemeente"! heeft toen èn Amsterdam èn heel de republiek gered. Alleen voor het dreigement »we halen de burgerij er bij", is men ten slotte gezwicht.

Gij schapen op den Dam blaat dus maar, want men wil u laten villen. Zing vrij uw *Wilhelmus*, uw

Het Vaderland getrouwe
Blijf ick tot in den doet.

Houd het maar met uw Geusen-prince als van ouds! Want ook de Religie bleek in gevaar. Vergeten is evenzeer daar in de hoogere spheren, ginds »boven" op het Raadhuis, het

Voor Godes Woordt gepresen
Heb ick vry (= zeer) *onversaecht.*

....Van een »lijf en goedt al te samen" er aan wagen, is geen quaestie meer. Want onze Schepen — ge weet wij vertrouwen ons ooren nu eenmaal voorzichtigheidshalve zelfs niet — is nog niet aan het einde van zijne notities.

Welk besluit viel er nu?

Schepen Bontemantel, een trouw mannetje van Johan de Witt, heeft ook dat »genoteerd".

> Waerop gedelibereert synde ende veel reeden over en weder gevallen synde is eenparich verstaen, van ter vergaderinge in te brengen, dat geresolveert syn tot sulcke drij pointen niet te connen resolveeren en geresolveert syn alles *ten uitende* af te wachten, ende in geen deel in de besendinge (= Deputatie) nae den Coninck te sullen verstaen.

Dus *niet* naar den koning....

Alles (»ten uitende") zijn beloop laten!

En: Is *eenparich* verstaen.

Dat klinkt wel anders dan 16 tegen 20. (Deze cijfers kunnen niet geheel juist zijn. Van Beuningen was niet ter Vroedschap. Er werden dus slechts 35 stemmen uitgebracht).

Maar we zijn er nog niet: Schepen Bontemantel hield er althans van voor zich zelven, in de stilte, eerlijk te zijn. Zijne notities waren trouwens alleen voor hem zelven bestemd. Eerst in onzen tijd heeft men ze opgediept.

En wat vindt men nu in het handschrift?

De Schepen, die er althans niet op gesteld was ook zichzelve een rad voor de oogen te draaien, heeft het woordeke *eenparich* later fijntjes doorgehaald. Over de al of niet eenparigheid, vond hij dus, was 't maar geraden heel stillekens te zwijgen.

Laat ons dus ook niet onedelmoedig zijn, het »naadje van de kous" willen weten. Er werd besloten, *al was het ook uit vreeze voor de gemeente*, om te volharden.

Hoe luidde het besluit in den officieelen vorm, vraagt ge. Er werd aan het beslotene nog dit toegevoegd:

> Ten waere dat de vrijheyt wierde geconserveert, ende met een seste part der middelen van de ingesetenen contentement wierde genomen.

Bedongen wordt alzoo de vrijheid en niet te hooge oorlogsschatting.

Vergeten de Heeren niet iets....?

Inderdaad een kleinigheid; *enkel de Religie*, anders niet!

De Schepen noteert weer:

> »Staet te noteeren, dat alleen van de vrijheit wierde gesprocken, maer Bontemantel adviseerde van *het woord Religie daer moet by gestelt werden.* 't Welck oock alsoo wierde gestelt."

Gelukkig dat het abuis tijdig werd bemerkt. De blatende schapen hadden het moeten merken. Men haalde zich den grootsten last over 't hoofd. Op dat punt, dàt wisten de Heeren, wilde het volk niet weten van schikken of toegeven.

Neen, Gode zij dank, dat wilden ze ook niet, die »kleine luyden", bij veel gebreks wilden ze »goed" Gereformeerd zijn, *en meenens*. Hoor, ze zingen hun *Wilhelmus*, zij, daar ginds op de straatsteenen!

Zie, zoo; nu loopt het beter:

»Ten waere dat de vryheit en de religie wierde geconserveert, ende met een seste part der middelen van de ingesetenen contentement wierde genomen, dat dese stadt, soo de saecke wel werd gemend, defensief is, ende lange tyt den vyant can ophouden en desnoot altijd beeter conditie sal connen gemaeckt werden,

dat levensmiddelen in overvloet in de stadt syn,

dat vers water, soo uyt putten als die noch te maecken zyn, ende by inventie van sout water soet water te maecken is, dat met wynich militie de buyten advenue syn te defendeeren,

dat, gebruyckende, stads en lants incomen, dat deese stadt geeft, en 't geen wordt beheert tot andere saecken, de geltmiddelen veel sullen syn, ende de rycke lieden, haer silver gevende, daer gelt van can gemaeckt werden, een groote somme sal opbrengen; en soo ijder wil resolveeren, een seste gedeelte syner goederen aen de stadt te geven in plaes van aen den Coninck, dat die defensie licht de staet sal doen behouden,

en mettertyt de jalousie der omleggende vorsten, een goet uytslach sal connen geeven, ende Godt die duysent middelen heeft, de vervallen Stadt connen te redresseeren, ende oversulx tot geen presentatie behoorde verstaen te worden."

De zaken stonden dus zoo slecht nog niet. Er viel zéér wel aan verdediging te denken. Maar waarom dan dus gedraald en u eerst door vreeze voor de gemeente te doen vermanmoedigen tot tegenweer, gij machthebbers in hoogheid gezeten...?

En 't dient hier dadelijk gezegd, ook in de Vroedschap waren er die de verklaringen, nù dan toch gegeven, volstrekt nog niet afwijzend genoeg vonden.

Gilles Valckenier en Schout Hasselaer en nog enkelen »waeren hart op defensie te staen en geen artijckelen aen te gaen."

Ze kregen het niet gedaan.

De meesten in de Vroedschap waren van opinie, naar ze riepen: »Het is beeter een half ey dan een leege dop."

De weg van 't ware midden is niet van Van-der-Palmsche vinding. Die is in deze landen bij hen, die de voor-aanzittingen hadden, van ouds in eere en aanzien geweest. Gelijk hier blijkt.

Nog één indiscretie vóór we weer bij »Jan Rap" op de steenen van den Dam staan.

Zie eens, hoe al die rimpeling der baren glad gestreken is in der Heeren officieele stukken.

In de *Resolutie-boeken* der Vroedschap heet het enkel (aan een noteeren der discussie deed men niet!) aldus:

»Is nae gedane omvrage (*sic!*) goetgevonden ende verstaen, de Heeren deses Stads gedeputeerdens te versoecken, van sich aenweder nae den Hage te willen transporteeren ende aen d' Vergaderinge aldaar wij 't de name van deze Stadt bekent maecken, dat den Raedt oordeelt de conditiën met Frankrijk (in de missive van de heeren haer Ho. Mo. Gedeputeerden vermeld) onaennemelijk te sijn, *en dat men liever goet en bloet daer bij sal opsetten* en 't uyterste waegen, als tot sulx condescendeeren;

dat dese stadt echter wel genegen is met sijn Majesteit, op billyke conditiën een redelijk accoord in te gaen, al waer 't oock met contribueeren van een groot gedeelte uit haere reëele goederen, mits ons werdende afgehouden alle de pretensiën van Syn Majesteits ge-

allieerden en vrij gelaten bij de vrijheid van Religie en van Regeeringhe."

Groot, zegt ge allicht, moet het geduld zijn geweest der schare op den Dam, die maar steeds bleef wachten, of er eindelijk een besluit was gevallen ginds »boven".

Toen 't eindelijk bleek, dat de Heeren het eens waren geworden, vormden zich telkens weer groepen om de huiswaartskeerende leden der Vroedschap; althans om hen die bij het volk gezien waren en vertrouwd werden.

»'t Begin der Vrijheid!" was de uitroep der trouwhartigen, »zoo zullen we dan toch niet Fransch worden!"

»'t Begin", werd er geantwoord. »Meer ook niet. Weet gij soms, wat men verder in 't schild voert daar op het Stadhuis?"

Neen, de onrust was nog geenszins weggenomen.

Zelfs niet, toen er enkele dagen later iets ongehoords geschiedde; iets nog nooit vertoonds.

De Vroedschap en Burgemeesteren deden »om den moedwil te beteugelen en de geschokte rust te herstellen" Woensdag, na de befaamde zitting op Zondagmiddag, een *manifest* aan de burgerij afkondigen, waarbij zij verklaarden *goed en bloed veil te hebben voor de verdediging der stad.*

En behoorde »alle oproerigheid, alle vreeze voor verraad" dan nu ook op staanden voet een einde te hebben, oordeelden Burgemeesteren.

Maar Jan Willemsz uit de Armsteeg aan de Oude Zijde zei kortweg, tot zijn zoon Dirck, die hem van al 't voorgevallene in kleuren en geuren verhaalde: 't Is veel, mijn jongen, maar 't en baat ze niet. Met het begin der vrijheid laat zich de gemeente niet paaien. Men wil de vrijheid zelve. En vastigheid op het point van religie, als 't God belieft!

IV.

DEINZENDE FRONTIEREN.

(1).

Wij deelen ons leven in in dagen, weken, maanden van steeds dezelfde lengte. En het is wèl. Zoo is het ons bevolen; zoo gebieden het de ordinantiën Gods voor het natuurlijke leven.

Maar aan de letter niet, zelfs niet aan de letter van Gods Woord, zouden we gedachteloos ons vastklemmen.

Daar zijn jaren, die ons weken waren; weken, dagen ook die jaren bleken te zijn in beteekenis.

Soms kabbelen de tijden maar voort in zelfden, gewonen golfslag. We letten niet op hun gang, we worden zachtkens medegevoerd. En stilstand scheen het ons schier.

En dan weer plotseling bruist het leven op. Het ebben heeft uit, we speuren niet dan vloed. We zijn en komen, waar we waanden nimmer te zullen zijn. Het leven doet ons opschrikken. Wat heeft het met ons voor; waarheen voert het ons? 't Is ons, of de geheimzinnige sluier, die den waren zin der dingen omhuift, voor een oogenblik meer dan een vinger breedte, wordt weggeschoven. We raden, vermoeden, vrèèzen meest — want onze moed is gering en onze krachten klein — dat het leven een anderen weg met ons inslaat. Geestelijke inertie is dubbele traagheid.... En we hunkeren terug naar de rustige kabbeling, de gevaarlooze onbewogenheid. Waartoe onrust voor rust!

Zoo we niet ontwaren den greep van de machtige hand Gods. Zoo we het werk des Heeren niet verstaan. Indien ons dit mag geschieden ... we buigen het hoofd; we leggen het oor te luisteren; en daar waakt in ons op de vreugde van het *gevoerd worden* door den Heere onzen God. Maar dat geschiedt zelden dan na strijd; in lijden; door barensweeën; Gods golven en baren moeten over ons heen zijn gegaan meest, vóór wij ze kunnen zien. We dienen er onder bedolven te zijn geweest, vóór wij ze erkennen als daden *Gods*. Wij schepselen, wier dagen een handbreed zijn gesteld, we klemmen ons hartstochtelijk vast aan het heden. We paaien ons er mede, ook in 't leven onzer ziel, dat »alle verandering vaak geen verbetering is." Wij jammeren over de onbestendigheid. Alsof de onbestendigheid ons niet zou prikkelen tot intenser, vruchtbaarder leven!

Neen, zeggen we, muren moesten niet afbrokkelen; muren moesten toch blijven staan; nimmer deinzen. We vreezen puin en graven, omdat we in 't diepst van ons bestaan overtuigd zijn, dat ons leven van nature — *de dood is*. Daarom zijn we geboren conservatieven. We willen het blijvende reeds hier. En het is hier niet. Het onbewegelijk koninkrijk kómt, het *is* niet. Heil ons, zoo we het verwachten; op de wacht staan of het mocht komen; om reisvaardigheid bidden. En het is ons aan te zien, dat het reiskleed ons lief werd .....

Mabelia, de Amsterdamsche Schependochter, klaagde over ongedurigheid, over onlust in al die onrust!

Iedere dag had zijne verrassingen den laatsten tijd, maar zelden was 't iets dat deugd deed, of vermakelijk was.

Vermakelijk? Neen, dat was het zeker niet wat er in Amsterdam geschiedde, en zelfs in de deftige woning aan de Keizersgracht werd zoo langzamerhand de gewone orde der dingen verstoord. Er brokkelden muren af, die zoo lang overeind hadden gestaan, dat ze onwrikbaar schenen. Wat

mocht het einde zijn van al die calamiteiten van den dag!

En dan — men was in eigen huis schier geen meester meer. Sinds de Deventersche familie haar intrede had gedaan in de schepenwoning scheen wel de macht verplaatst. Soms maakte Mabelia haar broeder's zeggen tot het hare: »Daar waait hier een andere wind door 't tuig tegenwoordig."

En daar was iets van aan ook.

Burgemeester Boeckholt mocht, was er enkel sprake van lichaamskracht en gezondheid, een gebroken man schijnen — schoon 't nog mede zou vallen als 't nood deed, daar wisten de wallen van Deventer van! — zijn geest wist van flinkheid en kordaatheid. Hij was een heerscher niet door dwingende overmacht, maar zijn meerderheid was evident. Zijn zwager, de schepen Dammers, had in den beginne wel wat uit de hoogte neer gezien op den Overijselschen buitenman. Zoo'n burgemeester van een frontierstedeke was toch eigenlijk niet veel meer dan een boerenman uit de boeren. Wat wist men ginds van Amsterdamsche macht en kracht. Hij had gemeend, dat de man enkel en alleen bewondering zou zijn voor de Amsterdamsche heerlijkheden.

Maar dat viel wat tegen!

Zeker, de schepen had zijn zwager eens het stadhuis laten zien, hem mede genomen naar het Oost-Indisch huis en meer grootsch, waar hij, Dammers, maar te gebieden had, hem doen bewonderen. En toen was burgemeester Boeckholt ook metterdaad verslagen van eerbied geweest, meende de Schepen.

Maar toch — de ware extase kwam niet. Zwager Joan, vond hij, hield zulke zonderlinge beschouwingen er op na. »En wat denken burgemeesteren nu te doen", vroeg de Deventersman, »meenen zij de stad te kunnen houden, als de Franschman komt."

»Certein, certein, de stad is wèl te defendeeren."

Maar burgemeester Boeckholt was met zulke vage aanduidingen niet content. 't Had er veel van, of hij hier commandeur was, zoo precies verlangde de man ingelicht te worden!

En zóó, wat de zaken van stad en lande betreft. Maar kwam het op de pointen der religie, dan liep het geheel spaak.

's Middags onder den maaltijd scheen de man niet recht te kunnen eten of drinken, of er moest een theologisch stuk tot op den keper bekeken worden. Wel, dat deed de eerwaarde Ds. Havitius nog niet eens. Die was plaisant en modieus aan den disch, gelijk Mabelia het noemde. Men was toch op geen synode nationaal of provinciaal, als men tafelde!

Gelukkig, over politieke maximes werd niet meer gesproken in de schepenwoning, toen het bleek, dat de beide zwagers in dezen al geheel verschillende wegen uitgingen. De schepen hield het met »de vrijheid", hij koos voor Mr. Joan de Wit; burgemeester Boeckholt riep, zoowaar, met Jan Rap om den Prince van Orangiën.

»Je zoudt zien, zwager," had hij den heere Dammers toegevoegd, »daar kwam een einde aan al onze calamiteiten, zoo men den Prince Willem Henrick verhief tot de waardigheden van wijlen zijn vader!"

Wat schepen Dammers tusschen de tanden bromde zij hier liever niet gemeld, maar mocht iemand er iets als *»die canaille-prins"* uit verstaan hebben, dan behoefde hij niet te vreezen, keek hij wellicht al wat vreemd op, dat zijn ooren hem niet bedrogen.

Uit hoffelijkheid zweeg burgemeester Boeckholt dus maar voorloopig over den stadhouder en het stadhouderschap. Maar daar waren dingen waarover hij, docht hem, niet zwijgen mocht.

Dan deed hij de ooren van zwager Dammers weer tuiten door de verzekering, dat den Coccejanen al sinds lang het zwijgen had opgelegd behooren te worden; een anderen keer heette het weder, dat het bedroevend was te zien, dat Remonstranten en allerlei andere secten, tot Kwakers toe, zulk een onbeperkte vrijheid hadden in de Republiek. En zoo ging het telkens....

De heer Dammers begon zoo langzamerhand te begrijpen hoe hij het vermaard Trojaansch paard — de vergelijking mocht niet overhoffelijk zijn, ze was juist — had gestald in zijn heer zwager. Maar eerst had hij zijn broeder Joan toegevoegd in echt Amsterdamsche, regentelijke naïeviteit:

»Ge vergeet de negotie, broeder. Hoe zou die bloeien zonder de vrijheid?"

Er was een antwoord gevolgd van stavast!

Zoo ontbrak de ware harmonie: 't was maar 't best, zoo wat van »koetjes en kalfjes" te converseeren, dat verstoorde althans den vrede niet....

En toch... Zelfs den schepen werd het zoo langzamerhand te moede, of hij door dien kromsprakigen boer met zijn onhoofsche manieren van zijn zetel werd verdrongen in zijn eigen huis. In zijn hart voelde hij zich de mindere, en dat besef is nooit vleiend. Het maakt kleinen kregel, het ontstemt.

De jonge heer, Nicolaes, was eigenlijk nog het wijst, hij lachte wat met dien oom, die het huis van den schepen voor het Deventersche raadhuis scheen aan te zien — waar hij immers ook niets meer te vertellen had.

En Mabelia?

't Was haar wellicht gegaan als haar broeder, indien nichte Susanna en neve Henric er niet waren geweest.

Ze had eerst ook wel eens zoo ter zijde gevraagd aan Nicolaes: Vindt je ook niet, dat nichte Susanna wel een boerinnetje gelijkt uit Westphalen in haar ouderwetsch habijt?

En Nicolaes had, vroolijk als steeds, glimlachend geantwoord: Als 't is, zusterken, juist een mofsche pottentrine uit het land van bisschop Berend!

Doch zoo langzamerhand kreeg ze toch een eenigszins anderen kijk op de »simpele boerschheid" harer nichte.

Ook daardoor, al klinkt het zeggen wat vreemd, dat Susanna de zuster was van neve Henric.

Och, voor de nobelheid, den moed, de geloofskracht van

den grijzen burgemeester had ze geen oog nog, maar neve Henric, ze moest het erkennen, hij was een jonkman met eere.

Daar was bij hem een ick-en-weet-niet-wat, had ze met den heer van Sorghvliet in zijn dagen kunnen zeggen, dat haar imponeerde. Steeds was haar broeder Nicolaes in haar oogen het toonbeeld geweest van mannelijke flinkheid en jeugdige kracht. Hoog, het is zoo, had ze haar ideaal nooit gesteld. Wie onder de jongelieden van stand — wat gingen haar de anderen aan? — gezien en geëerd was, hij was het, die haar bewondering wegdroeg. Dat zoo schijn werd genomen voor het wezen, het kwam nauwelijks op bij Mabelia!

Maar neve Henric, hij mocht dan zoo hoffelijk en modieus niet zijn als de Amsterdamsche jonkers, ondanks haar zelve werd hij haar weldra het toonbeeld van een *man*, in den nobelen, den hoogsten zin des woords.

Wat kon hem het bruine oog fonkelen, als hij het zeide te betreuren, dat hij daar nu werkeloos zat in Amsterdam, terwijl de vijand iederen dag meer naderde. Hij hunkerde blijkbaar naar den strijd en scheen geens ding eerder moede dan der ruste. En als hij verhaalde, wat hij tegen den vijand had bestaan, voelde ook Mabelia eerbied in zich oprijzen voor haar bloedverwant. Dat was iets anders nog dan een uittrekken der Amsterdamscke schutters, enkel — voor de pronk. Dat was geen spel, dat was meenens. En dan — was neve Henric een kniesoor? Wel immers in de verste verte niet. Hij mocht zoo complimenteus niet zijn als hare Amsterdamsche kennissen, hij mocht lomp en boersch wezen, vond ze af en toe, ze zag al spoedig dat hij vroolijk en opgeruimd was niet minder dan haar broeder Nicolaes. Maar anders toch, dat was zoo. Hij had niets van dat ongedurige, die gehumeurdheid van haar broeder. Zijn morgenlied en zijn avondzang stemden meer met elkander overeen. Hij was een jonkman uit één stuk. Alleen op één punt was hij haar vreemd toch, dat moest ze zich zelven bekennen. Zij, Mabelia, zou waarlijk niet spotten met hetgeen van de religie was. Maar die

warmte, dat vuur, dien ijver, dien zij nu zoo ongeveer verstond in haar moeders broeder — dien vond ze toch eigenlijk kwalijk passend in zoo jong cavalier. Als haar broeder Nicolaes zoo eens uit den band was gesprongen af en toe, wèl, daar was hij immers jong voor. Zijn gezellen waren niet anders. Henric's ernst benauwde haar dan. Fatsoen en goede manieren, dat spreekt, die waren hoofdzaak, maar verder wilde men immers wel wat door de vingers zien. Hoe zei de Franschman het ook weer; *il faut que jeunesse passe*, ja juist, zoo was 't zeggen. Wel jammer, dat men nu met dien Koning van Frankrijk in oorlog was. Die Franschen waren anders zulke welgemanierde, hoffelijke heeren. Wat ging er boven hetgeen uit Parijs kwam? En neve Henric kon zoo uitvaren tegen den Koning van Frankrijk en zijn cavaliers. Was het niet overdreven ....?

Zoo had de komst der Deventer gasten de rust in het huis van den schepen verstoord. Nu, lang zou men wel niet in waardschap blijven en was het dan weer stil in de stad en de vijand weer over de frontieren, naar men mocht hopen, dan was de oude vrede hersteld. Zou het erg zijn, indien dat misschien enkele Generaliteitslanden zou kosten aan den Koning en voorts wat schatting aan de burgerij? In het veen ziet men niet op een turfje. Maar Amsterdam moest ongeschonden blijven. En het Amsterdamsche leven als van ouds!

Het geleek er anders voorloopig niet veel op. Mabelia zat voor het venster en nichte Susanna alleen bevond zich in haar gezelschap. Hard vlotten deed de conversatie niet. Men had zoo samen geen kennissen wederzijds, die men eens kon bepraten. Dat was een lastig geval!

Maar Susanna had een boek medegebracht van haar slaapkamer en eigenlijk was Mabelia wel een weinig benieuwd wat het mocht zijn. »Poëtery misschien?"

Inderdaad, zoo was het.

»Je zult ze licht niet kennen, nichte: de *Overijselsche Sangen* van

wijlen den godzaligen Ds. Revius, ter stede van ons Deventer."

»Neen, Susanna, daar af heb ik nooit gehoord. Zijn 't amoureuze liedekens?"

»Je meent?"

»Kom, kom. Wat zou ik meenen? Liedekens als in Starter's »Lusthof", of van wijlen den ridder Hooft van 't Muiderslot?"

Op haar beurt lachte nu nicht Susanna:

»Effen is moeilijk treffen, Mabelia nichte, van dien »Lusthof" en den ridder Hooft ben ik nu weer kwalijk geïnformeerd, ofschoon ik den »Geeraerd van Velsen" wel las:

Den openbaren dwingelant
Met moed te bieden wederstant...

»Wie kent dat niet?"

De beide nichten werden het weinig eens, maar Mabelia vroeg toch:

»Hoe kwam je er toe, Susanna, dat zware boek nog mede te nemen bij het quiteeren van Deventer?

»Nog al duidelijk. Ik voorspelde mij in den reiswagen die ons naar Amersfoort zoude brengen weinig amusants en in haaste nam ik toen deze »Sangen" mede. En ik had er geen spijt af. Dominus Revius spreekt van den Spaanschen tijd, maar het is of hij deze droeve dagen had voorzien."

»Wil eens iets lezen," vroeg Mabelia nu toch blijkbaar wat benieuwd door de geestdrift, waarmede nicht Susanna sprak.

»Certein, nichte. Mijn lieven vader kwamen schier de tranen in de oogen, toen ik op onzen vlucht — want dat was het — dit *Gebed* van Ds. Revius las; ik zal er maar enkele verzen uit kiezen:

Gij die in den Hemel woont
En van daer de vorsten croont

Die hier wagen goed en leven
Om den vyant te doen beven
Die vertredet uwe eer:
Wil ons hooren, lieve Heer!

Neem den vyant synen moedt
Neem hem wysheid ende spoedt,
Neem hem koren ende haver,
Neem hem krygher ende graever,
Neem hem harnas en gheweer:
Wil ons hooren, lieve Heer!

Maeck versaagtheid in de stadt,
Maeck de waeckers moed en mat,
Maeck onveilig hare straeten,
Maeck onwillig haar soldaten,
Zege en Segen van haar keer'
Wil ons hooren, lieve Heer!

Komt de vyant voor den dag.
Om ons hier te bieden slag
Of de stede te ontzetten —
Uwe'n adem moet hem pletten
En wegblazen als een veer:
Wil ons hooren, lieve Heer!

Zendt hy hun, in hunnen nood,
Wyn of voeder, kruidt of lood,
Laet het blyven onderwegen
Laet het syn van ons gekregen;
Smyt syn wapenen omveer
Wil ons hooren, lieve Heer!

Maket synen buidel lek;
Sendt hem duurte en gebrek;

Dat syn krijsvolck onbetalet,
Hunne schade aan hem verhalet,
Die nu teeren op hun smeer;
Wil ons hooren, lieve Heer!

Jaeget eenmael uit ons bosch
Beiden wollef ende vos
Schut daer uwe trouwe cnapen,
Weid er de verdoolde schapen
Met uw goddelijke leer:
Wil ons hooren, lieve Heer!

Nichte Mabelia had een oogenblik gemeesmuild, toen Susanna, niet zonder dien zekeren Overijselschen tongval deze verzen begon voor te lezen. Of eigenlijk voorlezen bleek het al spoedig niet: het was al spoedig een *uitzeggen* van dit Gebed, of het uit hare eigen ziel ware gevloeid. Hoe schitterden hare oogen, hoe glansde heel haar gelaat van edelen hartstocht. Het was, of ze om een zwaard vroeg om er mede den vijand te bekampen en als een Deborah van ouds, haar krijgslied den gehaten vijand in het aangezicht te slingeren; Gods zegen uit den hooge inroepend, afsmekend; den Almachtige, kon het en mocht het de zege ontwringend!

En weer voelde Mabelia, en nu sterker dan ooit te voren, in haar opleven eerbied, ontzag voor de geestdrift en zielespanning harer verwante, als ze nooit had gekend, ook eigenlijk nooit had vermoed. En vóór ze het welbewust wist, zeide ze:

»Toe Susanna, lees mij nog iets voor!"

»Volgaarne."

»Mocht ons dit geschieden, Mabelia, nichte. Legge de Heere ons straks dit *Danckliedt* op de lippen in Zijne goedertierenheit!"

En op weemoedigen toon, maar met vastheid toch, als een die profeteert van het in verre verwijderdheid geziene:

Den Heer wil ick prysen, en eere bewijsen,
Wiens dappere hant,
Heeft ruyter en wagen, Verdreven, verslagen,
Gewentelt in 't sant,
Die vierige draken, Met vieriger wraken
Ten afgront Ghy stoot;
U stem laet dy clincken: Sy storten, sy sincken,
Sy sacken als loot,
Ha, (Lodewijck) dachte: »Ick wil ze met machte
Eens clampen aen boort,
Beloeren haer stappen; Ick wil se betrappen
En helpen se voort,
Sy moeten er onder, Totdat ick se plonder,
En deylen den buyt;
Ick wil se doorsnyden, Doorschieten, doorryden,
En roeyen se uit!
Doe liet dy uutvaren De cloecke heyrscharen
Van Willem, u helt;
U snuyvende peerden, *U* vliegende sweerden,
Haer hebben versnelt.
Sy cryten, sy suchten; Sy vallen, sy vluchten
Ontwapent, ontbloot.
Och, vele gewonnen, Die maer waer ontronnen
Dees Prince, dees doot!
Wie is Uus gelycke? In grootheit soo rycke,
O, Jesu, als ghy!
Wie staet soo getrouwe, Als 't bloet van Nassouwe,
Gods kinderen by!
O, vader der landen! O, schrick der vyanden!
God geev' u syn Geest.
O, vyant! comt morgen, Weer pochen en tergen
Ghij hebt er geweest.
Gods Sone wilt loven, Gods Soon van hier boven
Heeft wonder gewracht;
Hij heeft, door Orangiën, Den hoochmoet van Spangiën
Ter schanden ghebracht!

Daar sprak uit Susanna's stem zooveel overtuiging, zooveel vast geloof, dat Mabelia niet kon nalaten te vragen:

»Maar nichte-lief! Dat wacht ge toch niet van den jongen Prince Willem Henrick, dat hij dit alles sal bestaan. Hoe zou dat ook? Maar men occupeert zich trouwens al den dag, om Amsterdam onneembaar te maken".

»T'en baat niet. Gods paarden en wagenen zullen den vijand doen vallen en de Prince van Orangiën, zijn knecht, zal, als Prince Maurits den Spanjaard, den Franschman weder de frontieren overzenden!"

Mabelia keek wat ongeloovig voor zich bij die woorden, die Susanna met fonkelende oogen gesproken had. En het was te bezien geweest, wat ze zoude hebben geantwoord, zoo niet plotseling de deur der kamer zich had geopend en haar broeder Nicolaes zich daar had vertoond.

Zijn welkomstgroet was geen vriendelijke: hij scheen de laatste woorden perfect verstaan te hebben. Grijnslachend riep hij uit:

»Het Prinsje den vijand de frontieren overjagend? Het mocht wat! Je weet niet, wat je zegt, nichte Susanna. Ze moesten het Zijne Hoogheid zelf maar doen. Je weet niet, hoe brutaal het volk zich aanstelt, zich dekkend met zijn naam!"

»Wat is er nu weer?" vroeg Mabelia, haar broeder wat onthutst aanziende, want zij zag het hem aan, dat hij bijster kwalijk gehumeurd was.

»Ik was daar even bij onzen heer vader in het Oost-Indisch huis om zekere pointen van negotie, want die mag ook nu niet stil staan, met hem te bespreken. En wat vertrekt hij mij mede? Daar is gisteren een zekere koperslager Govert Outvoort uit de Oude-zijds Armsteeg, brutaalweg, met zijn hoed op — hoe ter wereld dorst de kerel het bestaan? — in burgemeesterskamer binnengedrongen en heeft den heere Henric Hooft gevraagd, hoe burgemeesteren het met de stad voor hadden. Hij verkoos dat te weten, de gevallen resolutie

contenteerde hem niet. En wel 3000 waren er met hem bezorgd over, zeide de man. Welnu, deze en andere oproerige en onrespectueuse woorden zijn ter kennisse van den heer schepen gebracht. En dewijl hij heden presideert, stelde vader voor, den oproermaker te lichten en met korte expeditie te laten ophangen. Neen, zie mij niet aan, Susanna, dat ware recht. Maar alevel, de andere schepenen dorsten de zake niet aan. De heer Jacob de Graef, in wiens schuttercompagnie de oproermaker als sergeant dient, verklaarde nota bene, dat die Outvoort anders een trouw man onder zijn capeteijn is, en dat hij weleens met hem zoude spreken en hem zoude aanraden zijn excuses te gaan maken bij burgemeester Hooft. En daarmede liep de zaak af. Vader was er dan bijster over verstoord. Maar immers met reden ook.

»Is 't wonder, dat het grauw steeds brutaler wordt en nu om een Stadhouder roept? Daar moest een einde aan komen. 't Is gedaan met de Vrijheit. Is 't je nu niet evident, nichte, wie er de frontieren over moest? Weet je wel, dat de burgemeesteren de schutterij, die toch ook uit de notabelen der burgerij bestaat, niet durven oproepen uit cause van vrees voor oproerigheid?"

»Dat vind ik zonderling vreemd, heer neve, maar men wil blijkbaar het roer niet naar denzelfden kant wenden. Loopt het ook op buigen, of barsten?"

Nicolaes antwoordde niet. Met een »Ik hebbe affaires en blijve tot het noenmaal uit, Mabelia", verliet hij haastig het vertrek, nog ontstemder dan daareven.

En, metterdaad, het Jan Hagel kwam verder nog de frontieren over, die burgemeesteren en verdere machthebbenden het hadden gesteld in hunne bedachtzame wijsheid. Ze hadden nu blijkbaar reeds een bondgenoote tot in het huis van den Schepen toe!

Een oogenblik heerschte er na Nicolaes' vertrek een pijnlijke stilte in het vertrek. Mabelia had de tact die te breken: »Indien we samen gingen promeneeren, nichte?"

»Gaarne, nichte. Zoo vader mijne hulpe niet behoeft. Ik zal even gaan zien. De edele man hoe hij lijdt, schoon 't meest melancholye is."

Den volgenden morgen, vóór het ontbijt nog, in het huis van den Schepen geruchten van nieuwe calamiteiten.

De Schepen bevond zich in zijn comptoir, Nicolaes tegenover hem gezeten, toen er aan een klein deurken werd getikt, verscholen achter een gordijn dat daar schijnbaar achteloos hing, maar zeker met opzettelijke bedoeling er was aangebracht.

Werd er naar gewoonte een stadsbode verwacht, die den Schepen de rapporten bracht, ditmaal was het een der onderschouten in persoon.

Of de man al boog als een knipmes, het baatte hem niet. De Schepen keek vrij norsch op: dit spelde weer niets goeds.

»Wel Jordens, wat was er van je geliefte?"

De man herademde; het vragen klonk niet onheusch.

»Hij hadde den heer Schepen ietwat te vertrekken!"

»Spreek dan." Een stoel werd niet gepresenteerd, Nicolaes kreeg echter een wenk zich een oogenblik te verwijderen.

De man zette zijn relaas in:

»Ik vermeende er den heer Schepen in den laten avond niet meer mede lastig te mogen vallen, maar daar is gisteravond iets schandelijks gepasseerd."

»Had mij onmiddellijk gerapporteerd behooren te worden."

»Als 't is, heer Schepen. Doch men wist niet, wat gang de zaken zouden nemen. Ook scheen 't beter alles met stille trom, zoo veel mogelijk althans, te doen afloopen."

»Alwel, vertrek wijder, en maak het kort."

»De heer burgemeester, Lambert Reynst dan, is gister avond door eenige der schutterijen in het brengen der (Stads) sleutels, tot synen huize schamper bejegend. Voornamelijk door eenige kwaadwilligen, sorteerende onder de compagnie van den heer secretaris Jan Witsen, die neffens den poortier

de sleutels wilde leveren in handen van den heer burgemeester."

»Maar wil je me diets maken, Jordens! De heer burgemeester pleegt toch niet in persoon die sleutels daar in handen te ontvangen."

Jordens boog en antwoordde: »Als 't is, heer Schepen. Gewoonlijk worden de sleutels afgegeven aan een der dienstboden, die dezelve in een mande bij de anderen gelegd in burgemeesters slaapkamer brengt. Maar daarmede was men nu niet voldaan, zeide men, de heer burgemeester zoude zelf komen."

»Dat Jan Hagel, er moest op geschoten worden!"

Jordens scheen het veiliger te vinden in dezen niet verder van zijne opinie te doen blijken. Hij wachtte een oogenblik en vervolgde toen:

»De heer burgemeester Reynst, over tafel zittende, liet zelfs tweemaal weten, dat men de sleutels geliefde te geven aan den knecht."

»Als volstaat", viel de Schepen weer in.

»Doch", ging de onderschout voort, »het geroep persisteerende kwam zijn E. E. zelf vóór. En ...."

't Verhaal haperde even. Maar in de oogen van den Schepen las hij niet het verlof, maar het bevel om voort te gaan:

»En na nog eenige woorden gewisseld zijnde, velden de schutters haar geweer, soo die vóór als die op de stoep stonden, haalden de snaphanen over. En anderen zetten de lont op de haan, als of ze in het huis wilden vallen ...."

»Ende hoe resolveerde de heer burgemeester hiervan?" vroeg de Schepen met hoog opgetrokken wenkbrauwen.

»Is te rade geworden, om zulke en dergelijke perikelen niet meer onderworpen te zijn de sleutels der poorten en boomen (in de grachten tot keering der schepen) te laten brengen op het stadhuis in burgemeesteren kamer. En heeft zich daar ook van nacht ter ruste begeven, gelijk ook huiden en morgen, en wederom zal geschieden. De heer burgemeester heeft, al wachtende tot de sleutels boven gebracht waren,

den tijd gepasseerd in het lezen van een grooten Bijbel, ten dien einde neffens het slaapgoed aldaar gebracht. Heeft zich huiden morgen wesende verluchten voor de glazen of uit de vensters."

De onderschout zweeg. Zijn relaas was gelukkig ten einde, met de muts in de hand schijnbaar geduldig wachtende, of hij zijn demissie kreeg. Ruim om 't hart was het den man nu juist niet, dat was hem wel aan te zien.

De Schepen zag enkele oogenblikken in gedachten voor zich. Het volk werd hoe langer hoe ontevredener. En het trad buiten zijne frontieren. De een in burgemeesters kamer; anderen nu weer in burgemeesters huis. De eerbied, het vertrouwen was weg. Men vreesde landverraad. En dat waarom? Wijl men de negotie niet liet varen? Ook dat, maar meest toch wijl hier in Amsterdam van een verheffing van een jongen Prince van Orangiën geen sprake kon zijn.

»Dat nooit!" riep hij half luide uit, »dan nog liever Koning Lodewijk hier!" En toen tot den onderschout, die nu juist voor zijn amusement zich hier niet in 't burgemeesterlijke comptoir bevond:

»En je waart dus van de desseins der schutters kwalijk op de hoogte, vriend Jordens? Je devoir was anders geweest, man! Je zult je nader te verantwoorden hebben. Verdubbel je vigilantie, of 't kost je je post. Ga nu!"

De man liet het zich geen tweemaal zeggen. Hij verdween, al buigende, onmiddellijk nu. De heer schepen, vleide hij zich, scheen in te zien, dat waar een burgemeester Reynst het hoofd had moeten buigen, een onderschout niets had kunnen uitrichten. En toch, hij vreesde zeer, zei de man, thans in de veilige binnenkamer, tot zijn eerbare huisvrouwe: »Het mochte hem nader op zijn kap druipen!"

Die vreeze was ook niet zonder oorzake.

Uit het verhaal, dat de schepen eenige oogenblikken na zijn vertrek aan zijn zoon Nicolaes deed had Jordens kunnen opmerken, dat het misdrijf der schutters, hunne »militieuse vigilantie" geen gering vergrijp werd geacht.

»En wat zijn er nu voor zaken van negotie?" vroeg de schepen het onderwerp vervolgend, waarin Jorden's komst stoornis had gebracht.

»De bankier Zadoks is bij mij geweest gisteren in den avond...."

»Waagde die Jood het hier te komen?"

»Maar vader, uwe Edelheid weet toch, dat hem de weg door de gang naar de Prinsengracht bekend is."

»Dat was over andere zaken en ook in andere tijden."

»Zoo kon ik hem niet verbieden, ook nu dus te komen."

De schepen bromde wat in zijn baard en zeide toen:

»Voorzichtigheid zij je aanbevolen. Ik sta geheel buiten de affaire. Ook verbied ik je dien Zadoks hier te ontvangen."

»Zooals het Uwe Edelheid belieft. Maar veroorloof mij er u aan te herinneren, dat we zelden met zoo goede winste een partij koren van de hand deden. Er valt tegenwoordig zaken te doen met dien man."

»Ik herhaal je nog eens, Nicolaes, dat ik verkies er buiten te blijven. Je weet perfect, waar dat koren blijft van dien vriend Zadoks. De Franschman bakt er pannekoeken van. Of je het niet wist!"

Nicolaes lachte:

»Gaat ons dat aan? Ze schrijven het toch niet op de vracht? Wij verkoopen slechts aan Zadoks. Kom, kom. Er zijn er wel die den Jood kruit en lood hebben verkocht, waarmede nu op Naarden wordt geschoten."

»Ik herhale vigilantie, mijn zoon. Reeds nu is er sprake van in de Vroedschap den uitvoer van granen te verbieden. Ons crediet bij de gemeente mindert toch reeds bij den dag. Men zou tot plundering kunnen overslaan, vóór we het vermoedden."

Er kwam weer stoornis, maar ditmaal aan de deur van het vertrek, die in den breeden corridor uitkwam.

De huisknecht klopte bescheiden aan.

»Wat is er?"

»Daar is Dirck Willemsz, die verzocht den heer schepen te mogen spreken."

»Wat wil het jongske? Laat hem komen."

Enkele oogenblikken na het verlof tot komen van den schepen trad Dirck Willemsz, de muts in de hand, het comptoir binnen, vader en zoon beiden beleefd groetende.

»Wel mijn jongske, hoe kom jij hier? Ik dacht, dat je hoog en droog op 's Lands vloot zat," zei de schepen niet zonder zekere jovialiteit. Nicolaes keek wat zuinig vóór zich; het bezoek scheen hem minder aangenaam te zijn.

»Neen heer schepen, maar in dienste van den lande ben ik alsnog. Ik behoor tot de wacht aan den Omval. Hier zijn missives van mijn kapitein voor UEd."

De schepen nam ze onmiddellijk aan, zag ze door, en toen eensklaps opziende:

»En weet je van den inhoud, Dirck!"

»Weten niet, heer schepen, maar ik kan wel zoo ongeveer vermoeden wat dit schrijven behelst. Wij hebben een onrustigen nacht achter..."

De schepen fronste het voorhoofd en op zijn zoon Nicolaes scheen deze mededeeling van Dirck ook niet bijster rustig te werken; hij schoof wat ongeduldig op zijn stoel heen en weder en had blijkbaar gaarne een blik geworpen in de missive.

De schepen herstelde zich echter spoedig weder en zeide:

»Nu, Dirck Willemsz, je kunt gaan. Zeg den kapitein, dat ik goede nota heb genomen van zijn schrijven. Adieu, gaat het thuis goed? Adieu."

Maar Dirck Willemsz keerde zich niet om, om heen te gaan. Hij bleef, zijn muts in de handen heen en weer draaiende, stokstijf staan. Blijkbaar had hij iets op zijn hart, maar ontbrak hem de moed of de tact om te spreken; hij scheen het rechte woord niet te kunnen vinden.

Nicolaes' onrustigheid werd er niet beter op. Eindelijk vermande hij zich en zeide:

»Wel Dirck, schort er wat? Spreek, maat!"

Dirck Willemsz keek met doordringende oogen zijn ouden speelmakker aan en zeide:

»Heer Nicolaes, wij zijn oude speelmakkers, indien 't geoorloofd is aldus te spreken."

»Alwel, spreek dan..." Het werd forsch gezegd en op hoogen toon, maar de schuwe blik uit Nicolaes' oogen verried, dat hij zoo bijster verlangend niet was om te hooren, wat er komen zoude.

Doch Dirck Willemsz' beschroomdheid was nu overwonnen en den schepen bescheiden, maar toch met zekere vastheid in de oogen ziende, zeide hij:

»Heer schepen, Uwe Edelheid is steeds de weldoener van ons huis geweest. En nog de laatste weken, nu vader weer te bedde lag, ontving moeder van joffer Mabelia, of dit U bekend is, wete ik niet, veel dat uiterst te passe kwam. Maar daarom mòet ik spreken: Ik ving heden in den vroegen ochtend een discours op — zonder dat ik het wilde of bedoelde tusschen onzen kapitein en een heer uit de stad, dien ik niet kende. En het ging over uw zoon..." Dirck aarzelde een oogenblik voort te gaan: »Men wilde wel zeggen, verstond ik, dat de schuiten met koren en amunitie voor den vijand bestemd, en door den Jood Zadoks gezonden, hem geleverd waren door den zoon van een Amsterdamsch schepen..."

»Door mijn zoon Nicolaes?"

»Als 't is, heer schepen. En ik meende ook op een der schuiten een schipper te herkennen, die vroeger bij u in dienst was."

»Je kalt als een oud wijf. Scheer je weg. Heb je in den vroegen morgen reeds aan de bierbank gezeten? Nu, 't is je meer gebeurd. Je behoeft nooit meer een voet hier heen te zetten. Sla jij geloof aan achterklap? jij kondt beter weten. De zoon van een van mijn domestiques had de eer op te houden van mijn huis..."

Dirck keerde zich nu ijlings om. Hij boog voor den schepen, spreken kon hij niet. Schepen Dammers verwaardigde zich

zelfs niet hem aan te zien, maar bij den blik, dien hij onwillekeurig met Nicolaes wisselde, las hij haat fel opflammend in diens oog.

En weer had Dirck Willemsz in bittere ontstemming het huis verlaten, waar zoo menige herinnering hem lief was geweest; waar hij schier als kind des huizes had verkeerd; waarvoor zijn moeder hem steeds liefde, zijn vader hem eerbied en ontzag had ingeboezemd...

Misschien ook te lichtvaardig gesproken? dus vroeg hij zich zelven. En het antwoord luidde neen, waarlijk niet. En echter, het zeggen deed pijn toch. Frontieren van eerbied worden niet overtreden, als er steeds schroom en ontzag is geweest, zonder zelfverwijt. Zelfs waar het recht aan de zijde is, van wie dus zich in bescheidenheid beschuldigt.

Vader en zoon zagen elkander weer aan met dienzelfden veelzeggenden blik, die geen woorden bovendien behoefde, van wèl-verstaan en -verwijt. Ook kwam het tot woorden niet aanstonds.

Nicolaes, heette het bij den Schepen in stilte, is verder gegaan dan hij mocht. Onvoorzichtigheid is wel de grootste der ondeugden te dezer dagen. En bovendien, beval ik het hem soms?

En bij den zoon zelf?

Neen zeker, gezegd werd het niet. Maar wel in stilte overwogen toch: In welke leerschool werd ik gevormd...?

Maar opnieuw kondigde de huisknecht bezoek aan. De ochtend scheen dan wel vol wederwaardigheden te moeten zijn!

Doch ditmaal was het een deftig gezelschap, dat gehoor vroeg; eerbiedig gehoor...

Deftig? Nu ja, al naar men het nam.

In de oogen van schepen Dammers maar zoo half-en-half; doch stel een oogenblik, dat de schildermeester Rembrandt Harmensz van Rhyn nog niet — nu reeds sinds drie jaren! — »gerust was" geweest onder de kille zerken van de Westerkerk, hoe zijn oogen geschitterd zouden hebben, ware hij hier tegenwoordig geweest...

„DE EER ....!" EN DE CHACHAM MANASSE BEN JUDA MAAKTE EEN AFWERENDE BEWEGING. blz. 109.

Daar traden ze binnen, de afgevaardigden van het bestuur der Portugeesche Synagoge, de rabbijnen Manassa Ben Juda, Jacob Mendez en Abraham Acosta.

Manassa Ben Juda als de »Chacham" (opperrabbi) trad vooruit; na hem volgden gelijkelijk de »Parnassen", de ouderlingen der gemeente.

Diep bogen ze voor den heer schepen, en Manassa sprak een dier zegenwenschen uit over het hoofd van den man van het gerecht, zoo als slechts Oostersche verbeelding ze kan dichten. Mendez en Acosta bewezen met deftige, maar levendige gebaren, hoezeer de Chacham uitsprak wat ook hun hart vervulde.

»Neem plaats, eerwaarde heeren," sprak nu schepen Dammers, blijkbaar wel wat verrast door deze bezending, »neem plaats. En zeg mij waaraan ik de eer van uw bezoek te danken hebbe"

»De eer . . .!" En de chacham Manassa Ben Juda maakte een afwerende beweging — en de parnassen volgden onmiddellijk zijn voorbeeld, — »De eer . . .! wij komen hier als zondaren, die misdreven hebben; heer schepen. 't Zou kwalijk passen plaats te nemen in uwe hooge tegenwoordigheid."

Nicolaes, die het niet noodig geacht had zich te verwijderen en ook geen wenk daartoe van zijn vader had ontvangen, maar om zich een houding te geven plaats had genomen, — schijnbaar verdiept in stukken die vòòr hem lagen — bij een venster, dat op de binnenplaats uitzag, keek nu even op van zijne lectuur. Wat breede gebaren, welke verschrikte gezichten, wat vreeze sprak er uit dien blik der oogen . . . Maar school er in zooveel overdrijving, want die moet hier toch wel in het spel zijn, gansch geen *vertoon?*

't Mocht anders beleediging schijnen die vraag te stellen!

Welk een eerwaardigheid!

Vooral die oude Manassa, hoe treffend was zijne schier patriarchale verschijning. Eerwaardiger eerwaardigheid moest u ondenkbaar schijnen!

De grijsaard had het hoofd, omrand door den vollen en lang afhangenden witten baard niet ontbloot. Dat paste niet in den aard zijner Oostersche begroeting. Het licht kon dus niet vallen op zijn breeden schedel. Scheen hij er minder een denker, een wijsgeer om, wanneer ge hem in die donkere oogen bliktet, die zelfs nu — gebogen als hij daar stond voor den hoogen magistraat — niet aflieten vonken om zich te schieten? Ook paste het tulbantachtige hoofddeksel zeer wel bij het wijde kleed, dat hem van de schouders hing, op de borst gehouden door een schitterend gouden versiersel, teeken zijner rabbinale waardigheid.

Ook kwamen de fijne, witte handen — vast kenmerk van echte aristocratie — gelijk hij die samen gevouwen vòòr zich hield, uit kostelijk damasten lijnwaad van onder zijn opperkleed te voorschijn, opdat ze door sierlijke gebaren kracht zouden bijzetten, aan hetgeen zijnen lippen mocht ontvloeien.

Zelfs werd na herhaaldelijke uitnoodiging van den schepen geen plaats genomen. »'t Gaf geen pas", daarbij bleef het. Maar zonderling zou het den onverwacht binnentredende geschenen hebben: de dienaar gezeten en de koning staande — maar gebiedende des al niettemin!

Want eigenaardige tegenspraak!

Welke moeite Manassa Ben-Juda, de *Chacham* der Portugeesche synagoge, zich ook gaf onderworpen te naderen en te spreken tot »den heer schepen" — 't was vergeefs gedaan. Immers: van voornaamheid, hoogheid sprak alles bij dezen grijsaard, wien een naglans onafscheidelijk scheen te volgen, waar hij ook ging, gebiedend of smeekend, van de heerlijkheid, die uitstraalt van de onsterfelijke schittering van »het Oude-Verbond."

En zij, die hem vergezelden?

Jacob Mendez was geen grijsaard nog; hij mocht in de kracht des levens nog zijn, een vijftiger misschien, maar waarlijk — geen onwaardig genoot van den ouden Manassa kòn ook de onwellevendste onwellevendheid hem heeten.

Slechts één opmerking zou wellicht de schildermeester, wiens heugenis daar straks onwillekeurig bij u opdoemde, hier bij zichzelve hebben gemaakt: Mendez — kwam het enkel door het verschil in leeftijd? — bezat meer de gave der buigzaamheid; van hem zou eerder worden gezegd, dat hij wist »te geven en te nemen".

En voorts Abraham Acosta....

Daar was in zijn voorkomen — zijn gewaad naderde het meest dat van Manasse, alleen was zijn hoofd gedekt door een platten, breedgeranden hoed — iets sombers, iets afgetrokkens, dat u mocht doen vragen, of hij, zelfs hier in het comptoir van den schepen nu men toch voor »zaken" kwam, niet nog steeds het eerst en het meest het verre land gedacht, dat hij, edelman van geboorte toch, als balling had moeten begeven.

En nu had Manasse dan verlof gekregen tot spreken.

Hoe hoofsch was zijn taal, in den nobelen zin des woords!

't Was hem een behoefte des harten, verzekerde hij, den heer schepen te danken voor al de goede gastvrijheid, de voorkomende vriendelijkheid, die zij, arme ballingen, in deze landen en in deze roemrijke stad van Amsterdam vooral, hadden genoten. Als de dag van gisteren herinnerde hij zich, hoe de Schepenraad nu twee jaar geleden zijne goedkeuring gehecht had aan de vereeniging van Portugeesche en Spaansche Joden. De Republiek der Vereenigde Nederlanden was hun een tweede Vaderland; Amsterdam het Jeruzalem van het Noorden. Op den hoogsten prijs stelde hij het, dat zijn geloofsgenoot, lid zijner gemeente, de geleerde boekdrukker Joseph Atkins voor het uitgeven van een — men zeide immers fraaien — Hebreeuwschen Bijbel, goedgekeurd ook door professoren der doorluchtige Leidsche Academie, van wege de Hoogmogende Heeren Staten-Generaal der Geunieerde Provinciën een gouden halsketen en penning was vereerd. Het had hem doen denken aan de eer wijlen dokter Samuel da Silva — hoe hij zich de vriend zijns vaders nog herinnerde! — be-

wezen, toen hij tegen den twijfelaar Uriel Acosta (een beleefd gebaar moest Abraham Acosta de herinnering verontschuldigen) in zijn »Tratodo da immortalidade de alma", ook naar de opvatting van hen van de Gereformeerde religie, de onsterfelijkheid der ziel had verdedigd. Maar trouwens, het gebeurde immers niet zelden, dat Gereformeerde predicanten en professoren theologiae zijn nederige woning betraden, om hem den onvermaarden Manassa te raadplegen over Hebreeuwsche moeilijkheden bij de lecture van het Oude Testament. Zoo leefden zij die hechtten aan Thora en Talmud in goede harmonie samen met hen, die zich bekenden tot het Calvinisme. Ja, waarlijk, het was, na omzwervingen van eeuwen vol jammers, goed verkeeren in de schaduw van den bloeienden Orangiënboom (de schepen bromde wat in zijn baard!) En nu, terwijl men in het bestuur der Synagoge er over peinsde de gemeenteleden op te wekken, — indien het nog noodig ware! — om in den buidel te grijpen, opdat men den vijand 's lands, den koning van Frankrijk, weer de frontieren konde overzenden, daar had zich, op het onverwachts, een — droevig feit voorgedaan ..."

Achterdocht mocht wellicht beweren, dat de uitdrukking van smartelijke verbazing, die zich nu afteekende op het gelaat van den rabbijn, vooraf een weinig bestudeerd was ...

Zeker was het, dat misschien nooit dieper verslagenheid te lezen stond op menschelijk gelaat, dan nu op dat van den *Chacham* Manassa. Zoo staart machtelooze grijsheid vòòr zich bij een ramp, die tegelijk schade en schande schijnt te hebben berokkend. De grijsaard mocht der vertwijfeling nabij zijn ...

Ook zoudt ge den waardigen rabbijn grootelijks onrecht hebben gedaan, met hier enkel aan een wèl beraamd comediespel te denken. Slechts spanden Oostersche levendigheid en Zuidelijke zin voor welgemanierdheid samen, om het effect te verhoogen, dat een simpel, koel betoog dus niet zou hebben bereikt!

Intusschen scheen den Schepen zoo langzamerhand een licht opgegaan te zijn. Ja, dàt moest het wezen ....

»Bedoelt ge", vroeg hij nu, schijnbaar barsch, »de zaak waarvan men den bankier Zadoks, uw gemeentelid, meen ik, beschuldigt?"

Manassa Ben-Juda, de opperrabbijn, de waardige *Chacham* en de *parnassen* Jacob Mendez en Abraham Acosta staarden elkander met open monden en verschrikte blikken in stomme verbazing aan; zoo'n Amsterdamsche magistraat was dan ook nooit te verschalken. Hij wist alles, scheen het, wat men naar reden mocht oordeelen, hem nog gansch-en-al verborgen te zijn!

Ook had de oude Manassa — en dat was begrijpelijk immers — nu den steun van de leuning van een der hooge stoelen in 't comptoir noodig, om recht overeind te blijven staan. De aandoening overmeesterde hem schier.

»Ja, zoo was het, edele heer Schepen. Zadoks had verraad gepleegd. Zadoks had zaken gedaan met den vijand. Kruit en lood had hij hem geleverd. Koren hem gezonden. 't Was kwaad, 't was kwaad. Schande over het huis Israëls; schande en smaad. Hoe zouden de Hoogmogende Heeren Staten, hoe de Edelachtbare Heeren burgemeesteren en schepenen van Amsterdam ooit deze misdaad kunnen vergeven? Hij, Manassa Ben-Juda zou gewenscht hebben eerder te sterven, dan dit te moeten beleven!"

Merkwaardig was intusschen de wisseling van uitdrukking op het gelaat van den Schepen. Dat hij nauwelijks met één oor luisterde naar de exclamaties van den ouden rabbijn, was hem duidelijk aan te zien. Wie zou het ook niet beneden zich achten een dergelijk relaas van schandelijke feiten van a tot z geduldig aan te hooren; daar vielen gewichtiger na te gaan voor een Amsterdamschen magistraat!

Doch daar bekende Manassa, immers tot overmaat van ramp, dat, toen er een samenscholing van verontwaardigde burgers dezen ochtend voor het huis van Zadoks had plaats gegrepen,

deze reeds gebleken was de stad en hare vrijheid ontvlucht te zijn....

Ontging het den heeren van de deputatie der Synagoge welk een zonderlingen blik de Schepen wisselde met zijn zoon, die tot nog toe haast niet had opgezien van zijn lecture....?

't Kan kwalijk aangenomen, want de oude oogen van den rabbijn Ben-Juda waren nog scherp. En hoe omsluierd de blik der parnassen ook scheen, hij reikte toch wel door het geheele vertrek. En echter, geen spoor op het gelaat van een der drie rabbijnen verried, dat zij iets hadden opgemerkt, hetwelk naar een alleropmerkelijkste verrassing mocht zweemen.

Neen, zij hadden zich blijkbaar tòch vergist. De heer Schepen was natùùrlijk niet verheugd met Zadoks' ontsnapping!

Met koele, harde woorden liet de Schepen hen van zich...

(II).

Wat bewoog Mabelia Dammers dienzelfden dag — Vrijdag 1 Juli — welks ochtend zoo velerlei verrassingen had gebracht aan de Schepenswoning, niet slechts met hare nichte Susanna eene wandeling te gaan maken langs Amsterdams grachten en straten, maar haar zelfs mede te nemen tot een bezoek aan de oude dienstmaagd des huizes Styntgje Wiggers, de eerzame huisvrouw van Jan Willemsz, den man met zooveel krankheden geplaagd . . . ?

Van een wèl bewust plan tot dat bezoek was zeker geen sprake geweest. Trouwens, hoe zelden ging ze ook naar den kranke in de Oudezijds Armsteeg. Ze was nooit een joffer geweest van weeke sentimenten; of terend op en levend bij heugenissen van oude vriendschap en dankbare trouw. De Willemsz's waren menschen, die men bij ziekte en ongeval hielp; daarvoor waren ze in je dienst geweest. Ze betoonden daarvoor eerbied en aanhankelijkheid. Meer werd er waarlijk ook niet teruggevraagd!

Maar Susanna's invloed, de trouw en de degelijkheid van haar karakter, deden zich van dag tot dag meer gelden bij hare Amsterdamsche nichte. De Deventersche heugenissen — eerst wat gering geacht en klein geschat — waren zoo geheel verschillend van de Keizersgrachtsche. Dan werd deze, dan die in liefde herdacht; of ook heette het: waar zou onze oude Aegte nu zijn, en Hans en Derck; en zoo voorts . . .

Toch was het geenszins de behoefte bij Mabelia nu ook eens te pronken met zoo iets als mooie familiestukken-van-beweldadigdheid.

Ze gaf er zich zeker geen rekenschap van, en dat zou ook moeilijk zijn gegaan. Het was die onbestemde drang, die ons soms, als alles om ons en in ons dreigt uit zijne voegen te worden gelicht, aanzet tot iets anders dan het gewone, tot iets ongelijksoortigs. Een poging dus om, zoo 't kon, weer te geraken tot ons alledaagsch geestelijk evenwicht. Drang der inertie in de geestelijke wereld bij ons, geboren conservatieven die we zijn, zich uitend juist in den drang naar het — ongewone!

Daar kwam nog iets bij.

Op hetzelfde oogenblik, dat de Joodsche bezending zich in het comptoir van den Schepen bevond, had zich in de zijkamer des huizes een gansch ander tooneel afgespeeld.

Neve Henrick was binnengekomen, had nicht en zuster gegroet en met stralend gelaat hun »goed nieuws" medegedeeld.

De beide jonge dames hadden weinig geduld noodig om het in kleuren en fleuren te vernemen.

»Wel, Henrick, hoe dus opgemonterd? Het geschiedde je in dagen niet, meen ik, en met reden . . ."

»Suzanneke en nichte Mabelia, wilt me dan aanhooren" — luidde het antwoord op deftigen toon, waaronder wel wat scherts liep, maar, dat liet zich wel bemerken, in den grond der zaak toch in vollen ernst bedoeld — »ik ben geen nietsdoend leeglooper meer. Ik kom van het stadhuis, waar

men mij gisteren tegen 10 uur in den ochtend in burgemeesterskamer bescheiden had. Welnu, de zake der vrijwillige compagnieën heeft haar beslag gekregen. Opgericht zijn twee escadrons vrijwillige ruiters. Tot ritmeesters benoemden heeren burgemeesteren den fiscaal Henric Hooft en den heer Jan Vlooswijck, een der secretarissen der heeren, naar ik verneme. De manschappen zullen worden genomen uit de jonkheid der stad. De regeering nam de onkosten voor hare rekening. De beide ritmeesters, zoo werd bepaald, zouden *f* 630 ontvangen tot vervulling van onkosten. De peerden der Compagnieën zullen gestald worden op den N. Z. Voorburgwal bij een sleeper. Ik hoopte ook bij een der escadrons te worden toegelaten, er hebben zich namelijk maar een zestig jonkmans aangeboden . . ."

»Ik dacht je daar reeds besteld!"

»Je valt me in de rede, haastig zusterke. Een Deventersche burgemeesterszoon laat zich zoo licht niet afschepen. Toen ik vroeg, of er dan voor mij in 't geheel geen plaats was, vroeg men mij, of ik tevreden was dienst te nemen bij de infanterie. Ik hebbe gezegd, dat het mij onverschillig is, hoe ik de patria dien, mits ik het maar doe. Om kort te gaan, ik ben als luitenant aangenomen onder den kapitein Lankeur bij de vrijwillige compagnie voetvolk. De compagnie is alweder niet groot. Dit, nichte Mabelia, verklaar ik niet te verstaan. Slechts 56 hebben zich als musketiers en 28 als piekeniers aangeboden. Er schenen anders wel flinke borsten onder te zijn. Ook zullen we geen wachten betrekken in de stad, dit ware goed werk voor den onder-schout en zijne rakkers, maar we gaan op de buitenposten met de militie. Zoo wil mij dan nu voortaan houden als behoorende tot uwe Amsterdamsche ridderschap, wellieve nichte!"

Henric Boekholt boog hoffelijk en gansch niet zonder gratie voor nichte Mabelia, maar zoo hij een vriendelijk woordeke tot antwoord en bescheid had verwacht, bleek hij zich vergist te hebben. Was het onwelwillendheid bij zijne nicht?

Neen, dat was het waarlijk niet. Enkel de verwarring was het, die Mabelia deed zwijgen.

Zooals neve Henric daar voor haar stond, den breed-geranden hoed reeds opgetoomd met een vederbos in de Amsterdamsche kleuren, de hand met forschen greep aan den degen geslagen, die aan den bandelier, om het midden gehecht, was bevestigd; zóó in zijn kloeke, echt mannelijke gestalte, met schitterende oogen; het flinke, ferme gelaat wat rood getint van vroolijke emotie; zoo, ze moest het zich bekennen, had ze nog nooit een jonkman voor zich gezien. Ze voelde in zich opwaken iets als ontzag en vreeze en toch, neen juist, in een zich-willen-overgeven; geheel en onvoorwaardelijk. Was dit het begin van hetgeen we met het woord liefde trachten te benoemen? Dat zou waarlijk wel kunnen zijn, wat mocht het anders wezen? Maar toch, indien Mabelia de kunst had verstaan hare zielsaandoeningen te ontleden, ze zou te vergeefs gezocht hebben naar die teedere, liefelijke stemming des harten die niet meer begeerte kent voor zich zelve, die enkel overgave zou willen — bereid zich op te offeren, zoo het moest, voor den man harer keuze.

Mabelia gevoelde zich aangetrokken door de meerderheid, de kloekheid, de geestdrift van haren neve; onweerstaanbaar aangetrokken door dat onnoembare, dat zich niet ontleden laat. Maar — of dit nu »liefde" was, de echte, de eenige dien naam waard, die vraag stelde ze zich niet. Die vraag zou ze ook niet zich zelven hebben kunnen beantwoorden. Eros naderde wel, maar onzichtbaar nog. Doch de sporen zijner naderende komst waren er toch . . .

Was het wellicht ook dit niet geweest, hetgeen Mabelia dien middag ter deure had uitgedreven met hare nichte en dat haar in vage begeerte naar wat vreemds, naar een emotie, hoe dan ook, gedreven had naar het huis der Willemsz's in de Armsteeg . . . ?

De ontvangst was er een vreemde.

Anders placht de moeder van Dirck Willemsz zich zeer

vereerd te toonen met het bezoek, dat haar ten deele viel en wist ze blijkbaar niet, hoe hoffelijk toch wel haren gast te ontvangen.

Nu scheen het zoowaar, of het bezoek weinig welkom was. Wat mocht daarvan de reden zijn?

Van hetgeen in den morgen op het comptoir van den Schepen tusschen hem, zijn zoon en Dirck Willemsz was voorgevallen, wist uiteraard nog zijne moeder iets, zoo min als joffer Mabelia. Wat kon er dan zijn?

Mabelia vroeg het zich zelve ook te vergeefs af, want ze bemerkte zeer wel, dat er iets haperde. Was Jan Willemsz, Stijngtje's man, misschien weer ernstig ongesteld en was daarom het binnentreden der gasten in de huiskamer ongewenscht. Maar wat zou dat? Stijngtje had immers nog een proper bovenvertrek, waar ze zoowaar wel prinsen en prinsessen kon ontvangen, schertste zij. En waarom dan haar en hare nichte niet?

Vóór Stijngtje nog had kunnen antwoorden, had Mabelia, met die vasthoudendheid sommigen zwakken, hoe weinig karaktervast anders ook, eigen, wanneer hun zin nu eens op zekeren wensch zich heeft gespitst, gevolgd door hare nicht, reeds de trap bestegen. Ook meende zij de deur reeds te openen, toen zij tot hare verbazing bemerkte, dat die van binnen werd vast gehouden.

Met een stevigen ruk viel het haar echter niet moeilijk dien onverwachten tegenstand te verwinnen.

Doch wie schetst hare verbazing, toen zij zich op eens tegenover een aardigen, flinken knaap bevond van ongeveer tien of elf jaar, die haar in wat gebroken Hollandsch toevoegde:

»Mejoffer, ik bidde u zeer, u aanstonds te verwijderen. Mijne moeder, daar in den ruststoel, is immers, gelijk UEd. ziet, zorgelijk krank."

't Werd gezegd op een toon, alsof een jong prinsje tot een zijner domestiques sprak, ferm en fier, en ook wel wat

gebiedend. Het kind van Orangieën, die den naam steeds had gehad van wat bijster stroef te zijn, had den Raadspensionaris, meende Mabelia later, niet op hooger toon kunnen toespreken, als deze in zijn onnoozelheid weer meende het vorstelijk jongske naar zijn klamme hand te zetten!

Maar dat herinnerde ze zich eerst veel later. Nu keek ze enkel verbaasd op. En inderdaad, achter in het vertrek bemerkte ze eene nog jonge vrouw, die wel — dat zag men haar wel aan — de dertig reeds gepasseerd kon zijn, maar echter nog van buitengewone schoonheid was. Ook scheen het zeggen van het jongske: moeder is ongesteld, de zuivere waarheid te zijn, want de vrouw in den ruststoel gezeten zag er werkelijk eenigszins lijdend uit. Nu verhief ze zich bij het onverwachts binnenkomen van Mabelia. En des te meer kwam nu hare zeldzame schoonheid, hare fiere houding en fonkelende opslag der oogen aan het licht, toen ze daar met vasten tred op de ongenoode gasten toetrad.

Juist deed Mabelia in natuurlijke en wèlopgevoede heuschheid een »Ik wist niet, mevrouwe..." hooren, toen hare verwondering tot verbijstering schier zou stijgen. Ook Susannanichte was nu het vertrek — Styntgje volgde nog altijd de dames op den voet — binnengetreden. En — daar bleef ze onmiddellijk als aan den grond genageld staan: Wat was dat? Bedrogen haar hare oogen; droomde ze, of waakte ze toch metterdaad?

Treffend was intusschen de houding van het jongske. Aan zijn linker heup bleek hij een stalen koker te dragen, die een korten ponjaard bevatte. Als een geoefend krijgsman had hij het wapen getrokken en vatte hij post vlak voor zijn moeder. En in de schittering zijner oogen las men: het was geen kinderspel; zoo noodig hij zou zijn moeder verdedigen als een trouwe page zijne Vorstin!

't Bleek anders niet noodig ditmaal!

»Maar Geertruid-nichte, gij hier, en waartoe?" riep eensklaps Susanna in de uiterste verbazing uit.

De aangesprokene antwoordde niet onmiddellijk. Met een hoffelijk, maar weinig vriendelijk gebaar wees zij den ongenood binnengekomenen een stoel aan en zeide toen:

»Waaraan dank ik uw bezoek, joffer Boeckholt; hoe komt ge hier tot Amsterdam en wie brengt ge mede in uw gezelschap?"

Mabelia maakte eene beweging, of zij de kamer wilde verlaten, toen zij bemerkte, dat Susanna hier op het ongedachtst en onverwachtst eene bloedverwante had ontmoet. Maar deze hield haar terug, alleen zich keerend naar vrouw Willemsz, en haar verzoekende, haar met hare nichte een oogenblik alleen te laten.

Styntgje voldeed wel onmiddellijk aan dezen wensch, doch wisselde toch eerst een blik met de vreemde dame, die haar echter zwijgend beduidde, dat zij zich gerust kon verwijderen.

Een oogenblik heerschte er nu een beklemmende stilte in het vertrek. Mabelia geloofde zich, schoon onwillig toch steeds nog een onbescheidene. En Susanna ontbrak het blijkbaar aan levenservaring, om hier met juisten tact vreemden tot vrienden te maken. Er bleef iets als een stille oorlogsstemming heerschen in het vertrek. En zij die door Susanna als Geertruid-nichte was begroet, scheen nu juist niet van zins het welkom toe te roepen, aan wie zij blijkbaar als indringsters beschouwde.

Kinderwijsheid is vaak de beste. Ook hier. Daar deed zich plotseling uit een breed, met saaien gordijnen behangen ledikant, dat zich achter in de kamer bevond, een schreiend: moeder, moeder! hooren.

»Geertruid-nichte" vergat hare gasten en hare vijandelijke gezindheid, en keerde zich naar het ledikant met een: »hier ben ik, lieveling."

»Mag ik er uit, mamaatje?" vroeg een lief kinderstemmetje. En de moeder nam haar kind en tilde het uit het bed en zette het vóór zich op schoot. Verbaasd keek de kleine het vertrek door . . .

Maar verbaasd keken ook Mabelia en Susanna nu beide. Doch ook hierin waren ze gelijk, dat ze beiden als bij afspraak het kindeke op den schoot zijner moeder lieve blikken toewierpen. Het was ook zulk een aardige heuvel!

't Streelde blijkbaar het hart der moeder, en het kindeke optillend van haar schoot, zei ze tot Susanna: Nichte, mijn jongste zoontje. Met Augustus wordt hij reeds 4 jaar. En nu, zeg mij, kan ik vrij spreken waar deze vreemde joffer bij is, en zeggen welke naam dezen kinderen rechtens toekomt?

Mabelia stond op van haar stoel. Zij begon te beseffen, dat de vreemde een vrouwe van stand moest zijn, misschien voornamer nog dan een Amsterdamsche burgemeestersdochter. En op haar toegaande, streelde zij met hare hand de wangen van het kleine jongske en zeide: »Bij uw jongske, mevrouwe, vertrouw mij. Misschien kan ik u van dienst zijn. Mijn vader is de voorzitter van de Schepenbank van Amsterdam; ik heete Mabelia Dammers en ben een nichte uwer nichte, mevrouwe. Zoo zijn wij dan familieleden."

De laatste verzekering was geen scherts, zooals wij van onzen tijd licht zouden denken, want men trok den familieband destijds allesbehalve eng.

Was het dat? Waren het de vriendelijke blikken haar jongske toegeworpen, die de moeder verteederden? Waarschijnlijk het een zoowel als het andere.

Maar buigzaamheid en toeschietelijkheid schenen nu juist, zoo naar den eersten indruk te oordeelen althans, niet de meest sprekende eigenaardigheden dezer vrouwe.

Niet zonder zekere statigheid stond ze nu op. Haar oudste jongske plaatste zich als op stil bevel aan hare rechterhand en haar kleiner kind aan hare linker zijde zettend, zeide zij:

»Joffrouw Dammers, mijne nichte Susanna had het u reeds kunnen zeggen, deze, mijn oudste zoon, is graaf Ernst, toekomstig heer van Bentheim, en dit jongske is zijn broeder Statius Philips." En even het jongske over het hoofd strijkende — »Nietwaar, mijn Staat? Ook ben ik zelf dus, die

voor u sta, gravin Geertruid van Bentheim, de wettige gemalin van den regeerenden vorst Ernst Willem van Bentheim."

Er was in de wijze, waarop zij, die zich nu kenbaar maakte als gravinne van Bentheim, ontegenzeggelijk iets hoogs, zelfs iets trotsch. En toch was er in hare stem iets melodieus, in hare oogen schitterde iets vriendelijks en eerlijks. Er was in haar geheele voorkomen en doen iets bekorends. Deze vrouwe mocht de kunst verstaan, de harten voor zich te winnen; heerscheres mocht zij zijn in meer dan één zin!

Maar hoe kwam zij dan hier in dit wel niet armelijk, maar toch zeer burgerlijk vertrek gelogeerd, blijkbaar wegschuilend, als een die zich verborgen houdt?

Het was nu de beurt aan Susanna om te spreken. Ze was te eenvoudig van aard — of was het iets anders? — om te genieten van de eerbiedige verwondering, die zich afteekende op het gelaat van nichte Mabelia, toen Geertruid zich had bekend gemaakt, maar nu meende zij beiden verwanten, die elkaar tot vóór een oogenblik gansch-en-al vreemd waren geweest, toch eenige opheldering schuldig te zijn. Ook trad zij op de gravin van Bentheim nu toe, en haar de hand biedend, die ook aangenomen werd, zeide zij:

»Houd mij ten goede, nichte, dat ik een oogenblik in mijne verbazing niet wist, hoe hier te handelen. Ik wist niet, of ik u mocht noemen in uwe waardigheid. Kon ik UEd. hier ook verwachten?"

Nichte Geertruid toonde nog steeds geen overgroote toeschietelijkheid.

»Het zal nu", zeide zij, »ruim drie en een half jaar geleden zijn, dat uw heer vader mij in Deventer gastvrijheid verleende voor enkele dagen te uwen huize, toen mijn vlucht naar Holland begon. Maar zeg mij eerst: is het waar, dat Deventer in handen van den vijand is gevallen en nu bisschop Christoph Bernard er gebiedt...?"

Er was groote heftigheid in dit zeggen, waarmede deze vrouwe zich zelve in de rede viel, maar een heftigheid die

getuigde van een nobele ziel, die het eigen leed, dat hier toch waarlijk wel aanwezig moest zijn, een wijle wel gansch-en-al kon vergeten voor belangen, die hooger nog werden geschat.

»Zoo is het, nichte", antwoordde Susanna, die nu weer was gaan zitten — de kleine Statius, een allerliefst jongske met pittige, donkere kijkers in 't hoofd, precies zijns moeders evenbeeld, stond nu vertrouwelijk aan haar schoot; kinderen zijn paismakers — »Zoo is het, nichte. Ook wij zijn vluchtelingen. Wij vonden gastvrijheid bij den vader mijner nichte, den Schepen Dammers, die met mijn vaders zuster gehylikt is geweest. Maar niet de Bisschop, de Koning van Frankrijk heeft voor zich bezit genomen van de stad. 't Zijn..."

Maar Geertruid Van Bentheim liet haar niet uitspreken. Zij viel hare nichte in de rede met een:

»Al om 't even. De eene Paepsche heerschap of de andere, zij gelijken elkander als droppels water. Ik weet er af mede te spreken..."

Mabelia zag de spreekster met belangstelling in de oogen. Het was haar aan te zien, dat zij verlangend was van haar te vernemen, hetgeen haar tegenwoordigheid hier, en hare omstandigheden minder raadselachtig mochten maken.

Ook voldeed de gravinne Van Bentheim aan dat onuitgesproken verzoek. En toen zij sprak, bemerkte men al spoedig, dat het haar eene verlichting was, eens haar leed voor anderen te kunnen uitzeggen:

»Vóór vijf, zes jaren" — en hare oogen fonkelden met schier te sterken glans — »zou ik nooit hebben geloofd, had iemand 't mij voorzegd, dat ik hier ver van Bentheim als balling zoude nederzitten. We leefden gelukkig en wel. En waarlijk, ik wete, mijn man bemint mij nog evenals vroeger. Maar hij heeft zich doen overhalen weer terug te keeren tot de superstitiën van 't Paepsche bijgeloof..."

Het oudste zoontje der gravin, die nog trouw aan de rechterhand zijner moeder stond, onbewegelijk als een edel-

knaap, kon het op dit oogenblik niet aanzien, dat er tranen opwelden in moeders oogen. Hij trad uit zijn rol, maar wie zou het hem euvel duiden? Hij omhelsde zijne moeder en zei:

»Maar, mama, waarom zouden we den moed verliezen, al is papa Paepsch geworden? God is met u!"

Met edelen trots, met teedere liefde zag Geertruid Van Bentheim haar jongske aan:

»Je hebt gelijk, kind", en ze kuste haar zoontje op het effen, gladde voorhoofd. En haar gesprek vervolgend, zeide zij, nu Mabelia bijna uitdagend in de oogen ziende:

»Het kind heeft gelijk. God breekt mij af en ik weet wel waarom" — met beide handen bedekte zij een oogenblik in ontroering het gelaat — »maar Hij bouwt mij weer op in mijn kroost. Ook zal Bentheim voor hen zijn, hoe wij ook moeten vluchten; want de Bisschop zou mijne kinderen gaarne in zijn macht zien en hen doen opvoeden in de Roomsche superstitiën . . ."

Ernst keek zijn moeder aan, alsof hij wilde vragen: waartoe die vreeze?

»Ook erken ik gaarne", ging de gravin voort, »dat de Staten dezer Provinciën mij zeer wèl hebben ontvangen. Ik ben dankbaar voor het jaargeld mij toegelegd. Maar sinds de calamiteiten der laatste maanden ontving ik geen betaling en nu meende ik hier in Amsterdam wellicht voorschot te kunnen ontvangen, maar aan de Bank zeide men mij, dat het crediet weg is. Of ik mijne pretentie ook aanbood, het was tevergeefs. En mijne kinderen in den Hage . . ."

»UEd. heeft nog andere kinderkens dan deze?" vroeg nu met meewarigheid Mabelia.

»Certein, mejoffer. Nog drie schaapkens. Ze zijn wel geborgen. 's Bisschops speurhonden zullen ze niet vinden. Van Ernst scheidde ik nimmer weer, sinds men pogingen deed hem te lichten."

»Te Kampen, vermeene ik?" viel Susanna haar in de rede.

»Althans in den omtrek. Nu ruim drie en een half jaar geleden. Mijn kleine Statius was nog een zuigeling. Ik was juist uit Munster, waar de bisschop mij, gescheiden van mijn man, gevangen hield, als boerin gekleed, met hem en zijn min gevlucht. Hoe juichte ik, toen ik weer den Overijselschen grond betrad en in de verte het Kasteel zag, waar ik als kindeke aan mijn moeders schoot had gespeeld. En toen die bittere teleurstelling. Ernst was verdwenen. Maar het was, Goddank, nog niet te laat. Mijn verwant, de heer van Twickel, Adolf Henrick van Raesfeld, wist de dienaars van den bisschop met mijn jongske op te sporen en ik kreeg hem weer gezond en wel terug. o, Verbeurde goedheid Gods!"

Zelfs de kleine Statius liet nu een oogenblik af van spelen. Beide kinderen omhelsden hunne moeder en de gravinne kuste ze terug met een hartstocht, waarin schier iets beangstigends was.

»Maar," viel Susanna Boeckholt nu in, nadat een oogenblik allen gezwegen hadden onder den indruk van het aangrijpendlief tooneeltje, »Maar Nichte, nu wete ik nog steeds niet hoe ge hier, in dit huis juist, kwaamt. Of is 't niet geoorloofd, hier navraag naar te doen?"

»Ik achte vrijelijk te kunnen spreken ook in presentie van joffer Dammers?" antwoordde de gravin vragend, Mabelia toch nog een weinig wantrouwend aanziende. Maar deze viel haar aanstonds in de rede met een: »In Amsterdam is UEd. met uwe kinderkens veilig, wees daar af zeker."

»Nu dan", vervolgde de gravin, »toen de nood mij naar Amsterdam dreef, gelijk ik u daareven verhaalde, ben ik met deze beide kinderen met de trekschuit naar Delft gegaan."

»Naar Delft, nichte?" vroeg Susanna, meenende dat de gravin zich vergiste.

»Certein, naar Delft. Ik moet altijd zorgen mijnen vervolgers het spoor bijster te doen worden. Uit Delft ben ik toen met de trekschuit over Den Haag terug, waar ik natuurlijk niet uitstapte, naar Haarlem gegaan. Maar daar heb ik een wagen genomen, dien ik echter in een dorpske —

de naam is mij ontschoten — hier dicht bij de stad weer verlaten heb. Men kan niet voorzichtig genoeg zijn.... Ik schijn mij echter, wat de nabijheid der stad betrof, een weinig misrekend te hebben. Althans ik geraakte aan het dwalen. De omweg, dien ik onwillens maakte, schijnt groot geweest te zijn. In 't kort, in den avond kwam ik met mijn schaapkens aan den oever eener breede rivier, den Amstel meen ik. Daar zijn, als u bekend zal wezen, soldeniers gelegerd. Bij een wachtpost wilde men mij niet laten passeeren, mijne sprake is wat zonderling voor de Hollandsche ooren, naar het schijnt. Maar de kapitein, die een hupsch man was, kwam tusschenbeide en toen ik hem zeide naar Amsterdam te willen gaan, gaf hij mij een zijner manschappen mede ter bescherming tegen verderen overlast. Het toeval wilde — indien ik zoo heidensch mag spreken voor een oogenblik — dat het de zoon dezer brave lieden was. Met hem sprekende bleek me spoedig, dat ik hem kost vertrouwen. Weet ge waarom? Hij toonde mijn zoon Ernst, nietwaar Ernestie?, zooveel goedwilligheid, of hij jaren bij ons in dienst was geweest. Zoo vroeg ik hem dan, of hij huisvesting voor ons wist en — hij bracht ons hier. Zoo zijn we hier dan vooreerst veilig en wel verborgen. Ik zoek gelegenheid mijne andere kinderen hier ook te doen komen, indien ik niet aan gelden geholpen word. Maar, nietwaar, eene gravinne, gemalin van een regeerend vorst, zoudt ge in mij niet herkennen!"

't Werd niet zonder bitterheid gezegd, ook sprak er diepe smart uit den opslag der groote, donkere oogen der gravin. Maar geen verslagenheid toch; wel moedige veerkracht moest er wonen in het harte dezer vrouwe, zoodat de smart haar niet nederdrukte, maar hare energie versterkte. Ook viel ze zichzelven eensklaps met groote levendigheid in de rede:

»Maar laat ik zoo niet spreken. God de Heere zou het aan mij bezoeken. Heeft Hij mij niet staande gehouden tot op dezen dag? Maar deerlijk blijft het..."

Mabelia, men las het in hare oogen, was diep bewogen

met het leed dezer vrouwe. Had zij haar meest zwijgend aangehoord, verbijsterd over zooveel smart, hare jeugd zoo vreemd, nu stond zij op van hare plaats, ging naar de gravin toe en haar de hand reikende, viel zij haar in de rede met de woorden:

»Maar, lieve mevrouwe, spreek toch, kan ik niets voor u doen? Mijn heer vader wellicht? Zou u heer gemaal waarlijk niet te verbidden zijn...?"

Gravin Geertruida werd diep getroffen door Mabelia's vriendelijkheid en voorkomendheid. Opmerkelijk nù, nu eerst, vertoonen zich tranen in hare oogen. Hare fierheid verteederde zich. En Mabelia de hand drukkende zeide zij:

»Och, joffer Dammers. Ik ben hier veilig. Mijne verlegenheid om gereede penningen is maar voor 't oogenblik, naar ik vertrouwe. En wat mijn heer gemaal betreft, ik zeide u reeds: het is zijne zwakheid. Hij is slechts een werktuig in de hand van den bisschop Christoph Bernard. Mijn heer is een kind geworden: die moet doen wat de bisschop wil hebben. En ik geloove nog, dat het ook voor zijn oogen verborgen is, hetgeen ze voor hebben... Den laatsten morgen dat hij op het kasteel te Bentheim was, vóór hem de bisschop deed roepen, ben ik bij mijn heer voor zijn bedde geweest en heb hem rechtschapen mijne meening gezegd, die al te lang was om nu te verhalen. Doch hij moest zich schamen. Hij zweeg stille en liet zich niet dunken van de kinders, hoewel dat ik daarvan verhaalde, maar hij schreide als ik hem zeide, dat Ernestien tegen mij hadde gezegd, gelijk daareven nog, mijn lieve mama weest tevreden, of mijn papa Paepsch is geworden, daarom zal ons God niet verlaten..."

Met vrouwelijken tact van gevoel antwoordde noch Mabelia, noch Susanna veel. Maar toen zij een oogenblik later afscheid namen — de toren van de Oude kerk had hare slagen over den omtrek van zijn gebied waarschuwend doen hooren — vroegen beiden de gravin, of zij haar nog eens mochten bezoeken, een verzoek, dat ook werd toegestaan. Ook beloofde

Mabelia met haar vader, »wien de gravinne gerustelijk hare zake kon aanvertrouwen" over haar te zullen spreken: »Mevrouwe, de heeren van Amsterdam hebben den naam van niet onhoffelijk te zijn."

Gravinne Geertruid dankte met een buiging voor de vriendelijke woorden en toezeggingen en den kleinen Statius werd zelfs geboden de beide dames te omhelzen. Kinderkusjes zijn altijd zoet, maar toen de kleine man Mabelia omhelsde werd er iets heerlijk-nieuws in haar wakker. Iets dat schier op jaloezie op Geertruid geleek. Zoo'n jongske, welk een schat, welk een weelde moest het toch zijn!

't Behoeft niet gezegd, dat aan vrouw Willemsz door haar werd opgedragen hare gasten met groote zorge te voorzien, van wat ze maar konde raden hen welkom te zijn. »Heb ook voor de kosten geene zorge, Stijntgje; groet uwen man. Moge hij spoedig geheel hersteld zijn!"

Begrijpelijk was het zeker, dat de beide dames geen lust gevoelden onmiddellijk naar de Keizersgracht terug te keeren. Mabelia was door hetgeen ze gehoord en gezien had dieper geroerd, dan men van hare meest zoo onbewogen ziel zou hebben verwacht.

Ook *in* haar waren er iets als — deinzende frontieren. Het gelijkvloersche, dagelijksche, het botte gewone dat meestal haar gezichtskring beperkte tot de kleine dingen haars kleinen, kleurloozen levens, het vloeide weg. Daar trokken nevelen op in haar gemoed. Volle dag was het er nog geenszins, maar de morgen lichte toch aan . . .

Vele vragen werden er nog gedaan over gravin Geertruid. Er bleef nog veel geheimzinnigs zweven over haar heden en verleden; want ook Susanna scheen vele vragen niet te kunnen beantwoorden. Of ze hield zich alzoo, meende Mabelia. Maar waarom dat dan? En was het niet vreemd, dat een Geertruid van Zelst, die toch eigenlijk niet van adellijken bloede kon heeten, en zeker geen gravinne was van huis uit, aan een graaf van Bentheim was gehuwd?

Al deze en dergelijke vragen rezen er op bij Mabelia, maar hardop stelde zij ze niet, wijl het haar scheen, dat dit Susanna niet aangenaam zou zijn, en bescheidenheid dus gebood te zwijgen.

Zoo gingen de beide nichten een tijd lang zwijgend naast elkander voort. Over de Martelaarsgracht waren ze, in gedachte voortgaande, op den Haarlemmerdijk gekomen. Mabelia meende Susanna sommige, fraaie winkels te toonen.

Doch al spoedig bleek het den dames, dat hier iets bijzonders moest geschied zijn. De drukte, die hier op straat heerschte, was niet de gewone bedrijvigheid der buurt; er was iets woeligs, dat vooral Mabelia zeer bevreemdde.

Daar naderde joelend een volksmenigte; wat kon het zijn? Was haar vader, de heer Schepen, tegenwoordig geweest, hij zou zijn dochter en zijn nicht wel heel spoedig de gewenschte inlichtingen hebben kunnen verstrekken.

Deinzende frontieren ook hier: het »grauw" sprong al meer uit den band, Maar was er ook oorzaak wellicht?

Misschien wel een weinigje toch . . .

De Vroedschap was dien morgen weer vergaderd geweest. De heeren Andries De Graeff c. s. deden verslag van hun zending naar Muyden naar Prins Maurits van Nassau. Het luidde niet zeer troostelijk. Slechts in één opzicht mocht het bevredigend heeten: »De Prins heeft ons de heilige verzekering gegeven, dat hij Muyden tot het uiterste verdedigen zal." Maar daarop was onmiddellijk de mededeeling gevolgd: Zijne Hoogheid heeft anders aan alles gebrek. Gebrek aan infanterie vooral. Zijne ruiters zijn hem tot niets nut, al het land staat onder water. Weesp en de Hinderdam hebben geene behoorlijke bastions; nadert de vijand daar — men zal de posten moeten opgeven. Maar de heer De Graeff had een troost toch voor de collega's: In omzichtige en beleefde woorden — zeide hij — heb ik Graaf Maurits te kennen gegeven, dat Zijne Vorstelijke Genade, bij dwingenden nood het dienstig oordeelende om te wijken, den terugtocht toch het best over

een anderen weg zou kunnen doen geschieden dan over Amsterdam. — Zoo bleef men buiten schot. — »En dat alles," eindigde Mr. Andries, »heb ik omkleed met vele hoogst beleefde woorden."

»Als 't is," — had er iemand half hardop gezegd — »zoo beleefd als De Graeff dat gewend is."

Maar het verslag der heeren had er dan toch een weinig den schrik in gebracht bij den Raad. 200 stadssoldaten werden onmiddellijk gezonden om Muyden te helpen beveiligen. Ginds mocht het regenen, hier te Amsterdam, en dat liep immers gevaar, zelfs niet druppen! Ook liet men per estafette vragen, hoeveel troepen de graaf nog meer noodig had voor de forten.

»Misschien kunnen we Prins Maurits nog anders helpen," zeiden burgemeesteren; en de beide stads-kolonels werden ontboden.

»Hoeveel officieren en hoevele manschappen der schutterij vrijwillig en op eigen kosten — dat leek den heeren! — naar Muyden wilden vertrekken, om die vesting te verdedigen?"

Niet één vrijwilliger bood zich bij burgemeesteren aan.

Er was enkel *wantrouwen* en nog eens *wantrouwen* onder de gemeente . . .

Ook wisten de heeren, als ze het maar wilden zeggen, uitermate wèl, waar 'm de politieke schoen wrong . . .

Een ander en alweder »gewichtig onderwerp" werd nog ter tafel gebracht.

»Burgemeesteren," heette het nu, »hebben een missive ontvangen van den stadsgedeputeerde den heere Pieter Schaep, mede onderteekend door den pensionaris, den heer Hop, zij verzoeken, dat gedeputeerden te hunner assistentie naar de vergadering der Staten van Holland zullen worden gezonden, voorzien van de noodige instructiën om, namens Amsterdam, beslissingen te nemen in zake hoogst belangrijke pointen, die welhaast aan de orde komen."

En er bleek nog meer in den brief te staan.

Bepaald degouteerende dingen. Te Dordt, te Delft, te Rotterdam en Schiedam hadden de burgers de regeering gedwongen, het Eeuwig Edict te vernietigen en Prince Willem Henrick van Orange tot Stadhouder te kiezen. Dat voorbeeld zou spoedig elders worden gevolgd. En nu zouden de Staten over deze lastige zaak gaan delibereeren. Wat wilde nu Amsterdam? De heeren, die ruggespraak hadden te houden, riepen om een instructie.

Nu die instructie kwam er, zij het ook na heel wat deliberatie!

Het fraaie stuk luidde:

> In geval by iemand van de leden een staatsgewijze propositie *tot mortificatie van 't Eeuwig Edict* en *de promotie van Zijne Hoogheid tot het Stadhouderschap* mochte worden gedaen, soo souden de heeren gedeputeerden deser Stadt in 't minst geen voorstel daartoe gelieven te doen, *maer sich stil houden.*
>
> Mocht het echter aan Gedeputeerden blycken, dat van wege alle steden eenpariglyk wierd voorgesteld het Eeuwig Edict af te sweren en den Prins van Orangieën tot Stadhouder te kiesen *dàn* behooren sy sich daarmede te vereenigen.

Dus luidde de »importante resolutie". Zich stil houden, en kòn 't niet anders, in vredesnaam — toegeven!

En de heeren Andries de Graeff en Willem Backer kregen in last van burgemeesteren naar de Statenvergadering te gaan en gedeputeerden dùs voor te lichten.

Maar de Amsterdamsche burgerij, toen ze er de lucht van kreeg, zeide zooiets als:

Wacht even, Heeren!

En de schepensdochter en hare Deventersche nicht waren ongedacht en onwillig getuige, hoè men 't zei.

Met de »importante resolutie" gewapend hadden de beide nieuwe gedeputeerden zich naar den Haarlemmerdijk begeven, waar de postwagen naar Den Haag placht af te rijden.

Maar de straat bleek versperd door »Jan Rap en zijn maat", als de heeren — binnensmonds! — zeiden. 't Voorspelde niets goeds.

Toch kregen de heeren den wagen nog en langzaam ving de tocht aan. Maar, of ze wel ter poorte uit zouden geraken — 't was de vraag nog.

Want de menigte bleek zeer achterdochtig.

Mr. De Graeff had een goed-gevulden reiszak bij zich en dat had de aandacht getrokken.

»Wat mag daar wel in zijn?" werd er gevraagd. Een ieder hield de zaak voor suspect.

Burgemeester Andries de Graeff was nu juist geen beminde persoonlijkheid in Amsterdam.

»Zoo slaeft men niet voor sich, maer voor zijn burgery", had Jan Vos, de stads-glazenlooder en -poeët, van Mr. Andries gezongen, maar de gemeente zei, dat ze zoo vrij was er niets van te gelooven.

Nu 15 jaar geleden, dus in 1657, was De Graeff tot het burgemeestersambt gekomen, dat ook zijn vader Jacob reeds had bekleed; hij was toen een man in de kracht zijns levens, 46 jaar oud.

Meneer had in zijn jonge jaren veel gezien van de wereld, was overal geweest en was voorts buiten 's lands ook gepromoveerd tot Mr. in de rechten.

Mocht men billijkheidshalve eigenlijk niet meer van een Patriciërskind verwachten, Mr. Andries deed nogal meer.

Hij trouwde bijtijds nu met een dochter van burgemeester Cornelis Bicker, met Betje (of wil men Elisabeth) Bicker wel te weten; haar zuster Wendela had den heer raadpensionaris Johan de Witt haar »hart en hand" gegeven.

Mr. Andries deed zelfs nog meer dan promoveeren en trouwen; hij betrok een weldoortimmerde en uiterst solied gebouwde woning aan de Heerengracht (over de Drie Koningstraat, naast het niet minder fraaie huis van Baroloti van den Heuvel).

Benoemd tot lid van de Rekenkamer van Holland gaf Mr. Andries dien post er aan, toen hij tot burgemeester was gekozen. Joost van den Vondel, de nu (1672) 85 jarige dichter, die hem indertijd zijn »Davidt in ballingschap" had opgedragen, zei er over-hoffelijk dit van:

> Rycker incomst, rust, het heerlijk ambt en Staten
> Van 't rekenmeesterschap en graeflyk rechtsgezach
> Zyn vaderstadt ten dienst uit liefde heeft verlaeten.

Twaalf jaren geleden (1660) had Mr. Andries voorts ook nog al van zich doen spreken. Van wege de »heidensche" voorstellingen, gelijk Jan Willemsz en het verdere getrouwe Gereformeerde volkje zeide. De schilder Jan Vos had toen de »vertooningen" ontworpen voor den jongen Prince en zijne moeder, bij hun bezoek aan de stad. Burgemeester Tulp, »goed Gereformeerd man", had geprotesteerd. Te vergeefs. Mr. Andries dreef door, dat de optocht en de vertooningen er zouden wezen.

Voorts was Mr. Andries de Graeff overigens nogal in goeden doen. Men schatte zijn inkomen op *zeven ton*. Was het nu vaste regel in de regentenkringen, dat men niet opstond voor een ton, dan laat het zich denken hoe stevig en statig Mr. Andries op 't regeerings- en andere driemaal gekruiste kussens wel zat.

Zijn broeder Cornelis placht nog al eens (hij was anders ook niet minder rijk!) den armen handreiking te doen. Mr. Andries hield zich met die viezevazerijen zoo niet op. Hij potte liever voor zich zelven en Betje Bicker, zijn wettige huisvrouw voornoemd.

De volksmond noemde hem ietwat »gierig" en bleek in zoo verre niet ongelijk te hebben, daar enkele jaren later,

in 1676, het gebeurde, dat Mr. Andries naar Utrecht trok, *om de zware belasting van de 200ste penning te ontgaan*, die de Staten van Holland *tot dekking der oorlogskosten* hadden geheven. Maar toen een placcaat van de Staten uitmaakte, dat al werd meneer »forens" hij toch ook had bij te passen, bleef hij bij slot van rekening maar op de Heerengracht.

Och ja, toen werd er in de beurs getast. Er zat niets anders op. In vredes naam dan!

Voorts zei de volksmond, dat er bij den behoudenden Mr. Andries onder zijn vele deugden bij wat vasthoudendheid ook nog wat ijdelheid onder liep. En dat bleek ook weer in zoo verre juist, dat Mr. De Graeff zich enkele jaren later (in 1677), tegen »vergoeding", door keizer Leopold van Duitschland in den adeldom wist te doen verheffen. Dat hij zich reeds Dijkgraaf van Nieuwer-Amstel en Ambachtsheer van Urk en Emmeloord (de helft van Schokland) mocht noemen, vond hij blijkbaar, in stilte, toch ook enkel kleinsteedsche bluf!

Doch dit alles, zei de menigte, ging Mr. Andries bij slot van rekening enkel in 't particulier aan, even als zijn zwagerschap met den heer Joan de Witt. Wat men erger vond was, dat hij *de Bickersche tradities voortzette: heftig tegen het Kindt van Orange.*

Met zijn zwager (burgemeester natuurlijk!) Lambert Reynst had de Raadpensionaris aan hem, wat men dan noemt: een »heele steun."

En dit waren de menschen zoo vrij, nu maar zóó zóó te vinden.

Ook was er nòg iets. *En dat deed*, gelijk men zegt, *de deur dicht.*

Toen Gecommitteerde Raden, nu enkele weken geleden, Naarden hadden willen versterken om Amsterdam te beveiligen had De Graeff geadviseerd met het bouwen van vestingwerken niet voort te gaan.

Moest de stad dan niet versterkt?

Zeker, zei De Graeff, en al weer, binnensmonds, doch de vraag is maar *tegen wien.*

Hij dacht, heette het onder vrienden, aan het jaar 1650, toen Stadhouder Willem II voor de poorten stond, en »een sterke vesting in de buurt, meende hij, kon bij een Staatsomwenteling voor Amsterdam een ernstige bedreiging worden". Van de Franschen liep men zoo groot gevaar niet; tegen het huis van Orange moest men op zijn hoede zijn!

Nu waren er nog wel een paar kleinigheden die Mr. Andries voorts niet populair maakten, maar leg op alle slakken, zelfs op burgemeesterlijke slakken, eens zout!

Met collega Gilles Valckenier, meende men te weten, stond de heer De Graeff nu juist niet op den besten voet.

Op de »groote cuyp" (de groote »kuipery" de voorbereiding onder de heeren voor de jaarlijksche regenten-verkiezing) had hij het nogal met Valckenier te kwaad gehad. »Je bent *een bederf voor de stad*", had Mr. Gilles hem minder vriendschappelijk toegevoegd. En waren schout Hasselaer en burgemeester Munter niet tusschenbeide gekomen, de beide deftige heeren *waren handgemeen geworden.*

En hij, de hooghartige regent, moest het lijdelijk aanhooren dat men rond vertelde (en het was een feit!) dat burgemeester De Vlaming van Oudshoorn eens ronduit had verklaard:

»Ik zat liever in het rasphuis tusschen de boeven, dan dat ik met De Graeff burgemeester zou willen zijn!"

Was het nu zulk een groot wonder, dat de burgerij niet veel vedutie had in den reiszak van burgemeester Mr. Andries de Graeff......?

Hoe deed ook Prins Willem, toen hij enkele weken later in de stad kwam en Mr. Andries hem ten overvloede, poeslief, een handje wilde geven? De Prins gaf hem »noode twee vingers", vertelden, wie er vlak bij hadden gestaan. O, zoo! Moest ook, toen Mr. Andries in December 1678 stierf zijn »stoffelijk overschot zelfs niet *bij nacht en ontijd* — in het duister van den nacht, zong Geerard Brandt; ook zoo'n beste! — in het *praalgraf* (dat zijn broeder had doen bouwen) in de doopkapel der Oude Kerk worden bijgezet, omdat men »betoogingen"

vreesde van het »Orangepeupel"? Doch loopen we niet vooruit...

Maar Mr. Andries — nu een zestiger dus — zat dan op Vrijdag 1 Juli goed en wel vóór 't nieuwe Heerenlogement gepakt en gezakt toch in den postwagen.

»Er uit, verraders!" schreeuwde het volk, wel wat voorbarig, maar toch niet zonder een vage aanleiding, wetende wat de heeren zoo gewoonlijk al in hun schild voerden.

Daar sloegen er zelfs vrouwen, en vele, de handen aan het portier.

»Ze willen de stad overleveren. *Maar we verkiezen niet Fransch en weer Paepsch te worden.*"

Alweer voorbarig! Tot uw dienst. Maar misken toch het »der religie en 't Vaderland getrouwe" dezer lieden, die geen andere mond tot spreken hebben dan hun gebalde vuisten, in dezen niet.

't Was heel ongepast, zeker, dat een wat overheftige schoone uit een der belendende steegjes Mr. Andries de Graeff hoed en paruik van het hoofd wilde slaan en een andere dito hem haar muts, haastig van haar hoofd genomen, zoo maar vierkant in 't gelaat wierp.

Mabelia en Susanna, die 't aan moesten zien, nolens volens, waren er verbaasd en verontwaardigd over, maar de Deventersche joffer, later door haar broeder ingelicht, zei toch ook zoo iets als: Zit het zòò, dan kan ik het mij wel een weinig begrijpen.

Voor je Vaderland heb je je muts te geef, of iets van dien aard, mag de Overstichtsche burgemeestersdochter hebben gedacht. Ook was het waarlijk niet »Jan Rap" alleen, die het den heeren wilden beletten, naar Den Haag te gaan.

Wat zagen de beide nichten nu gebeuren?

De bovenverdieping van het Nieuwe Heerenlogement was tot wachtlokaal voor de schutters ingericht. En de schutters behoorden met hun kapitein tot de gegoede burgerij; slechts een enkele »behoeftige" was er onder hen.

Welnu, met hun kapitein, den heer Jan Geelvinck, aan 't hoofd zag men ze ijlings het bordes afsnellen, de geweren

op de forketten stellen, *en de brandende lonten* overhalen, dreigend in den wagen te schieten — *indien de heeren er niet op staanden voet uitgingen!*

Dit was nu toch niet het werk der »domme menigte". 't Kostte kapitein Geelvinck zelfs nog heel wat moeite zijn schutters tot bedaren te brengen. Men wilde de gedeputeerden te lijf. Gelukkig hadden enkele »goedgezinden" de fameuse reiszakken in veiligheid gebracht. Stel u voor, dat het volk de »importante resolutie" in handen had gekregen!

Intusschen was de postwagen reeds vertrokken. Maar met een mooi praatje wisten De Graeff en Backer dan toch, gevolgd door een joelenden hoop — of Mabelia en Susanna niet uit nieuwsgierigheid op een afstand het ongewone schouwspel volgden? — die zich nu juist niet over-vleiend over de heeren uitliet, de poort te bereiken.

Maar de schutters weigerden hun de poort te openen:

»Men wist van goederhand, dat er verraad in 't spel was."

Of Kapitein Geelvinck en zijn luitenant Ysbrand Rodenburg al trachtten te beduiden waartoe, en dàt de heeren *naar Den Haag* moesten, 't en baatte niet.

Met veel moeite kwam men terug bij 't Heerenlogement — de heer Willem Backer was ondertusschen, door een steegje heen, zijwaarts ongemerkt aan den haal gegaan! — Men moest er deuren en luiken sluiten, om Mr. Andries te vrijwaren tegen baldadigheden van onbezonnenen. Backer was de Brouwersgracht over haast-je rep-je naar het stadhuis geraakt.

En toen werd ook Mr. Andries de Graeff ontzet. De wacht bij 't stadhuis werd naar 't Heerenlogement gezonden en *De Graeff* werd naar het stadhuis tusschen de manschappen in »opgebracht".

Zóó was hij zeker nog nooit naar »boven" gegaan!

Intusschen, 't had nog groot bezwaar in. Want het volk wilde in zijn ziedenden toorn, door achterdocht opgewekt, den »verrader" te lijf.

Maar gelukkig voor Mr. De Graeff, kapitein Pieter Verloo kwam met zijn manschappen ijlings den bedreigde te hulp. Omstuwd door een tallooze menigte bereikte men den Dam en zoo kwam Mr. Andries eindelijk heelhuids terug in het Stadhuis.

Hij mocht zich gelukkig prijzen, de trotsche, hooghartige burgemeester; want — als steeds — waren er onder de samengestroomde schare ook Belialsmannen, onverstandige driftkoppen, die reeds hun messen hadden getrokken, als 't op een vechten ging, terwijl de onvermijdelijke steenen van de straten, die naar 't zeggen van wijlen Ds. Smoutius ook nu weer hun devoir zouden doen, reeds her- en derwaarts stoven.

Bij de nadering van het rumoer — de lucht daverde van verwenschingen en beleedigingen aan het adres van burgemeester De Graeff — waren de burgemeesters De Vlaming en Hooft van »boven" gekomen. Ook de kolonels Geelvinck en Roeters hadden zich naar het Raadhuis begeven — de heer Willem Backer was er nu reeds gearriveerd langs zijn sluipweegjes — en het gelukte de schare te kalmeeren. En na nog wat heen en weer praten mocht Mr. Andries de Graeff en zijn vriend Backer nu dan ook, wel geëscorteerd, naar de Haarlemmerpoort terug. Poort en hamei werden ontsloten en de reis naar Den Haag kon nu metterdaad beginnen. De wachthebbende schutters waren zoowat gerustgesteld.

En merkwaardig — noch de kolonels, noch de kapiteins dienden hunnen manschappen eenige berisping toe, ook al was de wijze waarop zij het »Het Vaderlandt getrouwe" hadden gestand gedaan, nu juist niet alleszins onberispelijk en prijzenswaard geweest.

En welke wel in den reiswagen de overwegingen zijn geweest van burgemeester Mr. Andries de Graeff, heer van Zuid-Polsbroek enz. enz......?

»Het getij is verloopen", mag de zestigjarige, vernederde magistraat tot zichzelven gezegd hebben.

En naar waarheid ook!

V.

»NIET DOOR KRACHT OF GEWELD.«

Het ging in Amsterdam almeer hard tegen hard. Geen wonder dat in Regentelijke kringen de Juni- en Julimaand (van het jaar 1672) bleef voortleven in de herinnering als »de bange dagen".

Of werden er niet ongehoorde dingen bij het uur schier meer allergewoonst?

Een oploop voor het huis van schepen Dammers; Mabelia toen ze zich in argeloosheid aan het venster vertoonde begroet met gekrijsch en onhebbelijke woorden, zoodat ze verschrikt terugweek, schier tegen de pronkkast aanstuivend, dat de blauwe pullen in de hoogte aan diggelen dreigden te slaan!

Wat had de ergernis van het volk opgewekt? Een feit immers van geen beteekenis haast, mocht men meenen: een woordentwist over een sjerp. Maar — een *Orange*-sjerp....

't Geval had zich zoo toegedragen, vertelde schepen Frederik Dammers zelf aan zijn zwager, den nog steeds lijdenden burgemeester Boeckholt, om den man te beduiden hoe onhandelbaar zoo langzamerhand heel de burgerij werd. Over tafel had het verhaal »entre la poire et le fromage" aldus geluid:

Wat willen de luiden toch? Er is geen huishouden meer met de menschen! Je weet zwager, dat ik sinds een dag of

wat president-schepen ofte Schout ben, wijl de heer Gerrit Hasselaer, 's nachts de ronde doende, door een soldaat gewond is bij abuis. Welnu, ik, zijn post ten opzichte zijner kwetsure als stedehouder waarnemende, presideerde hedenochtend de Schepenbank. Daar komt voor de balij pleiten Mr. Joannes Molengraef, een procureur wèlbekend. Wat wil het geval? De man heeft huiden juist dagwacht als adelborst bij de schutterij bij de compagnie van den heer Jan Erpecum, die met zijn mannen onlangs de witte sluiers (sjerpen) verruild heeft voor Orangesluiers. Maar dat was het 'm niet. Ik vrage alleenlijk, gaf het pas, dat de man kwam pleiten met een charp om de middel, anders gezeid in krijgsgewaad? Zoo leidde ik dan in deliberatie, of het niet beter zoude zijn, dat de procureur de charp gedurende het pleidooi aan een zijde bracht. Schepenen mede van 't zelfde gevoelen zijnde, hebbe ik hem dat in beleefde aanspraak aangezeid. Wat antwoordt me de quant? Het was huiden zijn wacht en hij droeg de charp op ordre van zijn capitein; had het ding voorts eerlijk gekocht en betaald!"

Burgemeester Boeckholt, het verhaal met onvertrokken gelaat aanhoorende, moest nu toch onwillekeurig glimlachen om deze stoutigheid van den procureur met de Orange-sjerp. Mabelia keek neve Henrick eens aan, die zich buiten de quaestie scheen te houden.

De schepen vervolgde:

»De procureur is daarop uit de Schepenkamer gegaan. Een weinig buiten geweest hebbende is hij weer aan de balij gekomen, maar zonder de Orange-sluier afgelegd te hebben, waarop wij schepenen, opnieuw over het geval gedelibereerd hebbende, verstonden met het veldteeken niet te laten pleiten. Ik heb hem dan ook weder gezegd, dat het niet en voegde, in zulk gewaad eisch ofte antwoord te doen en dat hij, zoo hij wilde pleiten, zijn charp had af te leggen. En zoo niet, dan zouden wij schepenen die doen afbinden, alzoo de heeren niet verstaan gevilipendeerd te worden. Doch de man geen reden verstaande werd ik in 't eind ook verstoord en voegde hem toe, de zake zoo te passe komende: Is de wacht aan het Lazarushuis, daar ze de gekken opsluiten, om ze van de straat te houden, pleiter — Uw capitein, zie toe, dat je daar niet in raakt!"

Nicolaes schaterde van het lachen, maar hij was de eenige. Zelfs Mabelia zag wat peinzend vóór zich.

»Maar zwager," viel burgemeester, toen Nicolaes wat kalmeerde, ondeugend in, »wat hinderde je nu eigenlijk, de sjarp of de Orange-couleur?"

»Je laat me niet uitvertellen," vervolgde nu de Schepen doodkalm. »Wij Schepenen afgaande, vonden den procureur vóór het Stadhuis, omringd door een groot getal schutters, die daar de wacht hadden. En sinds, want als een loopend vuurtje ging het toen door de stad, heb ik het misdaan. Ging ik niet als Schout vergezeld van mijn dienaren langs straat, ik werd nog heden bij den weg aangerand!"

De schepen overdreef niet. Hij kon zich sinds dien morgen nergens vertoonen, of men beet hem in 't oor: »Bind nu de Orange-sluier af" en meer van die vriendelijkheden. Doch die eere mag Nicolaes' vader niet onthouden: Bevreesd toonde hij zich nu juist niet. Dwars door een hoop vrouwkens uit sloppen en steegen gaande, met steenen in haar voorschoot en wel veronderstellende, dat ze niet veel goeds in den zin hadden, keek hij ze maar eens flink in de oogen en hield zich onvervaard. En geen mensch dorst hem aan te raken! Ja, toen er gedreigd werd, dat men zijn huis zou komen plunderen, sliep de schepen even rustig als steeds. En zelfs een gat in den dag!

Slechts ééne kleinigheid had hem ontstemd. Met neve Nicolaes Pancras, den oudburgemeester, over de zaak sprekende en hem aan 't verstand brengend, dat hij 't woord Orange met voordacht niet had genoemd maar enkel van sluier had gesproken, had deze zich laten ontvallen: Is het zoo gelegen, zoo moet weer anders aan Zijne Hoogheid geschreven worden!"

Wel, wel! Werd het Jongske van Orange zoo nauwkeurig door zijn vrienden op de hoogte gehouden van wat er in de stad voorviel. 't Kon geen kwaad, zich dat zeggen van neve Pancras eens goed in 't oor te knoopen!

Ja, heer Schepen, zoo blijkt dat simpele jongske nog een looze vos. In 's Lands Tuin heeft straks hij, en hij alleen, te commandeeren en te ordonneeren!

Straks werd er in Amsterdam een »blauwboekje" geprent en gevent met den vriendelijken titel: »De Hel in wezen" en daarin heette het: »Als de jongens op de Westermarckt knickerden, het woord was: alle sien schepen Dammers met zijn Orange-charp, hor, hor!"

Zoo raakte de schepen op de tong; zoo was de stemming in de stad.

Men schreef nu Maandag 4 Juli, maar in de laatste dagen was er weer heel wat gepasseerd.

Zaterdag was de Vroedschap bijeen geweest en in die vergadering was er voorlezing gedaan van de brieven der Gedeputeerden. En het bleek »dat ter Statenvergadering in deliberatie was gelegd om Zijne Hoogheid stadhouder te maken": »Is daarop het Besluit genomen 3 Juli des avonds andermaal dit punt in overweging te nemen." Wat zou de Vroedschap, deze omstandigheden gegeven, nu dan adviseeren aan de Deputaten? Zou men last geven het Eeuwig Edict mede te doen intrekken? Daarin kon burgemeester Gilles Valckenier nu weer niet medegaan. (Hij was nog een der vaders van het Edict!) schoon anders niet bijster De Witt's gezind. Maar, stelde hij voor, indien men den Prins eens Graaf maakte? Enkelen vielen hem bij. Maar de praesideerende burgemeester, de heer Vlaming van Oudshoorn, stelde zich daar falikant tegen. Men heeft sinds Leycester's dagen hier een schrik van Graven, riep hij uit. Men moest dan maar met het Stadhoudersschap medegaan, luidde het slot der

wijsheid. Zelfs besloten de heeren, om, wèrd de Prins benoemd, Zijne Hoogheid te gaan complimenteeren!

Of de windvaan op den toren van het hooge huis op den Dam niet geknarst heeft bij 't omslaan van den wind daar »boven"...?

Conservatieve paaien zijn er voorts altijd. Zelfs nu nog deed een der heeren het voorstel, het volk op den Dam door de vrijwillige ruiters uiteen te doen jagen — van de schutters sprak zelfs deze onvoorzichtige voorzichtiglijk niet — maar de heeren collega's vonden het 't best, de gemeente daar op de straatsteenen maar te laten betoogen. Dan kreeg je nog 't eerst weer rust, luidde het wijze bescheid.

Zondags had men daarop een soort repetitie van de geschiedenis met Mr. Andries de Graeff. Twee afgevaardigden uit Edam naar de Statenvergadering, de heeren Ouweclaes en Goes, werden aan de Haarlemmerpoort tegengehouden. »Ze willen den prins geen stadhouder hebben!" krijschte ditmaal alweder het wantrouwen. En de schutters, de kern der burgerij, deden weer mede met het »volk". Vertrouwen in de machthebbenden was er bij niemand. De burgerij wist zich nu eenmaal, en sinds jaren, *met geweld* in bedwang gehouden.

Dies stelde men in weerwraak nu, tegen het Bijbelsche gebod, kracht versus geweld.

Eerst burgemeester Nicolaes Tulp's verschijning onder de schare op den Dam bracht ontspanning. Toen hij de Gasthuismolensteeg van de Damzijde wilde ingaan werd hij gepraaid door een breede volksmenigte, die hem vroeg »hoe staan de zaken, heer burgemeester?"

»Mannen", antwoordde de regent, die voor een goed Gereformeerd man gold en het ook was, »alles zal goed gaan, want Zijne Hoogheid zal morgen om dezen tijd Stadhouder zijn!"

De tijding verbijsterde, maar werd als waarheid aanvaard.

Want doctor Tulp kende een ieder; en een ieder *vertrouwde* hèm. Op zijn woord werd gebouwd. Burgemeester De Vlaming had de menschen, die kwamen informeeren, haast niet goedschiks de deur kunnen uitkrijgen.

Doktor Tulp, dat was wat anders!

Zelfs burgemeester Gilles de Valckenier had de luiden die den vorigen avond laat zich bij hem hadden aangediend — feitelijk meer ingedrongen en opgedrongen dan aangediend! — met een kluitje in 't riet gezonden, maar zoo is burgemeester Tulp niet, zeiden de menschen.

Van waar die goede naam en reputatie onder de gemeente?

Men kende doctor Tulp *sinds jaren*. Door de schilderij van meester Rembrandtzoon van Rhijn vervaardigd voor het Chirurgijnsch gilde? Het mocht wat!

Sommigen was het misschien bekend, dat er boven de St. Antonies-poort op de Nieuwmarkt een »Theatrum Anatomicum" was waar men »doode luyden" opereerde, de meesten hielden zich met zulke »schandelijke griezeligheden" niet op. En hadden ze op meester Rembrandt's schilderij het lijk zien liggen van den opgehangen Leidschen kokermaker Adriaen Adriaensz, omringd door de proefmeesters en broeders van het chirurgijnsche gilde met professor Tulp aan het hoofd, die de »opening" verrichtte, ze zouden zich spoedig afgekeerd hebben van zooveel ijselijks. Gaf het eigenlijk wel pas in een Christenland zulk doen? Zoo, was 't voor onderzoek? Nu, dan mocht het zijn misschien!

Laat ons wijzer zijn. We kennen allen Rembrandts meesterstuk, nu in het Haagsche Mauritshuis. Wel waarlijk loont het de moeite het aan te zien!

Het volle licht valt op den hoofdpersoon, den praesector doctor Nicolaes Tulp, die op voetspoor van zijn voorganger, burgemeester Sebastiaen Egbertsz, hier ontleedkundig onderwijs geeft. Hij is thans bij de 40 jaren. Zijn gevuld, open gelaat, spiegel ook van zijn rond en edel karakter, teekent een bloeiende gezondheid.

Een hooft, vol raad en kunst;
Een hart, vol liefde en gunst;
Een hand, vol heil en hulp,
Vond d'Amstel in 'er Tulp.

had zekere sinjeur Jan Zoet, die wel meer aan de Poëtery deed *naar waarheid* van hem gezongen. Amsterdam hàd ook veel te danken aan burgemeester Tulp.

Claes Pietersz. heette de doctor eigenlijk; zijn vader was een bemiddeld koopman geweest, die zijn zoon had laten studeeren. Te Leiden gepromoveerd zette »Claes" zich als praktiseerend geneesheer in zijn geboortestad neder. In 1622 werd hij reeds op de lijst der candidaten geplaatst voor een vacature in de Vroedschap en door den Stadhouder benoemd ook. 't Waren de Gereformeerden — de »vromen" spotte het pamflet — die hem op het kussen brachten. Want Dr. Tulp was *een steunpilaar der Gereformeerde Kerk en religie*. En was hij ook al min of meer een »middenman", zoolang de heer Andries Bicker leefde was er vast voor Claes Pietersz geen plaats in het burgemeestersgestoelte.

Maar sinds Dr. Tulp onder de regenten was opgenomen had hij zich ook gegeven aan de stedelijke belangen. In tal van posten had hij Amsterdam met eere gediend. En dat wist de gemeente.

Maar er was meer.

Nicolaes Tulp stond bekend als »een Godlievend man", goed Calvinist. En Calvinist *van de daad* niet het minst. Ook leefde hij eenvoudig en ingetogen. In zijn huis op de Keizersgraft bij de Westermarkt liet hij den gevelsteen met de tulp (waaraan hij zijn naam ontleende) plaats maken voor een ander met de gulden spreuk:

Wandel met Godt

En op den gevel van het huis van zijn schoonzoon, vlak naast het zijne, schreef hij vermanend:

Soeckt het eeuwich leven.

En dat deed het vrome volk goed, als het langs de graft kwam en die spreuken las. Vertelde men elkander ook niet,

en naar waarheid, dat »Godt te genieten is het hoogste goedt" burgemeesters gedurig zeggen was nù in de dagen zijner grijsheid, als anderen hem gelukkig prezen om zijn goede reputatie in de regeeringe en de wetenschap. Ook had de vermaarde meester beeldhouwer Quellinus onder zijn marmeren beeltenis gebeiteld het:

Deo fruit.

En burgemeester Tulp mocht dan al en naar waarheid »een heer van vriendelijke aanspraak" heeten, als de religie in 't gedrang kwam naar zijne overtuiging, toonde hij zich beslist en cordaat.

Geen heidensche voorstellingen als in 1659, toen het Kindt van Orange zijn bezoek aan de stad bracht; geen tweede *Luthersche* Kerk in Amsterdam had hij zelfs in de Vroedschap bepleit! De bestaande kerk vergrooten meer mocht men niet toestaan aan een on-Gereformeerde secte!

Vindt ge dit »klein" wellicht, en het is het ook naar onze opvatting, wat zegt ge er dan wel van, dat Dr. Tulp in de Schepenbank gezeten een lid der Walsche gemeente, wijl hij de godheid van Christus en de onsterfelijkheid der ziel loochende, eenvoudig als een rasphuisboef weken had doen opsluiten. Met Godlasteraars kort recht, oordeelde Dr. Tulp!

Dat was nu dertig jaren geleden, maar van vader op zoon was het oververteld. De heeren van den Dam waren meest zoo akelig »verdraagzaam"!

En nu gisteren den dag had het woord van den kloeken negen-en-zeventig-jarigen grijsaard, die het eerst advies had uit te brengen, geklonken in de Vroedschap voor den Prins van Orange tot de »cordate resolutie", dat Amsterdams gedeputeerden onverwijld hunne stem zouden geven tot de verheffing van Zijne Hoogheid!

»De heer burgemeester Tulp, die de eerste in rang was, ageerde in zijn ouderdom nog met mannelijke cordaatheid boven zijne jaren, zonder voor de jongste en vigoureuse heeren te wijken", was er getuigd. En dat getuigenis werd onder de schare gretig en erkentelijk herhaald. Had men maar eerder naar zijn opinie geluisterd. Mr. Pieter de Groot »het vuile ei, op Loevestein uitgebroed", was nooit pensionaris van Amsterdam geworden, werd er gezegd, en men had gelijk. Maar Dr. Tulp was destijds overstemd.

En zoo iemand waant, dat burgemeester Tulp het nu zeker met zijn praktijk zoo heel nauw niet nam, dan heeft hij kwalijk gegist. De doctor had het zoo druk, dat hij tegen zijn zin zich de weelde moest veroorloven koets en paard te houden. Van den vroegen morgen tot den laten avond doorkruiste hij de stad en gunde zich nauwelijks den tijd tot eten. Was hij thuis dan stond de gang vol luyden, die hem kwamen consulteeren. En wie wist ook niet, wat hij in de beruchte pestjaren (1635 en 1664) had gedaan. Ook had hij voor stervenden een troostelijke toespraak en wees hen op den Grooten Medicijnmeester, die alleen helpen kan, óók bij 't naderen van den dood.

Voorts nog iets: ook de wetenschap vergat Dr. Tulp niet: de eerste Amsterdamsche Pharmacopea was grootendeels zijn werk, en als ontleedkundige had hij grooten roem.

Nu ongeveer een halfjaar geleden (28 Jan. 1672) had Dr. Tulp den dag herdacht, waarop hij *vóór een halve eeuw* in de Vroedschap had plaats genomen. Een ernstige toespraak hield hij toen in den Raad; daarna stond de eerwaardige grijsaard op, ontblootte het hoofd en ging bij allen rond, ieder de hand drukkende en hen dankende voor het nu sinds jaren in hem gestelde vertrouwen. En hij, de man van eenvoud, wilde ditmaal geen Doopersche onthouding, maar ontving dien dag al zijne collega's op een kostelijken maaltijd te zijnent, waarbij, in strijd met de Keur, zelfs *twee* gerechten werden opgedragen, terwijl ook de confituren en fijne suikerwerken niet ontbraken, die de gasten naar gewoonte voor hunne huisgenooten mede kregen!

En daarom rust ons oog met welgevallen op den acht-

baren grijsaard daar, *als een vader* omringd immers op den Dam door het volk. En wie verhaalt van de bejegening van een Andries de Graeff en een Schepen Dammers, hij mag, en maar niet in het voorbijgaan, ook hier wel ter dege zijne oogen laten weiden!

En nu, Maandag 4 Juli, terwijl men reeds in het verblijdend besef leefde, dat »alles goed stond" verbreidde zich de tijding, dat er bericht uit den Haag was gekomen, dat de Prins in den vroegen morgen — de Staten hadden in den nacht vergaderd — metterdaad tot Stadhouder verheven was.

Merkwaardig:

De Dam was binnen weinige oogenblikken als schoon geveegd. Het gejoel en gewoel hield aanstonds op. Een ieder wilde aan vrienden en bekenden de goede tijding gaan boodschappen. Na dagen en weken van spanning kwam er nu eindelijk toch ontspanning en rust. Er kwam *verademing* voor de kleine luyden — en een beetje voor de grooten ook wel!

Toch zou Amsterdam dienzelfden Maandag nog zonderlinge dingen zien geschieden.

Wat dreef joffer Mabelia Dammers dien middag nog de straat op? Wilde ze zich met eigen oogen overtuigen, dat haar broeder Nicolaes gelijk had, dat het zoo rustig in de stad was, als het sinds weken niet was geweest?

Neen, dat was het niet. Waar was 't, gesprekken met haar nichte Susanna zoo dikwijls nu gevoerd in stille ochtenden en op rustige namiddagen, hadden ook bij haar wel sommige frontieren van vooroordeel doen achterwaarts wijken: »Riep dààrom het volk om den Prince van Oranje; was het liefde voor de religie, die ze door den stadhouder zich beschermd dachten; was het gehechtheid aan het Vaderland, aan eigen zeden en eigen godsdienst, die hen dreef? Dus geen haat tegen de regenten; geen afgunst; geen wrok...? Wat kon nichte Susanna pleiten voor diezelfde luiden, waarop men

haar altijd geleerd had neder te zien als minderwaardige individuen, »min-of-meer menschen", of gelijk het in haar taal heette, kortweg, »het grauw", het »canaille"...!

Maar waarschijnlijk zou Mabelia het nog niet verstaan en het nog niet geloofd hebben, indien niet voor haar oogen telkens weer oprees de herinnering aan die fiere en schoone vrouw — maar schoonst toch nog door haar heldenmoed des geloofs — die ze daar zoo onverhoeds had ontmoet in die schamele woning in de Armsteeg. Een gravinne, die als Prince Willem in het liedeke dat haar nichte zoo gaarne zong, kost zeggen tot hare kinderkens, hàre »arme schapen" in grooten nood:

> Lijf en goedt al te samen
> Heb ick u niet verschoont

En dat àl voor »Godes Woordt gepresen"... Het was Mabelia, of ze met een van de schepen van haar vader was uitgevaren naar vreemde, ongekende, ja, nooit vermoede gewesten en haar een nieuwe wereld was ontdekt. Zeker, aan de waarheden der religie had zij nimmer of nooit getwijfeld — in wie kwam dat ook op? — maar behoorlijke »gepastheid", òf een overgave des harten, die alles geeft voor zijn Heere en zijn God, en die geen offer te zwaar vindt. Met hare kinderkens dus te moeten zwerven, gescheiden van den gemaal, dien ze nog liefhad — en echter geëerd te kunnen leven, van allen gezien...!

Ook in den slaap ontvluchtte Mabelia het beeld dier bleeke vrouwe met die donkere, fonkelende oogen niet. En haar avondgebed en haar morgengebed, dat ze toch nooit had verzuimd, begon wel wat anders te worden nu. Daar werd in haar iets wakker als een roepen in den nood. Daar moest een »verborgen omgang" zijn met God den Heere, dien zij schier niet kende... Daar kwam een hongeren en dorsten bij deze nimmer-nooddruftige jonkvrouwe...

Ja, *rijk* was ze zelfs. Och, ze had het nooit geweten. En eerste zegen Gods — ze *ontdekte het nu.* Die nooit gebrek heeft gehad aan eenig ding, wat heeft en weet die van schatten!

Dan spreekt immers alles zoo van zelf; dan is het altijd zoo geweest. Dan is er geen vreugde over een vinden van hetgeen vaak met zoo groote zorge moet gezocht. Schatten zijn nog geen weelde. Iets over te hebben; zich iets te kunnen veroorlooven, dat anders gemis zou zijn, dàt pas is weelde, overvloed.

Och, het was Mabelia nooit gebeurd. Wat ze kon wenschen, dat hàd ze. In dien zin was de Schepen zeker altijd »een voorbeeldig vader" geweest: Wat het kind, wat de jonkvrouwe wenschte, dat gebeurde haar. »Mijn hartgje wat lust je, mijn tongetje wat bevalt je!" Geen grooter gebrek dan alles te kunnen krijgen, wat de begeerte wenscht. Daar houdt alle vreugde en verrassing op.

En nu was haar een verrassing geschied: *ze kon geven.* Ze had over. Ze *zocht* om haar geld, ze zag den overvloed aan, zooals men een instrument aanziet, dat in kundige hand gebruikt, lafenis kan brengen. Het doode goud werd levend. Het was nu maar niet goed om weggelegd te worden. Maar toen ze de goudstukken als woog op hare hand, toen lachten ze haar toe: straks zou het fonkelen uit sombere oogen van vreugde. Dat stomme geld zou soelaas brengen. Het zou een bedroefde toespreken; dat had het haar immers nog nooit gedaan!

Dat trof... Susanna nichte wilde gaarne thuis blijven bij haar vader: de goede man moest dezer dagen weer zijn kamer houden en Susanna wilde hem in de eenzaamheid gezelschap houden. Dan zou ze alleen naar de Armsteeg gaan en de gravin opzoeken, om haar hulpe te bieden.

Och, was dat wel de laatste grond van hetgeen haar bewoog?

O, zeker ook dit. Maar verlangde ze niet eens te kunnen spreken, vertrouwelijk, intiem zooals men met een moeder, of een oudere zuster ook wel, spreekt...?

Kwam ze wat brengen? Ook dit. Maar meer toch iets zoeken; iets vragen.

Zoo had Mabelia zich dan gereed gemaakt om uit te gaan.

Ook vond ze het op den Dam gelijk haar gezegd was: kalmte en rust na de stormen der laatste dagen.

Vrouwe Geertruid ontving haar hoffelijk, schoon naar hare gewoonte niet zonder zekere hoogheid. Ze scheen zich nog steeds verre, in Bentheim te gelooven, tusschen hare onderhoorigen. Maar spoedig toch werd het gesprek vrijer en vriendelijker. Het begon werkelijk iets te gelijken op een vertrouwelijk onderhoud tusschen twee zusters, die wel in leeftijd een jaar of tien wellicht met elkander verschillen, maar overigens goede vriendinnen zijn.

En toen waagde Mabelia het te onderzoeken, of nu haar potstukken een woordeke mee mochten spreken. Nu plotseling waren het haar zoo iets als gaarne gewenschte schatten geworden, wien ze ook wat gunde. En het mag gezegd, ze bracht ze met kieschheid in het discours. Blijde verrassing! De gravin bekende, dat ze metterdaad den bodem van haar buidel begon te zien, en dat men haar aan de Bank weinig hope op tusschenkomst had gegeven. »Zou uw heer vader wellicht?"

»Niet noodig, edele vrouwe, wat ik heb staat u en uwe kinderen ten dienste."

»Maar dan toch voor een oogenblik slechts! Ik hope immers u het uwe weldra terug te kunnen geven." En toen op wat zachter, teederder toon: »Intusschen mijn dank, joffer Dammers. Het eert uw hart, dat ge den arme wilt leenen. En immers wie den arme leent, leent den Heere."

Ook werden de penningen geteld, alsof het een transactie op een bankierskantoor gold en Mabelia moest het lijdelijk aanzien, dat de gravin haar zelfs een schuldbekentenis wilde geven. Het temperde wel wat het genot harer schatten, waarvan ze zich zooveel had voorgesteld. Maar onbeloond bleef hare goedhartigheid toch allerminst. Met die heftigheid,

die vrouwe Geertruid kenmerkte, en die zich soms op het onverwachtst openbaarde, stond ze eensklaps op van haren stoel, omhelsde Mabelia en drukte haar een kus op de wangen en zeide: »Wees mij een zuster; ik had er nooit eene!"

Het eerste oogenblik verschrikte Mabelia meer dan ze blijde verrast was. Vrouwe Geertruid mocht nooit zusterliefde gekend hebben, wie had haar, Mabelia, ooit iets anders dan hoogst passende welwillendheid betoond? Hartstochtelijkheid was haar wel het vreemdste onder het vreemde.

Doch die verbijstering duurde ook slechts een ommezien. Toen kwamen haar de tranen in de oogen, ze reikte Geertruid de hand en zeide: »En ik, ik kende nooit moeder, was 't niet erger nog?"

Daar scheen iets om te gaan in het harte der gravin van Bentheim. Het mocht een strijd zijn, of ze zou spreken of blijven zwijgen. Zelfs aan een »zuster", zoo zij die nu gevonden had, scheen haar een biecht niet gemakkelijk te vallen. En toch was er blijkbaar behoefte in hare ziel om zich te uiten, om lucht te geven aan de aandoeningen, de herinneringen, die haar als verteerden. Maar — ze sprak niet. Weer trok er als een nevel van somberheid en geslotenheid over haar gelaat. Was het hooghartige terughoudendheid, die het won van teederder roerselen der ziel? Neen, zoo zou de diagnose verkeerd toch gesteld zijn. Juister had hij geoordeeld, die hier vermoed had, dat het Geertruid stééds groote moeite moest hebben gekost, de deuren des harten meer dan een kier te ontsluiten. Hare levendigheid was geen bedriegelijk schild, geen masker; maar toch, er leefde meer, en veel meer ook, nog in haar binnenste dan wel kon worden vermoed, zelfs door den minst onachtzame.

In trouwhartige en goedgemeende welwillendheid — heet het oppervlakkigheid zoo ge meent, dat u dit recht toekomt — in hare behoefte om haar iets vriendelijks, iets hartelijks te zeggen, ving Mabelia aan de gravin te prijzen. »Ze had eerbied voor zooveel godsvrucht, zooveel geloofsmoed; zoo-

veel ware moederliefde..." In dien trant bleef de Schependochter in haar eenvoud spreken en doorspreken...

Merkte ze dan niet dien trek van diepen weemoed, die zich afteekende om Geertruid's mond?

Neen, ze bemerkte het in 't geheel niet.

Maar nu week de innerlijke schroom des harten bij de Vrouwe van Bentheim. Wie haar in de oogen zag en de uitdrukking van dien somberen blik verstond, dien was het, of er iemand was die der gravin nu gebood te spreken:

»Prijs me toch niet. Gij kent mij blijkbaar niet, noch de geschiedenis van mijn leven. Susanna sprak u van niets, ik begrijp het. Trouwens, ook haar zal niet alles bekend zijn. Ja, ik dien God; Jezus is mijn Heiland en Heere. Maar door genade, enkel door genade. Lof komt mij wel het minste toe. Ik zal je tegenvallen, joffer Dammers. Maar het gaat niet aan, dat ik verzwijg hetgeen je behoort te weten, zal ik op je vriendschap aanspraak kunnen maken..."

Een oogenblik zweeg vrouwe Geertruid, toen vervolgde ze, en het was haar aan te zien, dat het spreken haar nog gansch niet gemakkelijk viel:

»Ook ik heb schier nimmer moeder gekend, Mabelia, zoo mag ik je noemen, nietwaar? Ik groeide op als de bloemen in 't bosch, in 't wilde. Het snoeimes nam niemand voor mij ter hand, toen ik een kind was. Mijn moeder verloor ik als kind van nog geen zes jaren. Toch heb ik nog wel flauwe heugenis aan haar. Ik mag gelooven, dat ze stervende heeft gebeden, dat ik harer steeds mij mocht herinneren, heel mijn leven lang. En ik heb slechts de oogen te sluiten en ik zie haar nòg liggen, ik weet niet of ze leefde, dan of ze reeds gestorven was, — wat weet daarvan een kind? — op haar doodsbed, de donkere, lange lokken het bleeke gelaat omgolvend. Zij moet een edele, godvruchtige vrouwe zijn geweest... gansch anders" — een oogenblik aarzelde Vrouwe Geertruida voort te gaan — »gansch anders dan mijn vader. Neen, ik zal zijne nagedachtenis, ondanks alles niet dan in

liefde gedenken. Maar hij was een ruw man, wiens liefde de oorlog was. Als hij in Staatschen dienst kon uittrekken met zijne ruiters, dan was hij in zijn element. Naar mij zag hij niet veel om. Hij had mij wel lief, maar op zijne wijze. Och, eigenlijk is niets aan mij echt — alles schijnt wat. Mijn naam Geertruida komt mij zelfs niet toe. Ik heet, ik ben gedoopt Maria, maar mijn vader heette mij Geertruida naar mijn overleden moeder; om hare nagedachtenis te eeren, zeide hij. Want ik zou zonderling lasteren indien ik anders sprak, maar bij het noemen van mijns moeders naam werd hij een wijle een ander man, dan week die harde trek van zijn gelaat, dan zette hij bierkroes of wijnkan ter zijde en dikwijls gebeurde het hem, dat hij mij, zijn kind, hartstochtelijk van den grond nam, mij om hoog hield, zoodat ik zijn hals met mijne armpjes kon omvatten en dan kuste hij mij, zoo dat hij mij schier pijn deed, het »mijn Geertrui, mijn Geertrui" werd eindeloos bijna herhaald. Neen, waarlijk, hij had mij wel lief, en hij moet mijne moeder, op zijne wijze, wel teeder bemind hebben ook. Maar soms was hij weken, ja, maanden van ons slot. Wij woonden op een oude havezate, versterkt als een burcht, uit oude tijden, de Zelst — vandaar onze geslachtsnaam Van der Zelst — en daar groeide ik op tusschen onze knechts en dienstmaagden. Ieder vertroetelde mij, ik was een aanvallig kind en zeker zou ik geheel-en-al ongevormd van karakter zijn gebleven, zoo er niet ééne op ons slot was geweest, die op hare wijze, en van goeder harte, moedertje over mij had gespeeld. Dat was de oude Liesbeth. Zij was een erfstuk van mijn moeder. Mijn moeder had haar medegebracht uit het ouderlijk huis, zij stond haar bij in alle huiselijke zaken en mijn vader liet haar na moeders dood dan ook geheel het bestuur van ons huis over. En zij ontfermde zich over mij, met ernst, met liefde. Veel had ze vaak met mij te stellen, want bij 't opgroeien toonde ik me meest woest en wild en ontembaar, hoewel — van kindsbeen af leende ik gretig het oor aan

hare aangrijpende verhalen uit de Heilige Schrift. Gods oog waakte over mij...

»Ik mag niet anders getuigen, en in weerwil van alle tegensparteling, als het boompje moest gebogen worden, kon ik zoo stil aan haar schoot nederzitten, als zij het zaad van Gods Woord uitstrooide in mijn ontvankelijk jeugdig hartje. Ik was aan haar gehecht, ik had eerbied voor haar, ik zag haar naar de oogen — maar zoo vele andere invloeden trachtten het zaad te verstikken, dat Liesbeth in den akker trachtte te werpen. Daarbij: zij werd oud en ouder, en ik bleef niet altoos een jong kindeke. Toen ik een aankomende jonkvrouwe werd, vond mijn vader niets aardiger dan met mij te pronken. Was hij op de Zelst, af en toe kwam dat toch voor, dan moest er een festijn zijn en ik vaak mede aanzitten. 't Waren vaak allesbehalve stichtelijke drinkgelagen, die ik bijwoonde. Maar de oude Liesbeth had nog zooveel overmacht op me, dat ze me met een zoet lijntje wist weg te troonen, als het gejoel der feestvierenden doordrong in de zijvertrekken naast onze zale. Een eenig zondaar verderft veel goeds, zegt de Schrift, en het is zoo. Maar welk een kracht kan Gods genade ook niet leggen in de zwakke, reeds bevende hand eener oude, godvruchtige vrouw. En altijd herinnerde ze mij aan mijne moeder. En noem het bijgeloof, afgoderij — of hoe ge wilt — maar dat was het toch niet; het moet Gods werk zijn geweest, ik zag steeds weer dat bleeke gelaat, omhuifd door die donkere lokken. En mij was het, of ik niet ontrouw mocht zijn aan die heugenis..."

Mabelia zat roerloos te luisteren, de oogen onafgebroken op Vrouwe Geertrui gericht; deze minuten van luisteren ware haar uren, neen dagen. Daar ging meer om in haar harte, daar w e r k t e er daar binnen meer, dan in jaren die in vlotte eentonigheid en zonder forsche indrukken waren voorbijgegaan. En Geertruida zelve had in haar alles, waaraan ze voor het oogenblik behoefte had: *eene, die luistert.* En luisteren, ja, dat deed de Amsterdamsche jonkvrouwe, de gravin las het

in hare oogen, wier anders alledaagsche vriendelijkheid tot een tinteling werd, die het gelaat uitdrukking en leven bijzette, als nooit te voren bij haar was gezien.

Zoo vervolgde Geertruida dan na een oogenblik rustens:

»Liesbeth was het ook, die het doorzette, dat ik belijdenisse des geloofs aflegde in het midden der naburige dorpsgemeente. De predikant, die mij onderwees in de Gereformeerde religie, was een eerwaard man. Maar zijn woord imponeerde mij weinig. Hij was als de overigen, hij ontzag mij: ik was de joffer van het slot. Maar Gods Woord ontzag mij niet, het grifte zich in mijne consciëntie. En toen ik voor de eerste maal, neergezeten aan het Heilig Avondmaal, den beker der dankzegging aan mijne lippen zette, was ik ook geen huichelaresse of onwaardige. En toch . . .

»Het goede zaad kon een wijle verstikt worden, of het er nooit geweest ware. Liesbeth bezweek op vijf-en-zeventig jarigen ouderdom. Ik was een jonkvrouwe van nog geen twintig jaren. Mijn vader zag ik weinig. Het heette altijd maar, hij was in dienst van den lande. Ook scheen het mij, dat hij steeds meer opging in het ruwe, ongebonden leven. En toch, minacht mij niet, dat ik het gansch niet begon te versmaden, als er weer woest feest werd gevierd op ons slot. Een Amsterdamsche joffer kent niet de eentonigheid van het leven op een oude havezathe met enkel boeren en boerinnen, dienstmaagden en ruwe knechts tot conversatie. Want veel vrienden of bekenden had mijn vader niet buiten zijne krijgsgezellen. Daar was in mijn aard wel iets — wel veel ook — dat trok naar dat leven van ongebondenheid, vermaak, verstrooiïng en bedwelming. En dan komt de verleiding in verlokkende gedaante, ongedacht . . . Want het begin was onschuldig" . . .

Weer hield Geertruida van Bentheim een oogenblik op met spreken en het was haar ook aan te zien, dat het haar zielespanning kostte voort te gaan met haar verhaal. Met die hartstochtelijkheid haar eigen drukte zij de handen tegen

HAAR DONKER OOG RUSTTE MET OPENHEID OP MABELIA. blz. 157.

haar gelaat, als wilde ze zich verbergen voor die tegenover haar zat. Maar toen zij vervolgde was er weer vastheid in haar stem en haar donker oog rustte met openheid op Mabelia, toen zij sprak:

»Och, joffer Mabelia, uwe gelukkige en reine jeugd zal dat gevoel niet kennen. Maar men behoeft waarlijk geen papiste te zijn om te wenschen, om ééns van zijn leven te biechten ook tegenover een mensch. Want al is het waar, dat het hart in onuitgesproken verzuchtingen meer tot den Heere durft te zeggen dan men ooit een medemensch zou kunnen belijden, wie voor zijn naaste wat wil verhelen, zou die oprecht kunnen zijn voor zijn God? Zou dat geen inbeelding des harten zijn; ijdel zelfbedrog? Nu dan, mijn vader stierf. Onze geldmiddelen bleken in minder gunstigen toestand dan ik vermoed had, ofschoon het wèlbezien waarlijk geen wonder was, dat het zoo was. Zoo was het een uitkomst, dat gravin Anna Amalia van Bentheim, zuster van den regeerenden graaf, mijn gemaal nog heden, Ernst Willem, mij aanzocht voor haar gevolg. Het scheen eervol, maar feitelijk was het niet veel. Doch, wat moest ik doen? Toen de schulden mijns vaders vereffend waren, bleven er enkel wat kostbaarheden voor mij. Zelfs de Zelst moest worden verkocht. Had ik dus keuze? Maar al ras werd het mij duidelijk, het joffer van gezelschap spelen paste kwalijk bij mijnen aard. En toen begon de hoovaardij, en geen hoovaardij alleen, haar spel met mij. Graaf Ernst Willem mocht mij gaarne zien, ik wist het. Hij onderscheidde mij steeds met vriendelijkheden, hij hield zich ridderlijk tegenover mij. Ridderlijker wèlbezien dan mijn doen al spoedig was ..."

Geertruida's oogen, die totnogtoe nog met zekere fierheid op Mabelia hadden gestaard, waren nu schier geheel gesloten. De herinneringen schenen nu haast enkel tot haar zelve gericht te worden, toen zij op fluisterenden toon bijna voortging:

»Ik wist hem tot mij te lokken. Het kostte mij weinig moeite, al was hij tien jaar ouder dan ik. Zijn karakter

moge bijster zwak zijn, en het is het helaas, het is in den grond der zaak niet minder edel. Want nog heb ik hem lief, lief, lief . . . "

Mabelia, die roerloos zat toe te luisteren, sloeg onwillekeurig hare oogen neder voor den hartstochtelijken gloed die er nu even, als in extase, fonkelde uit Geertruida's donkere oogen. Doch ook slechts kort duurde dit gefonkel, die uiting van levenslust en levensbegeerte. Dof, schier hol hoorde Mabelia haar vervolgen:

»Denk niet, dat ik gelijk stond met een gewone boeleerster, die tracht haar prooi in hare netten te vangen. Zeker, ook de booze begeerte deed haar werk. Maar ik was meer nog geheel onder de bekoring van den lust, om gravinne van Bentheim te worden. Ik wilde heerschen, gebieden, gehoorzaamd worden . . . En toch, hoe vreemd het schijne, er was nog iets. Mij bekoorde de gedachte, dat eens mij een zoon mocht geboren worden, die op zijn tijd Bentheim zou regeeren. Was het enkel zelfbedrog, dat ik meende, dat het ook ter wille der religie gewenscht zou zijn, zoo graaf Ernst Willem een gemalinne naast zich had, die opkwam voor de Gereformeerde belijdenis? Verdenk mij niet van huichelarij, en zeg niet in kille hoogheid, dat overwegingen van dien aard mij toen wel allerminst pasten. Het menschenhart, vooral in den strijd tusschen begeerte en plicht, is gansch zeer arglistig. Had ik dan in mijn jeugd niet meermalen gezien, dat men het met de gehoorzaamheid aan het achtste gebod zoo nauw niet nam! Zoo paaide ik mij zelven met allerlei overleggingen. Ik had Ernst Willem hartelijk lief, mag dat niet veel verontschuldigen . . . ? Met geweld zou ik hem dan dwingen mij te huwen, met list. Het gelukte mij. Ik noemde het in zelfbegoocheling zegen — ik wist, dat ik moeder zou worden. Toen huwden wij in tegenwoordigheid van enkele getuigen in de slotkapel. Zoo was ik dan gravinne van Bentheim, en de wettige gemalin van den man, dien ik lief had. Ook werd mij een zoon geboren; ge hebt hem gezien. Maar de smetten op uw kleed kunt ge licht verwijderen; met de smetten die de zonde bracht, gaat het zoo gemakkelijk niet in zijn werk. Hoe is mijn hoogmoed sinds vernederd. In het lijden eerst wordt de vrede der ziel gevonden. Ook heeft God de Heere mij getrouwmakende genade gegeven. Pal heb ik gestaan voor de zake der religie. En liever gaf ik mijn dierbaarsten wensch, mijn zoon aan de regeering te Bentheim te zien, geheel op, dan ontrouw te worden aan mijne roeping als landsvrouwe, als dienaresse Gods. Want, joffer Dammers, gestruikeld te hebben, het blijft u smarten, heel uw leven lang. Maar nu versta ik dan ook het woord: »niet door kracht, niet door geweld." Mij, onwaardige geschiedt de eere, dat ik weet te bouwen op des Heeren woord . . . "

Mabelia wist niet, wat te antwoorden. Geheel verstaan had hare ziel Geertruida's bekentenissen niet. Hare zelfbeschuldigingen waren haar niet duidelijk. Wat mocht de gravin misdreven hebben, dat zij dus, in zoo diepe zelfverfoeiing, van zichzelve gesproken had? Zij was toch de wettige echtgenoote van haren man? Kon het verleden niet blijven rusten? De middelen om tot haar doel te komen waren ongetwijfeld berispelijk geweest, maar het verkeerde was immers weer goed gemaakt ook!

Een oogenblik kwam er zelfs in Mabelia iets op als eene ontgoocheling. Zij meende eene bijzonder vrome, eene zeldzaam Godvruchtige vrouwe te kunnen eeren en vereeren, en zie, deze vrouwe noemde zichzelve een zondaresse grooter dan eenige andere. En het scheen dan toch ook maar waar te zijn, wat ze zelve had erkend: Hier waren smetten wel kwalijker toch, dan die welke het kleed eener vrouwe alleen bezoedelden. Hier was immers de zake: bezoedelde eere. En toch — toen gravinne Geertruida nu na eenige oogenblikken van zwijgen en stil voor zich zien het oog naar haar ophief, of ze medelijden, medegevoel vooral, mocht vinden bij haar die tegenover haar zat, toen ontwaakte bij Mabelia toch iets anders, iets beters ook; er begon iets als ootmoed in

haar op te waken. In haar hart ontkiemde het besef, dat zij *de mindere*, de edelvrouwe die haar zulk een zeldzaam, oprechten, verscheurenden blik had gegund in de diepten van haar hart en leven *haar meerdere* was. Mabelia wist voor zich zelven nog geen weg te vinden in deze dingen. Het enkel »uit genade", het »niet uit de werken" was haar goeddeels nog eene verborgenheid. Maar in volle oprechtheid, in ware behoefte des harten drukte zij hartelijke kussen op de hand, die Geertruida haar had toegestoken en op haar toegaande zeide zij, haar omhelzende: »Wat beteekent mijn leven bij het uwe. U kàn het niet anders, u zàl het niet anders dan goed gaan. God zal u en uwe kinderen zegenen, geloof dat vrij".

Een glimlach van weemoed, van maar-tendeele begrepen zijn, gleed over het gelaat van Geertruida van Bentheim. Zij scheen nog iets te willen zeggen, iets ernstigs, al rustte haar oog met zekere erkentelijkheid op Mabelia; maar plotseling werd op de trap, die naar de bovenkamer leidde, gedruisch gehoord. Haastig en driftig kondigde zich de voetstap van een knaap aan.

»'t Zal Ernestien zijn," zeide vrouwe Geertruid vroolijk; hare stemming werd plotseling eene geheel andere. Moeder was weer geheel, en alleen, de naam, die haar toekwam. Het eigen leed, het eigen leven deinsde weg voor het jonge leven, dat om haar riep.

De volmaakste, de zuiverste, de schoonste vergetelheid, die deze aarde kent: *moeder zijn*; beschutten, behoeden, omvleugelen! ...

Indien het gesprek den beiden vrouwen niet zoo geheel had bezig gehouden, zou een rumoer, dat zich nu voor haar plotseling op straat deed hooren, reeds eerder hare aandacht hebben getrokken.

En toen Ernest de deur haastig binnen trad — Mabelia zag hij nauwelijks — met een: »Mama, daar gaat wat om op de straat!" waren èn vrouwe Geertruida èn hare gast beiden dadelijk geheel oor.

Wat toch mocht er nu weer zijn geschied?

Het huis, dat de Willemszens bewoonden in de Armsteeg, was het derde van de Warmoesstraat af, zoodat men op de voorkamer nog iets kon zien van de drukte, die er op dien hoofdverkeersweg der Oude Zijde — het oudste gedeelte van Amsterdam — thans heerschte.

Het krioelde er van menschen!

En ongetwijfeld waren er vele ingeborenen en poorters der groote stad onder, maar niet minder vreemdelingen toch ook. Vreemdelingen naar den zin van dien tijd althans: IJ- en Zaankanters, Waterlanders, Gooiers-kinderen en meer goe-luiden van onder den rook der stad.

Haast en spoed, oordeelen wij in onzen tijd, zijn enkel vindingen dèzer dagen!

Maar dat valt wat tegen. Kent ge het verleden, zoo als het metterdaad *was*? Ook zonder uwe steeds wonderwèl en vaardig ingelichte morgen-editie kwam men er destijds best. Er waren nog veerschippers, postboden — en koeriers, als 't nood deed.

Zoo was op dien Maandagmiddag van den 4^{den} Juli al heel wat verder door Hollands steden en dorpen de tijding verbreid, van hetgeen er in den nacht van Zondag op Maandag was voorgevallen in de vergadering der Hoogmogenden in Den Haghe, dan wij zouden wanen!

Prince Willem Henrick tot Stadhouder verheven! Na meer dan twintig jaren weer een Prins in 't land; men kon z'n ooren niet gelooven!

Maar Reyn de veerschipper wist er van. En Teunis van de postkar. En men had koeriers door het dorp zien rijden. Er was geen twijfel meer mogelijk, er was iets ongewoons aan de hand. En allen zeiden 't zelfde: 't gold den Prince.

Nu blijft een Hollander, en vooral een Hollandsche dorpeling, wonder-lang kalm en onbewogen, maar is hij eens in actie, dan komt hij ook niet tot rust voor het evenwicht geheel en al is hersteld.

Zoo waren er dan ook honderden op uitgetrokken, om het fijne van de zaak te weten te komen. Ze moesten er »het

hunne" van hebben. Zoodra de Haarlemmer- en andere poorten dan ook geopend waren, stroomden boeren en buitenlui onmiddellijk bij honderden binnen.

En in de stad wàren reeds zoovele provincialen, lieden uit Utrecht en Gelderland vooral, die voor den Franschman en de Munsterschen aan den haal waren gegaan.

Zoodoende was het, ofschoon de rust op Den Dam was weergekeerd, al heel spoedig toch weer woelig geworden in de stad.

Vooral aan 't Water (het Damrak) bewoog zich voortdurend een breede schare op en neder. Want wat betreft de schippers en varenslui, daar hadt je vanouds je Princen-vrinden onder!

En nu had zich al spoedig onder de schare een zelfde gevoel van bevreemding geopenbaard.

Ze zeggen er is geen Prince in 't land
En de vlaggen waaien van alle kant!

Zoo zeide het 't liedeke. Maar hier was 't juist andersom. *De Prins was Stadhouder* — 't kon dus niet fijner! — en *daar woei me geen Princenvlag van de torens.* Hoe kon dat zijn?

Van de gevels der huizen mochten er vlaggen uitwapperen, van de stengen der schepen op 't water; hoog in de lucht woei het Orange, blanche, bleu niet uit; was 't niet deerlijk?

Of het niet deerlijk en was? 't Was kortweg een schande. Dat was het!

Houdt je gedekt, menschen. Daar zullen er wel Amsterdammers ook zijn, wien 't aan het hart gaat en die 't zullen toonen ook, al mochten al de XXXVI van den Dam ze voor canaille en oproerig tuig schelden!

Daar komen ze reeds de schutters van de compagnie van heer Jan ten Grootenhuis wèl bekend, en honderden trekken er vandaag met hen op . . .

»Meester Jan zelf zal er niet bij zijn!" riep er een van de stoep tegen zijn buurtje onder den luifel.

»Dat kun je denken, buur!" was 't vroolijk en toestemmend bescheid. »Ze hebben hem voor een dag of wat, als je weet, 's nachts nog uit zijn bed gehaald, den deftigen heer Raad!"

»Wat je zegt?" vroeg een derde, die op 't praatje afkwam.

»Weet je daar niet af? Maar wat ben je dan voor een landsman; kom je van achter Keulen, sinjeur?"

»Neen, ik," zei de man, »ik kom van Kampen en ben hier in waardschap bij mijn neef Dirck Dircksz uit de »Drie Hoeden" van de N. Z. Kolk, als je hem kent, maar goed Prinsch als de beste!"

»'t Mag zijn," bromde de buurman tusschen z'n tanden, »maar toch dan zoo iets als een aangewaaide mof, die hier den boel mee komt opeten." »Alevel," dacht hij, »de quant schijnt belang te stellen in dat affairetje, geef hem dan het relaas."

En hardop ging hij voort:

»Zestig schutters, moet je weten, hadden onlangs 's nachts tot één uur een comparitie gehad, om te bespreken, of ze den Prins niet mee op 't kussen konden helpen. Daar krijgen ze in 't zin, of ze nog niet even bij hun kapitein, onzen Jan ten Grootenhuis, zouden aanloopen. Zoo gezegd, zoo gedaan. Twee onderofficieren van de compagnie, je zult ze wel kennen buurtje, Jan Frederiksz Scheephof, de ijzerkoopman van den Kloveniersburgwal, en Pieter Muys, de wijnkooper uit de Hoogstraat, waren de aanvoerders van het complotje. Wat ze hebben moesten? vroeg Ten Grootenhuis, toen ze in 't holle van den nacht bij hem in de Hoogstraat aanklopten. »Je vaandel, Kapitein!", zeiden ze zoo. »We zijn je schutters." »Ik en ken je niet als m'n schutters, als je niet en doet, wat ik wil." Kortom, dat gaf veel vieren en vijven en ze kregen het vaandel ook niet in handen om het ginds op den Oudekerkstoren te hijschen. Want er kwamen andere schutters van dezelfde compagnie ook opzetten, die 't meer met den kapitein hielden. Die schaarden zich aan den kant van de Bethanie-straat, legden de geweren op de forketten en stonden klaar om los te branden. Op 't zelfde oogenblik komen er

bij 't Oost-Indische huis den hoek om enkele manschappen van een der escadrons vrijwillige ruiters, burgemeesterskinderen meest, rustbewaarders, maar geen vechtersbazen. En toen was men zoo verstandig maar naar moeder de vrouw te gaan, anders waren er ongelukken gebeurd; er waren er toch al onder, die zich niet al te kalm hielden. Maar of heer Grootenhuis ook verstoord was over 't gebeurde, dat begrijp je! Maar wat gaat daar gebeuren... Ik ga eens kijken, buurtje. Adieu dan!"

't Was de moeite waard ook! Dat vond Dirck Willemsz er ook van, op weg als hij was naar de Armsteeg; begrijpelijk toch, dat hij er het zijne van moest hebben! Zijn missives had hij bezorgd en aan den Amstel viel er toch niet veel te doen. Daar hielden ze je maar wat aan den praat. Soldeniers voor de leus!

De schutters hadden botje bij botje gelegd. Men had drie breede strooken grein gekocht, Orange, blanche en bleu. En daar moest nu een vlag van worden gecomponeerd!

»Weet er iemand niet hier een man in de buurt, die dat stijve goedje eens vliegensvlug aan elkander kan hechten?"

»Kom maar mee," riep Dirck Willemsz, die in zijn element begon te geraken, »aan het Oude-Kerksplein woont Wybe Pieters, die is kleermaker van zijn beroep en zal je wel helpen!"

De schare ging onder gejuich en gezang de Warmoesstraat door naar het Oude-Kerksplein. Jawel, Wybe zat op z'n snijderstafel en hij zou knaphandig de banen wel even aan elkander hechten. Maar dat kostte wat tijd. Hij kon 't zaakje niet in elkander *tooveren*!

»Dat hoefde ook niet. Ze hadden den tijd."

't Liep tegen vijven, eer Wybe klaar was. De schare verliep wel wat, maar er bleef een troepje over, dat geduld had en niet tevreden was vóór de vlag van den toren woei. Het waren er een goeje dertig die 't commando hadden, toen men optrok naar het huis van den koster om de sleutels van den toren.

»Belhamels" en »Jan Rap" werd er naderhand gescholden; nù, de grootheid was er niet bij, dat is juist!

Aan het hoofd der bende marcheerden een zekere Hieronymus, een fluitspeler, eene Van der Boom, een bandeliermaker, eene Majoris, koorndrager van z'n vak, en Dirck Willemsz — dat spreekt — onze oud-matroos, wèl bekend!

Maar bij den koster ving men bot. Die had, verklaarde hij, wel de sleutels van de kerk, maar niet van den toren.

»Wie die dan wel had?"

»Ze waren bij Verbeek, om den hoek, den klokkespeler. Maar, of die ze zou durven afstaan?"

Daar werd niet naar gevraagd.

Met de Oranje-vaan vóór aan den stoet trok men naar den Burgwal, waar Verbeek woonde. En die gaf de sleutels!

Intusschen waren de luiden van alle kanten weer komen opzetten.

Duizenden gingen achter de Orange-vlag. Dat wou men zien en zou men zien: de Princenvlag weer van den toren!

Eindelijk was men dan bij den toren.

Ons viertal de trap op.

Toen men den bovensten omgang van den toren had bereikt, lieten Hieronymus en Van der Boom een lijn zakken. Die werd daarop bevestigd aan den vlaggestok en zoo haalde men de vlag naar boven. Maar het lastigste bleef bespaard voor Majoris, den achtkantigen koorndrager, en voor Dirck Willemsz, den matroos. Zij ondernamen het gansch niet ongevaarlijke werk den vlaggestok aan de spits van den toren onder den haan vast te binden.

Welk een daverend gejuich ging er eindelijk op uit de menigte, toen daar hoog in de lucht de Princevlag, *nà jaren*, weer vrij en frank hare banen ontplooide op den adem van den wind.

't Was er de vlag naar! Zeg het vrij: Van bij elkander gelegde *duiten* — veel zilvergeld was er niet onder! — gekocht. En door een »liefhebber van Orange", een arm snijdertje, gemaakt, »om Godswil"....

Wat doet het er toe: het Orange wapperde weer van den toren. En er waren er onder de schare, die 't nauwelijks met droge oogen aan konden zien. 't Was geen lap grein, die daar hing, 't was *hun banier;* de banier van het: *Voor den Heere en Zijn Gideon!*

Twijfelt ge er aan; meent ge allicht in goed vertrouwen, dat we te veel beweren?

Er zijn er ook — maar enkelen, het is zoo — onder de menigte, *wien die vlag een ware ergernis is,* die dat dundoek dààr wel aan flarden zouden willen scheuren. Indien ze maar konden!

De Muze dezer historie bericht ook het volgende:

Verbeek, de klokkenist, staat ook zelf het schouwspel aan te zien.

Daar tikt men hem op den schouder.

Onthutst kijkt de man om en meer dan onthutst trekt hij ijlings zijn muts van het hoofd. De zoon van den hoofdofficier, den voorzitter der Schepenen, den heer Dammers van de Keizersgracht, spreekt hem barsch aan.

»Zeg eens Verbeek," zegt Nicolaes Dammers, die, van het Oost-Indisch Huis van zijn vader komend, even den Burgwal langs geloopen, toch ook eens had moeten zien, wat er gaande was: »Zeg eens Verbeek, dat planten van de vlag daar op den toren geschiedt toch met voorkennis van Burgemeesteren en Schepenen, nietwaar?"

Verbeek, die een oogenblik z'n tramontanen kwijt was, heeft de muts weer op het hoofd gezet en staat den jongen heer Dammers nu aldus te woord:

»De schutters van de compagnie van den heer Ten Grootenhuis zijn aan mijn huis geweest, monsieur, en hebben me gelast de deur van den toren voor hen te openen."

»Zoo vrindje. En heb je dat op hun aanzeggen maar gedaan ook?"

»De schutters hadden haast met de zaak. Al had ik ook niet gewild, ik moest wel."

»Al wel; zonder verlof te vragen heb je hen alzoo naar binnen geholpen!"

»Kon ik het gebeteren?"

»Dat is jou zaak. Maar in ieder geval, je hebt een zware verantwoordelijkheid op je geladen, dat het ding daar hangt. Ik hoop er het beste van en wensch voor je, dat dit affairetje je niet in ongelegenheid zal brengen. Adieu, vriend Verbeek!"

Verbeek, die toch niet »de uitnemendste der helden" naar z'n aard scheen, bleef vrij beteuterd staan, toen de jonge heer hem dus zonder omwegen de metten had gelezen. Ja, burgemeesteren bleven toch maar groot en voorzichtigheid was maar steeds de moeder van de porceleinkast!

Maar de vier vrienden in den toren kenden dergelijke bezwaren blijkbaar niet. Met opgewektheid en geestdrift kweten ze zich onversaagd van hun moeilijke taak. En toen de duizendvoudige kreet van het plein opging bij 't fier omhoog wapperen der Oranje-vlag, zei Majoris:

»Wij hebben het ruim verdiend al dat gejuich, Van der Boom!"

»Als 't is, Majoris!"

En Majoris nam het compliment voor goede munt op, het eerbetoon gold hem, vond hij, niet minder dan de vlag. Levenslang bleef de man roem dragen op het feit van den 4den Juli '72. En meer dan eens heeft hij de vrienden nog eens opgezocht, om hen te bewegen een request aan den Prins te zenden met »vriendelijk versoeck van recompense", om het stoute feit »door hem in persoon" verricht. Maar de vrienden waren wijzer en het request heeft zoo den Prins nooit bereikt. Wie weet, wat er anders nog gebeurd was!

En toch — *een heldenstuk wàs 't; in z'n soort.*

Dienzelfden dag nog wisten schutters van een andere compagnie, het Gele Vendel, ook een Oranje-vlag te brengen op den Westertoren.

Maar koster Backer van die kerk zonk den volgenden dag

de moed in de schoenen, toen hij hoorde, dat burgemeesteren »van niets wisten".

De man op informatie uit bij burgemeester Tulp, »of hij er ook kwaad bij kon"?

»Laat de vlag nu maar wapperen, Backer, nu die er eens waait. 't Zou groote opschudding geven werd de vaan neergehaald", luidde het advies van de heeren Munter en Roeter, die koster Backer bij doctor Tulp toevallig ontmoette.

Met zulke oogen zagen de heeren van het stadhuis dus de wapperende Oranje-vlag aan. Op z'n vriendelijkst: laat het betijen; in vredesnaam!

Lang hebben beide vlaggen in weer en wind van den Wester- en Oude-kerkstoren gewapperd, tot ze aan flarden gescheurd en schier kleurloos waren geworden. Hadden de schutters ze niet doen schitteren in de Juli-zon, eigenmachtig, maar uit goeder hart, *men had ze er niet gezien....*

Was het wonder, dat Dirck Willemsz, straks thuis gekomen, wat zuinig vóór zich zag, toen vader, die door Ernest, het jonge graafje, al gehoord had van zijn stout stuk, hem niet met die geestdrift ontving, welke hij zich had voorgesteld in zijn oogen te lezen?

En tòch, was de zwakke, amechtige, ook nu bij het zachte Juliweder nog steeds kuchende en hoestende man niet tot op den zolder geklommen om te zien, of hij de Orangevlaggen kon zien wapperen boven de daken?

Moeder had als steeds gezegd: »Houd er je buiten. 't En zijn je zaken niet, man. Regeeren wij 't land? Ook zou op straat gaan, je geen deugd doen. 't Is winderig daar op het kerksplein, neem je in acht".

Maar toen Jan Willemsz daar vóór het dakvenster de vlag op den toren zag, was hij neergeknield in stilte en terwijl het gejoel der breede schare uit de verte doordrong tot zijne ooren, goot hij zijne ziele uit in dank aan den Heere zijn God. Weer een Orange-Prince op den stoel zijner vaderen:

Och, of de dagen van ouds mochten terugkeeren en de Heere zich ontfermen over zijn volk in deze landen. Mocht Willem Henrick van Orange-Nassau een voedsterheer der religie zijn; een pilaar der kerke. Och, of deze landen weer hun roeping mochten verstaan! Genade-gaven ontvangt er niemand toch voor zichzelven alleen!

Zoo rees de bede van den man die onder tranen zuchtte dat hij niets vermocht; dat in hem geen kracht was, naar het lichaam niet, niet naar den geest; maar die worstelde tegen de limieten die hem beklemden. Hij *voor zich;* op *zijne wijze: De Frontieren over!*

Was Dirck's bestaan dan niet loffelijk geweest?

De gravin, die het verhaal in den breede van haar kind had vernomen, had hem immers geprezen in 't bijzijn van joffer Dammers en hij wist niet wat hij zag, toen joffer Mabelia hem zoo vriendelijk toeknikte; hem de hand reikte zelfs.

Nicolaes' zuster; neen, dat verstond hij niet!

Doch vader zeide: »Misprijzen zal ik zeker niet, wat ge bestondt. En toch: niet door kracht, niet door geweld, mijn jongen; het ijveren van jelui draagt geen vrucht..."

»Maar vader, verheugt ge u dan niet, dat het Orange, blanche, bleu weer wappert over den lande; over Amsterdam?"

»Zeker wel, mijn jongen. Maar niet uw dapper doen en dat uwer gezellen deed die banier weer omhoog rijzen. Daarin is de hand Gods. Zijn werk is het. Ik versta die dingen anders dan gij. Ken den Heere in al uwe wegen."

Een oogenblik keek Dirck wat beschaamd vóór zich. Toen hief hij de oogen op naar zijn vader. In zijn oog vlamde iets zeer edels ditmaal: »Mag mijn hand dan niets, vader?"

»Waarom meldt ge u niet in 't leger van den Prins?"

»Ik ga, vader."

Ook ging hij straks.

't Was den ouden Willemsz, of hij zelf mocht gaan.

VII.

EEN MAN OP POST.

De storm was aan 't luwen nu. Maar met verpletterende, alles beukende, alles vernielende kracht had hij gewoed op de Hollandsche kusten: over Holland's lage landen.

Uit het »Zuid-Westen-ten-Weste" was hij opgestoken op het onverwachtst in den morgen van Maandag 18 Juli; nu veertien dagen geleden juist.

Drie dagen lang had er een orkaan gedaverd over steden en dorpen; langs velden en wegen. Hier midden in 't polderland ziet ge het voor oogen, wat hij heeft bestaan.

En hier toch zijt ge aan Holland's frontieren — in meer dan één zin nu, helaas — hier tusschen Alphen en ter Nieuwerbrug. Al zoudt ge bij helderder weer kunnen zien, dat van gindschen kerktoren de Orange-vlag wappert ten teeken, dat er een man *op post* is daar...

Maar al waait er nu nog een stevige bries, al klettert de regen nog af en toe neer — geen gelijkenis heeft het bij nu vóór veertien dagen.

Hoe gindsche popels, die esschen en wilgen dáár, bogen voor den storm, als waren ze — de gelijke geweest van den heer Pieter de Groot voor Le Roi Soleil!

Want na een oogenblik van rust had de orkaan zich telkens weer verheven, zich richtend ten aanval, huilend als het verscheurend gedierte. Dan werden esschen ter neder-

gedrukt, knotwilgen gesmakt in de klei, lies en riet gezweept in het drassig oeversop.

En de onbewogen vlieten klotsten en bruisten en schuimden nu, als de machtige hen naderde.

Geen schip was er veilig meer, zelfs niet op de breedste wateren. Het fierste fregat voelde, op het onverwachtst, een stoot als van ijzer; dan knarste de ankerketting en de wimpel en de besaanstop werd gegrepen en mijlen ver weggeslingerd in den bruisenden vloed.

Weg van de kusten, gij Engelsche schepen, ge loopt gevaar verpletterd te worden; te vergaan met man en muis!

Ook was de vloot, bestemd te landen, ijlings afgetrokken, na zware verliezen te hebben geleden.

Neen, dat was niet de hand geweest van den bevelhebber, van den luitenant-admiraal ter zee, den heer Michiel Adriaensz de Ruyter — gelijk hij zelf ook vromelijk erkende. *Hier was het de hand Gods zelf*, die de Nederlanden had gered.

Het plan tot landing moest eens vooral worden opgegeven, zoo zwaar was de schade geweest, die de orkaan der Britsche vloot had toegebracht.

Aan den zeekant was geen vijand meer; God zelf had 's Lands belager een »tot hiertoe en niet verder" toegeroepen!

En in het loeien van den storm had de landzaat de stemme des Heeren beluisterd; Zijn almacht met ootmoed aangestaard. — En daar hadden zich duizenden knieën gebogen. Daar waren dankgebeden omhoog gerezen, schuldbelijdend; tollenaarsbeden, maar roemende, juichende, jubelende in de goedertierenheid des Heeren, die ons niet doet naar onze schulden, die niet vergeldt naar de ongerechtigheden. De Heere had gehoord; geloofd zij dies de naam des Heeren! De Heere had zijn volk aangezien, o, mijne ziel, spring in mij op van vreugde; maak groot, maak groot toch den naam van Hem die hoog woont, maar laag ziet!

De Heere is aan de spits getreden dergenen, die mij hulpe bieden: Andermaal zou de adem Zijns monds de vloot ver-

strooien, die weder onoverwinlijk zich had gewaand. Bij den Heere zijn de uitkomsten, bij Hem alleen, in allen nood en dood!

Hoe krachtig ging het psalmgezang op, als de schare bijeenkwam in hare bedehuizen. Hoe vlamde het oog, als daar van den kansel het der gemeente, half verwijtend, half zegevierend, maar altijd in heilige extase, werd herinnerd — dat woord der belofte: Heb ik het u niet gezegd, dat zoo gij gelooft, gij de heerlijkheid Gods zult zien!

Heb Ik het u niet gezegd . . .?

Daar loeide weer een windvlaag door de hooge gewelven, daar was het of gebinten kraakten, muren schudden!

Stil werd het een oogenblik van den kansel. Stiller nog dan stil in het ruim waar de schare nederzat, de handen gevouwen, het oog omhoog. En dan als de windstoot voorbij was, dat golven der borst; die zucht, die den mond ontgleed . . .

Maar ze vreesden niet, deze geloovigen. O, dat kinderlijk vertrouwen; dat rustige, dat kloeke, dat verzekerde, dat *zien* van den Onzienlijke . . .

De pilaren rezen niet rechter en kloeker omhoog, die de gewelven droegen, dan die krachtige mannen daar stonden, het hoofd ontbloot nu, onbewogen luisterend, enkel luisterend, naar wat de Heere nu tot hen had te zeggen door zijn storm; door den mond ook van Zijn knecht, die hun Zijn Woord bediende.

Maar ziet ze daar zitten ook, o, deze »moeders in Israël", stil, gelaten, niet dan ootmoed en overgegevenheid der ziele. — De fundamenten dezer eeuwenoude gebouwen, waarin ge samenkomt, schudden wellicht, wat deert het u, gij *lacht* tegen het gevaar: »De Heere is met mij, ik zal niet vreezen!" Wat zachte glans in uw oog, wat heldere blos op uw wang van stillen, wèl beheerschten jubel!

Heiligen en beminden, zondaren in u zelf, geloovigen in Christus, hoe heeft onze ziele u lief. Andere tijden zijn de onze, andere strijd weer die onzer dagen; nòg rust ons oog op u met jubelend welgevallen. Kerke Gods in deze

landen der 17de eeuw, bij veel gebreks blijft uw eere groot. Want groot was uw geloof, innig uw vertrouwen, krachtig uw liefde tot den Heere en Zijn Woord . . .

Straks gaat het gerucht door den lande, dat de Heere niet slechts de stormen gebood, maar ook der zee beval twee getijden aaneen te ebben . . .

Neen, waarlijk, wij lachen om »de dwaasheid" van dat gerucht niet. We eeren er uw ootmoed, uw godsvrucht in: »God alleen de eere; niet uw hand had u verlost." Dàt was uwe bedoeling; is het niet? Ook voor ons, uwe naneven, dan geen andere leuze. God redde Nederland!

De zon lacht weer door de wolken.

Hoe glinstert nu de doorweekte weg; hoe dampen de van water verzadigde kluiten op den akker. Een bleeke, wat grijze mist, vochtige adem der aarde, trekt in wolken op.

Een oogenblik maar! De glinstering verflauwt, de daken worden doodsch, de bladeren effen, de oude verweerde hekken der boerderijen — ge zijt in 't hartje van 't polderland hier — weer sponsachtig dof, het grint van den weg alleen kaatst als met een oneindig aantal geslepen facetten het licht terug, dat in een hoekje aan den hemel is achtergebleven. En het oude verdachte geluid laat zich weer hooren in de boomen, de stralen vallen opnieuw en druppelen weer neder zonder getal, en zonder verpoozing.

Het land is er niet naar hier aan Hollands grenzen, maar ook al zaagt ge ze hier — heuvels met zonnig, koesterend, stovend zand; dennenboschjes met gloeiend rood in de schilferende stammen hoog tegen het blauw-groen van het glanzend naaldloof; hoog koren, bronzig goud over de ruige aren, goud-geel over de gladde halmen; blijde heide als met duizend, duizend kleine boompjes in bloei. Verre bosschen, blauwend in wazig verschiet; schaapskooi; laag akkermaalshout trillend in de warme golvende lucht — wáár, wáár schuilt ge dan toch?

Het molenrad plast; het is »lief weertje" nu voor de water-

molens. Zij weten van weelde geen raad met hun water en hun kracht. Zij bonsen en stommelen maar voort, onafgebroken voort. 't Is de sombere, doffe begeleiding van den ruischenden regen.

Zoo was, na een dor, droog voorjaar, de tweede helft van Juli (1672) geweest en nu schreef men Augustus, den eersten dag; bleef de troosteloosheid niet even troosteloos, ook al begon de storm te luwen, ook al legde zich de orkaan?

Zie omhoog naar den hemel, aanschouw het uitspansel!

Welk een troost in het schouwspel der wisselende wolken. Wat stoute grepen in hare kleuren-effecten. Wat werelden, die niemand ried achter het matte, effen gordijn! Welke oneindigheden, diep-onpeilbare ruimten, die ge nooit er vermoeddet, worden daar geopenbaard. Eén flikkering van licht en het brandt, het gloeit er van vlammend goud!

Dan drijven er langs het luchtruim gevaarten van allerlei vorm en gedaante. Een heirleger van wolken. Altijd ruimer verschiet, telkens afwisselende tinten, grijs en wit, nu eens verblindend hièr en ginds, als de sneeuwtoppen van Zwitsersche bergen, dan weer schitterende als in glorie van zegepraal; in blanken wapendos voortgaande, of wel somber als een stoet van een geestenheir stillekens daarheen glijend, de lijkwade slepend door de lucht, de hoofden gedoken...

Heet Holland plat, saai, nuchter... Stout, fier, dichterlijk — profeteerend van groote visioenen — is Hollands hemel, juist als het droeft en donkert om u in troostelooze regenzee; vol verrassingen, die de stoutste phantasie niet dorst hopen.

In de donkerheid is het licht; uit de duisternis gloort het en vlamt het.

Mits ge Omhoog slechts ziet!

Maar dan ontbreekt het niet aan den moed; ook niet op den eenzaamsten post.

Daar trekt een troepje soldeniers op. Geen dertig zijn het er. Hun stap is vermoeid, loom hun gang; somber staren hunne oogen vóór zich.

Is het enkel het booze weer?

Geloof het niet. Ook kent ge Henric Boeckholt, hun luitenant, als een, die zich nooit liet verschrikken. Door geen kleine, neen door groote moeiten en nooden zelfs niet.

»Mannen, houdt in den pas. Ik heb u iets te zeggen!"

Stil staan ze opeens, de kloeke soldeniers. Ze behoeven om te gehoorzamen geen tweede woord.

»Mannen," vervolgt luitenant Henric nu, »onze eerste tocht in dienst van Zijne Hoogheid, begonnen tot ontzet van het Huis te Jaarsveld, is, helaas, jammerlijk mislukt. God zij dank, we keeren althans allen gezond en wel terug. Ik zal mij bij Zijne Hoogheid straks doen aandienen. Maar niemand behoeft te weten van onze retraite, hebt ge verstaan? En jij, Dirck Willemsz, ik zal je naam in manhaftigheid eervol vermelden bij den Prins..."

Een oogenblik scheen er iets als een hoera uit het kleine troepje op te zullen gaan, maar ijlings wenkte de luitenant met de hand: »'t was geen tijd voor jubileeren, de vijand bedreigde nog Hollands steden van alle kanten."

Toch volgde er een hartelijk woord nog tot de manschappen: ze hadden zich treffelijk gedragen voor de patria en den Prince. »Wel niet met zege, maar met eere toch kwamen ze terug in hun kwartier."

En voort ging het weer tot ze aan de grens van het kamp kwamen, waar het legerke van den Prins zijn bivouac had opgeslagen en een schildwacht het parool vroeg. Ze werden aanstonds herkend en doorgelaten, toen luitenant Boeckholt zich vertoonde. Ook traden kameraden op hen toe, die den nieuwen luitenant, hoe kort hij hier ook in dienst was, reeds hadden leeren kennen en waardeeren als een goed soldaat en goed vriend.

Maar in strakke plooi bleef zijn gelaat. »Victorie?"

»Neen, retraite," luidde somber het antwoord.

»Met eere dan toch, we zijn des zeker."

»'t Mag zijn."

»Ik wenschte mij bij Zijne Hoogheid te melden", zei Boeckholt. »Zou Z.Exc. ontvangen?"

»'t Is te onderzoeken. Er wordt straks een hooge gast verwacht, meene ik," wist een der luitenants te verzekeren.

Boeckholt werd toegelaten. Zijne Hoogheid had enkele oogenblikken tijd — wanneer had hij dien niet en voor wien niet, dien hij werkelijk wilde ontvangen...?

Ook bleek Zijne Hoogheid, ofschoon het nog vroeg in den morgen was, reeds gekleed alsof hij een vorst van den bloede — waar bleven ze de verwanten? — wachtte en bereid was te ontvangen.

Indien luitenant Boeckholt een begroeting in hartelijke, geestdriftige bewoordingen had verwacht na zijn terugkomst van een excursie, die hem en den zijnen den hals had kunnen kosten, werd hij teleurgesteld. Doch hij kende zijn meester reeds te wel, om niet te zeer verbaasd te wezen bij het als steeds droge:

»Eilieve, luitenant Boeckholt, wat brengt ge?"

»Weinig goeds, Uwe Hoogheid!"

Die tijding scheen Zijne Hoogheid meer van z'n leven ontvangen te hebben. Er vertrok althans geen spier op z'n gelaat, enkel rustten zijne adelaars-oogen met doorborenden blik op den luitenant en blijkbaar alras bespeurende, dat de luitenant uiterst vermoeid was, heette het nu, zij het ook op denzelfden drogen toon:

»Zet u een wijle. En geef mij het verhaal van uw wedervaren. Maar wat kort. Ik wacht den heer Raadpensionaris en verzocht hem hier vóór den noen te zijn."

Boeckholt ging niet zitten vóór de Prins blijkbaar wat kregel had gewenkt toch plaats te nemen. Zijne Hoogheid zeide nooit iets enkel maar voor den vorm, dat moest men toch weten, als men bij hem in dienst was.

Zoo begon dan Boeckholt zijn relaas. Zijne Hoogheid oordeele, of het een moeielijke tocht was geweest! Men wist, dat de vijand het op de sloten te Kronenburg bij Loenen en Loenersloot gemunt had. Het oude slot te Kronenburg was op verzoek van Prins Maurits van Nassau door de stad Amsterdam versterkt met twee compagnieën, onder bevel van de kapiteins Bouman en Witsen. Zij hadden 200 man onder zich gehad. Het kasteel te Loenersloot was slechts met 30 man bezet geweest. Die kleine bezetting ter hulpe te komen, was dan ook het doel geweest van den tocht. De gang over de smalle dijken, voor zooverre ze niet onder water stonden, was moeilijk en zwaar geweest. Het boerenvolk bleek vaak beangst en onbetrouwbaar, nauwelijks durfden ze de soldeniers van 't noodige voorzien, zelfs voor gereede penningen; meest moesten ze worden geprest. Maar men was dan toch tijdig bij 't Huis te Ruwiel aangekomen om een Fransche compagnie, die blijkbaar mede uit Utrecht was opgetrokken, den doortocht te beletten. Ook had men den vijand geen gering nadeel toegebracht. Maar het eigenlijke doel van den tocht was niet bereikt. Generaal Luxembourg had over eene niet te weerstane overmacht beschikt. Met niet minder dan 1500 Franschen en Zwitsers was hij uit Utrecht getrokken. Ook moest kapitein Witsen, naar hem spionnen hadden bericht, zich uiterst dapper gedragen hebben, maar kapitein Bouman had zijn post aan den vijand overgegeven..."

De Prins had tot op dit oogenblik met onverstoorbare, met voor wie hem niet kenden, schijnbaar onaandoenlijke kalmte toegeluisterd.

Maar nu, bij die laatste woorden »overgegeven" vloog hij op uit zijn stoel en hij de bleeke, altijd kuchende, altijd hijgende jonkman — 'n nog geen twee-en-twintig-jarige — hij sloeg met zijn vuist op de tafel vóór hem, dat Boeckholt opschrikte van zijn stoel.

»Zet u," zeide Zijne Hoogheid, onmiddellijk weer gekalmeerd. »Die schelmen van Amsterdam" — bromde hij nog tusschen de tanden — »had ik ze hier, ik zou ze teekenen."

Boeckholt wachtte een oogenblik, of hij zijn verhaal kon vervolgen. Een hoofdknik van den Prins bevestigde dit.

Een zonderling Regent, die Prince van Oranje, hij was karig met woorden. Woorden schenen hem duur, met daden was hij anders zoo schriel niet; als hij maar kòn, maar kòn . . .

Henrick Boeckholt vervolgde:

»Ook het slot te Loenersloot viel in handen van den vijand. Het heet, dat het geschied is bij manquement van kanonnen en kruit."

»En de bezetting?"

»Uwe Hoogheid, die is leider twee aan twee gekoppeld naar Utrecht gedreven."

»Had de vijand geene verliezen!"

»Zijn verlies was niet gering. Ook meene ik met mijne mannen daartoe een weinig het onze te hebben toegedragen. Drie turfschepen had monsieur Luxembourg noodig om zijne dooden en gekwetsten naar Utrecht te voeren."

De prins stond op uit zijn leuningstoel, een niet zeer vorstelijken zetel, maar beter bood de burgerlijke woning niet aan; hij reikte Boeckholt de hand en zeide:

»Ja, luitenant, kleine aanvallen in de flank van den vijand is voorloopig alles wat we vermogen. Ik hoop spoedig op grootere schaal aanvallend te werk te kunnen gaan. Intusschen, wees gedankt voor uw courage en beleid. Zeg mij, is uw vader, de heer burgemeeeter, nog steeds souffrant?"

»Uw Hoogheid doet mij veel eer aan, naar hem te vragen. Helaas ja, de waardige man is nog steeds bedlegerig. Hij vertoeft nog altijd bij zijn zwager, den hoofd-schout Dammers te Amsterdam, gelijk Uwe Hoogheid bekend is. Intusschen, ware hij in staat geweest te vertrekken, het zoude niet gemanqueerd hebben. Zij harmonieeren niet bijster."

De Prins keek even den luitenant in de oogen met dien blik die tot de ziel las, van wien hij wilde kennen. Men had dan het gevoel, of er niet enkel gehoord werd, wat er werd gezegd, maar ook wat er werd gedacht.

Boeckholt sloeg echter zijne oogen niet neder, maar Zijne Hoogheid scheen op dit oogenblik niet van zins het discours

te rekken, ofschoon er hem blijkbaar een vraag op de lippen zweefde.

»Nog iets te rapporteeren. luitenant?"

»Neen, Uwe Hoogheid. Alleen betaamt het mij, u te zeggen, dat de manschappen zich uitermate dapperlijk hebben gedragen, in 't bijzonder die Dirck Willemsz, Uw Exc. bekend."

»Hun kapitein gaf ongetwijfeld het voorbeeld!" en iets als een vriendelijke glimlach kwam er even over dat stroeve gelaat. Meer dank kreeg de luitenant ook niet.

Hij vroeg ook niet meer; hij kende zijn meester: *altijd zelf op post*. Dat sprak immers van zelf. Vereischte het veel dank . . . ?

Toch was hij wel degelijk erkentelijk, die Prince Willem Henrick, al zeide zijn mond het niet vaak en niet veel. Luitenant Boeckholt had dat vonkelend oog op zich moeten zien rusten, toen hij al buigend het vertrek verliet, hij zou meer dan tevreden zijn geweest: vereerd, zielsverblijd!

Daar zijn er die danken met den mond, daar zijn er ook, die danken met de ziel.

»Och, of het God beliefde mij honderd zulke kapiteins te geven" heette het bij den Prins bij zich zelve, »maar met al die poltrons, wat kan ik er mede aanvangen!" Een diep neerslachtige, een ijzig-sombere trek kwam er op dat gelaat, waarop ge zoo gaarne een zonnestraal hadt zien spelen.

Nooit zou . . .

De prins is weer alleen. De adjudant, die de wacht heeft en naar de bevelen van Zijne Hoogheid vraagt, wordt weer weggezonden. Men store hem niet. Meest voor zich zelven, zonder de hulp van wien ook, heeft hij de dingen uit te vechten. Hulp? Bijstand? Een méde-verstaan, een méde-willen, och, of God het hem gave! Bij wien, bij wien is wijsheid?

Zoekt hij den zegen dan niet bij Hem van wien alle wijsheid is . . . ?

Ge zoudt het niet vragen, indien het u op dit oogenblik

gegund werd een verholen blik te slaan in dit eenzaam vertrek.

De breedgerande hoed gaat van het hoofd, de Prins van Orange knielt neder voor zijn stoel. Daar stelt een mensch, een strijdbaar held, een knecht Gods, zich voor het aangezicht van den Almachtige.

Hier wijken we terug. Wij luisteren zelfs niet; het zou niet betamen. Maar dit mogen we toch wel fluisteren tegen elkander: Daar gaat wat om in dat nederig vertrek daar. Gods engelen staren het aan en luisteren eerbiedig toe. Een kind spreekt tot zijn Vader; smeekt, stort zijn ziel uit, klaagt, krimpt ineen van weedom en — jubelt straks ook. En een Vaderoog ziet het; en een Vaderoor hoort het en Gods engelen ontvangen bevelen.... En indien onze oogen geopend werden, we zouden het *zien;* »de berg Gods vol vurige paarden en vurige wagenen". En die er zijn bij dezen knecht Gods: meer, tot ontelbaar wordens toe *meer* dan die er tegen hem zijn. Des Heeren oog is op Zijne knechten. Vrees niet, geloof alleenlijk!

Maar geloof komt hier te stade.

Merkt ge dan soms dien kuch niet op, als de Prins straks opstaat en weer plaats neemt, de hand onder het hoofd, nog steeds in gedachte, nog altijd peinzend ...?

Zwakheid en kracht, hoe zijn ze steeds vereenigd in wat we grootheid en groote mannen noemen hier in deze aardsche bedeeling; in »deez' aardsche lijdensweek".

Willem Henrick van Oranje *is* een groot man, een genie; naar hoofd en naar hart.

Maar hoe herinnert hem schier ieder oogenblik de broosheid zijns broozen lichaams!

En ook bij den sterksten geest geeft dat iets onzekers, iets als wantrouwen in zichzelven, vreeze, geslotenheid; een niet te bannen schuwheid.

Want hier is meer dan een zwak lichaam, een brooze gesteldheid, een licht kwetsbare gezondheid, die telkens komt manen.

Hij is opgegroeid in een schrale, een ongelooflijk, onvergelijkelijk schrale atmospheer, deze Prins!

Geen vader, en *nauwelijks*, in de prille jeugd dan nog alleen, een moeder.

Een verweesde.

Bleef het daar dan nog maar bij. Men heeft hem doen weten bovendien, van dat hij heugenis had, hoe onnut hij was; een totaal overbodige.

En dies: *een altijd teruggedrongene ook.*

Bij de gratie der »Heeren" een Kind van Staat dan; meer een *bewaakte* dan een *behoede*, al heette het ook zoo.

Was het niet genoeg om dezen eenzame reddeloos te gronde te doen gaan?

Maar wie geeft het hem in de ziel? *Hij zoekt het vroeg bij zijn God.* Het kind van tien jaar smeekt in het gebed een pilaar der religie, een voedsterheer der kerke te mogen zijn. In hem werkt de hartstocht der nobelheid, *die het binnen de enge frontieren*, hem schijnbaar onverbrekelijk gezet, *niet uit kan houden*, om der religie; *om Godes wille.*

Dat heeft hem geen mensch gegeven. Gods Geest zelve heeft voor hem gebeden; dit is van den Heere!

Letten we dies in blijde hope op dezen jonkman....

Wat we zien?

Een hartstochtelijke energie, die alle belemmernissen breekt.

In zijn oog brandt een onbluschbaar licht. Voortdurend gaat hij enkel af op zijn doel; onverzettelijk door de passie van zijn verstand en zijn wil. Wie smeekt om kracht, hem worden ook de krachten geboren. Wie omhoog wil, daar zijn vleugelen van Gods wege, die dragen, die verheffen.

Maar het jammerlijk »lood" smelt zoo maar niet weg. Het lood, dat naar beneden trekt, blijft er wel.

Daar binnen veel strijds steeds ....

Wel leert de discipline des levens dezen jongen Willem Henrick *zich te beheerschen.* Het wordt hem een methode, schier een behoefte.

Maar, booze tweespalt....

O, behoefte aan vertrouwen; o, dorst naar trouwe aanhankelijkheid. En zich dan toch niet te kunnen uitspreken; zich niet te weten over te geven. Al wordt een strijd gewonnen, daar blijven litteekens, litteekens ook in de teederste deelen der ziel. Harde zelfbeheersching, beduchte teruggetrokkenheid doet schrijnende wonden open*blijven*....

Zoo naast heldenmoed — *schroom*.

De Prins spreekt alleen zich eerlijk uit tegen minderwaardigen, zijn alledaagsche »minderen" ook, — of in toorn.

Anders zwijgt hij, verbergt hij zich. *Frontieren overschrijden* èn *retireeren* in één persoon. Niemand brengt uit een strijd, waar het werkelijk heet toeging, enkel zegeteekenen mede. Het mocht wat!

De kwijning van eerzucht en bedrijvigheid in zijn gemoed tracht de Prins te bezweren door het heftig vermaak van de jacht. Wat was het anders dan alweder een ontvluchten juist van bezigheden en van menschen!

Hij moet meestal *zich dwingen* tot ordelijk werk; al weet hij er zich dikwijls aan te onderwerpen. Soms eerst laat in den avond, en dan zonder aan uitscheiden te denken; zichzelf nù geheel meester; en dóórwerkend dies.

»Koning"-zijn (in later dagen) och, het gaat hem zoo vreemd en zoo moeilijk af. Laten anderen dat voor hem waarnemen! Gelukkig, God geeft hem dan eene gemalinne; eene Vrouwe, de Edelste der edelen....

Maar dat zal *over jaren* eerst zijn.

En toch bij alle zwakheid, bij alle gebondenheid geeft hem God waarachtige grootheid; grootheid van ziel en van verstand; adel des geestes.

Grootheid van verstand; de blik eens grooten staatsmans. Van ziel — het geduld, *de lijdzaamheid* des geloofs; een onwrikbaar vertrouwen op den Heere zijn God.

Willem Henrick van Oranje staat, *als een held*, in zijn Calvinistisch geloof. Hij weet zich onder de onmiddellijke bescherming zijns Heeren.

In de moeielijkste stonde zijns levens vraagt hij, de stugge, in edelen, in heiligen humor aan een vriend, met een lach om den anders zoo stroefgesloten mond: Wel, wat zegt ge nu toch van de praedestinatie?

Hij kent de roeping zijns levens. En hij wil die roeping ook.

Zoo wordt zijn leven, terwijl alles op het tegenovergestelde scheen te wijzen: *En een echter geenszins verbeuzeld leven*; niet binnen enge grenzen gesloten, maar banden verbrekend; door lijden en strijd ter overwinning toch! Want wat ge »stalen moed" heet, is niet anders dan een standvastig geloof; kinderlijk geloof in de almacht Gods.

En toch....

Een leven, dat van dezen Oranje, met dorre, harde plekken. Geen bloemen op het getijde; geen verrassingen, geen lust en geen rust.

Het leven *smaakt* hem niet; hij kan er zich niet in vinden. De morgenstond heeft voor hem geen goud in den mond. Hij wordt enkel gewekt voor plichten; voor zijn taak, zijn roeping!

Somber blijft hij meest; onvoldaan; gejaagd; *een voortgedrevene*.

Zoo wijken nimmer de schaduwen van een jeugd zonder liefde en teederheid; een jongelingschap, die levensgemeenschap miste. En na het »geen lente" een zomer, die meest herfst is.

Want een eenzame blijft de worstelaar voor velen. Maar een eenzame, die het oog gericht houdt; die in de verte staart — op de tinnen en transen van het Jerusalem, dat Boven is!

Er komt stoornis....

Daar wordt geklopt aan de deur van 's Prinsen vertrek, het armelijk kwartier van Zijne Hoogheid.

De prins ziet op: »Wat is er?"

»Uwe Hoogheid, er wordt gerapporteerd, dat er wagens naderen langs den Hoogen Rijndijk. In het midden gaat een karos. 't Moet dus de heer Raadpensionaris zijn."

»Ik meende Uwe Hoogheid een en ander te moeten adverteeren," vervolgt de adjudant, als de Prins blijft zwijgen en hij zelfs op diens gelaat niet de minste aandoening leest bij zijne tijding.

Nu knikt de prins even met het hoofd, en zegt:

»Men zal den heer Raadpensionaris naar stand en conditie ontvangen; berichte mij zijne aankomst, en doe hem wachten in het zijvertrek."

»Gelijk het Uwe Hoogheid beveelt."

Daar kwam een oogenblik een harde, een bijna wreede trek op het bleeke gelaat van den 22-jarigen vorst, toen hij weder alleen was.

Was het het gevoel, de vreugde der wrake, die een ommeziens oprees?

Neen, dùs was het niet. In die hardheid school meer zwaks, dan ge zoudt hebben vermoed. In het: »Hoe zijn de rollen gekeerd!" dat de Prins bijna luide van de lippen kwam, sprak ongetwijfeld ook de vreugde van den triomf, maar niet minder toch, ja, evenzeer de bedeesdheid van hem wien het nieuwe nog vreemd is; die in den vroegeren meester nog altijd iets van den machtigere zoo niet vreest, dan toch ontziet.

En nu kwam Mr. Joan de Witt, naar hij Z. Hoogheid, met de noodige reverentie had aangediend, eerbiediglijk vragen, wat zijne opinie was, of hij al dan niet zijne demissie behoorde te nemen uit zijn ambt.

En weer wisselde in de eenzaamheid de uitdrukking van het gelaat des Prinsen. »Dat moge hij zelf weten!" En het harde des gelaats gaat over in eene koelheid, die u de taal ijzig heet.

Was er geen oorzaak?

Met heftigen tred wandelt de Prins het kleine vertrek op

en neder. Want de bewogenheid des harten ook nu bedwongen — bedwongen voor zich zelven in de eenzaamheid zelfs — zoekt ook physiek een uitweg. Als in een visioen dat bliksemsnel zich voor zijn oogen toovert, gaat hem zijn jeugd voorbij. Hoe is het mogelijk, dat in zoo korte spanne tijds zooveel voorbij onzen geest kan trekken.... En welke tafereelen Orange zich ook moge herinneren; wat er grievends, als op de koperen plaat van het verleden in diepe, scherpe lijnen gegrift, weer zichtbaar worde voor zijn oog — altijd staat daar vóór hem met dien ijzigen, beleefden, correcten, onderdanigen glimlach, diezelfde Meester Joan de Witt. Ook hem was het soms gegaan als de anderen; als een kind onder de kinderen had hij willen meedoen aan spel en kinderpret, en dan zag hij weer die hooge, kille gestalte, dien man met dien stalen blik, dien klammen handdruk, die hem altijd en altijd weer riep tot ernst.... Hem het *kind* »van Staat", om *man* te zijn; geheel, enkel *man*.

Gunde hij hem dan zijn spel niet? O, zeker wel, maar hij herinnerde hem, zwijgend meer dan sprekend, dat hij hem eigenlijk zijn leven, zijn bestaan zelfs niet kon permitteeren.

Onmenschelijk dus, de welgemanierde heer Regent?

Och, wel neen. Het Kind van Staat had slechts naar *zijn* opvatting een Man van Staat, een regent onder de regenten mogen worden. Mits hij maar zich voegde bij hen, die hun wereld verstonden. En alles was in orde!

Indien hij zich slechts door zijn meester, zijn hem opgedrongen leermeester ook, had willen laten vormen tot een Libertijn onder de Libertijnen.... 't Was trouwens in zijn eigen belang!

Nu moesten er Eeuwige Edicten, Acten van Seclusie en wat al niet worden gesmeed tegen dat bleeke, altijd kuchende jongske. En men was nog niet zeker zijn doel te bereiken.

En als een vriend kwam de »aartsvijand uit beginsel" steeds tot den jongen Prins; als een welmeenende; een dien

men ook te vriend moest houden! Dat zeide hem zijn eigen vaders moeder, de kloeke Amalia van Solms!

Ook had ieder jaar, dat de Prins in leeftijd klom, zijn nieuwe verdrietelijkheden, plagerij en pijnigingen gehad.

Zijn beste vrienden had men van hem verwijderd. En dat alles met dien glimlach der zoetelijke, beschermende welwillendheid! En hoe dichter bij zijn doel, des te verder er van verwijderd; altijd verder; steeds meer, niet teruggeduwd, maar voorzichtiglijk en beleefdelijk teruggehouden.

Was koelheid dan niet de eenige vorm, waarin zich de edelmoedigheid van karakter bij dezen bloedig gekrenkte kon plooien? Koelheid toonde vergevensgezindheid. Zeker; niet minder.

Den heer raadpensionaris, die nu is aangediend, wordt vergund binnen te treden.

Verwacht ge een dramatische ontmoeting? Een elkander kruisen als van adelaarsblikken? Een meten van krachten ook nu?

De krachten wàren gemeten; de positie wederzijds, in stilte, wèl overwogen. Sinds lang.

Ook kent ge dien tijd niet, zoo ge meent dat beleefdheid, hoffelijkheid, vormelijkheid zelfs — destijds enkel gold, als het bij ons is, voor enkel »gedwongen fraaiigheid".

De zwierige buiging, die de heer Raadpensionaris bij het binnenkomen maakte, was hij — dus zou hij zelf hebben geoordeeld — niet zoozeer aan het Prinsjen, dan wel allereerst aan zichzelven verplicht.

Allerminst huichelarij of aanstellerij dus, zoo de lange, statige gestalte zich boog als het van ouds vermaarde, gewillige »knipmes".

En ook Zijne Hoogheid, niet zonder zekere hoffelijke welwillendheid den heer raadpensionaris den zetel — een boersche voor ditmaal, maar dat zou zich wel gebeteren metterhaast! — aanwijzend, een die trouwens reeds klaar stond, spèèlde dies allerminst een vorstelijke gastheers-ròl.

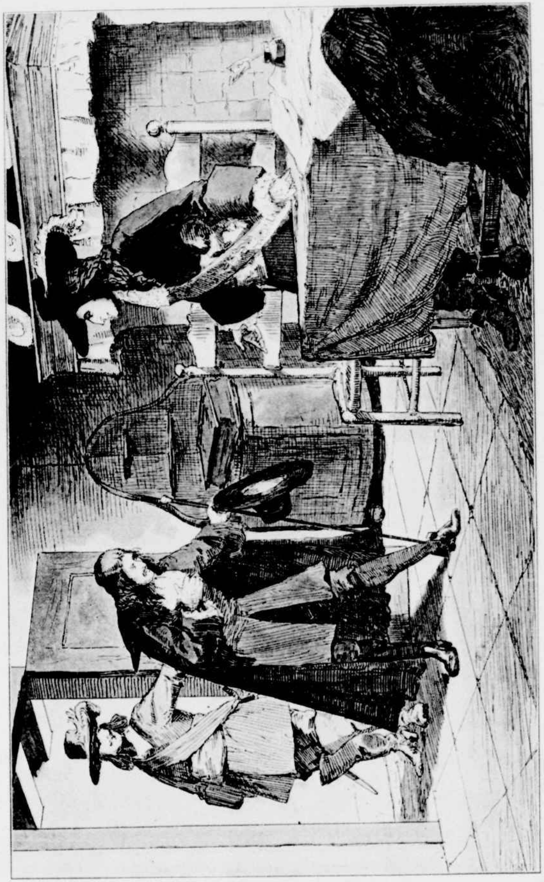

DE ZWIERIGE BUIGING, DIE DE HEER RAADPENSIONARIS BIJ HET BINNENKOMEN MAAKTE, WAS NIET ENKEL „GEDWONGEN FRAAIIGHEID". blz. 186.

Doch daarbij liet de Prins het dan ook. Een breede, deftige welkomsgroet werd niet gesproken; het woord was nu aan den bezoeker.

Geen spier op het gelaat van den jongen Orange verried wat er omging in zijn ziel, toen de heer De Witt, nu bemerkend dat hem *zoo iets als audiëntie* verleend werd, het woord nam.

»Hij was dan gelukkig weder hersteld. Zijne Hoogheid zou waarschijnlijk gehoord hebben van de calamiteit, die hem getroffen had." (De baldadige aanval van den student Jacob de Graeff, die er voor geboet had *met den dood*.)

Zoo 't kon, nog dorder en droger trokken zich de trekken op het gelaat van den Prins samen. Zoo had het jongske vóór zich gekeken, als de raadpensionaris — nog maar enkele jaren geleden! — hem trachtte te polsen over de plannen van zijn Koninklijken oom aan de overzijde van de Noordzee.

Dan heette het:

»Zijne Majesteit heeft mij ietwat beloofd . . !"

»O, ja?" — De oogen van den heere De Witt schoten onvoorzichtiglijk vonken — »O, ja?"

»Twee jonge jachthonden!" En de onnoozelste Hollandsche boer kon niet onnoozeler uit zijn nu-letterlijk-niets-zeggende oogen kijken als het Orange-kind; zelf »maar een Hollander!"

Dan wist zich De Witt weer verschalkt. Daar huisde leeuwenmoed in dien tengeren knaap; wakkerheid, die zich, — gelijk hij het ook van God gebeden had — niet liet »verrassen" »door hunnen boozen moed."

En nu?

De herinnering aan de calamiteit, en hetgeen de Prins er bij dacht: de door De Witt genomen en bevredigde *wraakzucht*, werd beantwoord met een welwillend, maar schier voor een sterk »gewapend" oog alleen te constateeren, *knikje* met het hoofd.

De raadpensionaris kon vrijelijk zijn rede vervolgen!

»Gisteren, Zondag, was hij voor het eerst weer uit en dies ter kerke geweest, om God te danken voor zijn herstel . . . "

Het knikje van Zijn Hoogheid was iets duidelijker merkbaar ditmaal. Betuiging van sympathie voor de betoonde, prijzenswaardige devotie?

Gevraagde noch bedoelde sympathie.

Niets dan een: Zoo eischen het goede manieren. Dit is costume.

De heer De Witt vervolgde dan ook in één toon, dat hij nu dan ook onmiddellijk verschenen was om »na verkregen acces" Zijne Hoogheid zijne opwachting te maken, »zijnde dit zijn devoir".

Wellicht hadt ge — vergevensgezind en lief als *wij* plegen te zijn! — den jongen Prins wat minder stug gewenscht in zijn antwoord, toen hij koel tot bescheid gaf, dat hij van den heer raadpensionaris, een man van zoo groote stiptheid, niet anders had gewacht!

Geen gehuicheld glimlachje, geen woorden van nu-niet-meer-verholen triomf. Enkel even een sober teekenen der nieuwe positie wederzijds....

Ook zou er wreedheid zijn geweest in de houding van den jongen Oranje, zoo hij zich niet drager had geweten van een beginsel, dat jarenlang èn in het openbaar èn geniepig, klein, sarrend en tergend, *rusteloos geweld was aangedaan.*

Een persoonlijk gekrenkte wil zijn triomf genieten — de Prins verlangde blijkbaar alleen het onderhoud te bekorten.

Ook werden de plichten eens gastheers niet vergeten:

»Men miste hier de den heer raadpensionaris wèlbekende geriefelijkheden van het stadhouderlijk kwartier — het geniale sarcasme moest schier vernietigend zijn voor »den heer raadpensionaris" — maar kon 's Prinsen hofmeester den heere De Witt niet met ietwat van dienste zijn?"

Het beleefde antwoord luidde, dat men in Bodegrave gepleisterd had. Zijne Hoogheid werd dies gebeden geene moeite te doen. En — stak er nog een vrijmoedig angeltje venijn in de vriendelijke mededeeling? — »men voelde zich, Gode zij dank, weer fiksch en fertig, zoo goed als ooit te voren."

De Prins kuchte eens: »Neen, hem plaagde nog steeds die hoest. De heer raadpensionaris kon wel begrijpen, hier buiten, in dit boersche kwartier."

De heer raadpensionaris liet zich metterdaad verlokken tot een even-bezoek aan de opgezette val. Er teekende zich zulk een medelijdende trek op zijn statig gelaat, dat de Prins er uit scheen te lezen — ieder heeft zoo'n methode, en Willem Henrick had de zijne! — *hij kan zich nog maar niet in den nieuwen toestand schikken.* Hij draagt mij nog steeds hetzelfde hart toe. Er is nog geen plaats voor mij in zijn Holland.

En daarom verzette hij nu het eerst weer een stuk op het schaakbord:

»De heer De Witt had zijn advies willen inwinnen, had ZEd. geschreven. Wat dat mochte zijn?"

Nu werd er toch even, heel fel, maar heel kort, een doordringende blik gewisseld tusschen den 46-jarigen man en het jongske van twee en twintig.

Geen streep kwam de Prins hem tegemoet, dat was den raadpensionaris duidelijk....

Welnu, hij zou zich groot houden Als men de kracht voelt wijken, verraadt het kracht echter, die te toonen nog.

Ook wist de Prins zeer wel, wat er zou volgen.

In zwierige taal, alsof hij nog ter Staten-vergadering gezeten was in volle autoriteit, verklaarde dan de heer Jan de Witt het doel van zijn komst

Hij had Zijne Hoogheid zijne nadere opwachting willen maken als Stadhouder, hij had Z. H. zijne gelukwenschen aan te bieden over Z. H's. verheffing, maar hij had ook een advies, op beleefde en onderdanige wijze, van Zijne Hoogheid te vragen....

Zijne Hoogheid bleef den Raadpensionaris enkel met een uitdrukking van kalm-afwachten in het gelaat staren, de groote donkere oogen nu zoo geheel, zoo wijd open als ze slechts konden; starend, doorborend....

»De Raadpensionaris bood Zijne Hoogheid aan, zijn ontslag aan te vragen uit zijne waardigheden....”

De stoot was gedaan. Hoe zou hij gepareerd worden? Wie kon zich beroemen, hier de rol van den edelmoedige voor zich te hebben?

Het duel was maar kort. Het kon niet korter.

Willem Henrick stelde de quaestie anders. Edelmoedigheid, of geen edelmoedigheid liet hij buiten spel....

Hier was enkel een quaestie van recht, of geen recht. Als steeds in zaken van den lande — of waar ook!

»Uw demissie aanvragen, heer raadpensionaris? Maar dan moet UEd. immers niet bij mij zijn! De heeren Staten gaven u uwe aanstelling, aan hen is het dus u opnieuw te benoemen, of desgewenscht, u te ontslaan.”

De slag was gewonnen. *Vernederd* moest zich de raadpensionaris achten, toen de prins nog met ijzige welwillendheid aan zijne woorden toevoegde, »dat hij, Zijn Hoogheid,” »geen bezwaar had het ontslag eventueel te verleenen!”

Dat was nu de dank er voor, dat hij de knie had gebogen voor dat jongske, door hem eens tot Kind van Staat verheven.

Leerlingen groeien meesters bij wijlen boven het hoofd, vernuftige heer De Witt!

Het onderhoud duurde niet lang meer. Enkele dagen later hield de raadpensionaris zijn meesterlijken aftocht in de Staten. Hij diende zijn ontslag in.

En de Prins?

Eén oogenblik, toen De Witt was afgetrokken, in de eenzaamheid — opvlammende, lang verholen woede in het oog en een: »Hij moest het waardeeren, dat ik de eer aan hem liet! En tòèn — och, een moede wegzinken in de burgerlijke slaapstede van het burgerlijk vertrek. En een jammerkreet als van een gewond edelhert.... »Moet ik dan alleen, zonder iemand, zonder dezen begaafde ook, den strijd strijden voor de patria? Zijn zij allen tegen mij? O, Heere mijn God, verlaat Gij mij niet! Sta Gij mij bij!”

Op een hevige hoestbui, wel héél merkbaar in de aangrenzende zijvertrekken, schoot haastig met onthutst gelaat een dienaar toe:

»Uwe Hoogheid...?”

»Men late mij rusten.”

Maar de rust, hoe hoog noodig ook, kwam weer niet zonder medicijn, die enkel verdooving bracht. En geen heul....

Henrick Boeckholt genoot een oogenblik van welverdiende verpoozing — het was in den avond van denzelfden Maandag 1 Augustus — en wie hem daar zag zitten achter op het boerenerf, waar hij ingekwartierd was, mocht meenen dat de wakkere luitenant zijn »dolce far niente” er van nam.

't Was maar zeer ten deele juist.

Mijmeren moge het al niet, peinzen kan terdege werken zijn.

Waarmede zich zijn geest dan bezig hield?

Gemijmerd had hij toch ook...

Was het wonder!

Juist een uur geleden had een bode brieven gebracht uit Amsterdam voor Zijne Hoogheid.

Het was geen deftige stadsbode geweest, afgezonden door heeren Burgemeesteren, die als hij zich bij den stadhouder aandiende, zijn bos op de borst droeg. Zijne Hoogheid had ook andere boodschappers; meer bepaaldelijk in zijn privaten dienst.

Wat de zaak was? Daar waren goede vrienden, die den Prins fijntjes op de hoogte hielden, van alles wat er in de stad geschiedde. Meest waren 't burgerlieden, ijveraars, die òf voor zich zelven werkten, òf ook wel in dienst stonden van Regeeringsleden, die de zijde van Zijne Hoogheid hielden.

Of ze het stèèds hadden gedaan, was soms een andere vraag. Doch laten we niet te ergdenkend zijn, een feit is, dat de Prins op deze wijze perfect wist, wat hij had te denken van de *officieele* missives, waarmede burgemeesteren

in hoogheid gezeten — en toch onveilig zich gevoelend — hem soms overstelpten.

Nu brachten de boden ook wel een enkele maal brieven mede voor officieren en manschappen in het hoofdkwartier »op wie te rekenen viel".

Want zelfs in zijne onmiddellijke omgeving had de Prins vaak zijne bekende vigilantie nog van noode.

't Geval wilde, dat ditmaal een kennis van den ouden Jan Willemsz de boodschapper was geweest en deze gevraagd had naar diens zoon Dirck en den luitenant Boeckholt.

Men had ze den man aanstonds gewezen. Zoo was Henrick in het bezit gekomen van een brief van zijn beste zusterke, zijne Susanna.

Henrick Boeckholt was geen jonkman van opbruisenden aard, al moest hij nog dertig jaar worden en al konden zijn sprekende oogen vonkelen van echte geestdrift. Maar aan diepte ontbrak het zijn gemoed allerminst. Ge hadt het hem aangezien, toen hij op het adres van den brief, dien de boodschapper hem overreikte, de hand van zijne zuster herkende.

Het »van Susanna!" kwam hem als een wat getemperde, maar als een juichkreet toch, van de lippen. Broeder en zuster waren ook door zulk nauwe banden verbonden. Acht de vergelijking allerminst smadelijk: 't was een goed nest geweest, een veilig en beveiligd nest — dat ouderlijk huis van burgemeester Boeckholt te Deventer!

Vader: een man als een zuil, standvastig, vroom en vroed, wat stroef soms, maar zoo oprecht, zoo eerlijk, zoo trouw. Een hart van goud. Ze zouden het woord nooit gebezigd hebben — maar *een afgod* zijner kinderen. Of aarzel ook niet het in hun eigen taal, Schriftuurlijk, te zeggen: een der goden onder God. Een priester in zijn huis, die voor zich en zijn huis sprak tot den Heere; een koning die regeerde, maar — en daarom *echt* — enkel bij de gratie van zijn God; een profeet, ja, die waarlijk profeteerde ook, maar uit de Schriften. En dan zulk een eenvoudig man, die zoo gewoon

z'n weg bewandelde, wiens blik misschien niet vèr weidde, hadt ge wellicht gemeend, maar die het pond hem toebetrouwd, zijn stad, zijn huis, *op woeker* zette voor den Heere zijn God.

Een man ook van zoo teeder geweten. O, men moest hem in het gebed zich hooren verootmoedigen voor zijn God, zich belijdend een onnutte knecht, een groot zondaar; en dan straks zien, hoe diezelfde man kon *gebieden* juist.

't Dunkt u immers geen geheim? Wie zich zelven onder tucht stelt — hij eischt tucht, zonder dat hij 't weet, en hij wekt tucht.

En dat zonder veel woorden. Zoo vanzelf, als de eenvoudigste zaak ter wereld. Wie 't minst te commandeeren heeft, gebiedt het best.

Zoo was Henrick en Susanna het ouderlijk tehuis, ook toen moeder hun vroeg was ontvallen, steeds als een *lusthof* geweest. Een kale leugen is 't, dat in wegzwerven van 't ouderlijk huis — mits het dien naam ook verdient — wel een voordeeltje schuilt. Eens een kijkje in de wereld nemen, heet dan zoo schadelijk niet. 't Verruimt den blik, zeggen ze immers!

Maar kloeker kerel dan Henrick Boeckholt hadt ge te zoeken met een Diogenes-lantaarn. En toch wees er zeker van, dat hij, jonkman van meer dan twintig jaren, als zaken hem buiten de stad hielden, *als een kind* naar vader kon verlangen. En naar zijn zusterke ook, »z'n beste zusterke". Nietwaar, 't moet een goed nest zijn geweest, waar zulke vogels uitvlogen, om er telkens weer als met vroolijken wiekslag terug te keeren!

Maar 't Deventersche tehuis was ook allerminst wat de taal zoo aardig heet: moeders pappot. De ramen hadden geen over- en ondergordijntjes, die de wereld zoo zorgvuldig mogelijk afsloten. De »lieve kinderen" werden er niet al den dag weer vertroeteld. Burgemeester Boeckholt had zoowaar wel wat anders te doen dan den lieven-langen-dag knenterige spelletjes te spelen met zijn tweetal!

Verpoozing stond er wel degelijk op het program der huiselijke *werkzaamheden*. Altoos gespannen bogen — breken. Maar arbeid is *de* schotel van 't menu, die het 'm toch maar doet!

En arbeiden — de kinderen zagen het vader doen van den vroegen morgen tot den laten avond.

En alweer niet in dien koortsachtigen ijver, die afschrikt en benauwt. Er was wel een kwartierke over om Susanna-lief eens duchtig te plagen, dat het kind er een kleur af had als een boei, en oogen, die schitterden van pret. Henrick werd niet weggestuurd, als hij vader uitlegging vroeg, wat dat mochte wezen in zijn boek van geographie of historie. Burgemeester vond zelfs tijd heele verhalen van het doen en laten van zijn kinderen aan te hooren, ja uit te lokken en toch, in hun schooljaren en ook wel daarna immers, wat mocht het anders zijn dan maar »kinderpraat"...!

Doch waar was 't: Als ze vader zochten, was 't nooit lang-zoeken: in zijn comptoir, zijn studoir, daar vondt ge burgemeester, als een schipper op de brug van zijn schip.

Want er was daar in Deventer, daar in 't Oversticht in 't gemeen, meer te doen, dan ge zoudt vermoeden.

De stad, het gewest, moest *behouden* blijven, zei vader. Geen belagers hier onze frontieren over.

Belagers? Vijanden? Bisschop Berend; de koning van Frankrijk?

Zoek het toch zoover niet. Dat kwam later eerst. 't Gevaar school dichter bij. Altijd die strijd weer in eigen boezem. Libertijnsch òf Calvinistisch? — Zoo stond 't meest. Maar lang niet altijd stond de quaestie zuiver. Allerlei familie-gehaspel, kleingeestig getwist, ijdelheid, afgunst. Och, zoo weinig groots, en zoo bitter, bitter veel kleins. En dan steeds dat weerstaan van Oranje en het beginsel, dat de Oranje-Princen vertegenwoordigden.

Wanneer wordt ons Prinsje nu toch Stadhouder? vroegen de kinderen, in kinderlijke (en niet hinderlijke toch!) voorbarigheid, vader maar altijd bezig ziende, »immers zonder resultaat!"

En dan zei vader wel; als jullie groot zijt. Zorg maar vast, dat ge een zwaard voor hem kunt hanteeren, Henrick!" en dan ging de man weer kalm door met zijn werk, in 't zelfde tempo; geen gehol, maar ook geen voetje-voor-voetje.

Zoo werden de kinderen geoefend in *geloof*. Wonderspreukig nietwaar: Maar 't geloof, dat God geeft, vrijmachtig geeft, dat Hij alleen geeft en niet gij, daarin kunt ge uw kind oefenen, dat kunt ge bij hem aankweeken, dat laat zich *leeren*. Want ook de middelen zijn Godes. En als ge de middelen niet wilt, dan wilt ge het doel niet.

Welnu, zoo was Henrick tot *een man* geworden. En Susanna een zuster geworden, die paste bij zulk een broeder, als van twee gepaarde schelpen de een bij de andere,

En als alle echte — »Delftsche!" — wonderdokters had burgemeester Boeckholt niets zeldzaams, niets extra's, niets mysterieus tot zijn beschikking gehad, dan de wondere kruiden van Gods Woord en de wondere kruiden van Gods schepping...!

Nu beweren we natuurlijk geen oogenblik, dat dit alles Henrick door de ziel ging — deze heugenissen aan het zoet van 't Deventersche tehuis — toen hij met vroolijk gelaat Susanna's brief open vouwde.

Maar iets er van toch wel. Och, de beelden en tafereelen van het verleden kunnen de peinzende ziele zoo snel voorbijgaan!

En nu làs hij: Vader ging het vrijwel. Maar zwak. Ook benijdde hij Henrick, dat hij een zwaard kon dragen voor de patria en den Prince. Henrick moest hem schrijven. Schrijven van zijn tochten tegen den vijand. Schrijven ook van den Prince.

Er ging geen uur voorbij, of vader gedacht hem. Hij

gedacht hem in zijn gebeden. Adieu mijn jongen, courage, courage maar! Op God betrouw, den vijand verhouw!

Henrick poosde een oogenblik van zijn lectuur.

Hoe hem het oog schitterde. Een teuge uit de bron van liefde en bezieling sterkt voor dagreizen weer!

En nu van Susanneke-zuster zelf dan...

Dat was een heele brief, ja, vrouwen waren altijd lang van stof, als ze eens los kwamen, dat wist hij. Nu, hij had een oogenblik tijd. Even doorzien dan.

Maar van vluchtig doorzien kwam bij Henrick, vóór hij het vermoedde, of wilde, al spoedig tot een zich geheel verdiepen in de lectuur.

Daar waren de laatste dagen — schreef Susanna — zonderlinge dingen gebeurd daar in de schepenwoning. 't Rechte begreep ze er nog steeds niet van. Maar ze zou haar verhaal maar aldus beginnen: Op een goeien morgen zat ze in de breede vensterbank vóór in de zijkamer, die Henrick ook zoo goed kende. Ze had een boek vóór zich om te lezen, Mabelia scheen buitenshuis bezigheden te hebben en vader was nog op zijn kamer. Hij was anders dien morgen nogal wel; het hoesten plaagde hem de laatste dagen minder, gelukkig, dan anders wel. Zoo was ze dan alleen. Maar van lezen kwam niet veel. Haar gedachten gingen naar Deventer, gebeurde het Henrick ook niet dikwijls? In den boomgaard aan den IJsel moesten nu de pruimen, de appels en peren al rijpen. Wat had ze er niet als kind loopen draven en spelen, wat had ze als jonkvrouwe er niet genoeglijke uren met vriendinnen, met Henrick immers ook wel... Maar ze mocht hare gedachten nu niet den vrijen loop laten. Ze had dus maar wat zitten mijmeren over haar boek.

Doch eensklaps was ze opgeschrikt. Rumoer had zich van den straatkant, ieder oogenblik toenemend in kracht doen hooren.

Wat er was? Dat had ze zich zelve ook gevraagd en dus had ze ijlings naar buiten gekeken, om te zien wat de volks-

hoop, die blijkbaar niet veel goeds in den zin had, toch wilde. Nu, lang behoefde ze niet te wachten, om het antwoord op die vraag te vinden. Wat kreten gingen er op uit de schare! Allerlei scheld- en smaad-woorden ving ze op, die aan duidelijkheid niets te wenschen overlieten. Voor wie ze bestemd waren? Een oogenblik had ze nog getwijfeld, maar spoedig bleef er geen twijfel over: voor den schepen. En vooral voor neve Nicolaes. »Waar is de bankier Zadoks?" had er een wijf, een furie, geschreeuwd, de armen, bloot uit haar jak hangend, dreigend omhoog geheven. »Vraag eens aan je lieven jongen, heer Schepen, of die het ook weet!"

En dan weer klonken woorden als verraders, *koren*dieven, ronselaars, vrienden van den koning van Frankrijk, enz. enz. 't Had haar, Susanna, vreeselijk gegêneerd, dit alles aan te hooren, want — ze zou den brief, dien ze nu schreef enkel aan een zeer vertouwd man mede geven — want ze vreesde, dat er in de klachten van het volk niet enkel laster school. Den luistervink spelen, dat wist Henrick ook wel, het zou niet in haar opkomen, dat deden geen Deventersche burgemeesterskinderen — maar 't was gebeurd, dat ze ook in de nis van de vensterbank had gezeten en de schepen en neve Nicolaes driftig de kamer waren binnen gekomen in heftig gesprek. Ze hadden haar niet aanstonds bemerkt en nu had ze woorden opgevangen, zóo dat ze hare ooren niet had vertrouwd. De schepen had zijn zoon ernstige verwijten gedaan; hem voor gehouden dat hij te ver was gegaan; hem herinnerd, dat hij hem zoo vaak had gezegd, niet zoo onvoorzichtig te zijn. Maar Nicolaes had — 't speet haar het te moeten zeggen — op zéér oneerbiedigen toon geantwoord: Zaken zijn zaken, vader, en als de winst binnen is, lacht ge mede om het gevaar. Waarom mag ik niet eens voor me zelf een affaire hebben, men blijft toch niet altijd een kind! En zoo het een met het andere combineerend, — had ook Mabelia soms niet somber gezien, als ze haar van Nicolaes spraken? — scheen het soms niet, of ze iets als op haar

hart had, raad wilde vragen, confidenties wilde doen...? Maar de volkswoede kende geen grenzen. Men scheen tot plundering over te willen gaan. Eenige voortvarende kerels hadden den klopper op de deur doen daveren, zòò, dat de huisknecht, niet wetende wat er was, de deur had geopend. Toen waren er een twintig of dertig van de stoutmoedigsten de vestibule binnengedrongen. 't Was haar, Susanna, zelf te benauwd geworden. Ze had ijlings naar boven, naar vaders kamer willen vluchten, om den ouden man bij te staan zoo ze 't vermocht, indien iemand hem overlast mocht willen aandoen. Er scheen toch niemand in huis te zijn buiten hen beiden. Haastig trad ze de vestibule binnen om de trap op te gaan — wie bemerkt ze daar ook onder de schare? Henrick zou er van staan kijken — Freerick en Henk, de knechts van den Deventer of liever Amsterdamschen beurtschipper! Nù, ze hadden onmiddellijk voor haar, van wie ze zoo dikwijls, als ze wat van of naar 't veer brachten een drinkgeldje hadden ontvangen, de muts reverentelijk van 't hoofd gelicht. Maar zoo kwamen ze natuurlijk niet van haar af. Een wijf had haar in haar woede reeds bij den arm gevat; schreeuwende, daar heb je nou zoo'n burgemeesterskind, zoo'n niksdoenster van die 't koren duur verkoopen en, ons honger laten lijden — en toch: »ben ik je zuster niet Henrick?" — ze was heusch niet bang geweest. En toen ze wat forsch zei: laat mij toch met rust! had de harpij ook wel afgelaten. Maar met Freerick en Henk had ze nader een appeltje te schillen. Ze hadden zich trouwens, zoodra ze haar, Susanna, herkenden al dadelijk een beetje uit de voorste rij naar het achterste gelid gewerkt, maar toen trad ze op hen toe en zei: Wel zoo, dat had ik niet gedacht, dat jullie, mijn stadslui nog wel, uit Deventer waart gekomen om hier te Amsterdam zoo iets als straatroovers te wezen. Maar weest voorzichtig, ginds de trap op ligt op zijn bedde je burgemeester, burgemeester Boeckholt van Deventer, mijn vader, zoo je weet. En als je niet gaat, dan roep ik hem,

want zoo ziek is hij niet, of hij zou je nog mores leeren. Henk, de jongste zoo je weet, scheen al aanstonds van zins heel handig het hazenpad te kiezen, maar Freerick, met de muts af, kwam op me toe en zei: Mejuffer Boeckholt, we bedoelen geen kwaad, we willen enkel, dat de heeren het met den Prince van Orangieën zullen houden en hier, de menschen, praten van landverraad... »Jà, praten, zei ik, wat weten ze er af...!" »Meer dan UEd. denkt," viel mij een kalant in de rede, wien ik het in de oogen las, dat hij wist, wat hij zei. Maar kort en goed, ik kreeg ze de deur weer uit. Weet je hoe? Ik toonde me gansch niet verschrikt, maar ik had ook een betere pijl op m'n boog. Ik zei: Wat zijn jullui me voor kerels, van de vrouwen spreek ik niet eens, dat wil me gaan plunderen en rooven, terwijl de vijand over de frontieren is! Doe als m'n broer, hier, die twee Deventerschmannen kennen hem, luitenant Henrick Boeckholt, die vecht onder den Prins van Orangieën. Zeg, vindt je dat ook niet geschikter; zou dat niet wel zoo practisch zijn? Als ik mocht, ik deed mede, dat beloof ik je! Ik kreeg ze aan 't lachen. Enkele heethoofden bromden nog wat tusschen de tanden. Maar ze begonnen toch af te trekken, de driftigerds. Roept met me »Vivat de Prince van Orangieën!" riep ik luidkeels en ze deden het! »Ik geloof nooit, dat jij een burgemeestersdochter bent, voegde mij een oud man toe, me met scherpe oogen aankijkend, je bent van de soort van Kenau Simonsz. Hasselaer, van Haarlem, daar je af kunt lezen in de boeken, maar alevel je houdt het als wij met den Prince. Mannen, we gaan! Er is hier goed volk ook!" En ze gingen, maar op straat bleef het nog een poos onrustig, schoon ik zeggen moet, dat onze Freerick en Henk ze wel kalmeerden daar op de gracht. En oom? De huisknecht had alles verteld. Oom prees me met een zoet-zuur lachje.'t Geneerde hem. En Mabelia, des middags, ze zag bleek als een doek, niet van vrees, hoor, maar van schaamte. En toen we alleen waren, is ze mij om den hals gevallen en ze heeft me gekust,

gekust als een zuster ... Maar sinds is Nicolaes verdwenen uit huis. Ik weet niet waarheen. Ik denk, ook Mabelia niet. Ik durf haast z'n naam niet te noemen tegen haar. De arme Mabelia ... Ze vergaat van melancholy. Want ze is veel beter, veel hartelijker dan ik eerst wel dacht, toen we in de Schepenswoning waren. Ze houdt zoo veel van haar broeder. Nu ze hem mist, bemerkt ze blijkbaar juist, welk een goed hart ze hem toedraagt. En dàn — schande over z'n hoofd ... Immers het is duidelijk, dat zijn afwezigheid voor zaken niets is dan een ontwijken van Amsterdam, omdat hij er het zeer sterke misnoegen der schare op zich heeft geladen. Men noemde zijn naam immers in één adem met dien van den jood Zadoks, den bankier, die ook is gevlucht. En nu schaamt Mabelia zich diep. Hoe ze het toont? Door van jou te spreken, mijn broer, mijn Henrick, mijn luitenant van mijn Prince! Hoe ze je prijst! En 't is meenens. Telkens vraagt ze me naar je en of er ook tijding is. En of je welvaart. Ook zegt ze, je zoudt je niet te veel wagen in den strijd. Gevaar is er zoo licht. En of je haast hier komt ...

Henrick, die in één adem doorgelezen had, staakte thans zijn lectuur. De brief was trouwens haast ten einde.

Een poos zat hij in gedachten verdiept voor zich uit te staren. Was hij bewogen met zijn neve Nicolaes? Het had er niets van. Enkel minachting had er een oogenblik in zijn oog gefonkeld, toen hij las van Nicolaes' verraad: »Sjacheraars zijn ze, die Amsterdamsche kooplieden, niets dan ellendige sjacheraars. Ze zouden hun eigen stad verkwanselen voor een zoet winstje; zoo zijn ze altijd geweest, zoo zijn ze nog. Ik veracht ze ... Dan is mijn dapper zusje van een andere natuur. Wel, wel, mijn oom Frederick mag haar dankbaar zijn, dat ze dat zaakje daar in de vestibule zoo perfect heeft opgeknapt. Want het grauw zou aan 't plunderen geslagen zijn, dat lijdt geen twijfel. Ze moesten hàar een compagnie geven, ze zou er zoowaar beter mee te recht kunnen dan zoo menig poltron, die zich een patent wist te

koopen. En die arme Mabelia! 't Is toch een zoet meiske, ook ziet ze er gansch niet kwaad uit. Indien ik ooit aan hijliken kost denken, ik weet zoowaar niet ... maar ik heb wel wat anders te doen ..."

Zoo bleef Henrick Boeckholt een wijle zitten mijmeren en peinzen. Nichte Mabelia was hem eene, wier deernis hem trof, maar daardoor juist grifte zich haar beeld dieper in zijn ziel, dan ooit te voren het geval was geweest. En dan, kon het hem onverschillig zijn, dat ze zich met zoo veel vriendschap over hem bemoeide?... Als hij gelegenheid had aan Susanna te schrijven, zou hij er ook een woordeke voor Mabelia aan toevoegen. Dat zou haar wellicht goed doen, het arme, lieve kind. Maar toch ...

Doch uit was 't met peinzen en mijmeren. Zijne hoogheid, de Prins, deed weten, dat hij luitenant Boeckholt aanstonds wenschte te ontvangen.

»Zoo zal ik Zijne Hoogheid geen oogenblik doen wachten."

Enkele minuten later werd Henrick tot den Prins toegelaten.

Zijne Hoogheid was achter de tafel in zijn gewonen, breeden armstoel gezeten. Hoe »het jongske" er in weg dook; dergelijke regenten-zetels schenen niet voor hem bestemd te zijn. Deftigen burgemeesteren, wichtiger heeren, mannen van jaren, pasten ze blijkbaar beter!

Welnu, het moest er dan zoo maar mede door. Met het ambt zou zoo langzamerhand ook wel de vereischte »waardigheid" komen. Men moest maar een weinig geduld hebben met Zijne Hoogheid! Schertste dus de Prins in gedachten met zich zelven? Onmogelijk was 't allerminst. Van ironie en satyre hield Zijne Hoogheid — schoon anders weinig goedlachs — toch wel. Maar bovendien, de Prins was bijzonder goed gemutst. Was dat trouwens niet meest 's avonds meer het geval dan 's morgens? Bracht dat 's Prinsen zwakke gezondheid niet mede! Kon hij in den avond gewoonlijk niet veel beter, gemakkelijker en geregelder werken dan overdag, dan vòòr den middag althans?

Misschien waren er andere redenen heden toch ook! Die vervelende corvée van het ontvangen van den raadpensionaris was nu immers achter den rug. De heer De Witt zou nu het wijste doen, met maar met stille trom af te trekken. Dat was wel bezien voor hem zelven ook het wenschelijkst. Hij mocht voorzichtig zijn, de overmoedige stijfhoofd, hij had de luiden dan bijster verbitterd nu bijna twintig jaren, bijkans tot bloedige haat. — Een oogenblik vlamde het kwijnend oog van den zwakken jonkman op met zeldzamen, u schier benauwenden gloed — bloedige haat....? Maar riep dan ook het bloed van den heere Buat en den jongen heere De Graef niet om wrake? Nogmaals: geruischloos verdwijnen nu, dat was de beste wijsheid, heer ex-raadpensionaris en groot zegelbewaarder van Holland en West-Friesland!

Nuchterheid — te bijster nuchter vaak! — was oudtijds vast een Hollandsche eigenaardigheid. En het behoefde u waarlijk niet te verwonderen, indien de Prins, zelfs in stilte, zelfs voor zich zelven alleen, aan zijne overwegingen ook dit nog had toegevoegd: En waarom zou hij niet zijn demissie nemen, de raadpensionaris, nu 't rad van avontuur keerde, men heeft hem immers een plaats in den Hoogen Raad toegezegd. Alle resources vallen zoowaar nog niet weg! Wat er van zij, zijne visites ben ik nu althans niet meer te wachten!

Was het deze gedachte alleen, die den Prins opgewekter stemde, dan in lang het geval scheen te zijn geweest? Er was blijkbaar nog meer. Toen Henrick Boeckholt werd toegelaten hield Zijne Hoogheid zich juist bezig met het nog eens doorzien van een paar briefkens, die hem niet lang te voren gebracht waren. Behelsden ze goed nieuws? Dat nog niet. Maar een edel Arabisch strijdros hinnikt reeds blijde den strijd tegen, als het bemerkt dat het ten oorlog gaat — en er was in Zijne Hoogheid steeds de lust als 't maar even kon, zich het harnas weer aan te schieten. Met den krijg en in 't krijt kwam wel de kracht. Dat leerde hem immers telkens weer de ervaring!

»Uwe Hoogheid deed me de eer aan, me te doen roepen!"

»Zoo, luitenant Boeckholt, word je complimenteus? Heb je er heusch tijd voor, ik niet!"

Zoo was 'sPrinsen scherts, wat grof, te spits van punt, maar wie Zijne Hoogheid kenden, wisten, dat het al veel mocht heeten, zoo hij goed luims bleek.

Henrick Boeckholt kaatste trouwens den bal hem toegeworpen gansch niet links terug, »Ik sprak van eer, Uwe Hoogheid, óók wijl ik hoopte, dat Uwe Excellentie juist voor mij werk aan den winkel had."

De Prins beantwoordde dat zeggen maar niet. Hij luisterde nooit meer en langer dan de »zaken" toelieten.

»Luitenant, al ben je niet gelukkig geweest daar bij Loendersloot — 't is geen verwijt, dat weet je — ik heb goed idee van je durf. Je komt van Deventer, ben je bekend ook en wat precies bijvoorbeeld in de buurt van het Amerongsche Kasteel?"

»Perfect, Uwe Hoogheid, ik heb er wel gejaagd!"

»Perfect is een woord naar mijn hart. Ik heb dan een opdracht voor je. We moeten aan 't aanvallen. Buiten onze frontieren dienen we den Franscoos in zijn eigen kwartieren aan te tasten.

»Uwe Hoogheid bedoelt speciaal in het onderhavige geval..."

»Je laat me niet uitspreken".

Henrick Boeckholt zweeg en nam enkel een afwachtende houding aan.

En nu ontvouwde zijne Hoogheid een klein plan, dat bij hem opgerezen was daareven. Men had hem geadverteerd, zoo deelde hij mede, dat eenige Franschen van aanzien in het Amerongsche bosch op jacht waren, al sinds enkele dagen en zoo vrij waren geweest hunne tenten op te slaan in het kasteel aldaar. Indien men ze eens trachtte te verschalken? De gelegenheid er voor stond goed. Men had Zijne Hoogheid bericht, dat ze uiterst onvoorzichtig en overmoedig waren, die groote sinjeurs. Die Hollansche kaas-

boeren hadt je niet te ontzien. »Indien we hun dat eens inpeperden, luitenant?

»Om van te watertanden, Uwe Hoogheid!"

»Dat dacht ik er ook zoo af!"

»Maar zoo wij ze overvielen ... Hoe dan?"

»Ik onderstel, dat je iedere boom kent daar in 't Sticht en er alle heg en steg weet. Je brengt ze langs omwegen naar Harderwijk, dat de Franschman nog onbezet liet en voert ze van daar naar Amsterdam. Daar neem ik ze dan van je over. Ik hoop er binnen enkele dagen een bezoek te brengen aan de burgerij. Ze kunnen 't er niet buiten me stellen zeggen ze — en de Prins barstte in een sarcastischen lach uit — die goede, anders zoo welvarende burgervaderen op het Kapitool!"

De Prins was, ook Henrick Boeckholt maakte voor zich zelven de opmerking, van avond dan in een bijzonder opgewekte stemming. Maar zijn opdracht was weer een van een lastig soort.

En alevel, hij durfde 't aan. Hij zou gaan. En God zou helpen.

»Dus ik kan op je rekenen!"

»Certein, Uwe Hoogheid!"

»Met voorzichtigheid en evenwel met vigeur!"

Henric Boeckholt knikte eenvoudig met het hoofd ten bewijze van wèl verstaan.

Zoo heer, zoo knecht. Een man *op post*, helpt er anderen op post!

Het plan der attaque werd voorts tot in bijzonderheden besproken en vastgesteld. Spoedig was de zaak beklonken.

De frontieren over, weg uit dit polderland, de luitenant!

De Prins was aan 't beraden, naar zijn gewoonte voor zich en in stilte, om straks, maar met grooter macht, óók te gaan.

't Werd tijd den vijand schaakmat te zetten. Tegen de overweldigers front!

VII.

»BY MANQUEMENT VAN ERVARENTHEYDT«.

Het werd den heeren van Amsterdam dan toch bij den dag duidelijker, waar wel de fout school!

't Viel enkel zwaar de rust in de stad te bewaren »by manquement van ervarentheydt«.

Dat was het 'm! En niets anders. En daarom stond het niet stil in 't schamele hoofdkwartier van den Prins van boodschaploopers van heeren burgemeesteren.

»*Syne Hoochyt mochte comen!*" dat was het onveranderlijk refrein van het lied.

Nog geen week was de Prince tot Stadhouder verheven, of »de heer Van Oudtshoorn" had niet alleen reeds zijne opwachting gemaakt bij Zijne Hoogheid, maar de »Doorluchtige, hooggeboren Vorst en Heere" had van »Zijner Hoogheids ootmoedige dienaers": »burgemeesteren en Regeerders der stad Amsterdam" een metterdaad zeer ootmoedigen brief ontvangen.

Niet zoozeer ootmoedig dan wel kleinmoedig. Onderdanig niet zoo zeer, gelijk het echten dienaren betaamt, dan wel onderworpen.

En dat toch, vóóral in dezen, »by manquement van ervarentheydt!"

»Met zonderlinge aangenaamheid", had het Zijne Hoogheid behaagd aan den heer Cornelis De Vlaming van Oudtshoorn

de verzekering te geven van »zijn onverdiende — En dàt was waar! — van zijn onverdiende toegenegenheid en van de belofte »van met raad en daad te willen bijspringen om Amsterdam »van alle oppressen en vijandelijke attaquen door alle bedenkelijke precautiën te beschermen en protegeeren".

Nietwaar, als het u — »mannen vergrijsd in den dienst der stad" — aan ervarenheid ontbreekt, dan roept ge een jonkman van nog steeds geen twee-en-twintig jaren, die uiteraard reeds bijzonder veel ervaring moet hebben, dies maar ter hulpe!

Doch hoor de heeren zelf in hun brief van 8 Juli (1672).

> »Wij vinden ons daerop (op 's Princen vriendelijke gezindheid jegens hen dus) gemoedigt om Uw Hoocheydt wat omstandelyk dezes stads constitutie en gelegentheydt by desen te remonsteren ende met eenen *deszelfs wijze raed in veele importante saeken* (daarvoor wij geerne bekennen dat ons verstandt stille staat, en die onse capaciteit *bij manquement van ervarentheydt* verre overtreffen) gedienstelyk te requireeren: onder protestatie, Doorluchtige Hooghgeboren Vorst en Heere, dat wy hier innegaen *met de openhartigste confidentie van de wereld*, en dat wy hebben dat vertrouwen in U Hoocheydts edelmoedigheydt, dat naest Godt ons heyl daervan *totaliter dependeert* als die geene de welke van Godt Almaghtig met de vereischte qualiteiten is begaeft, om de vervallen sake door syn wys beleyt te kunnen herstellen, ende by dese bekommerlyke constitutie van tyden den staet voor verder onheyl behoeden".

Zou in deftiger en omslachtiger stadhuistaal het oude en gewoner zeggen: »We zitten met de handen in het haar, Uwe Hoogheid!" wel ooit dùs precies zijn vertolkt...?

't Is waar, gelijk er gezegd is, de heeren deden »Bestevaer Hooft" uit Maurits' dagen een gek figuur slaan in z'n kist. Feitelijk boden ze het trotsche huis op den Dam

reverentelijk en met een buiging aan Zijne Hoogheid aan. Zij voor zich, ze beleden het, ze waren insolvent.

Maar het slot van hun brief zegt het zelf:

> »,..wy kunnen niet stille staen om nochmaels te repeteren dat wy ons naest Godt *in alles verlaten op Uw Hooghevdts wyse discretie, goede voorsorge en voorsichtig beleyt*, ende sullen hier, met permissie, noch byvoegen, dat wy 't voor een sonderlinge gratie en geluk souden achten, indien wy soodaenige eere mochten genieten en ons d'occasie wierde gegeven om aan U Hoocheydts persoon nader te kunnen betuygen.
>
> Soo 't dan buyten hinder ofte ongemak koste geschieden, dat U Hoocheydt geliefde te resolveren omme tot beter informatie van 't geene voors is *een keer herwaerts in loco* te doen; U Hoocheydt soude hier vinden genegen herten die alleen haer glorie daerinne stellen dat sy haer qualificeeren onverandelyck te syn —

volgt »de ootmoedige" onderteekening; de betuiging van het »dienaerschap".

Zoo bogen de heeren in hun missives van den 8sten Juli. En in die knechtsgestalte blijven ze voor altijd voor ons staan.

Van wege den zoo vurig gewenschten »keer in loco!"

Zoo buigend had ook de heer Jacob Boreel — zoon van den heer ambasadeur Willem Boreel — tweede president van Schepenen en Raet, op 5 Augustus weer voor Zijne Hoogheid gestaan. En 't moet een eenig schouwspel geweest zijn!

En tòch, toen de heeren van het stadhuis de goede tijding kregen van Boreel, dat Zijne Hoogheid — de Prins moest toch te Muyden en te Weesp zijn, had hij gezegd — eerstdaags zou komen, (»hebbende de heere Boreel overhandicht de missive van den Raet en volgens last gededuceert en gerecommandeert") werd ijlings een nieuwe afgezant gezonden:

de heer Henric Hooft de jonge, zoon van burgemeester Henric Hooft, advocaat-fiscaal ter admiraliteyt en ritmeester van een der vrijwillige compagnieën paerden, (een schamel hoopje welbezien!)

Ook boog de heer Henric Hooft Jr. als voren. En met hem boog feitelijk, goedschiks of kwaadschiks, heel het vermaarde, fiere Hooften-dom.

Maar viel er anders ook raad te schaffen...!

Zijne Hoogheid had zich anders wel doen bidden: Geen haast, naar scheen! Waarom ook?

De Ooster-frontieren over ging zijn valkenblik; niet naar Amsterdam.

Of hij dan niet wist, hoe er de zaken stonden? Perfect, maar hij achtte zich blijkbaar niet gehouden met haast in orde te komen maken, hetgeen »burgemeesteren en regeerders" bij de gemeente allengskens in ongenade had gebracht.

Bijzonder philosophisch aangelegd bleken onze Hollandsche kleine luyden nu zelden of nooit. Er viel nu heel niet mee te raisoneeren, als ze de kneep van de zaak niet vatten.

Wat was weer de quaestie in de laatste dagen, begin Augustus dus?

Burgemeester Reynst had indertijd, nu enkele weken geleden toegegeven, wat betrof het bewaren der stadssleutels. Zijne dienstmaagd bracht ze niet meer in 't bekende mandje in burgemeesters slaapkamer, ze werden — naar den uitdrukkelijken wensch der gemeente — op het stadhuis zelf »veiliger" bewaard.

De andere burgemeesters klaagden steen en been over het geval. Sinds 5 Augustus 1594 was het costume geweest, dat ieder burgemeester die aan de beurt was, ze thuis kreeg bezorgd. Dit moest dan nu ook worden, zoo niet de ondergang der stad, dan toch althans de slooping van het burgemeesterlijk gezag en aanzien. Daaraan was geen twijfel mogelijk!

Nog één poging moest dies beproefd om den wagen weer in het juiste spoor te krijgen.

Op last van burgemeesteren en de kolonels der schutterij werd op Woensdag 3 Augustus de breede krijgsraad bijeen geroepen.

Drie burgemeesters, de heeren Hooft, Reynst en De Vlaming van Oudtshoorn en de beide kolonels de heeren Geelvinck en Roeters waren present. En met hen al de kapiteins en luitenants. 't Zou imponeeren, mocht men verwachten!

En burgemeester Henric Hooft zou fijntjes het woord doen.

Gelijk geschiedde.

Bleek echter al weer spoedig het manquement van ervarentheydt!

Ontbrak het burgemeester dan aan redenaarsgaven?

Welneen, zeker niet! Hooft's toespraak was, gelijk te verwachten was, een »hoogdravend" stuk, sierlijk en fraai.

Maar er was tegenwoordig geen land meer te bezeilen met de burgerij, zelfs met de officieren der schutterij niet.

Kwam het wellicht ook, omdat burgemeester begon met iets, dat geletterde luiden wellicht een lapsus memoriae zouden noemen?

Collega Reynst, zoo verzekerde burgemeester Hooft, had indertijd »uit eigen beweging" der poorten- en boomen sleutels naar het stadhuis doen overbrengen en had er toen zelf ook overnacht.

Het laatste was volkomen waar, doch bij dat »uit eigen beweging" hadden sommigen in de zaal elkander even met de ellebogen gestooten en waren er oolijke knipoogjes gewisseld.

In ieder geval, het wàs gebeurd, »en het wierp een schaduw op het aanzien en het gezag van heeren burgemeesteren! Burgemeester Van de Poll, die nu aan de beurt was, verkoos het dan ook niet langer. Hij wenschte weer als van ouds de sleutels bij zich aan huis gebracht te zien. Spreker deed dan ook een voorstel in dien geest. En de krijgsraad was immers van dezelfde opinie? Dat zou ook een goeden indruk maken op de gemeente. De zaak kon dan alzoo weder op den ouden voet worden gebracht..."

Zie zoo, het hooge woord was er uit. Maar de ongeloovige glimlachjes om niet weinige monden in de zaal voorspelden niet veel goeds.

In vredesnaam! Dan zou burgemeester Hooft — ofschoon het popelde bij hem daarbinnen — nog eèn hartig woordje aan het gesprokene toevoegen. Op den man af werd dan nu den kapiteins en luitenants dit gezegd:

De mogelijkheid bestond, burgemeester moest het toegeven (al deed hij 't ongaarne en al kostte het hem niet zoo weinig) dat er verzet zou komen van den kant der gemeente, indien de zaak weer op den ouden voet werd gebracht. Welnu, men zou alsdan gewapenderhand de naleving der gestelde bepaling verzekeren: de kapiteins en luitenants waren dan gehouden zelf 'snachts ter wacht te komen. En — daar kwam de »steek onder water" — en waren er nu onder hen, die zich »lâche en perplex" gevoelden, ze mochten gerustelijk tehuis blijven en den dienst door meer courageuse collega's doen waarnemen!"

De fuik was machtig aardig opengezet, maar geen gewenschte visch liep er in!

Werd het verwijt van lafheid dan maar »als zoete koek geslikt"?

By manquement van ervarentheydt zeker, vonden de kapiteins en luitenants, dat de zaak toch wel iets anders zat. Was »courageus" in dit geval ook synoniem misschien met wel-naar-burgemeesters-hand-te-zetten? Was »lâche en perplexe" ook wellicht wie het volk, zonder daarom erg zuur te zien, maar wilde laten begaan?

Er valt inderdaad te vermoeden, dat men er zoo over dacht. Want toen de krijgsraad er aan toe was een besluit te nemen — stelde men dit doodkalm nog eens een dagje uit.

En toen den volgenden dag de krijgsraad werkelijk een besluit nam, was het kortweg dit: *De sleutels worden bewaard op het stadhuis en niet bij burgemeester Van de Poll aan huis!*

Dan zou men zien, wie alevel de sterkste was!

Burgemeesteren gaven bevel, dat niettegenstaande het besluit van den krijgsraad de sleutels toch bij burgemeester Van de Poll aan huis zouden worden gebracht.

Onmiddellijk weer de stad in disorde.

's Avonds, Donderdag 4 Augustus, duizenden bij duizenden samenscholend op den Kloveniersburgwal, waar burgemeester Van de Poll woonde.

't Was maar gepeupel, ofte wel »canaille"!

Wat erger was? In de buurt van den Dam kwam men telkens troepjes burgers tegen, die de sleutels van poorten enz. uit hunne wijken *naar het stadhuis brachten.*

»Weesperpoort!" werd er luide en vroolijk geroepen door een schare, die optrok door de Halsteeg. En de schutters die bij den Dam op wacht stonden lieten ze passeeren »om geen occassie tot moeyten te geven."

En toen een troepje schutters optrok naar den Kloveniersburgwal, om, naar de kapitein zeide, sleutels naar burgemeester Van de Poll te brengen riepen eerzame burgervrouwen, die op de stoep nog een luchtje zaten te scheppen: *»Dat zegt hij maar, omdat hij de gek daarmede scheert!"*

»Moeders in Israël": daar geloofden ze nu geen woord van. Ze dachten beter van haar mans en broers. De sleutels? Die werden bewaard voor den Prince van Orange en niet voor den Koning van Frankrijk!

En toen den schutters door een kapitein, die op hand van burgemeesteren was, werd geheeten, straks »een attacque te doen" als 't dan niet anders kon, luidde het antwoord: we vechten niet tegen onze eigen burgers!

En de kapitein: Zijn dàt mijn burgers, is dàt mijn compagnie?

En de compagnie: Tegen den vijand u getrouw, heer kapitein, niet tegen onze eigen burgers!

Bij het gevaar dat van den buitenlandschen vijand dreigde, wilde men geen burgeroorlog bovendien.

Geen lafheid deed de schutters afdeinzen, straks bij een tumult slaat de kapitein zelf het eerst op de vlucht.

Trouwens burgemeester Van de Poll was bij het volk allerminst een *persona grata.*

Toen hij in den namiddag, met zijn zoon den secretaris, geconvoieerd door den onderschout of substituut en zijn vier gewapende dienaars, »nevens zijn musketten" bovendien, van zijn huis naar het stadhuis zich begaf, schreeuwde het canaille hem na: »Dat is de burgerbeul, bruit den ouden hont den kop in, smyt hem dood!"

»Vuile en booze smaadredenen" spreke niemand goed, ook niet bij het *steeds* verwaarloosde »rapaille," maar is het geen goed teeken, dat men opstoof als één man, als men (te recht, of te onrecht) vrees koesterde voor *landverraad?*

Was er dan niemand, die het opnam voor burgemeester Van de Poll — dat hij *de* tegenstander was van den oud-burgemeester Gilles Valckenier zat bij velen ook diep — ook hij had zijn vrienden toch immers?

Vrienden? — misschien; een enkele zeer zeker.

Hier is het de plaats voor een tusschenzin:

Eer nobelheid, eer trouwe erkentelijkheid. Een stokoud man, maar nog geenzins verkindscht, de vijf en tachtigjarige dichter Joost van den Vondel herinnert zich, dat hij nu vijf en dertig jaren geleden zijn lied had gezongen bij de bruiloft van Joan van de Poll en Duifken Gerwen (ze rustte nu ook al 14 jaren onder de zerken van de oude kerk), eens zijn buurmeiske in de Warmoesstraat. En daar scheen van de oude vriendschap bij den grijzen, maar jeugdig-trouwen man nog steeds iets te leven.

Wat meldt ons een vertrouwbaar kroniekschrijver?

»Burgemeester Joan Van de Poll wierde van groote onhijlen gewaerschout door een joffrou, by Joost van den Vondel, den wyt vermaerden dichter afgesonden".

Men zegt, dat deze »joffrou" een nonneke, een klopzuster is geweest.

Welnu, dat ook alle Calvinistische hoofden zich onmiddellijk, en zeer diep, ontblooten, als het zwarte kapje gezien wordt der »zuster"! Misschien heeft zij wel voorkomen, dat 4 Aug. (1672) voor Amsterdam van dezelfde gruwelijke memorie werd als 20 Augustus voor Den Haag...

En eere zij den vijf-en-tachtigjarige, die nog als van ouds in »de Trouw" woonde. Niet maar den oude met de »stroef-geplooide trekken", ook dezen grijze gelde ons: »ik min u!"

En voorts: aan »politiek" deed Vondel niet meer. Zijne verzen »Het Christelijk Geduld" en »de Waterbel" zijn in 1672 herdrukt in den vorm van een pamflet »gedicht voor den oprechten Patriot" met nog een vers »de vergeten Borger" (dat intusschen nergens in Vondels verzen te vinden is). Geschiedde de herdruk op Vondel's eigen verlangen, dan bewijst het wel, dat hij zich van personen- en partijstrijd wenschte te onthouden.

Dat hij straks De Witt »een martelaer van Staet" noemde, zal wel niemand hem euvel duiden. Gedenken we maar: Joost van den Vondel als van ouds »in de Trouw"!

Intusschen staat op dien Augustus-avond nog steeds een tierende menigte op de stoep bij burgemeester Van de Poll op den Kloveniersburgwal.

Wel »zonder kleerenscheuren" niet, maar zonder zeer ergerlijke dingen dan toch liep de avond er af. De steenen van de straat deden weer hun »devoir" zou Ds. Smoutius in z'n tijd hebben gezegd. Een treurig devoir, want menschenhanden bewogen ze. Ruiten werden ingedrukt, zoodat de beide kapiteins der schutterij — schoonzoons beiden van burgemeester Van de Poll — het zelfs erg benauwd kregen en zich nu juist niet bijster heldhaftig gedroegen; maar alles liep na wat schermutselens toch nog zonder calamiteiten van beteekenis af.

Evenwel, het gebeurde was leerzaam gebleken.

Ook de heer Joan van der Poll gaf toe. De sleutels werden, *overeenkomstig het besluit van den krijgsraad trouwens*, voortaan zonder mankeeren op het stadhuis in bewaring gegeven.

Burgemeester Henrick Hooft — tijd brengt ervarentheyt! — verklaarde namens zijne collega's, dat allen wel-is-waar liefst het oude rechten privilegie van burgemeesteren gehandhaafd hadden gezien, maar dat zij het desalniettemin wijs en voorzichtig achtten zich in de gegeven omstandigheden te schikken »naar de humeuren en de constitutie des tijds".

Intusschen: van die hooge inschikkelijkheid make men zich geen al te hooge voorstelling.

Door burgemeesteren werd te dezer dage het voorstel ook gedaan in de Vroedschap, het schavot alvast op te doen richten.

Dit, meende men, zou eenigen gewenschten indruk maken op de schare!

Doch alle gevaar, zoo mocht er immers verwacht, was nu dan ook voorbij.

Vrijdags (12 Augustus in den ochtend, om 10 uur ongeveer) was toch de jonge heer Henrick Hooft in de stad teruggekeerd met de tijding, dat de Prins nog dienzelfden dag hoopte te komen.

Dùs, zoo scheen het, Zijne Hoogheid had bij zich zelven overwogen, dat de veer niet al te gespannen mocht zijn en het wijs was niet al te veel te eischen van het geduld der schare?

Hoe het zij, nog vóór men hem verwachtte, bleek Zijne Hoogheid op de komst.

De Prins, had Hooft de jonge gezegd, zou eerst Muyden en Naarden inspecteeren en in den laten namiddag te Amsterdam arriveeren.

En daar tegen 3 uur naderde aan den Overtoom een drom ruiters, den Prins in hun midden.

Dat gaf natuurlijk een haast je, rep je.

Schepen Dammers had nauwelijks den tijd zich van de Keizersgracht nog vroeg genoeg naar het stadhuis te begeven en zijn zwager Boeckholt en diens dochter en Mabelia te waarschuwen. Was dat nu ook een doen van dien jongen Stadhouder! Hoe men zich spoedig heer en meester gevoelde, dat men burgemeesters en verdere regeerderen kwalijk den tijd liet, zich behoorlijk ter blijde ontvangst te prepareeren!

Ieder zijn smaak, zou de jonge Prins van Oranje gezegd hebben, had hij de verzuchting gehoord. Zijne Hoogheid was niet bijster gebrand op het officieele. Hij herinnerde zich de »schitterende ontvangst" met wijlen zijn Koninklijke moeder, nu 12 jaar geleden, Zomermaand van den jare '60; 't was zonder gelijke geweest. Hij was toen nog maar een jongske van tien jaren, maar zijne memorie was in die dingen — en in andere ook nogal — niet van de slechtste. Hoe het zij, een eenvoudige begroeting van de gemeente, zonder »aenspraken" van burgemeesteren — daar wilde Zijn Hoogheid het opperbest mede stellen.

Maar 't liep anders juist als schepen Dammers voorspelde: de eerewacht kwam te laat!

Erg compromitteerend voor heeren Burgemeesteren, maar aan wien de schuld!

Er was nog wel bepaald, dat twaalf compagnieën burgers, die de wacht hadden, op post zouden blijven en de 12 compagnieën, die 's avonds moesten aantreden, op den gewonen tijd de eerste zouden aflossen. Voorts, dat de resteerende 36 compagnieën tegen drie uur onder de wapenen zouden komen en voorts »geordonneerd": »een gedeelte op het Leidsche- en Koningsplein en andere advenues van passage". Ook zouden de twee compagnieën vrijwillige ruiters onder commando van den heer fiscaal Hooft Jr. en den secretaris Vlooswyck, »Heer van Niare" op den Dam komen, »om van daar Zijne Hoochyt naar den Overtoom te gemoet te rijden".

En zonder al die fraaie franjes moest de Prins het nu stellen.

Schepen Dammers, en hij niet alleen, toonde zich dan danig verontwaardigd. Burgemesster Boeckholt vond, dat zijn zwager niet te zwaartillend moest zijn. Zijne Hoogheid wist immers ook wel, dat aan het onmogelijke niemand gehouden is. De compagnieën voor den Dam bestemd, zouden er immers nog wel bij tijds zijn.

Ook moest de Schepen 's avonds in stilte bekennen — en alweer, hij niet alleen — dat de ontvangst waarlijk overvloedig schitterend was geweest. Het had zelfs best iets kalmer gekund!

Hoe wisten de menschen het zoo in een ommeziens tijds? Ja, waarlijk, het scheen wel of men door iets als een voorhistorische telefoon, elkander het goede nieuws toegeroepen had.

Op het Leidsche Wagenplein, in de Leidschestraat, op het Koningsplein — overal waar de Prins langs reed — was het zwart van de menschen.

Het »vivat Orange!" het »leve de Prince!" klaterde op tegen de gevels in de overvolle straten. Een menschenzee jubelende, neen schier weenende van blijdschap.

En de Prince? Ook nu op dat bleeke, van *kommer en zorg* sprekende gelaat schijnbaar weinig emotie. Zijne Hoogheid kwam voor zaken. Voor iets anders had hij ook zelden maar tijd. Dat kwam later misschien, maar dan toch in een zéér, zéér ver verschiet. De patria te behouden, de religie te redden, het scheeve weer recht te zetten — dat was al wat hem bewoog!

En toch, zou het hem geen balsem der ziele zijn geweest die blijken van ontembare gehechtheid, onkreukbare trouw, onuitbluschbare liefde, die het volk, hem als de handen kussend, *als in overdaad* toewierp!

Dat zal wel zoo zijn. Want al placht hij niet veel te zeggen meest, daar was ook in de ziel van dezen schijnbaar zoo norsche *een geeuwhonger* naar liefde en sympathie. En *met woeker* heeft hij héél zijn leven, op zijne wijze, steeds terug geschonken, wat men hem gaf aan waarachtige trouw en liefde.

Daar was bij dezen eenzamen een hunkeren naar de edelste gemeenschap: de gemeenschap *der ziele*. En op een Engelsch kasteel speelt op dezen stond (Aug. 1672) het kind, de aankomende jonkvrouwe, die hij eens — als de ijskorst is weggesmolten van zijn gesloten hart — naar haar eigen zeggen, zal doen zijn, »de gelukkigste der vrouwen:" Die eens als er in de ure des gevaars van mogelijke scheiding wordt gerept, zal uitroepen in hartstochtelijk weenen, (zij, de stille vrouwe met ootmoedigheid bekleed): »Hertrouwen? nooit, nooit, nooit! al was het met een engel van den hemel!"

Geen gelukkiger oogenblikken in het leven, dan die, waarop het verlangen der hongerende en dorstende liefde voor een oogenblik werkelijkheid wordt; waarin de ziel dankt voor bevrediging . . .

Er kwam ook nu weer geen einde aan het gejuich. Och, als het hier gegolden had, enkel den mensch te eeren — ge hadt mogen spreken van een idool, van iets als afgoderij. Maar dat was het ook niet. De gave Gods in Oranje — dàt echter was het. Want waarlijk daar was bij schreeuwers en bijloopers veel vroom volk onder de schare — dat was het in den diepsten grond hetgeen het hart bewoog. Oude herinneringen werden wakker, 'slands historie herdacht, het zeggen van vader, het zachte ooggejuich van moeder — het: laat ons leven als van ouds onder de schaduw van den Orange-boom!

De schare was geen domme menigte toen. Die was er ook. De massa van het plebs zelfs toen allerminst gering. Maar de burgerij, de werkman, die breede klasse der kleine luyden, ze leefden bij het Woord Gods en — bij den strijd in deze landen gevoerd om den Woorde Gods. En aan dien strijd was de naam Oranje voor altoos verbonden.

Dat was het geheim der liefde voor den Orange-prince; het mystieke in die trouw. En zeker, er kwam iets, niet weinig ook, persoonlijks bij.

Hun Prince, die daar nu zoo rustig voortschreed tusschen de opeengepakte schare, was feitelijk *een-over-de-frontieren*

gezette geweest. Men had hem aangezegd, dat hij geen stadhouder zou worden, het mocht kosten wat het zou kosten. »En alevel zou hij stadhouder zijn", had het volksvertrouwen, *in trouw*, gejubeld.

En de God der Vaderen, de God van Nederland — de term is van *dien* tijd — had het gebed verhoord.

Zoo was er dan weer hope, rust, moed. Groote verwachtingen. Zijn ze ook beschaamd? De ban was gebroken, men zou weer over frontieren gaan, die ook der menigte in trotsch egoïsme wederrechtelijk gesteld waren.

Een *eigen* leven weer, om het te leven voor God, Nederland en Oranje!

Rustig schrijdt de Prins voort. Langs Heiligenweg en Kalverstraat wordt de Dam bereikt. De Heeren »boven" staan te wachten. Welnu, Zijne Hoogheid zelf zal recipiëeren — in zijn logies, in het Heeren-logement.

Daar henen trekt dan ook de stoet, langs Vijgendam, Halsteeg (Damstraat) en O. Z. Voorburgwal.

Nu zijn de schutters ook ter dege op post.

Daar defileeren ze onder toeloop van een onafzienbare schare langs het Heeren-logement, al de 39 compagniëen. En iedere compagnie nu lost een driewerf herhaald saluut ter eere van den Prins.

Eindelijk is ook dat afgeloopen; gaat het volk nu naar huis? Er zijn onder de machthebbers, die vinden, dat men den jongen stadhouder wel wat uitbundig veel eere aandoet.

Zoo'n jonkman wordt immers »by manquement van ervarentheydt" zoo licht overmoedig. Wie tot de ouderen behoort denkt immers aan de gebeurtenissen, zegt hij, nu twee-en-twintig jaren geleden...

Was er geen oorzaak voor vreugde, zou men willen vragen.

Wat er van zij? het volk blijft op de been, in den omtrek van het Heerenlogement op den O. Z. Voorburgwal. Er valt ook zoo veel te zien; telkens weer komen deftige deputaties aan — want ook de Hollandsche burgerman, hoe weinig hofman anders ook, »doet" gaarne deftig bij deze en dergelijke gelegenheden. Soms ook komen karossen voor, ziet men hooge heerschappen en straks ook — heel eenvoudige lieden, want de Prins is te spreken voor een ieder en een elk. En er zijn er bij tientallen die enkel de eer vragen, Zijne Hoogheid eens de hand te mogen drukken!

En Zijne Hoogheid mocht zoo stroef kijken, zoo in gewone tijden, als hij wilde, en een burgemeester soms nauwelijks bescheid doen, hij kon met een jobs-geduld, als er reden was, een »botte" schippersknecht te woord staan of een »lompe" bierdrager, alsof de man een ambassadeur ware!

Er werd dan ook zoo goed als open hof gehouden. Morgenmiddag op het stadhuis zou het enkel deftigheid vóór en na wezen. Nu stond het een ieder vrij, zijne opwachting te komen maken. En hoe onvermoeid was dat jonge Prinsje, die bleeke, tengere jonkman. Er kwam hem niemand te veel. Voor ieder had hij een woord, en een puntig woord ook. Het scheen hem absoluut niet te deren, dat er maar geen eind kwam aan den stoet. En de dag was toch al vroeg begonnen. Muyden en Naarden waren geïnspecteerd en Zijne Hoogheid deed zoo iets niet *pro forma*. Ongelukkig degene, al was 't een kolonel, waar 't niet in den haak bleek!

Daar werd door den dienstdoenden adjudant een naam genoemd, die den Prins deed opzien van de stukken, die hij tusschen de bedrijven door ijverig zat te teekenen.

»Burgemeester Boeckholt van Deventer!"

Zoo was het inderdaad. Het had den nog steeds halfkranken man wel groote inspanning gekost, den weg van de Keizersgracht naar den O. Z. Voorburgwal af te leggen, maar steunende op zijn dochter Susanna, was hij er toch gekomen. Mabelia had verzocht hem mede te mogen vergezellen.

Daar is een willen, dat een kunnen is. Krachtig zijn is nog geen kracht hebben en zwak zijn is desalniettemin vaak

veelvermogen. De grijze Joannes Boeckholt had het er zijn leven lang voor gehouden, dat hij niet zwak mocht zijn en de krankheid der laatste weken was hem een vernederende bezoeking geweest. Het had hem veel strijd gekost zijne machteloosheid als uit Gods hand met berusting te aanvaarden. Maar zijn vreugde en dankbaarheid waren dan ook nu te grooter, dat hij weer had gekund, hetgeen hij had gewenscht.

Daar stond hij dan voor Zijne Hoogheid....

Hoe de oude oogen glansden in schittering, die menige jonge jeugd den grijze mocht benijden. Met wat lichten zwaai ging de hoed van het hoofd, en hoe met ongebogen hoofde stond hij daar voor zijn, *zijn* Prince!

En dat enkele woord ter begroeting: »Welkom, burgemeester!"

De klank, de vaste toon in die twee simpele woorden gelegd, zeide het hem: In de schatting van Zijne Hoogheid, was hij nòg steeds de burgemeester van zijn stad, van Deventer.

»Uw dochters, burgemeester?" klonk het den grijsaard weer tegen, toen hij, na even den Prins ten antwoord toegesproken te hebben, weer zweeg.

»Neen uwe Hoogheid, deze joffer is mijne nichte Mabelia Dammers — de Prins fronste even het voorhoofd bij het hooren van dien naam — bij wie ik het voorrecht der gastvrijheid geniet, en gene is mijne eenige dochter Susanna."

»Maar gij hebt nog een zoon ook, burgemeester, en een voor wien ge God moogt danken!" Zijne Hoogheid zei het met meer klank en forschheid in de stem dan meest z'n gewoonte was.

Burgemeester Boeckholt boog even. Hij kon niet spreken. Hij beefde van aandoening, en zich steunende aan de tafel, waarachter de Prins was gezeten, wist hij eindelijk slechts als antwoord te vinden:

»Uwe Hoogheid spreekt de reine waarheid; ook kan ik God niet genoeg voor hem danken!"

Met welgevallen, met iets zeer nobels in den blik van de anders schijnbaar meest enkel scherpe oogen, zag de Prins op naar den burgemeester, als ware de grijsaard zijn eigen vader geweest. En ge zoudt het dien immers steeds zoo stroef gesloten mond niet aangezegd hebben, dat er zooveel teeders, zoo iets kinderlijk opgewekts kon klinken in woorden als hem ontvloeiden, gelijk de Prins ze thans deed hooren:

»Burgemeester. Ik heb een verrassing voor u. Morgen zult gij hier uw zoon zien. En hij komt niet alleen. Ik ontving daar juist tijding: hij heeft een stout stuk bestaan. En met eere heeft hij het er af gebracht. Ik kan daarover nu verder niet spreken — de Prins duidde met een licht gebaar even aan, dat hetgeen hij te zeggen had niet voor alle ooren in het vertrek bestemd was — maar wees des zeker, zoo spoedig er een kapiteinsplaats openvalt, hoop ik uw zoon aan te bevelen, heer Boeckholt!"

De Prins wenkte ten afscheid. Hij had nooit veel tijd. Maar dit weinigje volstond vooreerst. Burgemeester Boeckholt drongen de tranen in de oogen. Hij had zoowel de steun noodig van Mabelia als van Susanna, toen hij ging. De Prins stond op en drukte hem nogmaals de hand; de dames kregen een hoofdknik, bijzonder galant was Zijne Hoogheid niet. Maar daar stond iets tegenover: de hartelijkheid, de gehechtheid aan dien nobelen grijsaard, dien hij met zijne oogen schier nog volgde, toen zich de deur weder achter hem gesloten had.

En burgemeester Boeckholt? Buiten in de frissche lucht moest hij even stil staan. De aandoeningen overstelpen hem, maar tusschen tranen door juichte hij: Heere mijn God, ik danke U, Gij geeft na droefenis genade en eere!

Zijne Hoogheid mocht dan te Amsterdam in waardschap zijn, hij hield er een zonderlinge manier van zich verpoozen op na, mocht men oordeelen.

Den volgenden ochtend in de vroegte was hij al weer bezig de verdedigingswerken om de stad te inspecteeren. Twee burgemeesters — wellicht hadden de heeren zich voor deze extra gelegenheid moeten doen porren — de heeren Henrick Hooft en De Vlaming van Oudtshoorn vergezelden hem. En als »eerewacht" volgde de vermaarde compagnie »vrijwillige" ruiters, onder den ritmeester fiscaal Henrick Hooft.

Doch er was nog meer »gevolg". Overal waar de Prins ging, vergezelde hem een onafzienbare schare volk. De burgerij werd het juichen maar niet moede. Ieder moest den Prins zien, hem toejubelen en groeten — en als 't even kon een wedergroet van hem opvangen.

De nieuwe magazijnen der Admiraliteit en der Oost-Indische Compagnie werden ook door zijne Hoogheid met een bezoek vereerd. En de burgerij genoot het zeldzame genoegen burgemeesters en bewindhebbers, heeren die anders, als een ieder en een elk van ouds wist, niet opstonden voor een ton, nu te zien buigen als knipmessen voor hun twee-en-twintigjarigen — Canailleprins.

Intusschen repten zich op het stadhuis vele handen. In »haere Achtbaerheden Camer" zouden burgemeesteren en regeerders den Prince een maaltijd aanbieden.

Tegen 2 uur werd Zijne Hoogheid verwacht.

En als schepen Dammers, die zich met verschillende collega's reeds »boven" bevond, uit de breede vensters op den Dam staarde, moesten de heeren bekennen, dat het plein nu toch een geheel anderen aanblik vertoonde dan enkele dagen geleden. Ook nu een voorbeeldelooze drukte, maar geen wanorde meer. Geen kreten, die om wraak riepen, geen bandeloos gekrijt, maar overal slechts uitingen van oprechte blijdschap en vreugde.

Trouwens, de verhalen die de heeren elkander deden; in afwachting dat de Prins zou komen, zeiden hun genoeg.

Zelfs de deftige Oudtshoorn was — hij schijnt een oprecht

OOK DE ALTIJD ZWAKKE JAN WILLEMSZ. HAD DEN TOCHT NAAR DEN DAM GEWAAGD. blz. 223.

man in zijn geslachten geweest te zijn — was, *naar hij zelf getuigde*, diep getroffen ja, *ontroerd* »door de groote genegentheyt der gemeente voor den Prince." Had hij het met eigen oogen niet gezien, zoo verhaalde hij, dat een reeds tamelijk bejaarde vrouw op den Heiligenweg den Prins, te paard gezeten vóór aan zijn stoet, »by 't been vatte en seyde met schryende gelaet: *O, mijn Prince, mijn Prince!*

Indien de heeren er jaloersch van werden, het strekt hun allerminst tot schande. Deze heerlijke liefde des volks — niet maar van »Jan Rap", maar van heel de kern der burgerij — was iets verrukkelijk schoons: iets zeldzaam geziens in deze landen van killen mist en miezerigen motregen.

Dien 13den Augustus 1672 brak de zon van het eens zoo gesmade kindt van Orangieën dan toch door de wolken. En het »o myn Prince, myn Prince!" blonk in den innigsten gloed, dien ooit een nazomer-middag over Hollands steden en dorpen deed glansen in gulden schittering!

Oud en jong, arm en rijk, allen waren met Orange-linten gesierd, overal wapperden de Orange-vendels. En wat meer zegt dan dat alles, daar was een blijdschap over allen gekomen, die burgemeesteren en Raeden zelfs nooit hadden *vermoed*, dat ze er kòn zijn!

Eén voorbeeld nog — ook de altijd zwakke Jan Willemsz, uit de Armsteeg aan de Oudezijde, had nu zelfs den tocht naar den Dam gewaagd, leunend op den arm van zijne vrouw.

Nauwelijks kon de *gelukkige* — want dat was hij in eigen schatting — de *overgelukkige* zijn oogen gelooven. Betuigde hij niet aan den avond van dien dag, dat het hem te moede was geweest als dien ziener, wien werd toegeroepen, dat hij maar »een verdichter" van gelijkenissen was. En hij immers, hij had het voor eigen oogen gezien deze dingen en niet in een visioen!

Even twee ure betrad de Prins het Stadhuis, door Hooft en Vlaming »gelyt tot op de sael".

Burgemeester Van de Poll ontving Zijne Hoogheid, en voorafgegaan door den man van den Cloveniersburgwal — of de gebroken ruiten er al weer heel waren? — ging men naar de eetzaal.

Maar de Prins vertoonde zich eerst nog eens aan de juichende schare. Van den Dam kon men zien, dat men Zijne Hoogheid een kussen in het venster gaf. Een met de drie Sint Andrieskruisen; de eere was niet genoeg te schatten!

Grooter eere: de liefde van duizenden harten: »En den Prince bemerkende, *nemen die van de gemeente op den Dam alle haer hoeden af met een groot gejuich*".

Zoo noteerde het één van de Vroedschap 's avonds in zijn journaal.

Gelijk betamelijk was, en immers ook te wachten, had men Zijne Hoogheid aan tafel de eereplaats gegeven: »is Syn Hoochyt geset, boven allen aen tafel met de ruch nae Schepen Camer". Aan de rechterzijde van Graaf Maurits waren geplaatst voorts de bevelhebber der Spaansche troepen Villenova, de heer van Brederode, de heer van Nassau Van der Leck, Kolonel Schaep en verdere »grootheden". Aan de andere zijde zaten de burgemeesteren — except de heer Reynst, die toevallig (gelukkig!) ter dachvaart (naar de Staten) was — schepenen, tresoriers en de kolonels der schutterij.

Maar hoe er, gelijk te denken valt, ook uit het paters- of te wel burgemeesters vaatje getapt werd; de Prins vergat de zaken niet.

Zijne Hoogheid deed burgemeester Hooft weten, dat hij den Raad iets te vragen had.

Onverwijld werden de leden van de Vroedschap in burgemeesterskamer bijeen geroepen. De raadzaal was namelijk sinds geruimen tijd in gebruik bij heeren commissarissen voor de schatting van den 200sten penning.

De heeren waren goed luims, en besloten het verzoek van den Prins maar zoo toe te staan. Doch ze vertellen dan ook in de officieele resolutiën, wat men van de zaak heeft te denken:

»De meeste Vroedschappen in het vertrek van Burgemeesteren synde, heeft de boode sulx den eersten burgemeester (burgemeester Van de Poll dus) bekent gemaakt, waerop in het gemelde vertreck, en geseeten, het gebet gedaen en de Raeden gelesen [de presentie-lijst voorgelezen] synde, heeft [de heer Van de Poll] in substantie gesyt: dat Syn Hoocheyt den Heer Prince van Orange hadde versocht den Raet te willen vergaederen, alsoo hy eenige saeken heeft te proponeeren; waerop omvrage synde gedaen, is verstaen *in deese tyts gelegenheit* 'tselfde niet te weygeren en als Stadthouder te admitteeren".

Punctum!

Maar wij van de eeuw der vrijmoedige X-stralen zijn zoo vrij nog even in 't notulenboek te kijken.

Wat men er vindt?

Bijna een geheele pagina is wit gelaten. Men schijnt dus aanvankelijk wel voornemens geweest te zijn eenige aanteekeningen te boek te stellen, maar — welbezien, zou men het toch maar liever niet doen.

Intusschen, de waardige schepen Hans Bontemantel heeft zijne notities gemaakt en geheel van licht zijn we dan ook niet verstoken omtrent hetgeen er in die merkwaardige sessie van 13 Augustus is voorgevallen.

Dat niet zonder slag of stoot de toestemming tot binnenkomen aan Zijne Hoogheid werd verleend, viel toch eigenlijk ook wel te denken.

Toch kwam het verzet van eene zijde, waarvan men het geenszins, althans niet in de eerste plaats, zou hebben vermoed.

De oud-burgemeester Tulp vroeg het woord. Schepen Dammers, en de meeste heeren met hem ongetwijfeld, dacht niet anders, of er zou een goed woordeke voor Zijne Hoogheid vallen.

Maar dat viel uit de gis!

Na breedvoerig — oude lieden hebben meest volle den tijd — na op z'n elf-en-dertigst betoogd te hebben, hoe z. i.

de quaestie moest worden beschouwd, kwam de heer Nicolaes Tulp tot deze conclusie:

»Slechts gecommitteerden der Staten van Holland hebben het recht zitting te nemen in den Raad, want zij vertegenwoordigen den souverein des lands. Een stadhouder is daartoe niet bevoegd. In den jare 1650 was dat by den Raad dus omstandig verstaan op de propositie van Zijne Hoochheyt den 30 Juni ter vergadering gedaan!"

Veel vieren en vijven dus!

Burgemeesteren — ging de oude heer Tulp voort — hadden eerst moeten informeeren, wat Zijne Hoogheid wel wilde voorstellen. Kon burgemeester Van de Poll nu zulks alsnog mededeelen?

Burgemeester Van de Poll hield zich buiten schot:

»De Prins heeft mij enkel geadverteerd, dat hij iets van importantie aan den Raad had voor te stellen".

Maar met de taaiheid van een oud man, die nu eens op zijn manier voet bij stuk wil houden, ging burgemeester Tulp nog eens in den breede betoogen, dat de toelating van den Prins geen pas gaf.

»Ik stem tegen de toelating van den stadhouder in den Raad!" klonk het heftig in burgemeesters kamer.

Want de heer Tulp bleek ditmaal dan al bijzonder op z'n paardje. Hij kon het op z'n stoel niet uithouden. Terstond na het uitbrengen van zijn advies, verliet hij zijn zetel en plaatste zich voor een ieder, die het woord nam. Maar dat bleek een averechtsche staatkunde.

Burgemeester Tulp was een alleszins gezien man. Maar dwingen liet men zich ook door hem niet. Juist door pressie te willen uitoefenen bedierf hij zijn zaak.

Slechts één der heeren viel hem bij — schepen Dammers. De schepen, die trouwens zich toch wel bij het advies van den oud-burgemeester zou hebben aangesloten, was dan van middag maar kwalijk gehumeurd.

Wat er gebeurd was? Och iets van nul en geener waarde; een wisje-wasje, gelijk men het heet.

Bij absentie van den schout, den heer Hasselaer, wilde de heer Dammers plaats nemen, »synde diens stedehouder" in de schepenbank. Toevallig viel bij 't gaan zitten het kussen van de bank. »President," merkte collega Six van ter zijde fluisterende op: *Dat is een kwaad voorteeken!*" Er waren er die het verstaan hadden en lachten. Six bedoelde, dat begreep een ieder best: De Prins als souverein heeft de macht, den Schout (de schout vertegenwoordigde de oude Grafelijkheid) af te zetten; hem dus van 't kussen te doen vallen. 't Was volkomen juist, maar dergelijke toespelingen zijn niet aardig, vond de heer Dammers. En bijgeloovig was hij niet, maar 't trof wel mal, dat het kussen juist viel, nu men over den Prins ging delibereeren. Was 't een voorteeken, dat de hekken spoedig verhangen zouden worden....?

Intusschen, burgemeester Hooft had den knoop alvast doorgehakt. Zonder nieuwe deliberaties af te wachten, hoe de Prins moest worden afgehaald — daar hadden de heeren anders met alle gemak een uurtje over kunnen doorpraten — begaf Z. E. zich uit burgemeesters kamer terug door de groote zaal en verzocht Zijn Hoogheid, hem te willen volgen naar de Raadskamer.

Op eigen autoriteit verzocht hij daarop zijne Hoogheid op den zetel van den voorzittenden burgemeester te willen plaats nemen.

Hooft won het dus ditmaal van Tulp. Hoe kwam de Oud-burgemeester trouwens dùs in de contramine? Van hem zou men andere maximes hebben verwacht; misschien doen wij het wijst eenvoudig aan 's mans hooge jaren te denken.

»Dokter Tulp wordt oud", mogen de heeren elkander toegefluisterd hebben. Hij had zich dat nu eens in het hoofd gezet: Hoe Zijne Hoogheid ook genegen, dàt mocht niet. Geen Stadhouder in den Raad. Er kan wel wat verholen hoogmoed onder door geloopen hebben: men mocht zich niet zwakker toonen dan indertijd in 1650. Tulp was den laatsten tijd nog al gefêteerd. Hij »voelde" zich. Wie er

zich niet voor wacht, wordt licht bedwelmd door den zoeten wijn van menscheneer, die dronken maakt. Hoe het zij, Tulp toonde zich heden niet op z'n best!

Maar Zijne Hoogheid heeft reeds het woord genomen en allen luisteren. Laten we dan ook doctor Tulp doctor Tulp laten — zijn groote verdiensten blijven we gedenken — en spitsen we minstens evenzeer de ooren als een Schepen Dammers het doet. Wat zou er komen, dàt was de groote vraag, vond ook de substituutschout.

De Prins was één en al vriendelijkheid; geen kwaad begin dus!

Zijne Hoogheid begon met aan burgemeesteren en den Raad zijn innigen dank te betuigen voor de gewichtige diensten, de »devoiren", den lande bewezen. En niet minder voor de goede genegenheid hem betoond.

't Welk door den eersten burgemeester in een »contra-compliment bequamelijk is beantwoordt".

Dat was dus deftig en plechtig afgeloopen.

Maar nu wilden de heeren dan ook wel zaken doen.

»Of Zijne Hoogheit niet wat krijgsvolk kon missen voor Amsterdam? En of Zijne Hoogheid niet een flinken commandant had voor de stad? En of 't Zijne Hoogheid niet mede geliefde te ordonneeren, dat door de Gouwe, en andere wateren, wat zoet water zou worden binnengelaten, tot ververSching der landen, die ijselijk leden door het brakke en zelfs zoute water; en of Zijne Hoogheid niet den ingenieur De Moncq zou willen zenden om de begraevinge te perfectioneeren (de vestingwerken). En eindelijk — het hinkende paard kwam als steeds achteraan — of Z.H. niet twee compagnieën ruiters hier in garnizoen zou willen zenden, vanwege de samenscholingen ...

Burgemeester Van de Poll zei het laatste eigenlijk wat anders. De grootachtbare heer sprak enkel van een »tot weeringe van alle foule!"

In groote spanning, maar des al niettemin met onvertrokken

gelaat, met statige tronies, werd het antwoord van den Prins aangehoord.

't Viel niet mee. Zijne Hoogheid was nu erg koel, schoon straks zoo complimenteus.

De militie was schaarsch, dat wisten de heeren trouwens. Van een zenden naar Amsterdam kon dan ook geen sprake zijn. Bovendien, Amsterdam liep geen gevaar, zoolang Muyden en Weesp nog niet in de handen des vijands waren. Mocht het ooit zoo ver komen, dan zou het nog altijd tijds genoeg zijn militie in de stad te brengen. In die »extremiteit" zou Zijne Hoogheid zelf in de stad komen. Een commandant oordeelde Zijne Hoogheid dan ook nergens toe noodig. (Hij placht zoo'n weinigje zelf de commando's in de handen te houden, dat zouden de heeren zoo langzamerhand wel gaan merken en dies minder malle vragen doen).

»Maar de fortificatiën dan?"

De heeren waren tè over-ijverig, scheen de Prins te oordeelen. »Het afbreken van burgerhuizen aan den Overtoom en van het Pesthuys?"

Overbodige drukte, oordeelde Zijne Hoogheid, maar hij zou den ingenieur De Moncq zenden, voor korten tijd namelijk, hij moest dien bekwamen man elders gebruiken.

»En de twee compagnieën paarden?"

Zijne Hoogheid »zoude daarop denken".

Nu was er weer bij den Prins blijkbaar »manquement van ervarentheidt". Zijne Hoogheid begreep bepaald niet, dat ze zoo hoog noodig waren tot »weeringe der foule". In dezen scheen der heeren ervarenheid nu weer eens niets te wenschen over te laten.

Intusschen; de zaak is duidelijk. De heeren van Amsterdam wilden een sterke stad, die onneembaar was.

De Prins achtte de stad reeds onneembaar; vond het in ieder geval monnikenwerk (zoo niet gevaarlijk, in z'n hart!) de stad nòg meer te versterken. (Men wist toch nooit, wat er weer eens kon gebeuren!)

En voorts, 's Prinsen blik weidde de frontieren over. Hèèl Holland moest onneembaar zijn. Men moest den vijand weer de grenzen over zenden en liefst wat gauw ook. Vóór het najaar nog als 't kon. Stel u voor een vroegen winter; een harden winter, wat baatten dan al die onder water zettingen!

Zoodat Zijne Hoogheid nu dan ook wel wilde zeggen, wat hij op zijn beurt de heeren nog te vragen had.

Ja, die quaestie van het zoete en zoute water zou Zijne Hoogheid niet uit het oog verliezen. Trouwens, er was ook geen aanleiding voor zooveel geruchts. Met eigen oog had hij, de Prins, het gezien, dat het water door de Gouwsche sluizen, »sterk was inloopende". Maar er was iets, waar meer haast bij was.

Er waren klachten, ernstige klachten bij hem ingekomen, verklaarde de Prins, over het niet behoorlijk betalen der militie. Acht maanden soldij was men ten achter; dat ging toch niet. Dat moest spaak loopen. En de schuld lag, had men hem gezegd, bij de heeren van Amsterdam.

De beschuldiging was geen geringe. Ook maakt zij bij den vermaarden ijver door de heeren tot verdediging hunner stad ontwikkeld een eigenaardigen indruk.

Maar men wist z'n straat zoo wat schoon te vegen. »De schuld lag bij Gecommitteerde Raden", trachtte men Zijne Hoogheid aan het verstand te brengen. Men zat zelf bijster krap. (»Het laetste bracht de heer Tulp met exempelen sachjes Burgemeester Hooft in gedachte" — wat scheelde dien ouden heer toch van daag?). Maar men zou aan de Gedeputeerden ter dagvaart een ernstige missive zenden over de quaestie.

Zonderling alleen, dat men uit zich zelven niet reeds zoo had gedaan!

't Geval blijft vreemd.

Nog een praatje — zeg liever een uiterst gewichtig discours — nog een gewichtig discours dan, over de koopvaardijschepen die uit Oost-Indië werden verwacht — Schepen Dammers

die een oogenblik had zitten dommelen werd weer één-en-al oor — en de maatregelen, die Zijne Hoogheid dacht te nemen, om ze behouden binnen te laten loopen, èn — de zitting was afgeloopen.

Juist wilden burgemeesteren Zijne Hoogheid plechtig uitgeleide doen, toen Mr. Andries de Graeff, — waar had meneer zoolang gezeten? — binnen kwam met die haast en die drukte, die alleen zulk een voornaam personage zich kan permitteeren.

't Was anders een aardig en merkwaardig tooneel, dat burgemeesterskamer juist op dit oogenblik opleverde.

Och, of nog een Rembrandt het ons door zijn penseel (stel dat ze hem, of wien ook, er bij geroepen hadden) had kunnen vereeuwigen!

Alsoo Syn Hoocheyd swak van stem was, waren de heeren van hun zetels opgestaan om te kunnen hooren, wat de Prins tot hen zeide. En zoo stonden al die deftige, meest lang niet jeugdige heeren om den nog steeds niet twee-en-twintigjarigen jonkman heen geschaard, zooals men zich schaart om den man, die het dan maar zeggen moet!

Zelf plachten ze, waren ze Gedeputeerden te velde, Graven en Princen hùnne bevelen te doen opvangen in deszelfs open hoeden, *hier in hun eigen huis* stonden ze aan te hooren, wat »met zwakke stem" hun geheeten of ook, voor den vorm, niet geheeten, maar gebeden werd.

Ze hadden het moeten kunnen zien daar in de »foule" op den Dam!

Laat het voldoende zijn, dat Mr. Andries de Graeff juist nog even van de partij was.

Wat haastig en bruusk drong de »heer Van Polsbroeck" tusschen de collega's door. En »gaf Sijne Hoogheit met verwellecomminge de hant".

De beste vrienden, wel zeker! Het volk mocht dan niet veel fedutie hebben in zijn reiszak, de Prins stoorde zich niet aan zulke praatjes.

»Manquement van ervarentheidt", o, anders niet geheel onervarene Mr. Andries!

»*Wierde gemerkt de groetenisse mager wierde opgenomen.*"

Wat zal de heer Van Polsbroeck, al moest hij van den nood een deugd maken en dus een vriendelijk gezicht zetten, op hoogst deszelfs regentelijke teenen zich getrapt gevoeld hebben. En dat werd hèm aangedaan. Het »jongske" wist niet wien hij voor had.

Maar alevel, »het jongske" wist perfect, wat hij deed. En al sprak hij met zwakke stem, tegenspraak wachtte hij niet af. De flinkheid eener commandeerstem zit 'm niet in 't felle geluid, Mr. Andries! Ook zijn die »twee vingers", je heel even gereikt, nog slechts een begin. Het jongske verschiet niet bij manquement van ervarentheyt den eersten keer den besten zoo maar z'n kruit. Maar droog houden doet hij 't, wees daaraf volkomen gerust, »heer" Van Polsbroeck!

Doch 's Prinsen karos is vóór... en heel de gemeente op Den Dam kan zien, hoe vriendelijk de heeren Zijne Hoogheid weer uitgeleide doen.

Een korte, maar indrukwekkende, ja, onvergetelijke zegetocht wachtte den Prins nog.

Op het Rokin — langs den Amstel zou de hooge gast de stad weer verlaten — lagen de jachten reeds gereed, die den Prins en zijn gevolg zouden overbrengen naar Muyden.

Maar het »conduiseeren" dat burgemeesteren op zich genomen hadden — schoon 't voor hen een leerzame arbeid was — viel ditmaal niet zoo licht. Het voorspan der karossen kon ternauwernood langzaam voortstappen. Oorverdoovend was het gejubel der opgetogen burgerij. Overal vivat-geroep, overal een zwaaien met kleine vendelkens van Orange, overal een »Leve de Prince!", »Leve de stadhouder!"

En meer dan één deftig Regeerder bromde tusschen de tanden: Ze lijken wel dol!

t' En doet er niet. Ook kon de jonge Prince perfect tegen al dien uitbundigen jubel. 't Heeft hem geen oogenblik verstand of zinnen beneveld. Wel deed ze hem goed aan 't hart, die ongeëvenaarde, schier grenzenlooze liefde, die hem, den eens verweesde en verschovene, uit duizenden harten toekwam.

En toch ontweek hij haar.

Wat was de zaak? Burgemeesteren vonden het »erg geschikt", dat de Prins voor een dagje de stad uitging. Morgen, 14 Augustus, was 't Zondag en de Prins zou dus met de heeren — in hun midden gezeten! — mede opgegaan zijn ter Nieuwe-kerke.

Kon dat niet aanleiding geven aan »heethoofden," als men den Prins zoo in zijn onmiddellijke omgeving had, tot ongewenschte »betoogingen" bij het begin, of aan 't einde — misschien zelfs wel onder den dienst...?

Of om met der heeren eigen woorden te spreken, men prees het in Zijne Hoogheid, dat hij nu niet te zeer op den voorgrond treden wilde. De Prins, zei men, was naar Muyden gevaren, »om de predicatie te ontgaen, ten opsichte der confusie, die in de kerck soude weesen".

Ja, juist,, dat zou het ook geven. Zondagavond laat zou Zijne Hoogheid immers terug komen. Nu, dan gaf het morgen een rustig dagje.

Er werd dan ook diep, zeer diep gebogen aan den waterkant van het Rokin: »Adieu, Uwe Hoogheid, goede reize en een spoedige terugkomst"!

De Prins lette er niet veel op. Hij dacht alweer aan zijn taak. Dat had hij van jongsaf gedaan, dat zou hij doen, als 't God beliefde, zoolang hij leefde. Hij wist zich een geroepene in den dienst zijns Gods. En blaam van grooten, noch lof van kleinen kon hem links of rechts af doen dolen. De wolkkolom des daags en de vuurkolom des nachts, die hem sprak van het »niet door het toeval, niet door het noodlot", schreef hèm de wet voor!

»Een goet instrument zijns Heeren te zijn", hooger ging zijn eerzucht niet uit. Enkel een dienstknecht en daarom

een die ouderen, ook die zich minstens zijne meerderen wanen, tot gehoorzaamheid noopt, ja, dwingt en dringt . . . .

Toen Burgemeesteren op het stadhuis terugkwamen, wachtte hun een zeer onaangename verrassing.

Ze stonden eenvoudig verstomd over hetgeen zij ontwaarden.

»De tafel was gegrabbelt."

Zag men het in die dagen zonder eenige bemoeilijking aan, dat ook vele ongenoodigden uit de gemeente de feestzaal der grooten en princen binnendrongen, hier was iets anders, iets ongehoords geschied.

De rijk versierde tafel was leeggeplunderd. Alle kostelijke spijze, al wat drinkbaar was, gevlogen was het!

De rijke zilveren tafelsieraden en verdere voorwerpen van waarde waren wel niet alle denzelfden weg gegaan als de confituren en 't fijne gebak, maar er werd toch nogal het een en ander gemist. Veel was ook verbrijzeld of minstens beschadigd.

De bewakers der tafel waren overrompeld — verklaarden ze — en hadden voor de overmacht moeten zwichten.

Wie toch de bedrijvers waren van dezen beeldenstorm?

Niemand wist het te zeggen, heette het eenstemmig.

Het grauw had zijn lang opgekropte woede, zijn jaloerschheid ook op weelde en grootheid, eens willen koelen.

We spreken het geen oogenblik goed, zoo min als den beeldenstorm, die een eeuw vroeger plaats vond.

Toen had het echte Gereformeerde volk weinig medegedaan; zou nu ook niet meest het volk van vestjes en sloppen — het verwilderde, ruwe maar óók gruwelijk-verwaarloosde »gespuis" — niet de hoofdschuldige zijn?

Merkwaardig: Burgemeesteren bevalen geen nader onderzoek. In het veen ziet men op geen turfje. En de twee compagnieën van den Prins werden uiteraard nog slechts gewàcht . . .

Terwijl men nog »over tafel" zat had zich een — naar onze wijze van spreken — »incident" voorgedaan, door slechts weinigen opgemerkt, dat wij hier niet mogen verwaarloozen.

De overrompeling van de feesttafel had niet zulk verbijsterend feit behoeven te zijn, indien men gedurende den maaltijd er reeds goed op had gelet, hoe het er in de zaal wel uitzag.

Immers, niettegenstaande de goede voorzorgen, die er genomen waren tegen de »foele" was er in de zaal om de tafel heen *veel volks*.

Er was geen oog op te houden en er viel met stokken en sabels ook niet veel aan te beginnen. Het rapaille zou zich zoo waar op den Prins hebben beroepen.

't Geschiedde immers enkel uit inclinatie tot Zijne Hoogheid. Men wilde den Prins toch ook eens van nabij zien. Hadden burgemeesteren en raden daartoe dan alleen het recht!

Van die opvatting liet zich het volk niet afbrengen. Wellicht waren er, als steeds — waar niet? — belialsmannen onder de schare met booze bijbedoeling. Zoo was 't bij de meerderheid echter geenszins.

En uiteraard niet bij dat ongeveer twaalfjarig jongske, dat de aandacht trok door zijn fijne trekken, donkere, schitterende oogen en eenigszins ongewone, sierlijke kleedij.

Al meer drong het ventje naar voren, tot hij zich eindelijk in de onmiddellijke tegenwoordigheid van den Prins bevond.

Stralend rustten zijn blikken op den Prins van Oranje, maar de Prins die het wel niet overdruk had met eten en drinken, werd voortdurend bezig gehouden door den een of anderen burgemeester, straks door een Raadt of Schepen, zoodat hij weinig om zich henen kon kijken.

Maar in de omgeving van deu Prins trok het knaapje toch eindelijk de aandacht.

Wie de geestelooze grappenmaker was heeft de Muze der

historie — zij heeft betere dingen te doen — ons niet opgeteekend. Maar een der heeren vond het dan toch zoo amusant, dat dat vreemde jongske den aangezetenen, als hij meende »de brokken uit den mond zag" dat hij op een bord wat beentjes bijeen schraapte en ze het knaapjen wilde toereiken.

Dat het 't kind om den Prince, en den Prince alleen te doen was, het kwam niet op in den man!

»'t Was maar goed, dat »een der naeste vrinden" het hem »beleeft heeft belet", want het was lang niet onmogelijk geweest, dat »het jongske" — was hij voor niet de zoon van den grave van Bentheim en Geertruide van Zelst? — hem z'n »bord vol beenen" op niet zeer hoffelijke wijze — gelijk de man trouwens verdiende — geretourneerd had. Althans zijns moeders aard zou zich denkelijk niet verloochend hebben!

Intusschen had, juist door de »geestigheid" van den man-met-het-leege-bord (en de leege hersenen), het jongske 's Prinsen aandacht getrokken.

De Prins nam hem eerst op van het hoofd tot de voeten en keek hem eens uitvorschend in de oogen.

Maar 't jongske doorstond dien blik perfect.

»Wie ben je? Wat doe je hier?"

»Uwe Hoogheid," antwoordde Ernest van Bentheim, »ik ben de oudste zoon van den regeerenden Vorst van Bentheim en wijl ik mij met mevrouw mijne moeder hier ter stede bevond, zal Uwe Hoogheid het kunnen verstaan, dat ik moeite deed den Prince van Orangieën eens met eigen oogen te mogen zien".

Zijne Hoogheid begon schik te krijgen in den knaap en wat misschien de drie uren, dat men nu reeds aan tafel zat nog niet was gebeurd, hij lachte luidkeels en zei: »Zoo was je daar zooveel aan gelegen? Maar zeg hoe kom je hier in Amsterdam".

»Dat kan ik Uwe Hoogheid hier niet in gezelschap zeggen" — antwoordde de jonge Ernest lang niet zonder

deftigheid — maar zoo »Uwe Hoogheid mij in particulier gehoor wilde ontvangen, zou het mij eene eere zijn haar te woord te staan!"

»Dat 's een hachje," oordeelde Zijne Hoogheid, die hield van 't slag. »Maar hoe ter wereld komt die knaap hier?"

»Waar ben je gelogeerd hier te Amsterdam?" vroeg Zijne Hoogheid hard op.

Een donkerrood overtoog Ernest's gelaat, als een, die zich plotseling herinnert, dat hij zich op een pad bevindt, waarop het voor hem geen pas geeft zich te bevinden.

Zijne Hoogheid, uitstekend menschenkenner, bemerkte ook aanstonds, dat er hier iets haperde.

»Weet mevrouw je mama, dat je hier zijt?"

»Neen, Uwe Hoogheid!" Het hoofd ging omlaag, maar de Prins zag terdege wel, dat de waterlanders kwamen opzetten in de donkere kijkers van den knaap. 't Jongske begon al meer zijn belangstelling te wekken.

Intusschen was er toch een van de heeren, die medelijden toonde met den knaap en die het bovendien niet ongeschikt vond eens edelmoediglijk den behulpzame te spelen.

»Uwe Hoogheid," zei schepen Dammers met de vrijmoedigheid van iemand, die het allerpleizierigst vindt, om in 't volle gezelschap een hooge borst te kunnen opzetten, »deze jonker is gelogeerd bij luiden van mijne kennisschap. Ook zijn we iet of wat geparenteerd, mijn . . . ."

»Had Uwe Edelheid me dat maar eerder gezegd," viel de Prins op zijn gewonen norschen toon in. »Ik verzoek u dan heer schepen, den knaap ten uwent te houden tot ik navraag naar hem zal doen. Adieu, mijn jongske!" En de Prins wenkte vriendelijk met de hand tegen Ernest, ter beduiding dat de sessie voorloopig afgeloopen was.

Deze ging dan ook wat achterwaarts, doch bleef vrij beteuterd staan. Een enkele maal hadden Mabelia en Susanna den knaap medegenomen naar het huis op de Keizersgracht. Hij had daar den heer schepen dan ook wel ontmoet, maar

deze had meest maar weinig notitie van hem genomen.

Toch was dit de reden niet van zijn schroom. Wel had hij den heer Dammers eerst nauwelijks herkend, maar hij zag nu toch duidelijk en klaar dat die deftige heer de vader van juffer Mabelia was. Bij hem kon hij zich veilig rekenen, daarvoor vreesde hij niet. Maar nu bekroop hem andere vreeze: straks zou mama in groote ongerustheid zijn. Slechts met veel moeite had hij hare toestemming gekregen om naar het Damplein te mogen gaan. Zijn stoutmoedige aard had hem verlokt de velen te volgen, die in de feestzaal doordrongen. Ja, hij moest den Prince van Orangieën zien, den vorst die, zoo anders als zijn heer vader, — het arme jongske bloosde, de herinnering deed pijn — pal stond voor de religie en zelfs den Koning van Frankrijk niet vreesde. Maar thans, nu zijn doel bereikt was, kwamen de zorgen . . . Was hij maar weer bij mama. Wat zou ze wel zeggen, zijn lief mamaatje, als ze vernam, dat Zijne Hoogheid hem wenschte te spreken. Dat zou ze immers wel goed vinden? Ofschoon; het was geen gewoonte, dat hij iets dergelijks maar op eigen houtje ondernam.

Het zweet brak den armen Ernest uit. Eindelijk nam hij een kloek besluit. Hij wist den schepen te naderen en had den moed hem toe te voegen: »Heer schepen, ik zal mij bij U Ed. vervoegen, om te vernemen, wanneer het Z. Hoogheid believen zal mij te ontvangen." Schepen Dammers — de Prins kon het juist zien — knikte vriendelijk tegen den knaap en Ernest verwijderde zich nu zoo spoedig mogelijk.

En echter — behoeft het gezegd? — hij kende mama: de ontvangst in de Armsteeg was weinig schitterend. Welk een verschil dat stoutmoedige jonkertje vóór den Prins en hier het jongske onder mama's oogen. Er moest behoorlijk »text en uitleg" worden gegeven; de vraag, die verwacht werd, bleef ook niet uit:

»Wie, gelastte je dat alles? Sinds wanneer is het je gewoonte mama niet eerst te vragen?"

Maar Ernest's open oog, en de spijt die Geertrui er in las, deed meer, dan veel woorden van verontschuldiging hadden konnen doen. Ook deed moederlijke trots het overige. Vorstenaard verloochende zich dan toch niet; Ernest had zich cordaat gehouden en de Prince van Orangieën scheen hem met geen kwaad oog te hebben aangezien!

Zoo kreeg Ernest dan ook verlof — Geertruida noch hij wisten uiteraard, dat de Prins dien zelfden namiddag Amsterdam weer voor een dag ging verlaten — om naar de woning van den schepen te gaan.

Men had het jonkertje — mama wist, ze kon op hem aan — daar alleen naar de Keizersgracht moeten zien trekken, de linkerhand aan het gevest van zijn kleinen ponjaard. Nu de zaak met mama weer in den haak was, »voelde" meneer zich. Want hij voor zich — jammer dat smaders vaak het triomphante zeggen ook kònden bespotten bij veel luiden! — ook Ernest voor zich, had »den Prins" gesproken: En hij zag zich reeds te paard in den krijg. En als papa het vernam? Wèl dan zou die immers Ernest bij zich willen hebben, zijn dapperen zoon, en hij zou dien Paepschen bisschop met z'n Paepsche kramerijen er aan geven! Natuurlijk! O, hij zou vanavond, als hij naar bed ging God den Heere vurig bidden, dat het alles zoo mocht loopen. Ook ter wille van mama, ja, die lieve mama!

Zoo droomde het aardig jongske z'n jongensdroom van heldenmoed en overwinnen; èèns dan toch; van gelooven, èn vertrouwen, èn edelmoedigheid.

Beste jongen, misschien blijken je droomen straks, als zoo vaak in 't leven, enkel droomen, enkel illusies, maar heb goeden moed. Tot die gelooven klinkt het woord: De Heere is met U, gij strijdbare held!

Of Mabelia en Susanna ook vreemd opkeken, toen Ernest van Bentheim daar zoo onverwachts voor hen stond!

Maar grooter nog was Ernest's blijde verrassing, toen hij in het gezelschap der beide dames een officier van den Prins

vond, de Oranje-sjerp, die hij zich reeds om eigen middel gedroomd had, over de breede schouders geslagen. Ja, juist, zoo zou hij er dan ook uitzien. Wie toch mocht de luitenant zijn? Kwam hij van wege den Prins om hem, Ernest, te roepen?

Dat viel eerst wel wat tegen. De Prins bleek juist vertrokken, toen Henrick Boeckholt — want hij was 't weer metterdaad — eindelijk gereed was zijne opwachting bij Zijne Hoogheid te maken. Maar uitstel was geen afstel. De Prins kwam morgen terug en een dagje rust zou geen overbodige weelde zijn voor den ijverigen luitenant.

Burgemeester Boeckholt, vermoeid door al de emoties van den dag, had zich reeds ter ruste begeven. Henrick had even een blik geworpen boven op de stille slaapkamer, in het ledikant waarop de edele en beminde man nu, als met glimlach om den mond, neder lag. »Slaap maar, vadertje, morgen zul je er wel van hooren. Zijne Hoogheid heeft er je trouwens al van gesproken. Mooi zoo, mooi zoo!" En Henrick naar de zijkamer om zijn zuster en nichte verslag te doen van zijn tocht.

Daar zaten ze beiden, de joffers; beiden deelend in de vreugde van den luitenant, maar hoe verschillend.

Susanna met een blos van vreugde op het gelaat, wel wat geëxalteerd ook, maar toch rustig, kalm: met dien lach in de oogen, die zegt: Och, ik wist het ook wel. Kon ik iets anders wachten?

Maar de arme Mabelia. Ook in onze edelste gevoelens mengt zich egoïsme: Henrick was zoo geheel vervuld met eigen zaken — moogt ge het hem wel euvel duiden, zal men vragen wellicht — dat de gelaatsuitdrukking van zijne nichte hem vrij wel ontging. Had hij toch ook niet oog moeten hebben voor dien droeven trek om den mond bij Mabelia, die van zooveel bedwongen leed sprak, dat blijkbaar nauwelijks te bedwingen was? Had hij in hare doffe oogen niet den weemoed moeten lezen, die hare ziel als verscheurde?

INTUSSCHEN DEED HENRICK OPGEWEKT Z'N VERHAAL. blz. 241.

Hij zag het niet; hij bevroedde niet, dat zij nu hèm moest gedenken — haar broeder: »nog steeds voor zaken uitstedig". En bij zich zelven een vergelijking zoude maken tusschen den broeder, wiens naam in huis schier niet meer werd genoemd, en den neve, die »enkel triomphator" was . . . .?

Ja, enkel triomphator, dat was Henrick Boeckholt. Het had hem waarlijk niet geschaad, indien er ook teederder wenschen in zijne ziel hadden gesproken te dezen stond, indien hij niet maar enkel meer den verschalkten vijand, maar ook de lijdende jonkvrouw, daar tegen hem over, weggedoken schier in den grooten leunstoel, met wat meer oplettendheid, wat meer ziels in het oog, had aangestaard.

Wat zou het Mabelia een balsem der ziele geweest zijn, indien zij een blik van sympathie, van stilverstaan uit Henrick's oogen had mogen opvangen!

De arme bloeme, hoe ze smachtte naar een zonnestraal van koestering, naar een enkelen dauwdrop van verkwikking!

Want Susanna-nichte mocht goed en lief voor haar zijn, zoo veel ze maar wilde, het leed dat haar verteerde, verstond ze toch niet. Ze ried het zelfs niet!

Intusschen deed Henrick opgewekt z'n verhaal. Ernest met stralende oogen, oogen als ducaten zoo groot, luisterde niet het minst toe.

Ja, men had den vijand verschalkt. Deerlijk verschalkt. Het was uitgekomen, gelijk de Prins had gezegd. In de omstreken van Amerongen was een gezelschap Fransche vicomtes sinds dagen heel kalm op de jacht. Dirck Willemsz — de dames kenden hem nietwaar? — was als spion vooruitgegaan, verkleed als boer, om alles eens doodkalm op te nemen. Dat was hem gelukt ook; doch — over hem straks. Intusschen was het gemakkelijker gezegd dan gedaan om daar achter Amerongen te komen met een troep soldeniers. In het Sticht leefde het van Fransche troupes. In den omtrek van Utrecht had het weinig gescheeld, of men was in handen gevallen van 's Konings ruiters. Alleen door zich in een half

droog moeras te verbergen tusschen het lange riet had men zich schuil kunnen houden. De Franschen hadden wel onraad bespeurd en waren wel aan het snuffelen gegaan, maar in het riet hadden ze zich niet durven wagen. Toen hadden ze hunne geweren afgeschoten boven den half droogen plas en indien ze niet plat op den grond hadden gelegen, wat nu juist geen feest was in zooveel drassigs, zouden ze er het hachje bij ingeschoten hebben voor de Patria — nu ja, zoo was nu eenmaal de oorlog, dat wist men vooruit . . . ."

De oogen van Mabelia en Susanna ontmoetten elkander. Ditmaal overtoog een doodelijk wit beider gelaat.

Maar Henrick vervolgde: Ze togen dan af, gelukkig, en in stilte dankte ik God voor zijne verlossing. Gemoedigd drongen we voort. Het grootste gevaar was achter den rug. We waren door de vijandelijke wachtposten heen, toen we de smalle, kronkelende Kromme Rijn, die z'n naam met eere draagt, achter ons hadden. Nu kwam het er maar op aan, ons schuil te houden in de bosschen om Amerongen en onzen tijd af te wachten. Hoe we aan den kost kwamen?" Ja, dames, dat was ook maar zóo, zóo. Ik had soms honger als een wolf. En die schavuiten van Stichtsche boeren, trouwens ze zijn daar meest van het Catholyksche geloof, ze wilden ons voor goed geld ter nauwernood brood, melk, of eieren verkoopen. Zoodat we soms maar zoo vrij zijn geweest een en ander knaphandig te nemen. *A la guèrre comme à la guèrre*, als de Franschman zelf zegt. Om kort te gaan, we kwamen er, al hebben we in een dag of acht geen warm eten in ons lijf gehad. Zelfs de eiertjes — anders kersversch uit het hoenderhok — moesten we maar als reintje-de-vos in de gauwigheid opslobberen. Intusschen, dat is bijzaak en wordt enkel gezegd om aan vereerende nieuwsgierigheid te voldoen. Wat erger was — de vicomtes, begeerde buit, lieten zich maar niet zien. Ze zijn zeker vermoeid van al dat jagen, zeiden de maats, als we ze eens

gingen opzoeken? Geen kwaad idee, zei ik, maar de risico? 't Moest er maar op gewaagd, vonden ze.

Zoo gingen we dan en omsingelden het Huis — het Kasteel »De Luchte" — waar de heeren gelogeerd waren. We waren met z'n vier-en-twintigen en konden dus de drie uitgangen, die het huis heeft, uitstekend bezetten. Het liep ons mee. Daar bemerken we het heele gezelschap met den gastheer, een Stichtsche Roomsche baron, incluis, achter in den tuin een gezelschapsspelletje spelend, dat dunkt mij meer voor kinderen passend ware dan voor menschen van leeftijd.

Nu, het deed er in zooverre niet toe, of liever wel toe — want het maakte, dat ze ons niet zagen. Dirck Willemsz, ik moet het zeggen, had alles met groote stoutmoedigheid voor ons verkend Hier, zei hij, luitenant is een deur, die men niet meer schijnt te gebruiken. Kijk er zijn planken voor geslagen, maar dat is wel los te krijgen. Zoo kwamen we, de blanke degens getrokken en de pistolen geladen, in den tuin vóór men het bemerkte. Ook waren ze omsingeld vóór ze het nog goed en wel wisten. Ik gaf het sein: een pistoolschot. Toen vormden we een vierhoek om de stomverbaasde Franschen en hun gastheer henen. »Geef u over, in naam van den Prince van Orangieën!" zei ik in 't Fransch.

»Bravo", riep Ernest, die met open mond en schitterende oogen had zitten luisteren, »en u kreegt ze, nietwaar, heer luitenant?

»Ik kreeg ze, m'n jongen, maar zoo bijster voorspoedig, als we het ons hadden voorgesteld, liep het toch niet. Want er waren er onder de vicomtes, die een degen op zij hadden en dien ijlings trokken. We hadden ze kunnen neerschieten, natuurlijk, maar het bevel van den Prins luidde: Dàt eerst, in de uiterste noodzakelijkheid en ter zelfverdediging. 't Was er immers juist om te doen, om die groote heeren als doodgewone gevangenen hier naar Amsterdam te brengen. Welnu,

ze zagen alras, dat verdere tegenstand een onbegonnen werk was.

Dies gaven ze ons hunne degens over. Doch we hadden buiten den waard gerekend, in den letterlijken zin, schoon hij een laffe kerel bleek. Toen we de heeren, op hun eerewoord, in het kasteel lieten om sommige zaken, voor hen van waarde — we kwamen niet als struikroovers — in te pakken en mede te nemen, ontsnapte baron Crommerts in een geheim vertrek bij een der kelders, dat ongetwijfeld langs een geheimen onderaardschen gang ergens verbinding heeft met de buitenwereld. Maar de negen Fransche heeren verschenen eerlijk — van hunne wapens hadden we ons natuurlijk verzekerd — bij de voorpoort op het appèl.

Een lange marsch lag vóór ons. De Prins had er voor gezorgd, dat, zoo alles goed ging, ik te Harderwijk een schip zou vinden, dat ons naar Amsterdam zou brengen. Zoo dacht ik dan de reis te doen over Barneveld en daar in den omtrek, waar de boeren goed Gereformeerd heetten, te overnachten. Met de gevangenen tusschen ons in togen we dan op weg. Nu had ik het recht het Huis te doen plunderen. Doch zonder noodzaak doet men zulks niet. Men moet er altijd op bedacht zijn, dat de krijgskans kan keeren. En plunderen is goed in het land van den vijand, maar niet in het eigen land. Doch de maats wilden wàt voor hun welgeslaagde moeite.

Zoo liet ik dan een zestal voor ons allen een onderzoek instellen in keukens, kelders en provisiekamers. Die schade dacht ik, mocht een landverrader — hield hij het niet (gedwongen, naar *het heette!*) met den vijand? — toch wel dragen. Met een handvol gouden rijders en ducaten was dat weer goed te maken! De buit, die niet voor de poes was, werd op een huifkar geladen, die met een paard, dat we maar medenamen bespannen, onze achterhoede en legertros vormde. Bij Barneveld zouden we halt houden en een klein festijn aanrichten. Daar was 't volkomen veilig.

Wel wisten we dat de antieke bedienden, die er op het kasteel huisden, waren gevlucht en hielden we er eerst goed een oogje op, of we ook achtervolgd werden — een boer wees ons, daartoe geprest, den weg — maar onze zorg was, meenden we, overbodig verder. Even achter Barneveld, een kwartiertje buiten het dorp, sloegen we in een groote schuur ons bivouac op. De negen Fransche heeren kregen een apart plaatsje in een kleine schuur, eigenlijk maar een schapenhok — dat moest er zoo maar mee door, ditmaal! — en vóór de deur werd een schildwacht geplaatst met geladen pistool. Aan ontsnappen viel trouwens niet te denken. Een kruik wijns mochten de maats met z'n vieren als soulaes nemen van den buit.

Eén was er die de weelde niet kon dragen; die zich bovendien eigenmachtig nog, zonder dat ik het wist, van nog een kruik had meester gemaakt. Het werd z'n ongeluk. En 't spijt me, dat ik het moet zeggen: het was Dirck Willemsz. Zijn zelfbeheersching was weer te kort geschoten: dè fout — hij beleed het mij meer dan eens vroeger — zijner jonkheid. Anderen overwinnen, maar niet zich zelf; trouwens niemand spreke hoog bij zichzelven. 's Nachts worden we overvallen: De bedienden van het Amerongsche Huis en een troep Roomsche boeren. Doch we stonden ze. En toen een hoopje manschappen van het Amerfoortsche Fransche garnizoen kwamen opzetten, waren we reeds zoo dicht bij Harderwijk dat ze niet meer dorsten dan onze achterhoede aanvallen. Onze wagen met buit — was het niet jammerlijk? — raakte in hunne handen. En het ergst van al: ook Dirck Willemsz, die zich op den wagen bevond, z'n roes nog altijd niet te boven. De wijn had den man verkeerd in een weerloos lam; hij moest zich schamen!

Doch ik liet hem niet in den steek. Ik vroeg den bevelhebber der compagnie een oogenblik gehoor. 't Werd toegestaan. Daar ginds, zoo wees ik hem, gaan uwe vrienden: 't Zijn de vicomtes — en ik noemde de hoogklinkende

namen. Niemand hunner, zei ik, zal eenig letsel geschieden. Maar beloof mij schriftelijk, dat ge dien soldenier, Dirck Willemsz heet hij, ook het leven spaart, of ik laat al die negen vicomtes voor je oogen neerschieten. Ik kreeg de belofte, zelfs dat hij te Amersfoort in gevangenschap zou worden gehouden. »Waartoe", zei de bevelvoerende Fransche luitenant, die een alleszins hoffelijk man mij scheen, »waartoe dien man gefusilleerd?" — Of Dirck Willemsz nù ook klaar wakker was! — »te meer, waar ik er zeven levens van voorname landgenooten mee red. Monsieur de Luxembourg zou het me nooit vergeven". Zoo was ik dan gerustgesteld. Zelf had ik een wonde hier aan mijn linkerarm bekomen — en eerst nu toonde Henrick Boeckholt een linnen doek om z'n arm gewonden maar schuilgaande onder de breede mouw van zijn mantel — en het had weinig gescheeld of ik was aan den pols geraakt en dan dood gebloed. Gelukkig kwam ik met mijne gevangenen hier hedenmiddig goed-en-wel aan".

De luitenant zweeg. Zijn lang verhaal had hem niet vermoeid. Maar de beide joffers zagen met schrik nu naar den gewonden arm. Susanna stond er op dien te onderzoeken en Mabelia — waarlijk niet minder, neen gansch anders nog ontroerd dan Henrick's zuster — droeg alles aan, wat slechts lafenis kon bieden.

Susanna noemde zich schertsend een dokteresje, Mabelia verleende zwijgend haar hulp. Maar Henrick trof nu toch hare edele toewijding. »Lieve nichte", zeide hij getroffen, »men zou wenschen gewond te zijn, om door u geholpen te worden". Mabelia keerde zich om en zocht iets in het staand tresoor achter in het vertrek. Zilte tranen rolden haar over de wangen. Tranen, die Henrick echter niet mocht zien . . . .

Gelukkig, overgelukkig, in z'n onschuld, was er maar één in het vertrek. De jonge Ernest. De begeerde boodschap van den Prince was er wel nog niet, maar met het optimisme

der jeugd eigen, vertrouwde hij, dat die ieder oogenblik wel zou komen. Intusschen werd het tijd voor den knaap, vermaanden hem de joffers, om naar huis te gaan. Henrick Boeckholt, die toch van zins was geweest de ouders van Dirck Willemsz voorzichtelijk te onderrichten van het lot van hun zoon, bood aan den knaap naar huis te geleiden. Was het wonder, dat de jongen onderweg nogduizend-en één vragen deed?

Doch hoe vreemd keek hij op, toen Ernest straks — de luitenant had den Willemszens een kort en geruststellend verhaal gedaan over hun zoon — zijne moeder aan hem voorstelde op haar verzoek, wijl het jongske zoo uitbundig in lof was geweest over den luitenant van den Prins, »die zoo'n dapper stuk had bestaan."

Eigenlijk was Henrick maar weinig op de hoogte geweest wie het jongske was, dat daar naast hem was gegaan. Hij meende wel te weten, dat zijne mama een edele vrouwe was, gescheiden van haar man, »die voor den vijand koos". Dat kwam meer voor en interesseerde hem maar matig. Ook herkende hij in Vrouwe Geertruida van Zelst — gelijk Ernest's moeder zich tegenover vreemden meest noemde — allerminst zijne nichte. Toen ze vóór jaren in Deventer had gelogeerd, was hij juist tijdelijk uitstedig geweest. Van hare levensgeschiedenis, die om begrijpelijke reden slechts zelden werd besproken, was hij dan ook kwalijk op de hoogte. Hij zag enkel in haar een vrouw, boosaardig van haar man verlaten; slachtoffer van den krijg.

Toch was het dit niet, wat hem zich in hoffelijkheid als deed uitputten. De arme Mabelia had tegenwoordig moeten zijn. . . : Hoe zou het haar het harte als doorpriemd hebben. Eén blik uit Henrick's oogen voor haar, gelijk hij ze daar op Vrouwe Geertruida wierp!

Want Geertruida's schoonheid, die metterdaad, als ieder die haar zag moest toegeven, zeer ongemeen was, had hem als betooverd: Die fonkelende oogen in dat bleeke, maar zoo sprekende gelaat. Dien fijnen mond, waarom zoo eigenaardige,

zoo zeldzaam innemende glimlach kon spelen, die fiere gestalte — het eene boeide hem al meer dan het andere. Hier scheen iets te zullen ontwaken in zijn gemoed — gelijk hem nog nooit was geschied. Ongetwijfeld meer nog hartstocht dan liefde.

Vrouwe Geertruida ried het met het fijne raadvermogen der vrouw. En toen Henrick haar alweer sprak van zijn sympathie voor een schoone jonge vrouw als zij, verlaten en gescheiden van haar echtgenoot, verhaalde ze haar geschiedenis in enkele woorden.

»Ik meende heer Neve, dat het u bekend was, dat ik nog steeds de wettige gemalinne ben van den regeerenden Vorst van Bentheim . . ."

Henrick Boeckholt lachte wat gedwongen, maar wist zich toch eenig figuur te geven. Ook was Vrouwe Geertruida wel zoo hoffelijk zijn, wat onbeholpen,: »Maar zoo immers bedoelde . . ." voor goede munt aan te nemen.

Doch toen Susanna's broeder straks in den avond door de donkere straten van Amsterdam ging, verweet hij zich zelven »manquement van ervarentheyt" in de kennis van de wegen zijns harten en de begeerten, die er leefden. Een oogenblik dacht hij ook aan Mabelia en haar droeven blik, die hem toch een wijle had ontroerd. Maar de fonkelende oogen van nichte Geertruida plaatsen zich voor dat tafereel van heugenis. Want tot een geheel evenwicht was het nog niet weder in zijn ziel gekomen, ook al werd de vrede en de rust met ernste gezocht. Eerst laat sliep Henrick Boeckholt, dien nacht, op zijn legerstede in.

De volgende dag was een rustdag. Reeds vòòr kerktijd had Henrick Boeckholt zijn vader verslag moeten doen van zijn tocht. De oude man verhaalde van zijn onthaal bij den Prins. Zoo was er vreugde wederzijds.

's Maandagsmorgens moest de luitenant reeds vroeg bij den Prins zijn, om hem in te lichten over het welslagen van den tocht. De Prins toonde zich voldaan. De gevangenen zouden naar Den Haag worden gevoerd. Luxemburg zou hen tegen Hollandsche gevangenen kunnen inruilen, of hen voor een hooge som kunnen vrij koopen.

De Prins zou voorts »zijne dankbaarheid toonen voor Boeckholts heldhaftig gedrag", maar heden namen weder zéér dringende zaken hem in beslag.

Zoo was het ook.

De Raad had den vorigen dag (Zondag 14 Augustus) vergaderd. En men had besloten den Prins een geschenk aan te bieden. »Vorstelijk" kon het niet zijn, zeide men, in deze bedroefde tijden, ook niet geheel in contanten worden uitbetaald — maar de wil moest dan maar voor de daad worden genomen.

Schepen Dammers merkte op, dat het een bedroevend feit was »gelden te persen uit de tranen der gemeente!" Maar ook zijne medeleden in de Vroedschap vonden zulk zeggen nog al onbegrijpelijk naïef. Sommige conscienties klopten hoorbaar bij Schepen's brutale sentimentaliteit.

Geen wonder!

Nog kwam de vraag ter sprake, of men den Prins zou toestaan met zijn Koninklijken oom Karel II van Engeland afzonderlijk over den vrede te onderhandelen.

Een der Raden had den driesten moed omtrent den Prins op te merken: (zekere heer Roch!)

»Bedenk toch dat rijpheid van verstand eerst komt met de jaren en de ervaring!"

Men bemerkt, dat de rust in de stad dien Zondag *volkomen* was. Het »manquement der ervarentheit" werd niet meer gevoeld voorloopig.

Toch ging het voorstel den Prins »fiat" te geven met meerderheid van stemmen er door.

't Was maar verstandig ook; en gelukkig voor de héeren.

Want het afscheid, dat de burgerij dien Maandag den Prince bereidde, was zoo mogelijk nog schitterender dan de ontvangst Zaterdags te voren.

Liefdebetoon zonder wedergade!

VIII.

GEËXCUSEERT.

Een ontzettende mare had zich verspreid over Hollands steden en dorpen. Een gerucht, binnen enkele dagen overal bekend en steeds weer met afschuw en siddering aangehoord.

De booze wraak had haar spel gespeeld.

Zaterdags — 20 Augustus — had het feit te 's-Gravenhage plaats gevonden. En reeds den volgenden morgen fluisterden regenten elkander hier te Amsterdam in het regeeringsgestoelte in de Nieuwe kerk toe: De gebroeders De Witt zijn gisteren beide door het grauw gemassacreerd.

Wie was er die het booze stuk, de gruwelijke, de goddelooze daad, van harte verdedigde? Immers niemand!

Dat spreekt ook van zelf.

Wel is er beweerd, dat zelfs de Haagsche predicant Ds. Simon Simonides het gruwelijk schouwspel lijdelijk had aangezien en hij, toen een der moordenaars hem, wijzend op de lijken der beide slachtoffers, die men aan de galg had gehangen gezegd had: »*Dominé, hangen ze hoog genoeg?*" zou hebben geantwoord: *Hangt den grootsten schelm nog een sport hooger!* Ja, dat deze predicant den volgenden dag zelfs in een predicatie den moord der beide gebroeders een *wrake Gods* had genoemd — maar toen nuchterder zin weer boven kwam, moet ook Simon Simonides toch zich zelven hebben herinnerd, dat Gods Woord hem voorhield: *Mij komt de wrake toe, zegt de Heere.*

En was alle schuld nog slechts te laden geweest op den van ouds breeden rug van het »grauw"!

Maar al spoedig lekte het uit, dat tot zelfs Gecommitteerde Raden toe in hun plicht te kort waren geschoten. Had ook de Haagsche schutterij — kern der burgerij immers — niet al spoedig gemeene zaak gemaakt met het »rapaille?"

Waren er onder hen niet geweest, die eveneens de gevangenpoort van den Hove van Holland waren binnengedrongen; hadden sommigen zelfs niet met hunne geweren op de naaste daken plaats genomen, om de ontvluchting der De Witten te beletten?

Maar onder de belhamels waren immers ook geweest de *goudsmid* Verhoef, de *schepen* Van Banthem, de *geneesheer* Van Ballem en meerdere »gezeten burgers".

Ook toen sommige schutter-officieren Joan en Cornelis ten slotte dan toch hadden willen redden, was Verhoef met zijne schutterij-compagnie de gevangenis binnengedrongen — schoon de regeering van Den Haag, machteloos nu, aandrong op »matiging" — en men had den oud-raadpensionaris en den ruwaard aan de woeste bende op straat ten doode overgegeven.

Het eerst bezweek Cornelis de Witt onder de ruwe kolfslagen der schutters, onder dolksteken en bijlhouwen. Daarna werd Joan, die met den mantel om het hoofd op de gelederen van Verhoef's vendel inliep, en eerst door een pistoolschot werd getroffen, voorts door kolfslagen en met schoten afgemaakt.

De Haagsche magistraat zag — in stomme verbazing, zegt men — het gruwelijk werk aan van uit de vensters van een naburig wijnhuis.

Eerst in den laten avond werden de onmenschelijk, de goddeloos geschonden lijken der gebroeders door een getrouwen dienaar van den voormaligen raadpensionaris afgesneden van de galg en met een klein geleide, in alle stilte, in de Nieuwe Kerk op het Spui ter aarde besteld.

Wie vooraan stonden bij deze gruweldaad, bleken, *als steeds*,

partijgangers in den slechten zin te zijn. Meer dan een van hen zou zijn leven eindigen in schande . . . .

Het zij, zoo het zij; de woede der verbittering had in razernij triomf gevierd. En ook de Prins van Oranje erkende het: aan straffen viel niet te denken.

Eigenmachtig had men uit alle lagen der burgerij, niet maar een enkele groep, zijn wraakdorst in boozen roes gelescht.

Echter, het moet gezegd, de catastrophe was geenszins onverwachts gekomen.

Niét, dat iemand had kunnen voorzien, dat juist dit zou geschieden.

Maar niet straffeloos tart een overmoedig partijman heel een volk. Kruiken plegen zoo lang te water te gaan tòt — ze breken en stuk stooten. Mr. Joan wist het zelf ook zeer wel.

Bij het aanvaarden van zijn ambt reeds was Mr. Joan door vrienden en familieleden gewaarschuwd.

Niet het volk was het eerst, in euvelmoed, de frontieren overgegaan, die God het gezet had. De burgervrijheid was met voeten getreden, opzettelijk en met voorbedachten rade. Maar men wist in de regeeringcollege's zelven dan ook terdege goed, wat prijs er in 't eind op stond!

»Zoo ge uw ambt aanvaardt" — had een familielid aan Joan de Witt geschreven, bij diens benoeming tot Raadpensionaris — »moet het u onverschillig zijn, hoe ge in uw doodkist komt, *geheel of aan stukken.*"

Die booze, maar openhartige en nuchter-zaakkundige profetie was nu maar al te juist uitgekomen. Het einde — hoe dan ook — moest een vallen zijn in de handen der wraak.

Slechts edelmoedigheid zijnerzijds had Joan de Witt nog kunnen redden. Hij liet, in trotschen overmoed, na barmhartigheid te oefenen. Buat was gevallen onder het zwaard... En zelfs ook de jeugdige De Graeff was gevallen, nu enkele weken geleden.

Vooral de »justitie" aan de laatste gedaan, heette in de

schatting des volks een *misdaad;* een *moord.* Noem terecht dit zeggen onrechtvaardigheid, maar begrijpelijk is het toch, dat Joan de Witt in den volksmond reeds een moordenaar heette, toen men zelf tot weerwraak verviel.

Er was meer. Men geloofde zich verraden aan den vijand. In letterlijken zin, en in het algemeen gesproken, een dwaas zeggen.

En toch — wiens schuld was het, dat er geen frontieren, dien naam waardig, meer waren, en de vijand zonder slag of stoot in de Betuwe gevallen en tot in Utrecht doorgedrongen was?

Wel had De Witt gewaarschuwd, het is zoo, maar — toen het te laat was.

Zoo stapelde zich beschuldiging op beschuldiging. De juistheid van het gewijsde werd niet met overgroote zorg onderzocht, het is zoo!

Want meer nog werd 'er verteld onder luifels en op stoepbanken. De Witt had zich verrijkt ten koste van den lande, werd er beweerd. En alweer kon gezegd, dat er ter wereld geen reden bestond den oud-raadpensionaris voor iets als een rechtbank te roepen. Al hoewel — het was waar, dat ook De Witt — hij hàd den naam van goed rekenmeester te zijn, hoe faliekant alles ook uitkwam in dit jaar! — niet nagelaten had, te profiteeren van zijn intieme kennis van 'slands financieele aangelegenheden. Hij had perfect geweten, welke stukken er van de hand gedaan en welke stukken er aangekocht moesten worden!

Zoo was het profijtje, hoe zoet anders ook kleine (en ook wel groote!) winsten zijn, weer een misrekening gebleken. Wie gezegd wordt zich aan den Hollandschen geldzak te vergrijpen, krijgt alle man tegen zich. Dat had in 't eind wel Alva's overmacht geknot. Allicht brengt het nog enkele anders onaandoenlijken op de been, anders meest de onverschilligsten der onverschilligen.

Tegen het Hollandsche spreekwoord in maakt het stomme

geld ook het rechte wel krom; althans wie en wat altijd voor recht gold. Eigenbaat neemt gaarne het woord dief op de lippen, en gelooft zich tot een richten in eigen zaak wel geroepen!

Maar al verstaat men er veel van, wat de schare bewoog op dien 20sten Augustus, veel begrijpen, zelfs »alles" verstaan is *allerminst* »alles vergeven".

Ditmaal — wanneer niet? — feilt de wijsheid van madame De Staëll's zeggen: *Tout comprendre, c'est tout pardonner.*

De mensch noeme de wraak »zoet" — ook tot den Boanergus heette het, bij zijn: »Zullen we zeggen, dat vuur van den hemel nederdale?" uit den mond der Waarheid bestraffend: »gij weet niet van hoedanigen geest gij zijt."

Jan Willemsz, de eenzame, de man die in eigen oog geen man was, (»wàt had *hij* ooit bestaan?") en echter een *man Gods* in 's Heeren oog — Jan Willemsz had van de gruweldaad het eerst gehoord van iemand, van wien hij nimmer had kunnen droomen, dat die ooit zijn deur zou binnen gaan.

Burgemeester Boeckholt had een opdracht van Zijne Hoogheid ontvangen. Hem was gelast der gravinne van Bentheim te berichten, dat Zijne Hoogheid wenschte nader omtrent hare verblijfplaats en omstandigheden te worden ingelicht. Voorshands achtte de Prins het 't best, dat zij in alle stilte in Amsterdam bleef, dáár was zij het veiligst immers. De geldelijke aangelegenheden behoefden haar echter niet te kwellen: 's Prinsen thesorier had in last daarin te voorzien. Maar bovendien: de jonge graaf Ernest moest worden voorbereid, om over niet zoo langen tijd bij Zijne Hoogheid in dienst te treden. Had het jongske leermeesters, die hem deugdelijk konden prepareeren? Zoo niet, dan was Vrouwe Geertruid gehouden daarin te voorzien. Ook in de Gereformeerde religie zou men hem doen onderrichten, gelijk jeugdige Christen-princen betaamde voor God en voor de menschen.

De Prince van Orangieën was een vurig voorstander van

leerplicht — ook practisch door eigen exempel, maar naar Calvinistische, geenszins naar libertijnsche zede.

Met gejuich had de kleine Ernest, met stille dankbaarheid Vrouwe Geertruid, de tijding van 's Princen vriendelijke beschikking vernomen.

Toch bleef er een wolk op het voorhoofd der Gravinne. »Sprak Zijne Hoogheid niet van Bentheim en de rechten mijner kinderen? Gedenkt hij niet, zoo de oorlogskansen straks keeren, naar wij onder Gods zegen mogen verwachten, ook tegen bisschop Berend op te trekken?"

Burgemeester Boeckholt moest berichten, dat 's Princen plannen dienaangaande hem nog ganschelijk onbekend waren. »Maar immers, nichte Geertruid mochte hopen!"

»Altijd weder hopen, en niet dan hopen!" Het woord der moedeloosheid ontviel Geertruid.

Burgemeester Boeckholt wist niet zoo aanstonds wat te antwoorden. Hij had, na wat aarzelens, indertijd zijn nichte gastvrijheid verleend. Maar innige sympathie had hij nimmer voor haar gekoesterd. Daartoe was er in zijn hart te weinig verstaan, te weinig doorzien van het innerlijk leven dezer jonge, cordate — maar hem in veel toch onbegrijpelijke — immers steeds hartstochtelijke vrouwe geweest.

Want waarlijk, ze geleek weinig op het beeld, dat een man als hij zich van een huisvrouwe — en dat was ze toch immers? — placht te vormen. Het ontbrak haar immers aan dat »stille-zijn," dat gelaten-wezen, hetgeen de eerste deugd steeds had te vormen in den aard eener rustige »wederhelft," eener »echtvriendin." Hoe gedacht hij nog heden, al den dag nog, het rustige, kalme, overgegevene, dat de moeder van zijn Henric en Susanna had gekenmerkt. Een vrouw had te volgen en onderworpen te zijn: »Adam was eerst gemaakt en daarna Eva." Maar zelf aan de spitse te treden, gaf dat pas?

In dien zin kwamen hem dan nu eindelijk ook de woorden van de lippen. »Nu ja, hij zou niet afkeuren wat Geertruid

had bestaan, het was om de religie; zekerlijk de Heere zou het aan hare kinderen zegenen, maar toch . . . ."

Maar toch — liet Geertruida zich »dús krenkende woorden," zoo onverdiend en onverwacht gansch niet zeggen.

O, of ze een Jaël mochte zijn, gezegend boven de vrouwen," omdat zij »met vrouwenkracht, dat is listiglijk" een Sisera verhieuw! Och, of ze als een andere Deborah hare krijgsliederen mocht jubelen, den dag na de zege, die God zou geven! O, zekerlijk, ze wist zich zondares voor God. Maar God had haar vergeven en dies zou geen mensch haar lasteren. En getrouw te blijven in nood en dood, was dat dan niet prijselijk — neen, zoo laf zou ze niet spreken — was dat geen genade des Heeren? Liever zond ze haar kinderen als gewone handwerkers de wereld in, dan dat ze knielend voor een Paepsch altaar hun God en Heere zouden verloochenen ter wille van een Gravenkroon!

En wel getuigde de conscientie van burgemeester Boeckholt mede dat ook zòo, óók gelijk Geertruida het bestond, de goede strijd kon gestreden worden; wel dacht hij er niet aan haar af te brengen van »hare uitnemende belijdenisse" — maar het strijdlustig fonkelen van Geertruida's wondere oogen wekte zijn geestdrift toch niet. Eer beangstigde het hem wel een weinig.

Of zijne onoverwinbare afgemetenheid Vrouwe Geertruida niet krenkte, toen ze weder in hare eenzaamheid ter nederzat?

Minder dan ge zoudt meenen. Ze roerde maar even de hand aan, die burgemeester Boeckholt haar toestak bij het vertrek. Ze haalde de schouders eens op, toen hij de deur achter zich gesloten had. Maar toen bliksemde het uit hare donkere oogen. »Dat waant zich een held, dat verdedigt een stad tegen den vijand met eere, want een poltron is hij niet, en hij begrijpt mij echter niet!"

En toen haar jongste kindeke op schoot zettende en 't hartstochtelijk met kussen het gelaat overdekkend: »Wat deert het, mijn kind! De Heere kent de zijnen! Mijne Heere en

mijn God zoo Gij slechts mij en mijn kinderkens niet verlaat!"

En Ernest:

»Mama, wees maar kalm. Ik zal vechten voor den Prince van Orangieën en voor de Gereformeerde religie. God zal mij moed geven en de Prince zal u komen danken!"

En Geertruida, de tranen in de oogen, maar lachende door haar tranen heen, bijna luide, maar voor Ernest onverstaanbaar toch: »Z'n vader moest het hooren, hij zou van z'n kind nooit weer willen scheiden; nooit weer!"

De trouw van een edel vrouwenhart is nobel en groot. Groot ook en ondoofbaar de geloofsmoed der heldinne: zij moeder in Israël, op hare wijze, niet rustig gezeten »in het midden haars volks", maar in allerlei gevaren; slechts *aan de frontieren!*

Burgemeester Boeckholt had nog een opdracht te vervullen. Henrick was reeds weder naar het leger, doch zijn zoon had hem gemeld, dat er nog soldij, en extra soldij ook, behoorde uitgekeerd te worden aan Jan Willemsz in de Armsteeg voor hetgeen zijn zoon had bestaan. Ook zou een troostelijk woord den kranken man zeker goed doen. Ook deze opdracht werd gaarne aanvaard.

't Sprak van zelve, dat het gesprek tusschen den Deventerschen burgemeester en den man uit de Armsteeg eerst maar nauwelijks vlotte.

Jan Willemsz bleef vormelijk, voelde zich de mindere in stand, was hoffelijk, maar uitteraard vertrouwelijk niet.

Ook hield zijn vrouw een oogje in 't zeil en lette op 's mans woorden. Haar man, »hoe goed hij ook was", versprak zich licht en af en toe keek ze hem wel eens aan, als ze meende, dat het kwalijk pas gaf »zich dus bloot te geven".

Maar de dienstmaagd riep vrouw Willemsz tot bezigheden in het achterhuis en onwillekeurig werd het gesprek ook langzamerhand wel vertrouwelijker.

Daar ontviel burgemeester Boeckholt: »Ge hoordet dus ganschelijk nog niet, wat Zaterdag te 's Gravenhage geschiedde?"

»Hoe zou ik? Ik heb zoo weinig bekenden!"

En burgemeester Boeckholt vertelde maar niet enkel van den gruwel, doch verzweeg ook zijn opiniën over daders en — slachtoffers niet.

Nu was ook Jan Willemsz' tong ontboeid.

»Ik zal het voor de boosdoeners niet opnemen. Het is gelijk Uwe Edelheid zegt, Burgemeester! Der Overheid komt het toe justitie te doen, niet aan de gemeente. Maar was de raadpensionaris geen boos instrument? En zal men de boozen niet met het zwaard ook wederstaan? Mij is door een alleszins vertrouwbaren broeder uit Delft verhaald, dat de eerwaarde heer Ds. Goethals aldaar meer dan eens onder vrienden de vrage heeft gesteld, of men een zoo boos instrument als Mr. Joan de Witt almeer bleek, niet zoude mogen dooden..."

»'t Komt ons niet toe, mijn broeder".

»Als 't is, Heer Burgemeester. Maar spijtig is het toch, het kwaad te zien voortwoekeren en het echter niet te kunnen gebeteren."

»Regeert God de Heere dan niet? Zouden we Hem en Zijner hoede niet alles bevelen? Ik verhaalde U van mijn zielsverdriet . . . Zegt het weinig een stad, die u sinds jaren lief was, waarvoor ge heel uw leven arbeiddet met alle kracht, den vijand, neen, in den grond der zaak valschen vrienden te moeten overgeven?"

»Och, Heer burgemeester, U. E. zegt de reine waarheid. Maar de Heere verlaat de zijnen niet en na het zure zal Hij ook wederom het zoet geven. God zal de wapenen van den jongen Prince van Orangieën zegenen; ik ben des gewis. Straks keert ge triomphantelijk terug in uw stad en herstelt u de Heere in uw regiment . . . ."

»Het is mijn bede iederen morgen en iederen avond tot God den Heere".

»De gravinne van Bentheim, die wij de eere hebben te logeeren, deed mij ook de eere aan, me onlangs iets te verhalen van de calamiteiten, die haar troffen. En ook hare verwachting" . . . .

»Is van den Heere; ik weet het", viel burgemeester Boeckholt haastig in, als wilde hij niet nader in deze zaak treden. »Maar het is gelijk ge zegt, broeder Willemsz, ik mag ook voor mijne stad hopen op den Heere . . . . Meen niet, dat ik mij verhef op hetgeen ik er jaren, ik meene trouw en ijverig, arbeidde. Zijn wij niet er toe gehouden vruchten der dankbaarheid voort te brengen? Maar in één week alles vernietigd te zien door schandelijk verraad!"

Burgemeester Boeckholt keek somber voor zich. Er scheen iets in zijn ziel om te gaan als de klacht: Zoo heb ik dan te vergeefs den Heere gediend in al mijnen arbeid!

Jan Willemsz zag hem een oogenblik zwijgend aan. Zou hij niet spreken? Neen, het moest hem van het hart. Hij bedoelde immers enkel »getrouw te zijn" en deze burgemeester was toch een trouwe knecht Gods. Mocht hij hem dan de woorden Gods onthouden?

»Heer burgemeester", zeide hij dan ook na een oogenblik aarzelens, »ik versta uw leed. Maar is het enkel droefenis op uw weg? Wat heeft u de Heere niet gegeven in uw zoon! En herleeft ge niet in hem? Is hij geen strijdbaar held? En terwijl inzinking uwer krachten u tijdelijk hier houdt, strijdt hij met eere in het veld. Hoe zou het UEd. niet betamen des Heeren lof te verkondigen!"

Even, maar een ommeziens ook slechts, was burgemeester Boeckholt onthutst vanwege den vrijmoedigen toon, dien deze eenvoudige broeder aansloeg. Maar de rechte snaar trilde ook weer zeer spoedig in zijn hart. Hij reikte Jan Willemsz de hand en zeide:

»Ge hebt gelijk, mijn broeder. In getrouwheid aan 's Heeren Woord ging ik steeds mijn weg. Het was verbeurde genade. Maar het is zoo, hoe ben ik niet gezegend! Ja, mijn

zoon is mijn sieraad en mijn hope. In hem bouwt mij de Heere weder op, zoo zal ik dan niet in droefheid ter neder zitten, maar gelijk gij mij naar den Woorde Gods vermaant, den naam des Heeren loven en groot maken!"

De natuurlijke mensch verstaat niet de dingen van het koninkrijk Gods, dat weten we; de Schrift heeft ons gewaarschuwd. Maar ook wie God vreest en zijn woord gelooft, moet ze zelve, in geestelijke oefening, leeren verstaan.

Zelfs Stijngtje, al was ze een trouwe en waarlijk geen ongodvruchtige huisvrouwe, ze zou niet hebben begrepen, waarom er in het oog van haar man bij de laatste woorden van burgemeester Boeckholt — »Laat Willemsz toch voorzichtig zijn", dacht ze, »men zegt zoo licht te veel tegen luyden van stand" — zulk een zachte, schier hemelsche blijdschap tintelde.

Hoe leefde de ziel van dezen zwakke, als maar de lof des Heeren verkondigd werd. Aan festijnen had hij al zijns levens dagen niet aangezeten, maar zijn spreken met dezen »broeder", »een man van name toch", werd hem al meer als een festijn.

Want steeds vrijer, steeds opener durfde hij, de zoo bescheidene, in zijn woord zijn. En nu sprak hij ook van zich zelven. Hij kon het zoo zelden en zoo licht ging het hem meest ook niet af.

Maar nu . . . .

»Och neen, hem waren weinige ponden toevertrouwd. Geen tien, geen vijf. En dat ééne pond — indien het hem betrouwd was — wat had hij er meestal mede kunnen doen dan het »in een zweetdoek leggen". Een stad regeeren? Een zwaard voeren? Zijn huis zelf regeeren, het was al veel! Dagen aaneen te bedde liggen, meest zich krank en onpasselijk gevoelen. Zijn dagelijksch brood te verdienen — och, het was hem een feest geweest, als hij het weer eens kon. Een vrij man, wanneer was hij het geweest al zijns levensdagen? Afhankelijk van een ieder. Hij had dankbaar te zijn aan ieder, aan een elk. Schepen Dammers — behoefde het

gezegd? — had nooit een karig meester zich betoond. Maar tot hem spreken, gelijk hij nu tot den heer Burgemeester deed? Hij zoude het niet alleen niet geduld hebben, stel hij had het zich onderstaan, maar de schepen ried zelfs niet, wat er soms in zijn hart ook omging. Zoo altijd afhankelijk zelfs van vrouw en kind. En Gods kinderen zijn niet tot slavernij, maar tot vrijheid geroepen, in deze bedeeling reeds. Zoo had hij dan ondanks allen en alles toch een koning, een priester, een profeet te zijn, al was het dan slechts op de kleine plek van het huis, waar God hem als het hoofd gesteld had toch . . . . »En ik zocht den Heere in het gebed, in zijnen verborgen omgang. Bij dagen en bij nachten, ook als ik weder hulpeloos op mijn leger ter neder lag. En al kon ik in stad en lande geen pink verroeren, ik kon mijne ziel toch verheffen tot Hem, zonder wiens raad niets zal bestaan. Want dit land en volk heb ik lief om der religie, om des Heeren wil. Welke groote daden heeft de Heere ons niet gedaan, wat heeft Hij ons niet gegeven in onze Princen van Orangieën. En nu heeft Hij ons in dezen dag opnieuw een vorst verwekt uit dit Huis . . . . Ik heb er niets voor kunnen doen. Ik weet ook nauwelijks, wat ik er dan wel voor zou hebben gedaan . . . . Maar er om geroepen tot den Almachtige, ja, die genade ontving ik . . . .

»Zoo hef ik dan nog het hoofd op en love ook ik den Heere. En mijn kind? Ik heb het hem niet voor kunnen doen, hoe men het zwaard hanteert, dikwijls zag ik het met hartzeer aan, dat ik zijner jonkheid in levenslust niet kon geven, wat haar toekwam. Soms vreesde ik, dat hij zou omkomen op wegen waar men de weelde zoekt, die ten verderve voert. Maar ik liet den Heere niet los voor dit mijn kind. Vermocht ik niets, Hem gaf ik het over. En mijne machteloosheid was immers ook het willen van zijn Raad. Ook heeft zich mijn kind niet van mij gekeerd en het goud, dat ge mij bracht, en dat zijner dapperheid in den krijg ons gewon, ik zou het willen uitkeeren aan behoeftigen

en ellendigen — wat doe ik er mede! — voor het aangezicht des Heeren Heeren!"

Hoe waren de rollen gekeerd. Burgemeester Boeckholt merkte het zeer wel op, maar hij — de vrome en vroede — kon het ook wel verdragen: Hier was de mindere, enkel door zich in zijn woord te vertoonen, de meerdere geworden. Zeker, hij had op de bresse gestaan, Gode zij dank, en met eere. Hij was een Josua geweest, den Amalekieten tot vreeze. Maar deze die niet dan de handen kon opheffen naar omhoog, ja, wiens handen soms ook ondersteund hadden moeten worden, was hij niet een Mozes geweest, op zijne wijze worstelend, voor wie hem dierbaar waren, voor zijn land en zijn volk! En hoeveel strijd moest er niet in eigen boezem gestreden zijn. Hier was enkel een staande-blijven geweest bij het geloof en in de verkiezinge zijns Gods.

En de moedeloosheid, die Joan Boeckholt zoo dikwijls had gekweld als hij alleen ter neder zat in de kamer in het schepenhuis, zij week: »Och, dit land was een land van dras en wier, er viel niet te bouwen op de luyden, dat had hij in 't Oversticht toch ook wel ervaren . . . . Ja, maar onder die vlottende en schuddende moerassen had Gods hand een rots gebouwd, die alles droeg: de hope op Hem, het leven met Hem, het geloof in Hem en Zijn Woord. De Prince van Orangieën kon gerust zijn. Zijn beste en trouwste volk wachtte het waarlijk niet van hem, maar van Hem alleen, die niet zou beschamen, nù niet en niet in eeuwigheid".

En Boeckholt hield de woorden niet terug, die hem nu naar de keel welden. Geheel zijn hart sprak hij uit. En de kleine burgerman, die »niets had bestaan" en de vaardige stadsbestuurder op wien velen hadden gezien en — terecht! — hun lied had één toon, hun hart den zelfden jubel.

Toen burgemeester Boeckholt heen ging, moest hij nogmaals verhalen — en ook Styngtje hoorde nu met groote belangstelling zijn relaas aan — hoe hij meende, dat hun Dirck nu toch wel in handen van den vijand was geraakt.

En al moest hij bekennen zelf niet te weten, hoe de vork nu precies in den steel stak — het deed er niet toe, zei Jan Willemsz: Straks zou zijn zoon keeren in voorspoed en vreê; des was hij gewis!

Intusschen wil het in Amsterdam maar niet tot rust komen.

't Was een eentonige geschiedenis. Maar in die eentonigheid school toch droeve ernst.

In den Hollandschen landaard is van nature geen dege ernst. Men ziet hem ook wel aan, dat ernst hem moeite en inspanning kost!" »Van zelf" gaat het nu juist niet.

Maar de vatbaarheid voor het in-strengheid-volharden is er toch. In weinig aantrekkelijke stroefheid blijkt dan een vastbeslotenheid te schuilen, die van geen toegeven weet.

Mits in de ziel de levenskiem — slechts moeilijk naakbaar — werd aangeraakt. En wanneer voelde »l'âme hollandaise" zich geraakt?

Als 't ging om de religie stéeds, als de burgervrijheid gevaar liep eindelijk ook. Soms waren beide gelijkertijd in nood — zonder burgervrijheid geen plaatse ook voor een krachtig opbloeien der religie — en dan toonde zich de »nooit gedachte" leeuw in de »steeds gewaardeerde" volgzame goedmoedigheid.

Dan werd wel een Hollander tot — Calvinist!

Och, men — de »men", die sinds menschen heugenis te Amsterdam aan 't roer zat — wist ook eigenlijk niet, wat er van te zeggen.

Nu was de Prins van Orange dan toch in de stad geweest, was op het stadhuis plechtig ontvangen, men had Z. H. al buigend — de voorzittende burgemeester was er zijn »zijgeweer" bij kwijt geraakt in de »foule", (gestolen, zei men van wege 't zilveren gevest!) — buigend tot den grond, uitgeleide gedaan; de prins had tusschen burgemeesteren en verdere

regeerderen gezeten, gemaaltijd in alle voornamigheid en eere — en nog was het niet goed!

Wat wilde men dan toch in Amsterdam?

Vrijheid, d. i. zelfstandigheid; en *zekerheid*, eigenlijk nog eens hetzelfde als zelfstandigheid.

De burgerij — er werd zelfs niet aan gedacht — tastte niet naar het burgemeesters kussen. De drie kruisen hadden niets, dat de afgunst wekte. Maar op *één* ding stond men: *Noch libertijnsch, noch Fransch;* goed *Hollandsch* wilde men zijn en blijven. Gewone Gereformeerde Hollanders, die hun leven Zondags en in de week konden inrichten naar hun eigen bedoelen en willen. En de *norm*, waarnaar men zich daarbij richtte, was — het Woord Gods.

Want al zou men het den nuchteren, doodkalmen, meest onaandoenlijken man niet hebben aangezegd, dat zat er hier nu eenmaal in bij burger en boer. Ook was er honderd jaar geleden heel wat noodig geweest — tot de roede van Duc d'Alva toe — om hun dat in te scherpen.

Doch Gods hand was in deze dingen geweest, en sinds bleek dat »Uw dienaer 't aller stont" onuitroeibaar tot zelfs in achterbuurten, neen daar niet het laatst; en tot in stadhouderlijke kwartieren, God dank, niet het minst!

Voor »een ton" stond geen goed regent op, dat wisten ze tot in de besjeshuizen, maar voor ongezeggelijke »dominee's moesten soms zelfs in burgemeesterskamers stoelen worden gezet".

Ergerlijk was 't, aanstootelijk, onbegrijpelijk en onvergeefelijk, maar tegen de »preekheeren" kon men *ondanks alles* niet op.

Zeker, er waren gezeggelijke predicanten met wie het op een accoordje viel te gooien. Maar mal was 't, met die »geestelijke heeren" richtte men nu juist weer niets uit bij het volk, bij »de gemeente".

Dat zag men reeds bij den jaarlijkschen predicanten-maaltijd, als al de heeren door burgemeesteren aan tafel werden

genoodigd met Schepenen en Tresoriers en soms ook de schout, »tot goede correspondentie".

De schout (oudtijds vertegenwoordiger van den Graaf) zit boven aan, burgemeesteren volgen aan weerszijden; schepenen, tresoriers en commissarissen-politiek (vertegenwoordigers van de Regeering in den kerkeraad) en predicanten werden vervolgens geplaatst. En 't was gewoonlijk een vroolijke maaltijd. Er werd zoo nog eens opgehaald, wat de eerwaarde heeren aan wijn en teertonnen (vreugde- en eerevuren!) genoten hadden den laatsten tijd en het banketwerk van het dessert kregen de predicanten trouw mede voor vrouw en kinderen! Kon het fideler!

En wat gebeurde er tòch? Als men van tafel opstond en om den haard wat bleef napleiten, ging — er waren twee schoorsteenen in het vertrek — »yder bij syn soorte schoolen". Voor de keuken van burgemeesteren had ieder respect, in burgemeesters-camer voelden sommigen zich tot steeds »vreemdelingen en bijwoners". Maar had de ridder Hooft van het Muyderslot — zijn zoon Arnoudt zit nog in de Vroedschap — al niet vòor jaren geklaagd, dat »de meesten der predicanten opgeborrelt waren uit de heffe des volks?"

Dat verklaarde veel!

Nog dezer dagen had schepen Dammers — och, 't was een kleinigheid op zich zelve en om niet van te praten — ondervonden, hoe er toch met sommige van die predicanten te ploegen noch te eggen viel.

Aan tafel had de schepen gevraagd: Mabelia bij welken apothecar plegen we ons van cruyden te voorzien?"

»Bij Jacob Danckers in »De Hagedis" in de Huydenstraat".

»Dat meende ik ook. Ga voortaan bij een ander. Ik vertel je later wel waarom".

Het verhaal bleef achterwege. Maar de zaak was, dat nog dien zelfden dag Jacob Danckers voornoemd in schepenkamer door den heer Dammers onder handen werd genomen om »syn geducht oproerige yver" voor den Prince van Orange

»door het opsetten van syn broeder den predicant". Had de laatste niet nog onlangs »wandelend met syn huisvrouw" — hield men de vrouwkens dan althans buiten de politiek! — »op den Overtoomerwech syn neef Elias Nolet schandelyk tegen de magistrate opgeset, in faveur van syne Hoochyt, dat het geen predicker betaemde!"

De apothecar werd dan ook »rechtmatich overgehaelt" en van cruyden-leveren was geen quaestie meer!

En nog steeds klaagde maar de burgerij — en het werd den heeren met de stukken aangetoond — over den hoogst onvoldoenden toestand van de verdedigingswerken der stad. Wist men niet met zekerheid te verhalen onder de gemeente, dat de zeer bekwame ingenieur Nicolaes Fulmann er zeer ernstig over had »gedoleert" bij Burgemeesteren?

De plannen tot tegenweer waren »grootsch" geweest, maar er was dan bijster weinig van terecht gekomen.

Overal: hopelooze wanorde en zorgeloosheid. »Versnijdingen" van dijken en wegen en de opgedolven aarde er naast. Heel geriefelijk voor den vijand als hij kwam, dat moet erkend!

En de »levende strijdkrachten". In de poorten ontbraken de stormpieken — stille vingerwijzing, dat toch geen ernst werd bedoeld? Vele manschappen kwamen heel gewoon geregeld beschonken ter wacht. Men dobbelde en zoop er als in een speelhuis. Men schoot z'n musket eens af voor de pret, etc. etc. Geen toezicht en geen gezag. De officieren zag men niet veel; het kon wat lijden!

Trouwens op het stadhuis had men — als steeds op de penning zestien! — een »commissie voor de menage" besteld en deze heeren, die het klappen van de zweep schenen te kennen, ageerden zoo kras, dat de Regeering, zou het niet in den kijker loopen, af en toe er wel eens een schotje voor moest steken. Er was in de stadskas — dat scheen de fout — niet veel beschikbaar voor deze »buitengewone uitgaven", in weerwil van alle extra-heffingen. Men leefde grootscheeps,

in gewone tijden was er welvaart en trok zich de burgerij dit alles ook niet bijster aan. Nù werd het wat anders.

Want terwijl men Prins Maurits voor den kring die Amsterdam beschermde — Muyden, Weesp, Hinderdam, den Uithoorn, Abcoude, enz. — juist nog wat hielp aan brood, kaas en kruit — soldaten kon men zelf niet missen verklaarden burgemeesteren — bleek op het allerongelegenst, dat er weer wat broeide onder de gemeente.

Dinsdagsochtends — den Dinsdag nà Zaterdag 20 Augustus! — werd Schepen Dammers gerapporteerd, dat er in den vroegen ochtend aan de Beurs was aangeplakt een schandelijk »Fameus en lincentieus pasquil".

Gedreigd werd kortweg met »op zijn Haagsch te zullen huishouden".

Ieder kon 't lezen »aan de middelste pilaar in het noorden, opgegaan van de Beurs" in de volgende artikelen:

I. Dat de oude handvast zal worden herstelt.

II. Dat de capiteinen in de Vroetschap synde afgezet zullen worden en ander uit de borgers in haer plaetse gestelt.

III. Dat niemandt uit de Regeering bewinthebber van de Oost- of Westindische Compagnie zal worden.

IV. Dat de Doelens (vrije vergaderplaatsen) weder herstelt sullen werden.

V. Dat de Regeeringe de stadsvesten niet zullen mogen verpagten, maar uit de Burgers sullen gecoozen werden; dit sal zijn Hoogheyt door request werden versogt *en dat by weygering op syn Haegs sullen handelen.*

N.B. Die dit biljet afscheurt zal een kogel tot een vereeringe genieten, alzoo daarop gelet zal werden.

Oranje wert groot
de Witten zijn doot,
tot burgers glory
brandt victorie,

dit is recht bescheyt, de burgery houdt standt, de dieven loopen en betalent met schandt.

Was dat geen rebellie in optima forma? Men stond er op het Stadhuis op den Dam eenvoudig versteld van. De schoutenknechts durfden het stuk, dat in weerwil der booze bedreiging, natuurlijk dadelijk werd afgescheurd, haast niet aan hun tijdelijken hoofdschout, schepen Dammers toereiken.

Nog denzelfden middag brachten de burgemeesters Hooft en Van de Poll — de beide andere heeren waren afwezig — het stuk ter tafel en de heer Hooft zeide er duchtig het zijne af:

»'t Gevaar, waarin men verkeerde, was kortweg groot".

De heeren knikten bij wijze van instemming, dat hunne onderkinnen den deftigen tabberd beroerden.

Burgemeesteren zijn van oordeel, zeide burgemeester Hooft, dat onverwijld een afschrift van dat stuk moet worden gezonden aan Gedeputeerden in den Haag, die het bij de Staten ter tafel moeten brengen te gelijk met het volgende voorstel.

»De vergadering besluite *in corpore* hare opwachting te maken bij zijne Hoogheid, ten einde den Prins de gevaren te schilderen, die onze stad en andere steden bedreigen. Voorts bidde men zijne Hoogheyt, als Stadhouder, de dreigende onheilen door gepaste middelen te keeren en de schuldigen die zulke gruwelijke bedreigingen durven uiten exemplaarlijk te doen straffen".

Burgemeester Hooft sprak met veel poids, en echter zijn voorstel vond nog al bestrijders in den Raad. »Ja", werd er betoogd, »men moest wel zoo kunnen handelen, maar die tijden waren voorbij..." Zoodat het voorstel van burgemeester Hooft viel.

Indien de pensionaris Hop, die in 's-Gravenhage was, eens naar zijne Hoogheid ging en audiëntie aanvroeg en het den Prins nog eens voorhield, hoe noodig zijn komst hier was...?

Velen verwachtten blijkbaar niet veel van dat bezoek

aan zijne Hoogheid, maar burgemeester Hooft wist het dan toch gedaan te krijgen.

't Was toch zonderling dat de heeren zoo in zorge zaten, want waarlijk er viel met de burgerij toch wel »te eggen en te ploegen"; toen in deze zelfde Augustus-dagen de beurs van hen, die wat konden missen, werd aangesproken voor de oorlogskas, *stroomde het geld toe*. Met een bereidwilligheid, die de stoutste verwachtingen overtrof, offerde ieder van het zijne. Binnen tien dagen werd ingeschreven voor 7 ton.

En was het zoo wonder, dat zijne Hoogheid ook nu de Regeering niet ter wille was om haastig te komen, maar enkel aanbood om zoo noodig, als verzoener op te treden?

Toen deed burgemeester Hooft het verrassende voorstel, — indien men zijne Hoogheid eens verzocht de regeering te komen verzetten. Of, gelijk het in den stijl dier dagen heette »de heeren mochten geëxcuseert worden", een beminnelijk euphemisme: »zij werden — op verzoek — ontheven van de verdere vervulling hunner plichten!" Parlementaire vormen, gelijk men ziet, zijn ouder dan we vaak wel meenen.

In stomme verbazing werd burgemeester Hooft aangehoord. Wie had van hem zùlk een voorstel verwacht! Wie repte er ook maar van zulke gevaarlijke dingen; hoe kwam Zijne Achtbaarheid op dezen inval?

De oude heer Tulp vertrouwde zijn ooren niet en sprak naar het hart van velen, toen hij verzekerde, dat niemand er aan dacht »in nood en gevaar" uit het vaandel te loopen.

Er behoeft niet aan getwijfeld, of doctor Tulp was oprecht in zijn stee-vastheid, maar burgemeester Hooft wist best wat hij deed en zei. En toch: »Vroeger had heer Henrick Hooft steeds zoo courageus geregeerd, waarom nu dan zoo flauwhartig", vroeg er meer dan een bij zich zelven.

De zaak was, dat burgemeester Hooft een wenk had gekregen.

»Cousin Van Beverningh, van Gouda, had hem »discretelijk geadviseerd," dat Zijn Hoogheid bleef persisteeren bij zijn

dessein, sommige heeren uit de regeering te zetten. De Prins achtte verandering niet maar hoogst gewenscht, doch allernoodzakelijkst ook. Gebeurtenissen als op 20 Augustus moesten door de heeren zelven worden voorkomen, oordeelde het jongske van Orange."

Dat was dus, als de heeren later onder elkander zeiden: »het geheim van de mis."

Doch wijl slechts een enkele tot de nu reeds ingewijden behoorde, werd voorloopig nog de ook later in Amsterdam welvermaarde doofpot ter hand genomen. Voorloopig kwam er van de eigen executie nog niets. »Op hun eed" werden de heeren vermaand het voorstel en de geheele affaire »geheim te houden".

Alles goed en wel, maar daarmede kreeg men de stad niet tot rust. Wat dan te doen?

Ging het met groote middelen niet, dan in vredesnaam het met kleine geprobeerd. Hooft, de vaardige burgemeester, deed dan nu het volgende aan de hand:

Indien eens in plaats van 12 slechts 6 compagnieën schutters dagelijks de wacht betrokken! Er stak — hoewel niet bedoeld dan toch — bepaald *humor* in dit voorstel. Het is zeker, dat twintig man de helft van het rumoer kunnen maken van veertig. Laat ge dies de helft dan thuis dan *hoort* ge stellig minder gedruisch. En evenwel de steen der wijzen scheen zelfs zóó niet gevonden!

't Bleef tobben, dat is duidelijk.

Ook is 't niet te zeggen, hoe lang dit gedoe weer wel zou hebben geduurd, zoo men niet elders had ingezien, dat er een eind moest komen aan 't gehaspel.

Zaterdagsavonds om 10 uur (27 Augustus) werden de heeren nog ten Stadhuize ontboden. »En waren missieven uit Den Haghe die overwogen behoorden te worden."

»Gecommitteerde Raden (Gedeputeerde Staten) hadden een zeer important voorstel ter Statenvergadering ingediend."

De heeren keken elkander eens aan. Ook keken er velen

wat sip vóór zich. Schepen Dammers b. v. Er zijn van die dingen, die men raadt en echter liever niet wil raden.

Ja juist, het gold »de bestaande onrust onder de gemeente." In het bijzonder hier te Amsterdam. Elders, b. v. in Rotterdam, was 't niet beter, doch hier, dat moest men erkennen, al heel bont.

En hoe wilden gecommitteerden het dan nu?

Dat was nu, om het burgelijkjes te zeggen: hèt eieren eten.

Twee wegen stonden er open, heette het in de missive. Nummer één was verreweg de beste — maar daartoe ontbraken de middelen. Een kwaad geval dus. Het heette anders: »dwang en justitie oefenen." Met geweld de burgerij mores leeren.

Hoe jammer en hoe onnoozel, dat de Prins van Oranje zich daartoe niet wilde leenen. Dat was toch de kortste weg.

En gebeuren moest er iets: Indien men door overreding het kwaad eens trachtte te stuiten.....?

Men zou zoo zeggen, daar kon geen mensch op tegen hebben: doch de vraag is slechts, wat werd in casu onder overreding verstaan?

Nogmaals de tusschenkomst van Zijne Hoogheid inroepen? De Prins zou door zijn invloed »het wantrouwen tegen vele leden der regeering »in de steden des lands gerezen" trachten »weg te nemen."

Ook dit klonk dus niet ongeschikt, of ondeftig. Maar men wist wel, hoe Zijne Hoogheid over de zaak dacht — en dus hadden gecommitteerden nog een soort uitweg.

Iets als een gaan door een nooddeur: Indien de leden der regeering, sommige of gezamenlijk, eens vrijwillig afstand deden van hun ambten.....?

En naar de gedeputeerden berichtten, moesten Gecommitteerde Raden op dit hun voorstel antwoord hebben den volgenden ochtend reeds, wijl de Staten den volgenden dag uiteen zouden gaan.

Het moet gezegd, de heeren hielden zich groot: algemeene

bereidwilligheid, om zoo maar op te staan van het kussen met de drie kruisen! Schepen Dammers b.v. herinnerde zich wat er reeds eens bij Z.Ed. in de vestibule had gedreigd, en andere heeren schenen ook niet bijster gesteld op dergelijk bezoeken der gemeente. Maar bovendien — het leerzaam exempel van den 20sten Augustus. Voorzichtigheid was de moeder van de porceleinkast, dat moest men nooit vergeten.

En toen men wat heen was over den eersten schrik, hoorde men zeggen door de openhartigsten:

»Het is duidelijk nu, waarheen men het schip wil doen zeilen, en over welken boeg het zal moeten wenden!"

Toch nog even wat gekibbeld over de zaken; dat is duidelijk.

»Als de Prins het nu toch nog eens in orde wist te brengen zonder dat er iemand z'n ontslag behoefde te nemen...?

»Ja, dat zouden we zéér toejuichen!"

Dat liet zich ook denken, maar zelf vertrouwde men daarop wijselijk maar niet te veel.

»De Prins heeft de macht sommigen te nopen hun ontslag te nemen", zeide er een op een toon als of hij bedoelde: »Valt er niet iets op af te dingen? Is er nog niet een gaatje, waar we door kunnen zonder voor dit allerlaatste ultimatum ons te zien geplaatst?"

Ook was er, zoowaar, nog wel een enkele die den moed greep om te zeggen: 't Komt den Prins niet toe; de Staten van Holland en West-Friesland zijn de wettige landsheeren, zij zijn de Souverein des lands — met adjunctie van Zijn Hoogheid."

Ook deed Schepen Dammers een laatste poging om de heeren wel te doen verzinnen vòòr te beginnen. »Wat zouden de gevolgen zijn!"

Maar de meerderheid begreep, dat de tijd van talmen voorbij was en met overgroot getal stemmen viel het besluit: Aan den Prince van Orange zal volmacht worden verleend, naar bevind van zaken te handelen in den zin door Gecommitteerden bedoeld.

Wel een weinig zonderling dus: Zelf geeft ge den Prince verlof u, zoo noodig, af te zetten!

De Staten van Holland aarzelden voorts niet hun sanctie aan deze goedkeuring ter eigen executie te geven. En alweer — deze historiën zijn uiterst eentonig, maar ook zeldzaam leerzaam — en alweer met een kleine clausule:

»De Staten van Holland verklaren mits deze, dat de autorisatie, aan den Prince van Orange als stadhouder dezer provincie verleend, alleenlijk wordt geconcludeerd op inschrijving, (= eigen goedkeuring) zoodanig dat de steden, die souden mogen goed vinden zich van de voorz. autorisatie te bedienen, het effect daar van aanstonds zullen mogen genieten en dat de steden, die zouden mogen oordeelen de voorz. autorisatie onnoodig of niet dienstbaar te wezen en haar consent daarin binnen den tijd van 8 dagen komen af te schrijven, met die autorisatie niet zullen worden gechargeerd, blijvende desniettemin de voorz. autorisatie in hare volle kracht en waarde ten aanzien van de steden, dewelke inschrijvingen zullen hebben gedaan binnen den tijd van 8 dagen".

En de stedelijke magistraten waren nu zoo verstandig toe te geven. Enkel Enckhuizen durfde nog de resolutie »af te schrijven".

Eindelijk, eindelijk dan toch gaf men dus bijna algemeen maar toe.

Wijl de nood daartoe drong. Uit zucht tot zelfbehoud. Maar toch bleef men nog zitten op het driemaal gekruiste kussen tot men er gedecideerd zou worden afgezet.

Pardon, »geëxcuseert!"

Intusschen liep het naar »den eersten Sondach nae Sinte Lambert."

Lang geen onverschilligen heiligen-dag, zelfs voor zich noemende »goed Gereformeerde" Amsterdammers.

Hoe dat? Dan was het immers »Kermisse", gelijk ieder Amsterdamsche jongen wel wist.

Wel had men indertijd (16 April 1655) besloten in Augustus kermis te houden »ter gedachtenisse van de verlossinge der Beleegeringe (die van 1650!) — maar »alsoo 't zelfe 't Huys van Nassouw aenstoot gaf is dit, volgens resolutie van den Raet den 6^{den} July 1660, geresolveert en den 7^{den} daeraen volgende bij Willekeure gepubliceert weder gehouden op den ouden tijdt," De slagers hadden immers destijds geklaagd, dat zij het vleesch niet goed konden houden. Een kostelijk argument werd dus den heeren aan de hand gedaan om de eere aan zich te houden.

En nu (3 Sept. 1672) in den Raad dan de groote quaestie: Van Kermis ofte geen Kermis?

Besloten werd tot kermis op kleine schaal.

Enkel uit zucht tot vermaak?

Waarschijnlijk niet, dunkt ons.

Een der vaste nummers op het program der kermisvreugde was immers *het optrekken der Schutterij.*

De schouwburg was sinds eenige maanden »om reden den bekommerlijken staat dezer landen" gesloten, maar het optrekken der heele en halve regimenten te verbieden, dat durfde men niet aan!

De kleine kant: de schutters hielden vòòr het parade-maken exercitiën, die — zoo niet noodig of nuttig, althans zeer amusant waren. In de Doelen werd vaak duchtig gepooierd.

Ook het optrekken zelf was niet zelden maar — een pretje. In 1656 had Mr. Joan De Witt in persoon een invitatie uit Leiden gekregen van een tante van hem, die daar woonde: om er kermis te komen houden. Tante schreef o. m.: »29 Mei treckt alhier de schutterij op, alwaer de propere boer van Leckkerkerck mede sal marcheeren, gelyck hy in Den Haege gedaen heeft, 't welck voorwaar waerdich is om te sien."

De »propere boer" was destijds de langste man van Holland: »acht voeten hoog en overmate groote van handen en voeten."

Dat men zoo'n reus in den optocht mee liet loopen bewijst

wel, dat men — echt Hollandsch — de »militaire wandeling" heel gezellig tot een pretje en verzetje herleidde.

Evenwel dat optrekken was toch niet — onze indruk zou zoo zèèr verkeerd zijn — gansch en al een pretje, al werd het er van gemaakt.

Als 't Haagsche kermis was, kwamen zelfs later wel de Prins (Willem III) en de Princesse voor 't raam om de Schuttersoptocht te zien!

En toen 't Prinsje nog klein was, gebeurde het wel dat de optochten aanleiding gaven tot »oproerige manifestatie's". De schutters hadden in meer dan een stad de hun opgedrongen Staten-vlaggen — in plaats van de Oranjevendels — *zelf in stukken geschoten* en voor de burgemeestershuizen vreesde men het ergste, d. i. natuurlijk — *plundering.*

Zoodat men ook nu wel kermis moest hebben en zou hebben!

Maar vreemde kramers werden ditmaal niet toegelaten op de Amsterdamsche markten.

Waren er dan nu ook wel alle de linnen-, kant-, katoen-, zilver-, koper-, tin-, schuiers-, stoffers-, Neurenberger-, kleeren-, hoeden-, kousen-, schoenen-, luiermansgoed-, poppengoed-, lappen- en zoete koekkramen?

Was het potten- en aardewerk met de plateelen ook ditmaal wel te vinden op den Kloveniersburgwal? Stonden de glastafels wel op het Rusland? Waren ze wel te vinden op de Westermarkt de porcelein-, hout-, koek- en wafelkramen?

Er was altijd iets aan te verdienen voor de stad. Ieder gat in de straat ter wille van de kramen bracht vier stuivers op, dat stond er toe.

Doch als gezegd, ditmaal werden vreemde kramen niet getolereerd!

't Is dus niet zeker, dat de Botermarkt z'n koordedansers had en de Wagenpleinen bij de Haarlemmer- en Leidsche poorten hunne gewone kermisgasten.

Och, zei Hollandsche »gemoedelijkheid": Burgemeesteren moesten het maar permitteeren zoo goed als anders. De

godshuizen hebben toch hun recht op den derden en vierden penning van al wat men in de stad om geld laat zien, vooral het spinhuis!

Daarbij: op Zondag waren »uitvoeringen" verboden en gewerkt mocht er dan niet worden aan de kramen. Alles behoorde dan stichtelijk te zijn.

Hetgeen niet wegneemt, dat we niet grifweg zouden durven verzekeren, dat het op de Amsterdamsche kermis in 1672 een-en-al stichtelijkheid is geweest.

Doch in ieder geval: de schutters trokken op als van ouds. Meer dan één compagnie ook — niet maar met de stads- doch ook met Oranje-Vendels!

Voor wie de kermisdagen ook een vroolijk verzetje waren, niet voor Mabelia Dammers. Het werd voor haar al moeilijker in huis; steeds eenzamer.

Nichte Susanna zag ze schier niet dan aan tafel. 't Scheen, dat burgemeester Boeckholt de laatste tijden zijn schijnbaar weer wat opluikende krachten had overschat. Althans er was weer een inzinking gevolgd, die hem dwong heele dagen zijne kamer te houden en dan hield Susanna den ouden man meest gezelschap. Ze sprak met hem, zij las hem voor — en verblijdend was de dag, als er een brief kwam van Henrick, die wel klaagde over werkloosheid, maar die toch de hoop telkens uitsprak dat de Prins, als hij de aangeworven manschappen genoeg geoefend achtte, wel haast tot den aanval op de Franschen — wàar viel nog onmogelijk te gissen en Zijne Hoogheid was karig met inlichtingen — nu zou overgaan.

Mabelia vroeg niet veel meer naar Henrick. Haar neve had zich nu weer, bij zijn laatste bezoek aan Amsterdam, maar heel weinig om haar bemoeid. Welnu, dan zou ze ook niet toonen, wat er voor hem in haar harte leefde, dat was beneden de eere harer jonkvrouwelijke waardigheid.

En alleen het hart kent zijn eigen droefheid. *Gelukkig,*

— acht het zeggen niet wondersprenkig toch! — gelukkig, daar was nog een ander leed, dat hare ziel verscheurde: het leed, dat zij droeg om haar eigen broeder. Zoo slechts eigen gemis, eigen armoede en leegheid hare ziel had verteerd, ze zou bezweken zijn. Maar nu richtten zich vaak — en reeds dat was, hoe pijnigend op zich zelve, ook lafenis toch — al hare zielskrachten op de vraag: vermocht ze dan niets voor haar eenigen broeder?

Hoe dikwijls herhaalde ze niet in stilte voor zich de bekentenis, dat ze vroeger niet had vermoed zelfs, ook wat zusterliefde was. Ze verlangde maar niet de stem van Nicolaes te hooren, hem in zijn oogen te staren — ze was ook bitter bekommerd over hem.

O, het heette, dat hij ter wille van handelszaken zich meest in Rotterdam ophield — en daar was er een brief van hem uit Rotterdam gekomen ook — maar had ze ook niet een keer in haar vaders comptoir een brief gevonden van haar broeder, die gedateerd was uit Utrecht... En Utrecht was immers het hoofdkwartier van den vijand. Vragen had zij het niet durven doen aan den Schepen — maar viel er uit den brief, dien ze niet had kunnen nalaten te openen, toen zij het schrift had herkend, viel er niet uit de met zonderlinge zorg gekozen bewoordingen op te maken, dat Nicolaes nog steeds met den gehaten Franschman koophandel dreef...? Zoo wierp hij de eere van het Schepen-huis te grabbel, zondigde tegen de patria en bracht zich in lijfsgevaar bovendien.

Soms, vooral in den avond, wanneer ze bij gesloten luiken en flikkerend kaarslicht eenzaam in de zijkamer zat, gebeurde het, dat plotseling de klopper op de voordeur werd bewogen; dan stokte het haar een oogenblik in de keel, ze hield haar adem in en ze hoopte dien welbekenden tred in de vestibule te hooren; die stem, waarnaar ze vroeger soms zoo weinig opzettelijk geluisterd had, naar hàar te hooren vragen — en de kamerdeur zich te zien openen en Nicolaes binnen te zien treden.

Maar telkens werd die hope teleurgesteld. En teleurgestelde hope krenkt het hart.

Gelukkig, het spreekwoord liegt niet steeds: nood leert bidden. Niet altijd, het is zoo. Soms ook maar voor korten tijd. Niet alzoo bij Mabelia. Anders zou ze ook bezweken zijn. En al las men haar ook den kommer, het pijnigend verdriet en de verterende zorg op het gelaat — ze hield zich staande toch! God de Heere zòu uitkomst geven. Maar Hij, de vrijmachtige, kent zijn tijd. En die geheele overgave des harten gaf bij alle onrust toch rust bijwijlen. Op den berg des Heeren zou het voorzien worden.

Bemerkte Schepen Dammers dan niets van hetgeen er omging in zijne dochter?

Al bijster weinig. Er was immers ook zoo weinig divertissement in deze tijden. Het ontbrak haar aan jolijt. Waarom zich niet eens vertreden op de kermisse? Ja, dat was zoo, nu Nicolaes afwezig was »om de affaires van den zeehandel" kwamen er zoo heel geen cavaliers in huis. Maar bij deze en die viel toch wel eens een bezoek af te leggen, al was het maar uit pure beleefdheid en courtoisie. Zoo stierf alle kennisschap af. Mabelia handelde daar kwalijk in!

En voorts bekommerde zich de schepen — voorzooverre er voor bekommernis plaats was in zijn ziel — dezer dagen alleen om de vraag:

Zullen er van de Regeering »geëxcuseert", worden, ofte niet. En — zal ik er ook niet onder zijn?

Reden tot die vreeze was er immers ook wel. . . .

Nichte Susanna had wel gaarne gezien, dat Mabelia voor haar het hart eens had uitgestort. Doch het scheen Mabelia groote moeite te kosten eens vrij uit met haar te spreken. En het ontbrak Susanna aan den tact, ofschoon ze wilde doen wat ze maar kon, haar de tong te ontboeien. Ook peilde zij niet de diepte van het leed, dat der schependochter de ziel verteerde...

Eene was er — zelve meer van nabij, als ze schertste

met bitteren lach, vertrouwd met het leed! — die iets geraden had van hetgeen er omging in het diepst van Mabelia's ziel Bij een bezoek dat Mabelia haar bracht, had Vrouwe Geertruida van Bentheim den naam haar genoemd van Henrick Boeckholt en haar verhaald van zijn kort bezoek. Schertsend — hoe kòn ze vermoeden ook maar, dat ze dùs zou krenken? — had ze gezegd, dat de knappe luitenant scheen te meenen, dat ze »een onbestorven weeuwtje" was en dat hij zoo verbazend complimenteus was geweest. Doch hoe ze hem uit den droom had geholpen!

Mabelia was ontroerd bij het relaas. Doodsbleek was ze geworden, en ze had zich aan de leuning van haar stoel moeten vasthouden om niet ter aarde te vallen. Vrouwe Geertruid bemerkte, dat zij, onwillens en ongedacht, kwaad had gesticht. Ze ried met vrouwelijk raadvermogen iets van hetgeen er leefde in Mabelia's ziel. En nu trachtte ze met wijs beleid — zij de anders zoo opbruisende — de arme Mabelia te steunen en te schragen. Maar Mabelia deed alsof ze heel niet begreep, wat Vrouwe Geertruid toch wilde en bedoelde. Zoo was het moeite en zorg verkwist. En later had Mabelia toch gaarne met haar gesproken. Maar toen belette schaamte haar te spreken. Ze had immers zoo kras verzekerd, dat Vrouwe Geertruid zich gansch-en-al vergiste. »Hoe kon ze dàt denken!"

Zoo moest Mabelia al haar smart alleen dragen. Was het wonder, dat haar roepen tot God meest meer een kermen dan een spreken was?" . . . .

Woensdag 7 Sept. was een bededag, te weten de maandelijksche bededag, uitgeschreven op last van de Staten van Holland, met het oog op den nog steeds hachelijken toestand des lands.

Kerk en staat hadden in de 17de eeuw geenszins ieder hun wel afgebakend terrein. Het bracht zeer dikwijls moeilijkheden mede en geen geringe verwarring. Predicanten klaagden vaak over de regeering en regeeringspersonen, terwijl

zij — kwam het hun wèl te passe! — zeer gaarne wereldlijke hulpe inriepen.

In ieder geval, dat ook van wege de Overheid biddagen werden uitgeschreven, is even begrijpelijk als heuglijk. Ook de Regeering *bedoelde* op hare wijze een Christelijke Regeering te zijn, al had het er soms weinig van.

De biddagen waren 1672 allerminst zeldzaam. Telkens werd de schare opgeroepen naar de kerkgebouwen en telkens waren ze meer dan vol. Het gemeenschappelijk gebed werd gaarne gezocht. Er bestond — kostelijke tijden! — bij duizenden behoefte aan; bij kleinen en grooten, geringen en met goederen gezegenden.

De dienst in de kerken was afgeloopen dien Woensdagochtend . . . .

Hoe werd veler stemming bij het verlaten der gebouwen dadelijk weder verstoord!

't Bleef dan maar onrustig in Amsterdam. Droeve, en nooit goed te spreken, tooneelen vonden soms plaats in de stad. Had men den vorigen dag — des Dinsdags dus — zelfs niet het huis willen plunderen op den Buitenkant, van den trouwen admiraal Michiel Adriaensz de Ruyter?

Zoo ver ging de achterdocht der zich steeds onveilig vreezende schare. Met geweld was het »grauw" uiteengejaagd.

En nu?

De kerkgangers voelden zich »papierkens" in de handen gedrukt, toen ze weer op straat waren.

En op die papieren strookjes viel iets zeer eigenaardigs te lezen:

> De burgers van Amsterdam versoecken met alle eerbiedicheyt de weder oprichtinge der Schutterijen en haer oude voorrechten. De Heeren werden versocht tegen den avont ten seven ueren te verschijnen op de Cloveniers-Doelen, om van die saeke breeder te spreken.

De burgerij, dit bleek wel duidelijk uit dat biljet, snakte

naar meer invloed op de zaken van de regeering. Het was ook duidelijk, dat deze poging om een meeting te beleggen, gelijk wij in onzen tijd zouden zeggen, uitging van sommige schutterscompagnieën.

Een honderd personen bleek 's avonds ter vergadering opgekomen. Meest »kleyne luyden."

Toch ontbraken de meer aanzienlijken niet geheel. De gegoede burgerij was vertegenwoordigd door een apotheker, een kassier, boekhouders, een scheepstimmerman, een bontwerker, een makelaar, een cousecooper, een sydereeder, een boekverkooper, een dokter, advocaat enz.

De heer Jan van Erpecum van 't Witte vendel, wèl bekend, was even als meer anderen, »in 't particulier versocht," maar eerst even bij zijn »colonel" aangeloopen, om te informeeren wat die van de zaak dacht. Liever maar niet gaan, oordeelde de heer Roeters. Van Erpecum ging dan ook niet. Hadden de Oranjepluimen hem al niet reeds moeite genoeg verschaft?

Ook de kastelein van de Doelen zag wel, dat het niet zijn gewone kalanten waren. Hij weigerde zelfs een kan bier te tappen, of er moest vooruit worden betaald!

Trouwens het was duidelijk: Veel kracht zou er van deze bijeenkomst niet uitgaan. 't Was een zeer gemengde schare. Sommigen kwamen »uit blinden ijver," anderen omdat ze aangezocht waren door vrienden of kennissen, doch er waren er ook, die in troebel water wilden visschen en eens kwamen kijken of er geen »zaken" vielen te doen.

Zoo zag men er o. a. den advocaat Mr. Joan Blasius, die ook als dichter en tooneelspeler vermaard was; geen man van beteekenis echter.

Het bleek al spoedig, dat ook hier het zeggen gold: *Schapen zonder herder.*

Den boventoon kreeg een oogenblik zekere Geerlofs, scheepstimmerman op Marken, (de Stadswijk!) algemeen bekend als »de hollebollige Rombouts," die een concept voorlas van een adres, aan den Raad te richten.

Zeer verwarde discussies, vaak afgebroken door wanordelijkheden, volgden. Eens werd men het niet. Veel gekibbel en veel geschreeuw.

Toen Mr. Blasius zijn boodschap deed en het opnam voor de Regeering, kwam het een oogenblik zelfs tot handtastelijkheden. Ook dwong men met geweld tot teekening van het request aan burgemeesteren.

Alleen op het geschreeuw: Daar komt de fiscaal Hooft met z'n ruiters!" werd de orde weer wat hersteld.

Toch ging den volgenden morgen nog een deputatie naar Burgemeesteren, sommigen die 't aanzagen sloeg de schrik om het hart, of »men" op het stadhuis geen korte metten zou maken met requestranten.

Inderdaad deed Schepen Dammers het voorstel, de deputatie te doen inrekenen. Maar burgemeester Hooft — cousin Van de Beverningh scheen hem dan maar deugdelijk gewaarschuwd te hebben! — drong op gematigdheid aan.

Donderdag 'savonds kwamen de »Doelenloopers" nogmaals bijeen, ook des Zaterdagsavonds nog eens. Maar het bleef tobben.

Er ontbrak alle leiding. Onmondigen oefenen geen invloed. Men kon op het stadhuis gerust zijn, van deze beweging kwam zoo goed als niets terecht. Toch had ze grooten indruk gemaakt op burgemeesteren, Het volk *kon* niet, maar als het gekund had..... En dat juist bevroedde men.

Mr. Joan Blasius spotte op deze wijze met de zaak:

Stock in 't hondert op 't burgerlyck versoeck.

»Wat wonder; wat nieuws! Jan Hagel speelt den baas,
Een kalkvaer of cassier had graeg een schepens plaats
Staetsiecke winckeliers syn smeden van de wetten,
Een kaele maeckelaer poocht zich in staet te setten.
Elck tiert: »'t *Is voor den Prins!*" En heeft wat groots [in 't sin,

Dus set men Raeden af en dringt daer anderen in.
Soo 't Raedhuys aen het Y haer vaders moet verliesen,
Soo sal men uyt dit tal onnoosele kinderen kiesen.
't Was nutter dat men haer de kost in 't dolhuys koft.
Of in het Lasershuys dit tal van gecken brocht."

Zoo werden de kleyne luyden bespot en gehoond in het vers van Mr. Blasius.

Men hield zich groot op het stadhuis, maar — *men zat er op spelden.*

Iederen dag werd er een briefje van den Prins gewacht: van blijven of van gaan!

Het kwam. In de zitting van 11 Sept. werd door den voorzitter mededeeling gedaan van den volgenden brief, tè karakteristiek om hem hier niet in z'n geheel te doen volgen:

Erentfeste, enz.

Wy hebben gezien de Resolutie der Burgemeesteren, enz. der stadt Amsterdam, die sy ons hebben laten toekomen in dato 5 dezer, behelsende H. E. versoeck, ten einde wy overeenkomstig de Resolutie van de Edel Gr. Mo. H. H. Staten van Holland en West-Friesland in de 27 j.l. en de presentatie van vrijwilligen afstand van Burgemeesteren en Vroedschappen in gemelde Resolutie van 5 dezer vervat, souden willen dispenseeren aangaande de verandering van de magistratuur der voornoemde stad, zooals Wy voor den dienst en de gemeene rust des Vaderlands, en de stad Amsterdam in 't bysonder zouden meenen te behooren. Wy hebben derhalve, na voorafgaande deliberatie, geoordeeld, dat in de tegenwoordige constitutie van tijden ende saecken, *de Heeren Regenten, in de nevensgaande lijst gespecificeerd, van de Regeering behoorden geëxecuseert te worden*, waarbij Wy echter verstaen, dat sy daerdoor in hun goeden

naeme ende reputatie in geenen deele gekrenkt ofte benadeeld werden, gelijk Wy ook ten allen tyde, in dien tegent vermoeden, de noodt het sal vereischen, bereidt syn hun soodanige bysondere protectie ende sauvegarde te doen gewerden als sy zullen verlangen, waarmede Wij, Erentfeste, etc., bysonder goede Vrienden, Godt bidden UEd. te willen houden in Syn heilige bescherming.

In 't leger by Bodegrave, den 10[den] Septembris 1672.

U.Ed. goedtwillige Vriendt,

(get.) PRINCE D' ORANGE.

En gelijk uit de deftige missive blijkt, het lijstje ging er nevens. Burgemeester Henrick Hooft, die naar den goeden raad van cousin Van Beverningh, in tijds eieren voor zijn geld had gekozen, kon op het kussen blijven zitten, maar de collega's Joan van de Poll en Mr. Lambert Reynst werden »geëxcuseert:" »Op verzoek eervol ontslag"; 't klonk nog zoo leelijk niet!

»En desalniettemin en evenwel nochtans", zou wijlen de oud-raadpensionaris Jacob Cats van Sorghvliet ook nu gerijmd hebben.

Voor schepen Dammers — hij had zich geen illusies gemaakt — de troost toch, maar een schrale: de collega's Mr. Willem Blaeuw en Mr. Jacob de Graeff krijgen mede hun congé.

Dat Mr. Andries de Graeff een van de geëxcuseerde Raden was, sprak, vond de gemeente, toen de zaak publiek werd, natuurlijk van zelve.

Ook onder de oud-schepenen, die van de zware staatszorgen ontheven werden, behoorde Mr. Arnout Hellemans Hooft, de zoon van wijlen Pieter Cornelisz, den drossaard van Muyden, enz.

En hoe hielden zich de heeren, zal men vragen.

Naar omstandigheden heel redelijk, moet het antwoord luiden.

»Hierop gedelibereerd synde, is goedt gevonden ende verstaen, dat de Order van Zijn Hoocheyt punctueel (— als of men er niet toe gehouden was! —) zal worden nagecomen ende dat aanstonds aen de goede gemeente daervan door *afkondiginge* ende *aenplakkinge van biljetten* kennisse zal worden gegeven".

Of er ook haast bij was, zich zelven in veiligheid nu te weten!

Maar natuurlijk, ook nu was men nog slechts halfweg. Wie zouden de geëxcuseerde heeren vervangen?

't Ging met geen vroolijk gezicht, dat is duidelijk, maar besloten werd, opnieuw den secretaris Schaep met een missive naar het hoofdkwartier van den Prins te zenden, waarin Zijne Hoogheid ten dringendste gebeden werd, de vacant geworden plaatsen te bezetten met »andere capabele mannen, om den dienst der stadt waer te nemen".

De brief van burgemeesteren deed in deftigheid allerminst onder, voor die van Zijne Hoogheid.

»Met alle respect ende dankbaarheidt" was de missive van Z. H. ontvangen, waarin »het dezen gelieft had den Heeren zijn wil te notificeeren, aangaande Burgemeesteren, Schepenen, en oud-Schepenen die behoorden gelicentieerd te worden, etc., etc."

En nu »na receptie" van Z. H's. schrijven, waren »ter obediëntie van deszelfs bevelen", de Vroedschappen die Z. H. had gelieven te continueeren bijeengeroepen, en nu was dan besloten Z. H. te versoeken, dat het Hem »mocht gelieven te supplieeren de respectieve plaatsen door Z. H. open gemaeckt, met lieden die door Z. H's. hoogwijze dispositie by de gansche gemeente souden bekend werden als de soodanige door Z. H. beschouwd als bekwame mannen — — —", Enz., enz. De rest laat zich wel denken.

Bekijkt men de missive op den keper, dan bemerkt men zeer duidelijk, dat de heeren ter dege verontwaardigd waren; door de zeer kleine reten en spleten van het officieele, komt geducht de nijdigheid te voorschijn. De Prins zou dan nu

eens dé ware luiden aanwijzen, dan kon de gemeente eens zien, dat dit nu de echte broeders waren!

Intusschen belette de diepe verontwaardiging enkele aangebleven heeren niet, heel kalm nog even zaken te doen.

Een zoon van burgemeester Henrick Hooft, de jongeheer Gerrit Hooft — jongmensch van 22 jaar — was daar juist uit Frankrijk teruggekeerd (ook niet te vroeg!); was het nu niet een heerlijke gelegenheid hem alvast nog even aan een postje te helpen?

't Ging »met veel stribbeling ende tegenspraeck", maar papa Hooft wist toch te bewerken, dat de jongeheer door den Raad »op een tractement van 1200 guldens" tot pensionaris werd benoemd.

Burgemeester Hooft verzocht in de vergadering van 13 Sept. toen een pensionaris benoemd zou worden, de heeren er wel op te willen letten, dat zijn zoon »veel geryst ende gestudeert" had en »dergelijke jongelingen moest men aensetten!"

De zaak was zoo helder als glas! En toch waren er die alevel bezwaren hadden. Men meende te weten, dat toch altijd de leeftijd van 25 jaren was geëischt; dat de jonge Hooft nu niet zoo uitermate had gestudeerd — hij zou aan Schepenen adviezen hebben uit te brengen —; dat men met het geld een beetje zuinig had te wezen en burgemeester Hooft vroeger zelf een pensionaris onnoodig had genoemd! Had burgemeester trouwens niet altijd bekend gestaan als »al te sobere heer" — en nu zoo royaal. . .?

Maar evenwel, met »twee à dry stemme", waaronder natuurlijk die van papa, kwam »Gerret" er dan toch.

Wat baatte het, of den nieuw benoemde in een pamflet uit de burgerij eens flink de mantel werd uitgeveegd en over zijne studie — »enkel by de Franse dames" — leelijke noten werden gekraakt — de burgerij mocht brommen, men stoorde zich daaraan niet!

In dezelfde week wisten burgemeester Hooft en Oudtshoorn nog te bedisselen — voor wat, hoort wat! — dat een zoon

van den laatste »bakenmeester" werd. Dat gaf ook minstens een duizend guldetjes, om te beginnen!

»Het ijser moet worden gesmeet, als het heet is," teekende een der heeren bij dese benoemingen aan in zijn meer gemeld Journaal.

Als men zoo nog durfde doen in dergelijke abnormale omstandigheden, is het toch ook begrijpelijk, dat het volk eindelijk wel eens tot wanhoop en razernij verviel, absoluut onmachtig als men was.

Want ook de Prins kon niet alles. »Zijn we nu van *alle* regeeringscollege's (van alle vette »bijbaantjes", 't klinkt burgerlijk, maar dàt was het 'm) uitgesloten, werd er namens geëxcuseerden aan Z. H. gevraagd. Zijn we nu heusch heelemaal van »heeren van de wet" afgedaald tot de onaanzienlijke klasse der »private personen?"

't Was immers al te hard!

Mr. Schaep dus weer eens naar den Prins. Alsof Z. H. — *de vijand nog altijd de frontieren over* — nu waarlijk niets beters te doen had.

»Ja, hij was tot Z. H. gezonden, »om nadere elucidatie".

Of er uit het wrak nog niet een gedeelte der goederen te bergen is, vragen de sjacheraars, dacht de Prins zoo.

De missive, die de secretaris bij zich had was anders, *natuurlijk*, weer beleefd genoeg.

»— — Ofschoon wij in geen enkel opzicht te kort willen doen aan Uwer Hoogheids bevelen en in 't minst niet beoogen raad te geven, *waar die niet wordt gevraagd* — —"

Zoowaar, nog even venijnig ook nog! Gelukkig, de jonge Orange was *onverstoorbaar*. Naar links en naar rechts had hij te staan als een man op post. En naar welke zijde moest de waakzaamheid het grootst wezen?

Maar ditmaal was 's Princen antwoord dan ook zoo kras mogelijk.

»Van *alle* functies ontzet!"

't Was noodig voor de rust, verzekerde de Prins nogmaals;

»Onse intentie in het removeeren der bekende magistraatspersonen, is geen andere geweest, en voor de gemeene rust achten wij het noodig daarinne te volharden — dan dat sy sullen ontslagen werden van alle functiën ende bedieningen, die sy namens de stadt en om den wille der stadt bekleeden, hoedanig en van welken aard die ook mogen syn".

En tevens zond Zijne Hoogheid nu den heeren de lijst toe der personen, die hij »goed en dienstig" had geoordeeld in de plaats te stellen van hen die geëxcuseerd waren.

»Wy ordonneeren u — schreef Z. H. voorts — dese personen, wier namen in deze lijst zijn vervat, na staving van den behoorlijken eedt, te stellen in hunne respectieve bedieningen."

Of men ook benieuwd was naar het nieuwe lijstje. Dat Mr. Coenraedt van Beuningen wél bekend, nummer één stond als burgemeester, was velen maar kwalijk naar den zin. Was hij niet een der eersten geweest, die Mr. Joan de Witt den voet dwars had gezet?

Maandag 19 Sept. namen de geëxcuseerden hun demissie en werden de nieuwe heeren geïnstalleerd.

Nog had Burgemeester Hooft — *zelfs de Prins was niet bij machte geheel schoon schip te maken* — den moed tot de heeren te zeggen: We moeten u uw afscheid geven, hadden we kunnen voorzien dat alles zoo zou loopen, we waren voorzichtiger geweest!

Mr. Andries de Graeff op zijn beurt, vroeg geauthentiseerde afschriften der met Z. H. gewisselde stukken; kinderen en kindskinderen konden dan zien, hoe de vork destijds in de steel had gezeten!

»O, zoo, had die canaille-prins het 'm gedaan, dàn was 't wat anders!"

De onverbeterlijken! Ze hadden niet enkel »niets vergeten en niets geleerd". Ze *wilden* ook niets vergeten of leeren. Altijd weer dat fatale: *Denk aan Loevestein!*

En nu moest er natuurlijk een zondebok zijn.

»Zoo er geen »verraad" in 't spel was geweest, zou niet mogelijk zijn, wat nu gebeurd was!"

Aan wien dan de schuld. . .?

Wel de oud-burgemeester Gilles Valckenier, die was »de stille kracht" geweest, welke alles achter de coulissen had weten te bedisselen. 't Moest toch altijd een van burgemeesteren wezen, gelijk men bemerkt. Dat de luiden op de steenen voor het stadhuis het 'm eigenlijk gedaan hadden, nooit zouden de heeren het erkennen!

Valckenier stuurde een briefje — hij was juist in Den Haag — dat niet hij de handen in de zaak had gehad. Zoo geheel stond hij er anders toch niet buiten. De Prins scheen hem wel degelijk geadviseerd te hebben. Laat het zoo zijn, dat moesten de heeren dan maar onder elkander uitvechten.

En allerlaatste fraaiigheid!

Burgemeester De Vlaming van Oudtshoorn »had" nog iets. Afgezet waren de heeren niet, slechts geëxcuseert. Dat was natuurlijk een groot onderscheid. De heeren mochten dus voortaan ter kerke hunne plaatsen in het magistraatsgestoelte blijven innemen. »Zijn Hoogheid zou zich het bestel der heerenbanken in de kerk dan toch wel niet aanmatigen!"

Hoe het kookte van binnen! Hoe de gemeente, zelfs als men opging om Gods Woord te hooren, toch vooral steeds nog den indruk moest behouden: *Eens burgemeester, blijft burgemeester!*

Het regeeringskussen was onaantastbaar, wat verbeeldde zich zoo'n Orange-Prince toch wel.

Schepen Dammers — het zij tot zijne eere gezegd — maakte er nu dan toch maar een grapje van.

»Zouden burgemeesteren niet goed doen", zeide hij schertsend, »per missive ook over deze quaestie nog even Zijne Hoogheid inlichtingen te vragen?"

Men nam geen notitie van 't schamper zeggen.

Behalve een kleine schermutseling tusschen de heeren

Hooft en Reynst liep voorts alles, althans voor het oogenblik, hoogst vriendschappelijk af.

»Al boertende, nae minnelycke hantgevinge en bedanckinge van de goede fraternité", scheidden de heeren.

»En", gelijk een der heeren noteerde: Ende daermeede is de rolle der afgaende heeren gespeelt, ende die van de gecontinueerde en nieuwe in 't spelen, ende alsoo de gordyne der nieuwe opgehaelt.

Zoo was het, al ging dat neerhalen van het oude gordijn — 't had zoo lang omhoog gezeten — nog altijd wat krakend.

Sommige heeren, die het Regentengestoelte in de kerk toch niet geheel aandurfden, kerkten voortaan bij de Walsche gemeente.

Schepen Dammers kreeg nog weken lang alle dagen het wachtwoord als kolonel der schutterij thuis (ook afgezet toch) schoon Aeltjen, de dienstbode, zeide — in sommige opzichten was men toch eenvoudig ook en huiselijk — tot den luitenant: je moet hier niet meer zijn, man!

't Was den heer Dammers een zoete droppel in den bitteren beker.

Den heere Valckenier werd in een boos pamflet — om het te zeggen, gelijk het was — de huid vol gescholden. De Prins had zich door hem om den tuin laten leiden, heette het. De Prins was anders zoo'n kind niet.

Doch de heeren waren geëxcuseerd, om ons bij den geliefden term te houden!

Maar de Muze der Historie, 's lands groote nooden dier tijden overziende en opmerkende der heeren kleine grootmoedigheid, vraagt — op hare beurt — met gefronst voorhoofd en op bitteren toon:

Wel waarlijk geëxcuseerd?

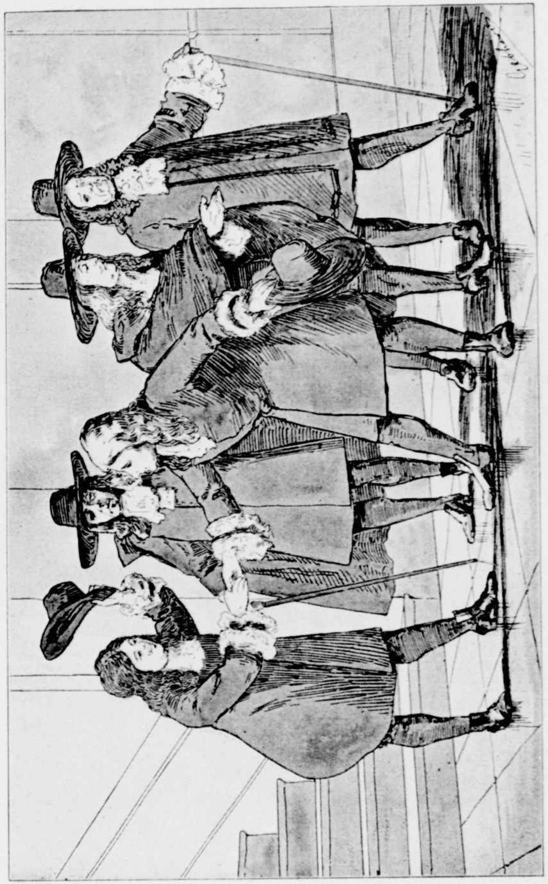

„AL BOERTENDE, VOL MINNELIJCKE HANTGEVINGE EN BEDANCKINGE VAN DE GOEDE FRATERNITÉ", SCHEIDDEN DE HEEREN. blz. 290.

IX.

DEBORA'S KRIJGSLIED.

». . . . . Als wanneer de zon opgaat in hare kracht!"

De lezing van Deborah's krijgslied was ten einde gebracht, doch Mabelia kon er maar niet toe besluiten den Bijbel weder toe te slaan en hem als gewoonlijk op den lezenaar te leggen.

Het lied sprak haar nog toe; de opwekking tot den krijg dreunde haar nog door de ziel.

Ook Susanna, met haar de eenige in het vertrek, zat nog stil ter neder, de handen gevouwen, maar haar was de krijgszang toch minder vreemd geweest; zij kende haar Bijbel beter.

»Welk een heldenmoed bij eene vrouwe!" riep Mabelia uit, het bleeke gelaat met een lichten blos van extase gekleurd.

»De heldenmoed des geloofs!" vulde Susanna er met zekeren nadruk aan toe. Mabelia lette er nauwelijks op. En weer las ze, maar nu stil voor zich zelve alleen:

> »In de dagen van Samgar, den zoon van Anath, in de dagen van Jaël, hielden de wegen op en wie op paden wandelden gingen op kromme wegen. De dorpen hielden op in Israël, zij hielden op; tot dat ik, Deborah, opstond, dat ik opstond, een moeder in Israël. Verkoos hij nieuwe goden dan was er krijg in de

poorten; werd er ook een schild gezien, of eene spies, onder veertigduizend in Israël? Mijn hart is tot de wetgevers van Israël, die zich gewillig aangeboden hebben onder het volk: Loof den Heere!

»Gij die op witte ezelinnen rijdt, gij die aan het gericht zit, en gij die over den weg wandelt, spreekt er van! Van het gedruisch der schutters tusschen de plaatsen waar men water schept, spreekt aldaar te zamen van de gerechtigheden des Heeren, van de gerechtigheden bewezen aan zijne dorpen in Israël, Toen ging het volk des Heeren af tot de poorten.

»Waak óp, waak óp, Deborah, waak óp, waak óp, spreek een lied; maak u op Barak, en leid uwe gevangenen, gij zone Abinóams!

»Toen deed hij den overgeblevene heerschen over de heerlijken onder het volk. De Heere doet mij heerschen over de geweldigen."

En voortgaande met lezen zeide zij, onbewust, haast weer even luide als daareven de verzen, die haar in hunne fiere forschheid dus hadden getroffen: het aangrijpend verhaal der gezegende Jaël:

»Gezegend zij boven de vrouwen Jaël, de huisvrouwe Hebers, den Keniet, gezegend zij ze boven de vrouwen in de tente!

»Water eischte hij. (Sisera) melk gaf zij. In een heerenschaal bracht zij boter. Hare hand sloeg zij aan den nagel en hare rechterhand aan den hamer der arbeidslieden. En zij klopte Sisera, zij streek zijn hoofd af, als zij zijnen slaap had doornageld en doorboord. Tusschen hare voeten kromde hij zich, hij viel: al waar hij zich kromde, daar lag hij geheel geschonden . . .

»Alzóó moeten omkomen àl uwe vijanden o, Heere! Wie Hem daarentegen liefhebben, moeten zijn als wanneer de zon opgaat in hare kracht!"

Maar nu had Mabelia toch eene vraag:

»Susanna-nichte, gij zijt zooveel ervarener in de Heilige Schrifture dan ik. Zeg mij toch, was de listigheid van de huisvrouwe van dezen Keniet dus prijselijk, dat zij dies door de profetese wordt gezegend!"

»Zij wordt hier geprezen om haar geloof, Mabelia. Wijl zij, machtelooze die ze toch was, iets dorst bestaan in den strijd des Heeren. En wat het middel aangaat, dat zij aangreep, al verstaan we dit niet geheel, vergeet niet, dat het krijg was te dier dagen. En zegt zelfs niet de Franschman: à la guerre comme à la guerre?"

Mabelia antwoordde niet. Het bezwaar, dat zij koesterde tegen Jaël's krijgslist, woog blijkbaar minder sterk in hare ziel, dan hare jaloerschheid groot was, ook iets te bestaan als de huisvrouwe Hebers.

»Wat ben ik toch een onnut schepsel", barstte zij op eens uit met eene hartstóchtelijkheid, die iets zeldzaam geziens bij haar mocht heeten, maar die haar gelaat levenden gloed gaf: »Wat ben ik toch een onnut schepsel. De vijand is nog steeds over de frontieren, maar de Sisera's behoeven voor mij niet bevreesd te zijn!"

Susanna zag haar met doordringende oogen, maar toch gansch niet onvriendelijk aan. Even moest ze toch lachen.

»Maar Mabelia-nichte, wilt ge een zwaard als Kenau Hasselaer tot Haarlem's wallen? Zal ik Henrick schrijven voor u een patent aan Zijne Hoogheid te vragen als luitenant? Je weet de Staten hebben toch eindelijk den Prince dat recht verleend".

Eensklaps keek Mabelia somber voor zich. Toen viel ze uit:

»Uw broeder Henrick zich voor mij bemoeien? Waar kalt ge af? Hij zag nauwelijks om naar mij, toen hij hier onlangs was. Wie zelf heldendaden bestaat acht mijne geringheid klein, dat spreekt van zelve. Waarom zou dat niet recht zijn? Doch indien . . ."

Susanna wist waarlijk niet, wat te antwoorden. Zelf was ze

niet hartstochtelijk van aard. De genegenheid die Mabelia voor haar broeder koesterde, verstond ze slechts zeer ten deele. Was Henrick werkelijk onvriendelijk, — onhoffelijk toch niet? — voor hare nichte geweest? Ze wist het niet. In ieder geval, Mabelia overdreef en daarop toch kon ze haar wijzen:

»Ik schertste slechts. Ieder heeft zijn roeping. Der vrouwen plicht is toch niet te velde te trekken, een ros te bestijgen en den degen te voeren?"

»Bedoel ik het dan zoo?" antwoordde Mabelia half tot hare nichte, half voor zich zelve. Maar in hare gedachten ging zij nog steeds voort, scheen het denkbeeld uit te werken, dat haar, hoe dan ook, scheen toe te lachen.

Susanna trachtte het gesprek een eenigszins anderen koers te geven:

»Henrick schreef mij juist gisteren — doch dat blijve tusschen ons — dat de Prince plannen koestert, den vijand aan te vallen. »'t Is gedaan" — dus drukte hij zich uit — »met het onttakelen en zeilen reven. We gaan weer buitengaats!"

»Ge zegt...?" vroeg Mabelia, doch er kwam stoornis, een dienstbode bleek van allerlei te vragen te hebben, en Mabelia volgde haar dan ook naar »de koocken".

Susanna had het naar waarheid gezegd, de Prins wilde het scheepken weer buitengaats hebben, te lang lag het reeds aan den wal gemeerd, roerloos, werkloos.

Eerloos ook, werd er gefluisterd.

Want reeds deed de achterdocht haar wrevelig werk.

Aan de poorten van het Haagsche stadhuis, zoo werd er verhaald, was de waarschuwing aangeplakt, dat er wat gebeùren moest. Zóó ging het niet langer, heette het. Nog steeds de vijand tot in het hart van 't land. Zou soms zelfs de Prins van Orangieën?

»... Er waren wèèr, alwèèr, Engelsche gezanten in het

hoofdkwartier van Zijne Hoogheid geweest... Men kon nooit weten. Koning Karel II was dan toch z'n oom. Zoo licht:.."

Welk een onzegbare droefheid moet zich afgeteekend hebben op het bleeke gelaat van den Prins; wat wondere flikkering er een oogenblik hebben gelicht in het sombere oog... Niemand, niemand dus, die hem bijstond; rustte dan heel de taak, om dit volk weer vrij te maken, weer z'n roeping getrouw te doen zijn, enkel en alleen op de schouders van een jonkman als hij?

O, Willem Henrick verstond wel de taal der moedeloosheid. Enkele maanden geleden, in het begin van Juni, was er een oogenblik geweest, dat ook hij had gewankeld. De Staten hadden bevolen dat de legers zich zouden terugtrekken, maar-al terugtrekken, en toen had ook de prins gevraagd, of men dan althans niet voor hem een *sauve-garde* kon vragen voor zijn graafschap Hoorn aan den koning (Lodewijk XIV). En werd er toen in Amsterdam niet rondverteld in regentelijke kringen, dat de heer Pieter de Groot zelfs geen persoonlijke *sauve-garde* had willen aanvragen?

Maar had dan de Prins iets gevraagd uit vreeze voor lijfsbehoud? Daarvan was immers geen sprake geweest. En wat zijn bezitting in Limburg betrof — was de toestand van 's Prinsen finantiën niet dus treurig, dat er — o, bittere ironie! — door dezen Prins niet zelfs op de »kleintjes" moest worden gepast. Dat konden familie en kennissen van de »Heeren zeventien" (bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie) zich zoo niet voorstellen. Wat wisten die van *in de schuld* zitten!

Doch zelfs indien 's Prinsen wankeling — wat wist men al niet te kallen en te mallen van zijne onderhandelingen met zijn oom, koning Karel — een nog veel bedenkelijker karakter hadde gedragen, ze waren dan toch maar de inzinking van een oogenblik geweest; vergefelijk, begrijpelijk in een jonkman als hij, plotseling als uit de gevangenis ten troon verheven.

Hoe was sinds niet gebleken, dat hij met leeuwenmoed,

en echter met bezonnenheid, *stond* en *zou staan* als — een held; een man op post.

De klacht der benauwdheid: Wat buigt ge u neder, o mijne ziel en zijt onrustig in mij?" was immers omgezet in den jubel: Ik *zal* den Heere nog loven voor de verlossinge zijns aangezichts".

En had dan niet reeds de Heere des daags zijn goedertierenheid geboden, was niet in den nacht het lied des psalms er geweest?

Ja, dùs was het. De Heere hàd gehoord.

Maar juist dat begrepen de »wijzen en verstandigen" niet.

En toch dankte de jonge Oranje zijn God voor twee wonderen.

Ten eerste: *het wonder der Frontieren.*

Toen de wanhoop klaagde: er zijn geen frontieren meer, de vijand staat straks voor de poorten van Amsterdam en trekt Den Haag binnen met vliegende vaandels en slaande trommen" — toen had God den zegenvierenden belager paal en perk gesteld: door den storm uit het Westen op onze kust en door de vlakke, lage — met het water uit de fonteinen des hemels gedrenkte — velden op Hollands oostergrens. Gelijk het voor den Spanjaard was geweest in vroeger eeuw, zoo was het ook nu: de vijand wantrouwde onzen verradelijken, (gelijk hij het heette) onzen drassigen, onberekenbaren bodem en dit sloeg hem met verblindheid.

»En daar kwam een slaap Gods over hem," heet het dan wel in de Schrift.

Had nu de Heere dit wonder gegeven, zonder dat de Prins en wie hem bijstonden hunne handen hadden gerept?

De Heere geeft het zijnen beminden »als in den slaap" — het hangt niet aan hen, aan hun handen niet, aan hun harte niet, aan hun vernuft niet; niet aan hun ijver. — Zoo belijden en weten zij het voor zich zelve, in de binnenkamer; als ze òpzien, als ze zoeken het oog huns Gods. Maar zoo ziet het »de buitenwacht" niet. Want och, die oordeelt naar

haar beste verstand en niemand valle haar daarover hard. Als de Prins niet voor de Hollandsche waterlinie had gezorgd, werd er naar waarheid gezegd, er was wat van terecht gekomen! Met ijzeren hand, soms met het beulszwaard — voor den Christen is als middel Gods niets te klein of te min — had hij genòòpt tot den plicht voor de patria.

En toen was het tweede wonder Gods gekomen: slooden en versaagden namen weer het: Voor den Heere en zijn Gideon! op de lippen.

Of geeft ge soms de voorkeur aan de bleeke taal der alledaagschheid: plompe boeren weet Prins Willem Henrick tot soldaten te drillen.

't Geheim van 't dubbele wonder?

De gehoorzaamheid des geloofs.

God schiep Holland's lage landouwen tot frontieren, die de vijand niet kon overgaan, zoo slechts in den landzaat iets werd gezien van de krachten en gaven door Hem in deze zijne schepselen gelegd; »want Hij weet wat maaksel we zijn". En de Prins had enkel zich te gedragen naar het: En God schiep..."

Maar — of het er eerst ook bitter, bitter weinig van had, dat het ook aldus was. Wat de menschen noemen: een droog voorjaar, geen droppel in de slooten. Van inundeeren zou toch wel niet veel komen. Verwaarloosde werken overal!

Tot God de Heere den regen bij stroomen deed nedervallen en het oude zeggen der Geuzen vóór Leiden (1574) tot waarheid werd: »Met vier voet waters doen we het; en God gaf er negen."

En de landzaat?

»Verwende wittebroodskinderen" waren onze landbouwers en veehouders nu wel niet, maar een rustig, kalm en zorgeloos bestaan was toch meest wel hun deel. Althans hier in Holland, waar de landsheerlijke rechten niet al »heerlijkheid" waren!

Wat hadden ze het kwaad in eigen oog als ze ter wille van den oorlog ook eens een hand aan het werk moesten slaan: »geprest om een schuit voort te trekken!"

»Zy doen een paerdewerck en trecken voor de schuyten!
»Wie schrickt niet voor dat boos en goddeloos bedryf!"

Bijster veel gewoon was men dus niet. Het »koeien en moeien" ging boven alles: mocht men hen zelf gelooven, wat had men 't byster slecht!

In 't sweet ons aangezichts, wy d' armen kost beseuren,
Na d' aerde, vroech en laet, neerbuygend' onze neck,
Doch voor den vreemdelinck wy tassen onze schueren,
Ja, selfs ons huysgezind' lydt dikmaals broodtsgebreck.

»Hebben is hebben en krijgen is de kunst," die wijsheid zat er bij de goe' luyden diep en vast in. Was het wonder, dat er met zulke enkel op eigen veiligheid en vastigheden gespitste lieden in den beginne althans niet veel viel uit te richten? En erkend ook dient, als er geen wil en wensch hooger dan de geldzak in het hart leefde, was ten minste in de frontier-streken de keuze van het doen òf laten vaak »bang".

Men heeft dan toch maar zijn eerlijk gewonnen en vergaard »hebben-en-houten" te bewaren. »En voor de kinderen!" wordt er voorzichtiglijk bijgevoegd. En stond het er ook niet bij als van ouds, had men het van grootvader en grootmoeder niet gehoord dat:

De Spangiaert wil ons hencken
Als wy dien Geus bystaan,
De Geus, die wil ons krencken,
Als wy by die Spaengiaerts gaen.
Wy hebben aen geen kanten vree,
Wy souden wel geern houden stee,
En melcken onze koe.
Den boer, den boer, den schamelen boer,
Dit crygen is hy moe!

En dien »moede" man had de Prins tot een goed soldaat weten te vormen. Er vielen slechts qualiteiten te ontwikkelen, waarvan de »bijvoorkeur-koemelker!" zich niet bewust was. Die hij niet verkoos te hebben. Doch de Prins, die Holland's historie kende uit den Spaanschen tijd, hield zich, als gezegd, aan het: *En God schiep.*

En hoe was nu de toestand in October?

Dacht de Prins metterdaad nu toch aan aanvallen en waarom niet eerder dan?

De feiten der historie zeggen er dit van:

De maanden Juli, Augustus en het grootste deel van September waren verloopen bij de Hollandsche waterlinie, voor beide partijen in een toestand van schijnbaar volmaakte rust.

Alleen had de Prins af en toe — met een luitenant als zijn Henrick Boeckholt b. v. — en vaak niet zonder succes, ook het eens aanvallenderwijze beproefd. Dat waren van die proefnemingen — niet zonder gevaar — zoo als een echt Hollandsche jongen ze zoo graag mag: of het ijs al »houden" kan!

En de Franschman? Hij was geen aanvaller meer. Letterlijk niets had hij bestaan.

Wat wist de overweldiger ook van een krijgskreet als die van een Deborah; van het: Leid uwe gevangenen gevangen *om des Heeren wil!*

Te strijden voor het vaderland, wijl God het u gaf — Wat doet er aan denken bij een vijand, die enkel als belager verschijnt?

Met geheel onbeduidende handelingen had de Franschman zijn tijd zoek gemaakt.

In het laatst van Juni (den 25ste) hadden Fransche troepen het stedeke Oudewater bezet, den 11den Juli werd het al weder door hen ontruimd en dadelijk in bezit genomen van wege den Prins, die er een detachement zeesoldaten in legde.

Dat het slot Kronenburg en het Loenderslot den vijand in handen was gevallen is ons reeds bekend.

Om Woerden was van beide zijden nog al wat gekrijgd. Half September had de Franschman zich er voor goed meester van gemaakt en door hem was het toen aanmerkelijk versterkt. Men had gedacht dat de stadhouder de vesting eerder zou hebben bezet. Waarom deze dit niet deed? Het valt moeilijk te zeggen. Het schijnt, dat de onwil der stedelijke regeering ook hier weder den Prins krachtig handelen onmogelijk maakte.

Intusschen liet prince Willem Henrick niet af verder aldoor den vijand door kleine aanvallen te verontrusten. Kon het niet op groote dan op kleine schaal toch de leus betracht: »De frontieren over!"

Maar van een verder voortdringen van den vijand was, ofschoon in Juni alles verloren scheen, geen sprake meer geweest.

De aanval was tot staan gebracht.

Het woord was nu aan Zijne Hoogheid, den Prince van Orangieën. Hij spreke — in daden!

Maar...

Sleur en botte onkunde, die bij napraat leeft, noemt nog steeds Prins Willem I, »den onvolprezen Vader des Vaderlands" (Fruin), zoowaar den »Zwijger". Averechtsche geschiedschrijving!

Indien men dan al verzot is op dat »de Zwijger", heet dan althans Willem Henrick dus!

Hij heeft den moed gehad om, als 't moest, te zwijgen. Hij — de niet benijdbare kunst verstaan van met vast op elkander gesloten lippen, ook als spreken gewenscht scheen, *zijns weegs* te gaan.

Ook in den zomer van 1672 had hij, zeide men, enkel gezwegen. Van daar, dat reeds het wantrouwen luide had gesproken.

Doch één ding verstond de haastigheid niet. Wie hart

heeft, zwijgt niet voor zijn genoegen. Hoeveel zelfbeheersching had den Prins zijn zwijgen niet gekost!

»Vallen we nog niet aan?" werd er gevraagd tot in den engsten kring van den bevelhebber. En altijd weer luidde het antwoord, kortaf en droog: *Nog niet.*

Dan zag men elkander bedenkelijk en met wijze gezichten aan: »Was de moed er uit bij zijne Hoogheid?" Maar dat werd toch slechts binnensmonds gevraagd. Doch Willem hoorde niet slechts hun zeggen, maar ook hunne gedachten.

En dan, eindelijk, heette het wel tot een der onderbevelhebbers, die meer »durf" toonde dan hij — och, arme! — met fonkelend oog en op heeschen toon:

Zijt gij zeker van de overwinning zoo we aanvallen?

De »zwijger" had gesproken; de sprekers — zwegen op hun beurt nu.

En rustig, welbewust, ging de Prins voort met het *vormen* van een leger; een weermacht, waarmede wat viel te beginnen.

Er zijn er die groote dingen, roemrijke daden, mogen bestaan voor aller oog. Dit is heerlijk en schoon. Maar er is nog, bij minder gerucht, treffelijker, verhevener taak: de arbeid in de stilte; alleen. Terwijl slechts enkelen het ook maar raden, of vermoeden.

De taak der *voorbereiding* eischt de sterkste schouders. Indien Willem III in de eenzaamheid niet zijn God had ontmoet, zijn leven zou een onoplosbaar raadsel ook zijn.

Maar nu eindelijk mocht hij dan ook zeggen: »ik ben gereed, volg mij!"

De menschen noemen dat in 't gemeen: het schoone moment in het leven. En met een weemoedigen glimlach, die aan velen ontgaat, stemt het de eenzame dan toe. Maar de slag is meer dan half gewonnen, *als* het pleit van den stillen arbeid is beslist. . . .

Trouwens, wie oogen had om te zien en ooren om te hooren, moest immers erkennen, dat de toestand van het Gemeentebest sinds Juni onvergelijkelijk ten goede was gekeerd.

Er zou nu zelfs *tot aanvallen* worden overgegaan, oordeelde in zijn krijgsraad ook de Prins.

Want dùs stonden immers de zaken:

Het onweder der dreigende verovering hing Holland nog steeds boven het hoofd; het kon niet ontkend. De Franschen waren nog steeds te Utrecht, te Naarden, te Woerden. Tot in het hart des lands dus. Een vroeg invallende vorst — wat had een eeuw vroeger de Spanjool er niet met verlangen naar uitgezien vaak! — zou de onderwater-zettingen geheel doelloos en overbodig maken.

Bovendien, verslapping en verflauwing dreigden nog op meer dan éénе plaats bij eene langdurige verdediging. Het goud van den vijand blonk uit de verte — en van nabij — menig lafaard verleidelijk tegen. En geen armen of berooiden nu juist het eerst en meest!

Doch al was dit alles zoo, en nog veel meer daartoe, *en het was zoo* — de moed des volks was herleefd. Het »'t Vaderlandt getrouwe blijf ick tot in den doedt" was geen ijdele klank meer uit een lied uit vroeger dagen. Met het zwaard in de hand — ook wel in letterlijken zin — had de Prins de vliedende lafheid tot staan gebrecht.

Doch vóór men wilde strijden voor »de patria" had de burgerij eerst weer willen weten, of er nog een vaderland was ook. Heloten gelooven niet, dat het land waar ze enkel worden geduld hùn land is. Doch het Orange, blanche, bleu wapperde weer van steng en torentop. Toen er klaarblijkelijk weer een Prins in 't land was, wist men weer, *waarvoor men vocht*.

Er werd opnieuw iets gemerkt van den ouden Geuzenmoed. In steden en in dorpen; te land en te zee. Zeeuwsche kapers wisten den Engelschman, zoowel als den Franschman geduchte schade toe te brengen. Ze dwongen den vijand een gansch niet te versmaden contributie af voor òns leger en onze vloot.

Hoe de berichten omtrent de stoute stukken, die deze Watergeuzen bestonden, den Prins de eenzaamheid vervroolijkten!

Aanvallen, *frontieren over*, dat bleek Hollands roeping, als steeds, ook nù.

Maar Willem Henrick, bedachtzaam »zwijger" als hij was, achtte het raadzaam vóór hij op groote schaal uittrok, eerst de kracht van zijn leger te beproeven.

Want hoe het leger, sinds de terugtocht van den Rijn, ook verbeterd was in getalssterkte, in oefening, in betrouwbaarheid en karakter, nog steeds was de indruk der droeve gebeurtenissen, waarmede men den strijd was begonnen, niet ganschelijk uitgewischt.

Nog altijd sidderden velen bij de gedachte, dat er metterdaad toch zou worden opgetrokken tegen het eerste leger van Europa, de »onoverwinnelijke benden" van een Lodewijk XIV.

En daarom, het eerste werk moest zijn: den vijand die versterkte plaatsen te ontnemen, waar hij met zijne uiterste, verst vooruitgeschoven voorposten Holland bedreigde.

Het zelfvertrouwen van den vijand moest ondermijnd, moed en eigen kracht in onze gelederen steeds nog versterkt.

Enkel arbeid ter voorbereiding.

De eigenlijke aanval zou volgen. Geen polemiek; niet een »bij stukjes en beetjes", maar een stout stuk bestaan, dat den vijand tot aftocht zou dwingen!

Met het kleine en kleingeestige verstond zijne Hoogheid zich zoo slecht. Op het groote en grootsche was steeds enkel zijn adelaarsgeest gericht. Dies schold loos gekakel ook hèm — een zwijger!

Een kort briefken had burgemeester Boeckholt en zijne dochter gewaarschouwd, dat er iets gewichtigs op til is.

»Wij gaan aan den slag", schreef hun Henrick, »en ik vermoed, om allerlei oorzaak, dat het op Woerden gemunt is. Spreek er niemand nog van . . . ."

In zwijgen kan stille kracht ook schuilen. Vader en dochter spraken zelfs tot elkander nauwelijks een woord over hetgeen de Prins en zijn leger zouden bestaan. Schoon

beider gedachten *schier geen oogenblik* bij iets anders waren. En zeg nu niet smalend, dat de muren van een ziekenkamer toch geen ooren hebben. Juist ziekenkamers weten er van, hoeveel liefde, eerbied, overgegevenheid der ziele er kan zijn in een och, nauwelijks opgemerkt, zelfs door den geneesheer overbodig geacht, geruischloos gaan van den voet. Iets laten, is ook iets doen. Slechts Eén was er met wien burgemeester Boeckholt, — en ook Susanna op hare wijze, — wel een woord wisselde over deze zaak: met den Heere zijn God. Ook deze man »van gelijke beweging als wij" *bad een gebed.* Ge heet het geen allemanswerk, we weten het wel. Zij het slechts minder zeldzaam dan we, in klein geloof, vaak duchten!

Zelfs zou Mabelia, die men toch anders gerust in 't geheim had kunnen nemen zegt ge terecht, niet van den door den Prins beraamden aanslag hebben vernomen, zoo er niet iets zonderlings was geschied in de in den laatsten tijd zoo stille woning van den oud-Schepen.

De Schepen zelf was niet tehuis. Met een der als hij geëxcuseerde heeren had hij een speelreisje naar Haarlem ondernomen. Men wist tegenwoordig met den ledigen tijd geen raad en schoon het ter jacht gaan in de duinen een vermaak was waarmede de heer Dammers zich slechts weinig had vertreden, het gezelschap der vrienden lokte aan en 's avonds hield men kleine festijnen; waarbij de drinkhoorn lustig rond ging. Zich de zinnen wat te verzetten was geen overbodige weelde na al den tegenspoed van den nazomer!

Zoo geschiedde het dat Mabelia, het oog latende gaan over het vertrek, dat de dienstmaagd in den namiddag aan kant had gebracht, zich een oogenblik alleen bevond in het comptoir haars vaders. Het was Zaterdagavond (8 Oct.). Misschien zou de oud-Schepen, die geen tijd had bepaald, nog vóór het poortsluiten terug komen.

Reeds begon de dag te dalen en viel valer licht door het

ééne hooge raam, dat het vertrek slechts had, naar binnen.

Juist wilde Mabelia, bemerkend dat alles naar haar wensch in orde was, het comptoir verlaten, en had zij de kruk der deur die naar de gang voerde reeds in handen, toen een niet zeer luid tikken aan den wand haar aandacht trok.

Een oogenblik verschrikte zij. Wat mocht dat toch zijn? En waar werd er getikt?

Behoedzaam wachtte zij even. Het tikken, bescheiden maar vast, herhaalde zich. Opeens herinnerde zich Mabelia, dat het achter het gordijn kon zijn; daar bevond zich immers het deurtje, waardoor, dat wist zij, de onderschout vroeger wel binnen placht te treden. Wellicht kon daar iemand zijn, die den oud-Schepen vanwege de Regeering iets te zeggen had.

Met het geëxcuseerd-zijn nam men het nu altijd niet even precies en dat vond ze ook heel begrijpelijk. Want ofschoon Mabelia de laatste weken op menig punt van inzicht veel had geleerd, ja, ofschoon de verheffing van den Prins haar geen doorn meer in het oog was als eertijds — viel het haar niet te vergeven, dat ze oordeelde dat haar vader althans toch wel eenig onrecht was aangedaan? De Schepen had zich, meende zij, toch nimmer op den voorgrond gesteld....

Zonder bijzondere emotie riep ze dan ook, toen zich het kloppen had herhaald, den wachtende het: »Binnen!" toe.

Doch wie schetst hare verbazing, toen de deur op een kier werd geopend en het gordijn weggeschoven en een oud zeeman, de muts diep op het hoofd gedrukt, steunend aan zijne linkerzijde op een kleine kruk, zoodat zijn gestalte vrij gebogen was, eensklaps voor haar stond en geen schoutendienaar, of iemand van dien aard.

Gelukkig, het woord nerveus was der 17de-eeuwsche jonkvrouwe onbekend — met de zaak. En op den vreemde toetredende, vroeg ze: »Wel vriend, wat voert u hier en hoe kent gij dezen weg?"

Geen antwoord volgde. Maar wel sloot de indringer, want iets anders kon Mabelia kwalijk in hem zien, met groote

zorgvuldigheid de deur, zag om naar een stoel en liet zich daarop, blijkbaar vermoeid zou men oordeelen, nedervallen, en eerst toen hoorde Mabelia zich toevoegen:

»Joffer Dammers, kan ons hier niemand overvallen? Ik heb particulier tot UEd. te spreken."

»Voor overvallen worden behoeft hier niemand te vreezen", antwoordde Mabelia op kloeken toon, »die wat goeds in zijn schild voert. Ik ben zoo goed als alleen te huize. Maar wie van terzijde indringt, vertrouw ik niet. Doch spreek kortelings en ik zal u aanhooren, zoo ge zegt, wie ge zijt!"

Daar ging de muts van het hoofd, de kruk werd terzijde gezet; de baard, een valsche, gelijk Mabelia reeds meende te bemerken, weggeschoven en de man die nu niets ouwelijks had dan wat kunstige groeven in het gelaat, richtte zich op en vroeg op beleefden toon: »herkent ge mij niet, mejoffer Dammers?"

De duisternis donkerde almeer naar binnen en dus was het begrijpelijk, dat Mabelia nog wat aarzelend vroeg:

»Zijt gij het, Dirck Willemsz?"

»Ja, mejoffer. En indien U.Ed. het mij toestaat, zàl ik u verslag doen, wat mij noopte hier dus binnen te dringen en den weg te nemen, mij sinds mijne kinderjaren, toen ik hier met uw broeder, heer Nicolaes, als makker mocht spelen, wel bekend".

Plotseling ging Mabelia nu een licht op. Dirck Willemsz kwam met berichten van haar broeder, meende zij.

»Ge komt met berichten omtrent mijn broeder?"

»Vàn hem niet. Althans niet met zijn weet. Maar omtrent hem heb ik U.Ed. toch gewichtige dingen te zeggen. Ja, ik mag zeggen, het is eene bestiering Gods, als mijn vader zou spreken, dat ik U.Ed. hier alleen tref. Maar wil toch plaats nemen, ik was reeds zoo vrij immers, met uw consent, zulks ook te doen".

Inderdaad was Mabelia tot nog toe, en heel kalm ook, blijven staan. Nu zocht zij de leuning van den stoel, die dicht bij haar stond, want ze gevoelde, dat ze beefde. Zij nam nu dadelijk plaats.

Dirck gaf dan nu ook aan het verlof tot zitten te eer gehoor, en zoo het minder donker was geweest in het vertrek, zou Mabelia gemerkt hebben, gaarne gehoor. Dirck Willemsz moest vermoeid zijn; hij had blijkbaar een langen en een moeielijken tocht achter zich.

»Het mag U.Ed. vreemd schijnen", dus begon Dirck Willemsz zijn relaas, waarop Mabelia nu met begrijpelijke belangstelling wachtte, »het mag u vreemd schijnen, dat ik dus vermomd en niet dan door een achterdeurtje, ongevraagd en ongeweigerd, het huis van uw vader, den heer Schepen, indringe..."

»Ik meende u krijgsgevangen..."

»Ik ben het nog. Lang hield men mij te Amersfoort gevangen. Hard was mijn lot er niet. Bij een Franschen kolonel verrichtte ik zoo iets als oppassers-diensten. Voor enkele weken werd de officier naar Utrecht overgeplaatst en ik moest mede. Of het mij aanstond vroeg men mij niet. En nu dezer dagen vroeg mij mijn meester, of ik het aan zou durven, gewichtige stukken naar Amsterdam over te brengen. Gelijk Uwe Edelheid zal begrijpen spitste ik het oor. Niet omdat ik den vijand wilde dienen, maar ik meende wellicht de patria een dienst te kunnen bewijzen. Ik werd voor monsieur Luxemburg gebracht. Hij trachtte mijne begeerte naar geld en goud te prikkelen. En wat bleek mij de zaak? Er was in het kwartier van den Franschman behoefte aan koren en meel. Het Sticht heeft ontzettend geleden door den oorlog, evenals Gelderland en Overijssel. Daarbij was de eerste helft van het jaar, als UEd.heid weet, zeer droog. Zoo beginnen de Fransche troepen gebrek te krijgen vooral aan mondvoeder.

»Want wel worden telkens vivres aangevoerd uit Charleroi, doch dit gaat uiteraard gepaard met veel moeite. De onzen verstaan hun plicht en nog onlangs, mejoffer, heeft uw

dappere bloedverwant, heer Henrick Boeckholt, weer een gansch niet onbelangrijk convooi weten te bemachtigen . . ."

Mabelia was dankbaar, dat de vallende duisternis Dirck Willemsz belette den blos te zien, die haar gelaat overtoog, maar ze kon toch niet nalaten te vragen: Is dat nu onlangs geschied, ik hoorde nog niet daar af!"

»Gelijk ik zeide", vervolgde Dirck Willemsz, die niet kon vermoeden dat dit punt, door hem slechts in het voorbijgaan aangeroerd, zijne hoorderes dus bijzonder interesseerde. Hij ging dan ook voort.

»Zeg vrij, dat spionnendienst iets dubbelhartigs heeft, hetwelk onschuld en oprechtheid verfoeien. Maar wanneer men weken aaneen machteloos in handen van den vijand is geweest lokt het denkbeeld niet slechts der vrijheid aan, maar ook de zucht bekoort in één slag meer voor de goede cause te kunnen doen, dan anderen wellicht slechts in tijden bestonden. Ik bood monsieur de Luxemburg dan ook mijne diensten aan. De Franschman meende, dat het goud, hetwelk mij werd toegezegd, mij bekoorde. Want zoo uitgeslapen, — behoef ik het trouwens niet te zeggen? — was de Fransche bevelhebber wel, dat mij slechts weinig op de hand werd gegeven. Maar als ik terug kom en de schuiten met koren langs de Vecht Utrecht binnen varen, zal de buit mijne zijn! Ze zullen lang wachten! En nu komt iets, dat ik aarzel u over te brieven, mejoffer. Onder hen, die niet nalaten zelfs nu nog zaken met den vijand te doen, behoort ook uw broeder, heer Nicolaes. Niet zelden gaat hij vrij en frank in de kwartieren van den Franschman. Nog gisteren zag ik hem bij 's Gravenland tusschen Fransche officieren. Het heet, dat hij zeer verbitterd is over het feit, dat uw heer Vader en andere personen van naam door Zijne Hoogheid den Prins van Orangieën uit de Regeeringe zijn gezet. Maar, al begrijp ik dàt van hem, moet hij daarom heulen met 's lands vijanden? Dit dunkt mij onvergefelijk en gansch niet goed te spreken. . ."

»Gewisselijk niet", liet zich Mabelia ontvallen.

»Welnu", ging Dirck Willemsz voort. »Ik had brieven over te brengen ook met zijn naam onderteekend aan kooplieden hier ter stede om koren en meel te leveren op bestemde plaatsen aan de Muyder trekvaart, waarvan de bestemming niet aan de afzenders bekend behoefde te zijn. Ze zouden, als men zegt, geld bij de visch ontvangen; of de meesten niet uit de hooge prijzen konden opmaken, wie de kooper was? In ieder geval men kon zich van den domme houden en buiten schot blijven. En nu was er een brief bij onder mijne papieren — en Dirck toog er een uit zijn wambuis, — voor voor uw heer vader bestemd. Heer Nicolaes spreekt er gansch niet over den vijand, de Schepen zou daarvoor immers geen ooren hebben — het werd met wel eenige weifeling in de stem gezegd — maar er wordt toch in gebeden voor ditmaal althans nog twee schuiten met koren af te zenden op de »bekende plaats". En nu meende ik uw heer vader te moeten waarschuwen. Ook in het belang van uw broeder zelven. Immers ook de Prins heeft zijn spionnen in het Fransche leger en heer Nicolaes wordt meer bespied en in het oog gehouden dan hij vermoedt. . ."

Mabelia zuchtte diep. »Ik schaam mij over mijn broeder", zeide zij. »Wat beweegt hem? Hier had hij toch geens dings gebrek!"

»Ik meene te weten", ging Dirck Willemsz niet zonder eenige haperinge voort, »dat hij in den laatsten tijd nog al kwistig met zijne penningen omslaat. Klonk het niet te oubollig in eerbare joffersooren, ik zoude zeggen: Trijntje en Wijntje hoog in eere gehouden vergen meer dan maar kleine vergoedinge . . ."

»Zwijg van mijn broeder verder", viel Mabelia schijnbaar op harden toon in, maar de forschheid ging haar kwalijk af, hare stem trilde.

»Om te besluiten", dus ging Dirck Willemsz dan ook voort: »Ik heb de brieven bezorgd, maar aan een ander adres

dan monsieur Luxembourg bedoelde. Ze zijn reeds in handen van Zijne Hoogheid ..."

»Die van Nicolaes?"

»Den brief van uw broeder reik ik u hier over, mejoffer. Trouw aan uw huis deed mij het plan opvatten uw heer vader te waarschuwen. Nog altijd geloof ik vast, dat uw broeder niet uit landverraad handelt, maar enkel uit winzucht en om aan zijne débouches te voldoen. Doch ik wist, dat monsieur De Luxembourg mij zelf weder door spionnen deed volgen. Een spion wordt kwalijk vertrouwd, zelfs door wien hem zendt. In een boerenwoning aan den Amstel vond ik gelegenheid mij te verkleeden. Ook mocht mij niemand hier herkennen. En nu, ik heb mijn devoir gedaan. Weet wel, dat schrijven zou uw broeder, was het bekend bij den Prins, in handen van den beul kunnen brengen. Ja, mejoffer, het is hard om het te zeggen en meen ook niet, dat het mij licht valt, dus te spreken. Wij zijn oude vrienden en dit uw huis noemde ik als kind, in mijn eenvoud, het mijne. Zonder u hadde ook mijn vader meer dan eens broodsgebrek geleden. Mij paste dus dankbaarheid. Doch ik kan niet beloven, dat ik altijd dus zal blijven handelen. De patria gaat boven alles. Dit billijkt ook Uwe Edelheid immers ..."

Mabelia antwoordde niet. In diepe verslagenheid zat zij, het hoofd met de hand gesteund, bij de tafel neder. Zoo ver was het dus gekomen met haar broeder. En onwillekeurig trad weder het beeld van haar neve voor haar: Henrick Boeckholt met geestdrift strijdend in de gelederen van den Prins ...

Een poos was het doodstil in het vertrek. Toen richtte Mabelia zich op als eene, die den moed voelt opleven in het harte.

Het was donker, geheel donker geworden in het comptoir. De jonkvrouwe ontstak een kaars, die op een kast stond. En toen, alsof ze zich opzettelijk in de ziel wilde laten lezen zelfs door dezen jonkman, dien zij in vroegere tijden toch meest onder hare domestiques had gerekend, zeide zij tot Dirck Willemsz:

»Raad mij; wat kan ik doen voor mijn broeder? Kan ik ook goed maken, wat hij bedierf? De smaad moet weg van dit huis".

Dirck Willemsz wachtte een oogenblik vóór hij antwoordde:

»Mejoffer, ik vreeze uw heer broeder laat zich niet meer raden. Blijf hier, waar ge zijt. Ik moet terug naar 's-Gravenland. Ik ga door bevriende en vijandelijke linies. In de eerste is het wachtwoord »*Orange*", bij de laatste »*le roi*". Ik hope, mijn dubbelzinnige rol is spoedig uitgespeeld. Want zelfs een goed doel wettigt maar nauwelijks middelen als deze, die enkel de oorlog toestaat. Adieu, ik moet verder ..."

»Verkwik u eerst aan een teuge wijns. Ook brood en vleesch staan tot uw dienst."

»Ik behoef het een noch het ander. Ik moet morgen in de vroegte reeds in 's-Gravenland zijn; er zal iets ondernomen worden tegen Woerden en ik heb in last van wege Prins de tijding uit te strooien, dat Naarden wordt bedreigd. Monsieur de Luxembourg zelf dient misleid."

»Brengt ge u zelf niet in levensgevaar?"

»Dat kon wel zijn. Maar mijn vader keurde mijne onderneming goed. Ditmaal prees hij mijn waagzucht. En toen ik straks van huis ging, heeft hij mij gezegend. »Een vrouw heeft wel Sisera verslagen met liste," voegde hij mij toe. »Maar ik zal voor je bidden, mijn jongen. Want wat uit het geloof niet is, dat is zonde".

En nu plotseling uit den ernstigen en in vroolijker toon voortgaande, zeide Dirck Willemsz:

»Eilieve mejoffer, wil mij nu helpen mijne vermomming weder om te hangen. Niemand behoeft mij te herkennen. In een boerderij aan den Amstel vind ik wel ruste dezen nacht. En morgen in den ochtend is het weer vroeg dag!"

Mabelia hield er hare fijne, blanke vingers niet te goed voor Dirck Willemsz den gevraagden dienst te bewijzen.

Alleen beefde ze een weinig. Dit weinige, dit onnoozel weinige, dacht het haar eigenlijk niet haar eerste dienst voor de Patria...? Maar ook enkele malsche droppelen, al telt ge ze nauwelijks, kunnen immers een milden regen voorspellen...

Dien nacht look geen slaap Mabelia's oogen. Vader was niet thuis gekomen. Ook niet na het poortsluiten. Het speet haar ditmaal niet. Ze zou niet geweten hebben, hoe met hem te spreken. En wellicht zou hij haar tegenstaan in hare plannen. Want meer en meer rijpte in haar geest de overweging, dat zij de zaken niet maar werkeloos mocht aanzien; haar broeder »moest afgehouden van zijne desseins". Och, of zij wellicht iets kon goed maken van hetgeen hij had bedorven! En indien hij in de handen van den vijand, van — zijn vijand, van de mannen van zijne Hoogheid viel?

Mabelia weende bittere tranen op hare legerstede. Och, of hij haar nu mocht bijstaan, die haar immers enkel scheen te versmaden, Henrick, haar neve...

En allerlei plannen warrelden haar door het hoofd. Doch eindelijk daar verhief zich hare ziel tot God ook, om vrede, om wijsheid, om kracht.

De Zondag was een kerkhof-stille dag.

Met marmerbleek gelaat ging Mabelia door de vertrekken van het Schepenhuis. Aan tafel sprak zij tot Susanna slechts enkele woorden. Hare nichte zag wel, dat er iets, dat er veel schortte; doch hoe kon zij helpen...?

Den volgenden morgen aan het ontbijt bleek Mabelia's plan vast te staan.

»Susanna, indien mijn heer vader heden terug mocht komen, gelijk ik verwacht, zeg hem dat ik om zaken naar 'sGravenland ben".

»Om zaken, nichte? Dat klinkt vreemd", antwoordde Susanna, die ried, dat Mabelia broeide op een zonderling plan tot..., ja, waartoe?

»Zoo is het, Susanna. Straks ga ik met de trekschuit op Muyden om te zien, hoe ver ik kan komen".

»Maar kunt ge mij niet zeggen, waartoe uw reis mag strekken? Weet ge wel, dat ginds de vijand zijne kwartieren opsloeg, althans dicht in de buurt?"

Mabelia aarzelde te antwoorden. Maar eindelijk zei ze toch:

»Ik ga mijn broeder, hope ik, van groot kwaad afhouden. Och, het is zijne onbedachtzaamheid. En daartoe... misschien besta ik iets, iets dan toch, ten profijte van den lande?"

»Den lande ten faveure? Wat mag dat zijn, nichte Mabelia?"

»Ik kan dat nu niet zeggen, Susanna!" antwoordde Mabelia, en een blos van lichte extase kleurde een oogenblik haar bleek gelaat, en in haar oog schitterde een ongewone, een felle gloed, die meer verschrikte, dan dat zij weldadig aandeed.

Susanna schudde het hoofd. Met meewarigheid zag zij hare nichte aan. Maar haar terughouden van haren stap — ze zag het wel — het zou onbegonnen werk zijn. Toch legde zij haar de hand op den schouder en zeide:

»Mabelia, lieve nichte, wat gaat u aan? Wees toch voorzichtig en onderneem niets, waarvan u zelve alleen schande en den lande wellicht niet dan schade mocht gebeuren..."

Maar Mabelia lette nauwelijks op haar zeggen.

»De Heere, mijn God, zal met mij zijn!" zeide ze en wilde haars weegs gaan.

Nog even hield Susanna haar terug. Ze omhelsde hare nichte en drukte haar een kus op de wangen, zeggende:

»Zoo zal mijn gebed u vergezellen, Mabelia!"

Gelukkig, dat afscheid was achter den rug. Wel zou haar vader vreemd opzien bij zijne thuiskomst! Maar daaraan dacht Mabelia nauwelijks. Eigenlijk was ze maar blijde, dat de Schepen afwezig was, hij mocht haar immers tegenstaan in haar plannen!

Hare plannen...? Maar welke dan? Stond haar wel duidelijk en klaar voor den geest, wat zij nu eigenlijk wilde? Het had er niet veel van. Maar, oordeelde ze bij zich zelve,

ze werd als gedreven om te gaan naar de plaats waar haar broeder den vijand, zij het ook zijdelings, tegen het Gemeenebest zou bijstaan. Indien zij hem mocht redden en de Patria diensten bewijzen . . . Zoo God het gaf!

Waren er niet ook andere beweegredenen nog?

Och, er ging Mabelia zooveel door de ziel. Zulke soms tegenstrijdige wenschen en begeerten kwamen bij haar op. En toch, indien zij zich rekenschap had kunnen geven van haar doen, ze zou wellicht gezegd hebben: Heet mij vrij een schip, dat door golven en baren bewogen wordt. Weet ik zelve, wat ik wil? En allerlei phantasieën rezen er op voor haar geestesoog. — En soms, ja soms ook was zij een Deborah die streed, terwijl haar straks een krijgsman tegemoet trad ter hulpe niet slechts, ter ridderlijke begroeting ook... En al wie nooit jong was en een vreemdeling in eigen hart is, zie smalend neer op de jonkvrouwe en spreke boud en stout van dolen en dwepen. . .

Aan den Buiten-Amstel lag de trekschuit klaar. In weerwil van oorlog en oorlogsgeruchten kon men nog tot bij Muyden komen. Ging het niet gemoedelijk toe toch in dien ouden tijd?

Tot hoever zou Mabelia mede varen? Waar toch eigenlijk moest ze zijn?

Het »toeval" hielp haar, gelijk wij plegen te zeggen. Een huisman, naast haar in de schuit gezeten, moest naar Weesp en verder naar Hinderdam. Niet ver van Weesp zou een wagen op den dijk hem wachten. »Voer de joffer misschien mede, als ze toch dien kant uit moest?"

Zonder wat achterdochtige nieuwsgierigheid werd het niet gevraagd. Maar de joffer was immers blijkbaar van goeden huize en licht schoot er een kleinigheid over voor den knecht en — den baas.

De tocht op den schuddenden wagen over Weesp naar Hinderdam was anders geen speelreisje!

Wat deerde het Mabelia? De overspanning waarin ze verkeerde maakte, dat zij nauwelijks bemerkte welk een moeite het den voerman kostte het paard den wagen door de diepe sporen van den kleiweg te doen trekken. En had hare zitplaats weinig sybaritisch, wat nood — men vorderde. En het doel van den tocht mocht dan langzaam naderen, het naderde toch.

Het doel van den tocht. . . Juist nu de voerman »om de joffer te bemoedigen" haar op het kerktorentje van Hinderdam wees, werd het Mabelia voor het eerst wel wat onrustig te moede. Niet, dat er iets als spijt in haar oprees, allerminst, maar zij begon zich toch de vraag te stellen: Wat nù?

Tot nog toe had men van den vijand, en al evenmin van troepen van den Prins van Orange, iets bemerkt. Maar straks? Zou men haar laten passeeren? Zou men niet vragen, wat ze toch wilde en had ze niet te vreezen, dat men geen geloof zou slaan aan hare vreemde verzekeringen? En indien al, zou ze haar broeder vinden en zou ze hem ook kunnen terughouden van zijn schandelijke voornemens?

Aan het laatste twijfelde zij niet. De zucht naar winst en voordeel mocht Nicolaes te veel beheerschen, ze kon zich hem niet anders denken, dan in den grond des harten toch nobel. Verraad tegen het vaderland, het kon immers niet zijn!

Daar hield de hotsende wagen voor een vrij onaanzienlijk herbergje stil, kenbaar aan den uithangenden krans en het »vrij wijn".

»Nu, joffer, zou je het best doen met maar uit te stappen, ik moet links af naar mijn hoeve. Ik zou hier maar een oogenblik gaan schuilen, als ik je was. Want we krijgen boos weer, of je 't merkt!"

Zoo was het. De lucht had reeds den geheelen dag gedreigd. Het najaar was even rijk aan regen als het voorjaar droog en schraal was geweest. Ook begon de wind zich weer te verheffen; November, echt November, schoon men nog slechts in het begin van October was.

De huisman hield de hand op voor een »drinkgeldje voor zijn knecht", voor wat behoorde immers wat en riep toen tegen den kastelein, die uit de gelagzaal, of hetgeen men zoo zou willen noemen, naar buiten was gekomen:

»Een joffer uit Amsterdam, die op 's Gravenland bij familie moet zijn. Je zoudt wèl doen met haar zoolang in huis te nemen."

De herbergier bleek daartoe ook niet ongenegen, de joffer zag er immers wel uit als iemand aan wie een paar zesd' halven vielen te verdienen, schoon 't een vreemd geval was: een joffer uit de stad zoo geheel alleen op het pad!

Mabelia trad de gelagkamer binnen. Het was een laag, somber vertrek op dit oogenblik bijna geheel leeg. In een hoek niet ver van den schoorsteen zaten twee mannen druk te praten om een klein tafelke, dat een groote tinnen bierkan droeg, terwijl beiden een kroes vóór zich hadden.

Een oogenblik overviel Mabelia een huivering in de gewone en gansch niet sympathieke omgeving. Ze was eens van haar leven in de Jan Roodenpoort geweest om er de kamerkens te zien, waar men de »patiënten" herbergde, die nader met den beul zouden kennis maken — wel, het dacht haar, dat het er daar nog vriendelijker uitzag dan hier in deze dorpsherberg.

De herbergier trachtte haar een weinig op haar gemak te te brengen: Zet u ginds bij het vensterke, joffer, en zal ik een teuge wijn voor u halen?

Mabelia knikte met het hoofd bij wijze van instemming. Ze ging inderdaad voor het kleine raampje naast de voordeur zitten. De herbergier bracht een flapkan gevuld met wijn en een tinnen beker en wenschte de joffer: gezondheid, nadat hij den beker had vol geschonken.

Mabelia raakte den wijn nauwelijks aan. Ze staarde naar buiten. De wind verhief zich al meer en de regen kletterde tegen de kleine ruiten. Het zou een dwaasheid geweest zijn zich bij zulk weer naar buiten te begeven. Wat dan? Hier blijven

wachten in deze vunze kamer? Was ze daar toe op weg gegaan? En tòch, opgeven mocht ze haar reize niet. Het was haar, of haar werd gezegd niet te versagen. Was er ooit zege geweest zonder strijd? Wie wat had vermocht in tijden van nood, had immers wel voor heetere vuren gestaan!

Toch liet ze — en was het wonder? — een oogenblik het hoofd, vermoeid van het zich aftobben, in de handen rusten. Och, er was ook niemand, die haar bijstond. Het phantastische van haar ondernemen, dat haar in hare droomerijen had bekoord, dreigde onder te gaan in de bezwaren der ruwe werkelijkheid.

»Zou de joffer misschien mijn opkamerke voor lief willen nemen? Bij dit booze weer valt er voor eerst toch aan geen verder gaan te denken."

Mabelia wenschte inderdaad gaarne, alleen te zijn. Zoo volgde ze den herbergier, die een trede of zes een trap op een deur voor haar ontsloot, en een proper kamerke, heel wat aanlokkelijker dan het herbergzaaltje, haar aanwees.

Toen de man de deur achter haar gesloten had, kan en kroes zeker onmisbaar achtende had hij die voor haar op tafel neergezet, zag Mabelia het vertrekje eens door. Thuis zou ze het voor hare dienstmaagd nog te eenvoudig gevonden hebben, maar nu gaf het haar in zijn reinheid en helderheid althans een gevoel van verademing.

Aan den wand hingen niet zeer kunstige, maar uiterst kleurrijk geschilderde tafereelen uit de geschiedenis van den Verloren Zoon en vlak vóór zich zag ze den verdwaasden jongeling zitten bij den trog »waaruit de zwijnen aten", alleen, als een balling. Onwillekeurig vergeleek ze zich zelve bij den ongelukkige der printverbeelding. Was zij ook geen zwervelinge? En och, op haar werd immers zelfs niet gewacht; wie bekommerde zich om haar?

Mabelia sloeg de beide handen vóór haar gezicht en leunde een oogenblik achterover in den breeden armstoel, die haar dorpsche gastheer voor haar aangeschoven had. Er kwamen

tranen in hare oogen, zij voelde zich verlaten, eenzaam, ellendig.

Doch niet lang duurde die moedeloosheid. Ze boog het hoofd en hare ziel klaagde haar nood aan God den Heere. Haar beluisteren ware oneerbiedigheid... Maar één ding mag toch wel gezegd. Toen ze na een wijle hare oogen weder opende, gevoelde ze zich als verkwikt. Ze gaf zich over aan de leiding Gods, ze wist zich zondaresse; onberispelijk voor de menschen, zou men haar hebben genoemd, zij kende zich als verlorene: ze riep enkel om *genade*. Wat had ze vroeger geweten van een roepen in den nood tot God? Maar juist nu gevoelde zij dicht bij haren Heere en Heiland, die in vrije gunst ook haar had aangezien: »Een uitverkorene en beminde". Waarom? Waarom anders dan om de grondelooze barmhartigheden Gods, die van voor eeuwigheid ook haar hadden aangezien. Alle roem uitgesloten; alles, alles onverdiende zaligheid!

En rust kwam er in hare ziel. Straks had ze opgezien naar den jongeling uit de gelijkenis, als eene die zich toch eigenlijk wel wat mocht beklagen, dat haar een dergelijk lot van eenzaamheid en smaad scheen te dreigen: »een weinigje schependochter dan toch", »niet maar de eerste de beste". Nu kon ze juichen in hare vernedering: »enkel de dienstmaagd uwer dienstmaagden o, Heere!"

Kalmer werd Mabelia's nadenken ook over hare onbezonnen onderneming. Onbezonnen? Er waren oogenblikken inderdaad, dat ze meende beter te doen met weer stillekens, en spoedig ook, te gaan naar Amsterdam. Maar van die gedachte kwam ze al heel gauw terug. Allerlei tegenstrijdigs mocht er leven in hare ziel, hare bedoeling schaamde zij zich niet. Ze mocht het zichzelf dwaasheid noemen, eigenwilligheid of hoe ook, boven alle geluiden uit hoorde zij steeds weer den strijdkreet van Deborah, den lust en de liefde vertolkend om voor 's Heeren naam iets te doèn, de goede cause ten faveure!

Haar denken werd tot mijmeren. En van mijmeren straks

tot — droomen. De nacht had haar weinig rust gebracht, was het wonder dat de natuur zich nu deed gelden en slaap hare oogen look? Mabelia rustte een oogenblik en die rust was verkwikking; geen overbodige weelde ook!

Hoe lang zij dus had gezeten, zou ze niet hebben kunnen zeggen. Rumoer van stemmen wekte ze haar... Ze schenen van beneden uit de gelagkamer te komen.

Voorzichtig opende Mabelia de deur en zette die op een kier. Ja, het scheen nu woelig geworden te zijn beneden. Had ze lang geslapen? Het moest wel zoo zijn. 't Scheen immers, of de avond al naar binnen donkerde, of was het enkel de somberheid van den regendag?

Wie waren er daar beneden? Ze kon uit die stemmen niet wijs worden. Wat schreeuwde men ook door elkander. En vernam zij daar geen vreemden tongval?

Zoo was het inderdaad. Hoorde ze wèl? Waren het Franzosen?

Mabelia keek naar buiten op den smallen weg, die langs de vaart liep, de Kees-Jan-Teuniskade, als haar straks de herbergier zou inlichten.

Ze bemerkte er een tiental paarden, die door opgeschoten jongens aan den teugel werden gehouden. Zoo moesten het ruiters zijn, die de gelagkamer dus in rep en roer brachten. Waarschijnlijk dus een kleine ruiterbende, die op verkenning was uitgegaan, of ook ter geleide van het een of ander kon dienen.

»Dus je weet van niets?" hoorde ze in gebroken Hollandsch den herbergier toevoegen en het antwoord luidde »bij kris en bij kras", dat hij, Julfert Julfertsz, van niets afwist en wel wat anders te doen had dan zich met oorlogszaken in te laten!

»Laat dan maar zien, of je brandemoris goed is!" werd er nu gecommandeerd.

En Julfert Julfertsz, anders op den penning zestien als de beste, was zoo goed niet, of hij moest over de brug komen

met kruiken en roemers en met een zuur-zoet gezicht de heeren inschenken ook.

»Heb je geen knappe dochter, zuurmuil, die het werk van je kan overnemen, want je tronie verveelt me deerlijk!" Dat was al de dank, dien de man kreeg van een Brabanter, die genoeg Luikerwaalsch koerterde om èn voor Franschen èn voor Hollanders zoo om-ende-bij verstaanbaar te wezen.

Julfert koos de wijste partij, schonk nog eens in en hield z'n mond. Men moest al blij zijn, als men er zoo met wat kleerscheuren afkwam!

De patrouille trok af.

Mabelia had daarboven in het opkamertje als op heete kolen gestaan. Niet, dat ze vrees koesterde, maar ze begreep, dat men op verkenning uit was. Er was dus iets op til. Indien het de schuiten eens waren, waarin het Amsterdamsche koren was overgeladen? Voorraad voor den vijand, waaraan veel hing. Maar hoe kon zij het voorkomen? Indien Nicolaes...

Mabelia sloeg de huik, die ze afgelegd had weer om en ging naar de gelagkamer. Er bevond zich niemand meer dan Julfert Julfertsz voornoemd. De brave was druk bezig de stormschade te overzien, en het was hem van het gezicht te lezen, dat hij de rekening stelde op ettelijke schellingen.

Wel, daar kwam de steedsche juffer, met haar viel althans een ordentelijk praatje te houden.

»Kwaad volk, joffer!"

»Ja, heer waard. En wat voerden ze in hun schild?"

Mabelia's stem trilde een weinig bij 't vragen.

»Kijk, joffer, ze draven ginds de Vecht langs, er moeten schuiten met meel en koren te wachten zijn uit Muyden, en ze gingen kijken, die rabauwen, of er geen kapers op de kust waren. Ge begrijpt wat het me kostte, dat is geen gekheid!"

»En waar denk je, heer waard?" — vroeg Mabelia den man, die bezig was scherven van roemers, die de ruiters in baldadigheid tegen den grond hadden geworpen, bijeen te rapen —

»En waar denk je, heer waard, dat de schuiten dan heen moeten, zoo ze eerst hier zijn?"

»Wel joffer, stellig naar Ankeveen en van daar naar 's-Gravenland, daar liggen heel veel Fransche manschappen en schraalhans moet er keukenmeid zijn, schoon ik zeggen moet, dat ze ons huislieden afhalen, wat er maar af te halen is. En al speel je den arme en houd je je van den domme, veeren er bij laten, moet je toch"!

»Is Ankeveen ver van hier"?

»Een goed half uur gaans, joffer, en naar 's-Graveland nog een strak half uurtje."

»Zoo". Mabelia keek vóór zich; er rijpte blijkbaar een plan in haar geest.

»Nu, heer waard, wat ben ik je schuldig"?

Julfert Julfertsz vond de gelegenheid om weer wat »tot het zijne" te komen, te schoon, om niet met dubbel krijt te schrijven, maar Mabelia telde dat niet en vroeg enkel bij 't heengaan:

»Hier langs de vaart gaan, nietwaar?"

»Juist, joffer, de Kees-Jan-Teuniskade houden, en te Ankeveen maar verder naar den weg vragen." En de man de schellingen der juffer in z'n hand nog eens omkeerend, had zelfs de beleefdheid — voor een Hollandschen dorper dier dagen anders iets nog-nooit-alhier-vertoonds — om de voordeur voor haar te openen:

»Maar dat is hondenweer, joffer, ik raad je aan, blijf hier, Ik zal onze Neeltje je een bed doen spreiden..."

»Niet noodig," antwoordde Mabelia, en stapte kordaat den dijk op langs de vaart.

Julfert Juffertsz keek de joffer nog eens na, zoo iets had hij nog nooit beleefd, wat dat moest beduiden? Hij begreep er niets van!

Maar wat hij wel begreep, was, dat het geen weer was, zelfs om je hond de straat op te jagen. De waardige Julfert hield het dies voor geraden, den neus niet langer buiten de

deur te steken. Hij sloot fluks de deur, en keek of de juffer de kan met wijn soms niet geheel had geleegd.

Met kan en kroes in de hand kwam hij dan ook aanstonds uit het opkamertje terug. Neen maar, de joffer had zijn besten bleekert nauwelijks aangeraakt. Maar dubbel en dwars betaald. Even kwam iets dat heel uit de verte op conscientie-knaging geleek bij den nobelen Julfert op. Doch dit duurde niet lang. Nu het geval er zoo vòòr lag, als het er lag, was het 't best, vond hij, zich zelf maar eens op een bekerke te tracteeren. Die soldeniers daar even waren ook zoo onhebbelijk geweest. En Julfert schonk zich eens in. En zette met een »op de gezondheid der joffer!" den beker aan den mond. De oolijkerd! Zoo in z'n eentje en geen kapers op de kust dàn was hij een held!

In één opzicht had de Hinderdamsche waard gelijk gehad, dat ondervond Mabelia al spoedig: Het was inderdaad »hondenweer".

De wind huilde over de kale, haast boomlooze vlakte. Alleen aan den waterkant waren knotwilgen, wier lange takken voortdurend heen en weer zwiepten in droefgeestig geluid.

Huilend kwam de storm aangieren over de lage weilanden, terwijl de regen zonder ophouden plassend nederviel.

Het kostte Mabelia moeite op den glibberigen weg staande te blijven en soms kon ze eenvoudig niet voortgaan, maar moest ze schuilen achter een der weinige huisjes, die zich links aan den dijk bevonden. Zelfs mannenkracht zou hier te kort zijn geschoten.

Maar als dan de loeiende storm een oogenblik afliet, stapte de jonkvrouwe weer moedig voort. Juist in de gemoedsstemming, waarin ze zich bevond, was er iets prikkelends in die worsteling met de elementen, dat haar aanspoorde het niet op te geven, al werd het haar soms toch te kras. Hoe bemerkte ze nu te beschikken over een kapitaal van nog onverbruikte, jeugdige kracht. Nu deed het nog eens deugd

jong te zijn en sterk. Heerlijk, niet voor het eerste gerucht het beste vervaard behoeven te zijn!

Moedig ging Mabelia voort in den storm, schoon haar opperkleed reeds doorweekt was van den regen, en ze bemerkte, dat ook haar schoeisel op den duur tegen zulk een baggeren door de sijpelende klei niet bestand zou zijn.

Neen, het ging niet langer. Moed vermag veel, maar niet alles toch. Overschatting van vermogen was het eenvoudig, niet te rekenen met de frontieren, die de krachten der natuur haar stelden.

Dàn, als 't niet anders kon, even schuilen. Misschien legde zich de storm straks wat, als de maan opkwam. Het opkomen der maan placht immers wel meer verandering in 't weer te brengen?

Ook was het erg donker hier op den dijk, zòò donker, dat Mabelia niet bemerkte, dat zij zich nog slechts op korten afstand meer van Ankeveen bevond. Wel zag ze aan den waterkant een houten huisje staan, dat ze voor een veermanshuis hield, waar kon wachten wie over de vaart gezet wilde worden. Zoo bleek het inderdaad ook. Het gebouwtje was aan den waterkant open en had veel van een schildhuisje, alleen bevond er zich een, trouwens zeer primitief bankje in, waarop kon plaats nemen, wie een oogenblik wilde uitrusten, terwijl het bootje van den veerman van den overkant kwam.

Het was waarlijk geen weelde, een oogenblik te schuilen in dit anders toch zoo kwalijk beschuttend wachtlokaaltje.

Hoe kloek Mabelia ook was en hoe flink ze zich ook hield, ze zou het hebben moeten opgeven, een reus zou zijn minderheid hebben erkend tegen de woeste samenwerking van wind en water.

En zonderling straks op dien boerenwagen was Mabelia moedeloos geweest. Nu niet. Het was haar, of ze in het woeste gehuil van den storm en het kletteren van den regen als strijdkreten hoorde, die kreunden van worsteling en moeite, maar die profeteerden van zege ook.

Want immers ginds bij 's-Gravenland, geen drie kwartier meer ver, moest de vijand gereed staan om uit te rukken — dat had ze uit de verwarde gesprekken der soldeniers te Hinderdam wel begrepen — en zou deze storm reeds niet hunne plannen doen mislukken . . . ?

Maar — de schuiten met mondvoorraad, met kruit en lood kwamen die inmiddels ook wellicht?

Ze moesten immers langs dezen weg komen. En zij hadden den wind in den rug, dus het varen kon niet moeilijk vallen. Komen moesten ze. Indien ze den vijand kon verschalken! Ze lachte om haar eigen stoutmoedigheid. Tevreden zou ze anders reeds zijn, als Nicolaes . . .

Ze waagde zich even buiten hare schuilplaats. Het weder klaarde wel wat op. Het regenen werd minder en de storm legde zich een weinig. Ook rees de maan langzaam op en werd het nu wat lichter. Een onzekere glans schemerde over het vlakke veld. Dan de tocht maar voortgezet!

Ai, wat werd die huik zwaar, doorweekt van den regen als het opperkleed, met het er aan bevestigde hoofddeksel, was. Was dat daar ginds reeds het torentje van Ankeveen? Ja, naar de inlichtingen van den waard moest het zoo zijn. Vooruit dan!

Plotseling meende Mabelia echter nog andere geluiden te hooren dan van den storm en den regen. Ze keerde zich om. Ze had zich niet vergist. Op het water in de verte zag ze lichtjes zweven. Wat konden ze anders zijn dan het schijnsel van lantaarns op schuiten, die zachtjes voortdreven in de vaart.

Hoe het hart haar popelde. Daar ging dan de buit voor den vijand. En droeve gedachte, wellicht haar eigen en eenige broeder, die verachtelijk handlangerswerk deed voor wat goud!

De schuiten naderden. Vreemd, dat ze niet vergezeld werden door de ruiters, die in den laten namiddag te Hinderdam waren geweest. Had men de paarden niet durven wagen aan den smallen, glibberigen kleiweg? Dat zou wel kunnen zijn!

En in de verte vlak vóór haar als zij naar de vaart zag, zuidelijk dus van Ankeveen, meende Mabelia meer lichten nog te zien in de verte. Dat kon de vijand toch niet zijn! Er heetten daar enkel smalle paadjes te wezen, zoo het eens vrienden waren; kleine devisie van de armee van den Prince . . . ?

Plotseling hoorde zij zich aanroepen in het Fransch.

Onmiddellijk herinnerde ze zich het wachtwoord der Franschen, dat Dirk Willemsz haar in het voorbijgaan had gezegd.

Ook keerde zich de schuit naar den wal en werd er geroepen: »Allo, goed vriend, wijs ons den weg dan!"

Welk een pleizier kreeg de jonkvrouw op eens in het mondje-vol Fransch, dat ze machtig was:

»Ik ben een jonkvrouwe uit 's-Gravenland, die door de duisternis misleid, den verkeerden weg insloeg, wat wilt ge?"

»Zeker een liefje van een der luitenants!" bromde een man op de plecht tegen een makker. »Dat doet er ook niet toe."

»Weet je den weg hier, mademoiselle? Wij zijn onze ruiters kwijt en de Hollandsche schippersknechts zijn weggeloopen. Zie hier eens een hand voor je oogen, als je kunt!"

Plotseling rees een plan bij Mabelia op. Te 's-Gravenland waren stellig Franschen. Ginds konden het vrienden zijn. Indien ze het er op waagde en de schuiten die zij vaart daar in stuurde? Wellicht was de buit behouden voor de patria. Het kon er minstens op gewaagd!

»Ginds moet je zijn, ami!" riep de Hinderdamsche joffer, en dat haar stem wat trilde, merkte de man op de plecht zeker niet op, want hij deed den steven al wenden.

»Wil je soms meevaren", vroeg hij half in ernst, half in scherts.

»S'il vous plait, monsieur!" riep Mabelia lachende, en toen de schuit naar den wal was gewend en een plank gelegd, stapte ze met vasten tred daar op en zoo vóór op de schuit.

»Mais, fidonc!" riep de man vóórop, die een Fransch officier moest zijn. »Mademoiselle moet wel verdwaald zijn geweest. Ma pauvre, ge zijt door en door nat!"

En hoffelijk bood de vreemdeling de joffer zijn mantel aan,

die ook wel niet kurkdroog was, maar toch heel wat bruikbaarder nog dan de huik.

Mabelia nam hem aan, maar het ging niet van harte, hoe hoffelijk de officier ook was; verdiende haar bedrog die gulheid? Maar voor zich zelve handelde ze dus niet. Het was toch voor de patria!

Achter de schuit bleken er nog wel een zestal te volgen, die nu alle de zijvaart in voeren en niet — de vaart naar 's-Gravenland.

Daar bemerkten de Franschen nu ook de lichten in de verte.

»'s-Gravenland zeker?" werd er op half stelligen, half vragenden toon tot Mabelia gezegd.

»Ik denk het ook", antwoordde deze.

Langzaam voer men verder. De officier was blijkbaar in zijn nopjes, dat men nu ten slotte ondanks alle boos weer in het goede vaarwater was.

Het regenen had nu geheel opgehouden en de kleine vloot viel te overzien. De schuiten voeren nu dicht achter elkander.

Achter in de eerste schuit was iets, dat men met wat goedwilligheid voor een kajuit kon houden, en de hoffelijke Franschman bood Mabelia aan, tot wie hij nog eenige vragen had gericht die hem, meende hij, vrij voldoende hadden ingelicht omtrent haar herkomst, er zoo lang te gaan schuilen.

Ze kon dit aanbod niet weigeren. Toch klopte haar het hart om hare slinksche houding, gelijk zij het een oogenblik noemde. Want ook slechts een oogenblik!

Er was in haar nu vreugde, als ze nog nooit in haar leven had gekend. Haar eerste *daad* in het leven — dàt was het immers, hetgeen ze bestond! Valschheid? Onoprechtheid? Maar bestreed ze dan niet op hare wijze den vijand! Ze had wel hard op kunnen juichen, en zoowaar ze betrapte er zich zelve op, dat ze half luide het *Wilhelmus* neuriede. Maar dat ware te bijster onvoorzichtig toch, en ook vader Cats reeds vermaande geen huid te verkoopen vóór de beer gevangen was.

Daar daalde plotseling hare stemming van moed en overmoed . . . Indien straks, onverwachts, en het was toch gansch niet onaannemelijk, haar broeder Nicolaes verscheen. Neen, ze twijfelde geen oogenblik, of hij zou zich van haar laten gezeggen . . . Maar hoe zou zich dit avontuur ontknoopen . . .? Geen nood, klonk het weer in haar ziel, ik sta immers de goede zaak voor. En God zal helpen!

En nog steeds dreef de kleine vloot der schuiten door het water. Ze bemerkte, dat de officier, die haar zoo vriendelijk te gemoet was gekomen, nu het weer zich wat legde, onophoudelijk den blik naar den dijk wierp, of de ruiters, die het pad kwijt waren geraakt, nog niet naderden. — Maar, de goede man vergeve het mij, dacht zij, ik hoop slechts, dat ze noch op velden of wegen te vinden zijn, vóór we ginds bij onze vrienden zijn!

Steelsgewijze wierp Mabelia een blik uit de kajuit naar voren. De vreemde lichten kwamen steeds naderbij.

Ook bij de Franschen op de schuiten scheen eenige onrust te ontstaan. Ongetwijfeld, men bewoog zich in de goede richting. 's-Gravenlande lag immers ten zuiden van Ankeveen en daar, men wist het, stond monsieur de Luxembourg in persoon klaar met niet minder dan 4000 man voetvolk en eene sterke ruiterij om naar Naarden op te rukken! Naar Naarden, 't stond vast . . .

Die Hollandsche spie, Dirck Willemsz — wat hadden die Hollanders toch curieuse namen, ze waren eenvoudig niet uit te spreken! — had den bevelhebber immers tijdig verwittigd, dat het tegen Naarden ging en niet tegen Woerden, gelijk men eerst meende. Juist daarom was 's-Gravenland uitgekozen als punt van uitval, één uur ten zuiden van Naarden en zeven uur slechts verwijderd van Woerden — kon er beter plaats gekozen zijn? Zoo'n spie bewees dan toch maar goede diensten — 'n goor baantje anders toch, al werd het goed betaald — men zou zoowaar al naar Woerden opgerukt zijn, had men niet beter geweten!

Uit was het opeens met mijmeren. Ieder schrikte op op de schuiten: Mabelia niet het minst... Daar knalde een pistoolschot, dof in de vochtige avondlucht en in de verte hoorde men het trappelen van een paard op den dijk.

Plotseling hoorde Mabelia nu het bevel van niet verder voort te varen. Er werd blijkbaar gewacht op de komst van den ruiter. Deze naderde dan ook, doch slechts langzaam, want de weg was na den zoo overvloedig gevallen regen schier geheel onbegaanbaar. En weer deed de ruiter zijn pistool knallen, want in de duisternis — de maan was maar nauwelijks aan het opkomen — kon hij blijkbaar niet onderscheiden, of hij was opgemerkt en daaraan moest hem veel gelegen zijn.

De Fransche officier, dien Mabelia straks, in een oogenblik waarin de oude vroolijkheid weer even opkwam, schertsend »mijn nieuwe kennis" had genoemd, en die het bevel voerde over de kleine vloot, trachtte daarom van de achterste schuit — de schuiten lagen nu vlak achter elkander — door het zwaaien met een lantaarn den ruiter, die een »goed vriend" moest zijn, het begeerde teeken te geven, dat hij wel degelijk op het water was opgemerkt.

Men kon nu trouwens — ook Mabelia bemerkte het van uit hare schuilplaats in groote spanning — den ruiter zeer wel zien naderen. Geducht, wat zette hij de sporen erin! 't Was anders een gevaarlijke rit daar op den smallen, glibberigen dijk.

Daar geschiedde, wat de officier, — monsier Moussault, had Mabelia hem daareven hooren noemen — en wie meer zich op de achterste schuit bevonden, en den komende het best konden gadeslaan, al sinds eenige oogenblikken hadden vermoed en gevreesd — het paard werd te hard aangezet, de ruiter, te woest, vergde te veel van het beest. De gefolterde rossinant deed z'n uiterste best, nam een wilden sprong — en tuimelde van den dijk, den ruiter van zich werpende, die met een harden smak tegen den hoogen berm aan den waterkant viel.

Het scheen een tragi-comisch geval. Het arme paard zwom in het water rond, onmachtig tegen den wal op te klauteren; de ruiter, die zijn mantel en hoed bij den val verspeeld had, trachtte, akelig beslikt en bemodderd, weder overeind te komen, wat hem na heel wat moeite gelukte. De man scheen er nogal goed afgekomen te zijn, schoon men van de schuit af kon zien, dat hij naar zijn rechterzijde en -arm tastte, of hij zich daar bezeerd had en pijn gevoelde.

De schuiten en de haast-verongelukte, die naar het paard zelfs niet omzag, bevonden zich nog op een vijftig meter afstands van elkander en monsieur Moussault gaf dan ook last de achterste schuit, wat naar den wal te keeren om den man op den dijk aan boord te nemen.

Deze naderde dan ook zoo spoedig hij kon, doch hoe meer hij naderbij kwam, hoe duidelijker men kon zien, dat het gaan hem moeilijk viel. Hij moest zich bepaald veel ernstiger bezeerd hebben bij den val, dan men eerst uit de verte wel had kunnen opmerken.

Ook kon men hem nu eindelijk herkennen.

»Gelijk ik vermoedde", riep luitenant Moussault uit, »c'est notre ami, le marchand hollandais; le pauvre diable!"

En inderdaad, het was Mabelia's broeder, de Amsterdamsche schepenzoon, Nicolaes Dammers, in persoon...

Maar Mabelia, zijne zuster, bemerkte absoluut niet, wien men niet zonder eenige moeite langs een uitgestoken plank daar ginds op de schuit liet komen, al had ze wel gezien, dat er den ruiter iets kwalijks was gepasseerd.

Geheel iets anders had de laatste oogenblikken hare aandacht getrokken. Van de andere zijde, aan het hoofd van de vloot dus, was ook iemand genaderd, schoon ze zich ter wereld niet kon begrijpen, waar de man vandaan mocht gekomen zijn. Had hij aan den anderen kant van het dijkje op de loer gelegen misschien? Ze moest het wel denken.

Ook had hij zich op de rustigst denkbare wijze kenbaar gemaakt. Drie malen achtereen had hij op een fluitje, dat

hij van onder zijn kleed haalde een schel geluid gegeven, dat door de bemanning dan ook onmiddellijk als een bekend sein werd herkend.

Men wendde de schuit naar den wal en met een forschen sprong — de man moest zoo iets meer gewend zijn geweest van z'n leven — kwam de nieuwe passagier aan boord.

»Het woord, mon ami?"

»Le roi!" luidde het antwoord. En in één adem liet de nieuw-aangekomene onmiddellijk er in curieus Fransch op volgen: »Waar is de luitenant?"

»Op het achterste schip. Er is een man aan boord gekomen, wien een malheur is gepasseerd".

»O, zoo". En de spie — want Dirck Willemsz bleek in volle emplooi te wezen hier — keek speurend naar het achterste schip, alsof hij iets *ried*, en riep de bemanning toe, weer in gebroken Fransch:

»Maar vooruit toch met je schuiten. Je ziet die lichten toch daar ginds? Daar zijn de vrienden, je zult er van opkijken!"

»Dat zul je net!" liet Willemsz, nu in onberispelijk Hollandsch, maar niet al te duidelijk gezegd, er nog binnensmonds op volgen.

Reeds had onderwijl een van de bemanning den luitenant de komst van den spie bericht en het bevel mede teruggebracht, dat men verder mocht varen. De boomen werden dan ook weer met kracht in den veenachtigen bodem gedrukt en voort ging weer de vloot.

Intusschen had Mabelia Dammers eene verrassende ontdekking gedaan; zij had Dirck Willemsz herkend.

»Willemsz!" riep ze ten uiterste verbaasd uit en op luider toon dan dezen wel aangenaam scheen. Aanstonds gaf hij haar dan ook een wenk te zwijgen, en voegde er van ter zijde aan toe: »Zoo straks kom ik!"

Het verbaasde Mabelia haast nog meer, dat Dirck Willemsz blijkbaar gansch niet verwonderd was, haar hier op het onverwachtst toch midden in het vijandelijk kamp te zien — een omgeving toch immers zoo weinig strookend met de deftigheid en zedigheid eener Amsterdamsche Schependochter — dan dat de jonkman daar zoo opeens vóór haar stond.

Eén vraag vooral brandde haar daarbij op de tong: Waren het vrienden, of vijanden daar ginds? Maar ook nu moest zij wachten, al gaf Willemsz' tegenwoordigheid haar een dankbaar gevoel van veiligheid. En indien het vrienden waren en zij hun de buit door hare list in handen had gespeeld.... Indiën! — Het doel was waarlijk nog niet bereikt.

Ook bleef Dirck Willemsz langer weg, dan haar wel lief was. Nu de schuiten weer verder voeren, waren ze, hoewel op korten afstand van elkander toch niet zoo dicht bijeen, dat men maar van de eene op de andere kon overstappen.

Weinig vermoedde Mabelia dan ook wat daar ginds voorviel op den achtersteven van het laatste schip.

Hare hulp ware er anders niet overbodig geweest, dat zou ze al spoedig bemerkt hebben.

Met groote moeite was Nicolaes Dammers aan boord gekomen. En toen luitenant Moussault hem de hand drukte en haastig vroeg: »Is er onraad?" had hij nog nauwelijks de kracht om te antwoorden: »Ge hebt de verkeerde vaart genomen. Ge hadt door moeten varen tot de brug voorbij Ankeveen, en dan de Ringvaart moeten nemen. Sla zoo straks bij de sluis linksaf, dan komt ge toch in de Ringvaart en te 's Gravenland. Maar ga niet de Horstermeer in, ik vermoed, dat daar Staatsche troepen liggen!"

»Ginds toch niet?" vroeg luitenant Moussault wijzende op de lichtjes rechts vóór hen; niet meer zoo heel ver verwijderd.

Maar Nicolaes kon reeds niet meer antwoorden. Hij zakte met een schreeuw in elkander. Toen men hem opnam bleek het, dat hij links aan het hoofd ook eene diepe wonde had, die hij eerst zelf niet had opgemerkt, wijl de arm en de linkerzijde hem pijnlijker waren. Het paard moest hem daar een geduchten schop met den achterpoot hebben toegebracht bij het van den wal raken.

Toen Dirck Willemsz op de schuit kwam bij den luitenant was men juist bezig Dammers op de voorplecht neder te leggen en ter eere van luitenant Moussault zij het gezegd, dat deze zich niet ontzag linnen van een los onderkleed, dat hij over zijn borst droeg onder zijn mantel, los te scheuren om het den gewonden jonkman om het hoofd te binden, opdat het bloeden zou ophouden.

»Hij is het. Gelijk ik vermoedde", zei Willemsz bij zichzelven. »Gelukkiger voor mij, dan voor hem, dat hij niet spreken kan op het oogenblik. De vijand zou tòch zijn meel en koren hebben".

En toen hardop: »Luitenant, zou je dien man niet vóór in de kajuit brengen? Die Hollandsche dame, die ik daar heb opgemerkt — geen kwaad gezichtje, monsieur Moussault, een kennisje? — kan hem daar beter verplegen; vindt u ook niet?"

»Zeg mij eerst, zijn we hier in het goede kanaal?"

»Waarom niet?" Linksom, dan komt ge perfect te 's Gravenland, Soyez sans peur, monsieur!"

De luitenant lachte: »Wat radbraak je toch mijn mooie moedertaal. Je spreekt Fransch comme une vache espagnolle, zooals wij dat noemen!"

»'t Doet er niet toe. Ik leerde wat schoolfransch. En ik deed mijn ooren goed open en leerde braaf iederen dag, toen ik krijgsgevangene was. Maar vooruit nu met dien gekwetste!"

De luitenant had reeds het sein gegeven, dat de schuiten elkander moesten naderen en even stil liggen. Een paar sterke maats namen Nicolaes op en Dirck Willemsz was ze al vóór naar de joffer. »Om haar te waarschuwen", als hij zeide.

En dat was ook een waar woord.

Met enkele woorden bracht hij Mabelia, die hevig ontroerde, op de hoogte van het gebeurde en in welken toestand ze haar broeder zoude vinden.

»Maak u echter niet ongerust", voegde Willemsz nog aan zijn relaas toe. »Doe, of ge Nicolaes niet kent. Hij zal wel spoedig bijkomen..." En toen voorzichtig fluisterend aan haar oor:

»Binnen een kwartier zijn we veilig!"

Weg was weer de jonkman. Mabelia bedwong zich, hoezeer haar het harte klopte. Zij huiverde. En het waren niet enkel hare doorweekte en nog gansch niet gedroogde kleederen, die haar deden rillen, schoon ook dat er het zijne toe mocht bijdragen. Hoe wonderbaar waren hare ervaringen der laatste oogenblikken. En haar broeder gewond en zoo dadelijk in hare nabijheid! Hoe geheel anders had zich hare phantasie den loop van dezen dag gedacht. Een dag, die trouwens nog niet ten einde was...

Daar bracht men haar broeder.

Hoe beefde de jonkvrouw, schoon zij zich, schier met leeuwenmoed, wist te beheerschen.

De hoffelijke luitenant sprak haar moed in.

»Een landsman, madémoiselle, die ongelukkig was. We mogen u zeker wel opdragen voor hem te zorgen? Hier deze man — nog een landsman — zal u bijstaan. Wij Franschen zijn niet onhoffelijker, dan de oorlog ons strikt gebiedt. Ook geloof ik niet dat het geval ernstig is, zoo slechts het bloeden der wonde gestelpt wordt. Nu, ik moet terug naar mijn post. Ge weet het immers zeker, dat het daar ginds lieden van onze armée zijn, Willemsz?"

»Anders zouden ze zich toch al wel vertoond hebben. Ze hebben ons natuurlijk ook reeds lang bemerkt".

De luitenant haalde de schouders op en verliet de kajuit. Geheel gerustgesteld was hij toch niet. Jammer, dat monsieur le marchand nu niet kon spreken. Een spie vertrouwde hij nooit ten volle. In ieder geval, was men de sluis eens door en in de vaart links, dan was alle gevaar voorbij, dat was zeker. Zonderling, het scheen wel, dat de lichtjes ginds minder werden, flauwer brandden althans...

Eindelijk kon Dirck Willemsz dan spreken, toen Mabelia het hem opnieuw en dringend verzocht.

Want eerbiedig had hij zich een oogenblik op een afstand gehouden. De tranen, milde, groote tranen, vloeiden de jonkvrouw nu over de wangen. Een kus, een heete, brandende kus had ze haar broeder op de wang gedrukt. »Nicolaes, mijn broeder, mijn broeder!" snikte ze in tranen, »nu heb ik u en ik laat u niet los".

En toen ontzag ze zich geen oogenblik, ondanks de tegenwoordigheid van Willemsz, en legde niet slechts den mantel en haar opperkleed af, maar ontdeed zich ook van een linnen onderlijfje, welks linnen ze scheurde om er pluksel van te maken voor de hoofdwonde van haar broeder. Even opende deze de oogen en keek rond, maar hij herkende Mabelia blijkbaar zelfs niet. Toen sloten zich de oogen en Nicolaes viel in diepen slaap, als iemand die overmatig vermoeid en afgemat is. Mabelia merkte op, dat er op zijn wambuis versche wijnvlekken waren...

»Ge ziet, joffer", zei Dirck Willemsz nu, » dat de verdooving heeft opgehouden. Zoo nu slechts ook het bloeden geheel ophoudt. Binnen tien minuten, een kwartiertje nog, worden we overrompeld. Maar het zijn vrienden. Ginds zal men hem wel verder verplegen.

»Ik geef mijn gevangene niet over!" zei Mabelia, al hare zorgen wijdende aan de open wonde, die nog steeds min of meer bloedde.

Dirck Willemsz antwoordde niet. Maar zijn oog rustte toch met eerbiedige bewondering op de jonkvrouwe. Hij had blijkbaar zooveel innige, hartelijke liefde niet vermoed bij haar, die hij toch van zijn kindsche dagen dikwijls dagelijks had kunnen gadeslaan.

»Hoe kwaamt ge toch hier, Willemsz?"

»Den geheelen dag ben ik tusschen 's Gravenland en Weesp op de been geweest. Ik wist, dat deze vloot op de komst was. En het was mijn plicht — duld het woord, joffer Dammers — mijn plicht, te voorkomen dat uw broeder al dezen mondkost den vijand, tegen contante betaling het is zoo, in handen speelde. Ik zou hem zelfs hebben doen gevangen nemen. Het kòn niet anders. In den vóóravond was ik te Hinderdam; ik hoorde van den waard uit »Het Wijnvat" daar, dat hij ruiters op bezoek had gehad. Die spoorde ik dus het eerst op en — ik zond ze den verkeerden weg op. Die waren dus van de baan. En toen wachtte ik bij Ankeveen op deze vloot. Maar wie schetst mijne verbazing, toen ik de schuiten in het vaarwater zag gaan, waarin ik ze gaarne wilde hebben. Toen begreep ik, dat het uw werk was, mejoffer".

»Mijn werk? . . . Hoe dacht ge aan mij?

»De Hinderdamsche waard had mij in het diepste geheim verteld, dat hij in het opkamertje eene joffer uit Amsterdam had geherbergd en gedachtig aan ons gesprek van Zaterdagavond vermoedde ik onmiddellijk dat UEd. het waart. Schoon ik niet begreep en nog niet begrijp, wat UEd. hier van doen hadt..."

Het werd gezegd op een toon van verwijt, maar Mabelia schudde het hoofd eens en zeide:

»Blijkt het dan niet, dat ik hier móést zijn? Heeft Nicolaes me hier niet noodig? — En toen schalks — »kreeg ik de schuiten niet, waar gij ze wildet hebben?"

»En tòch..." Maar Dirck ging niet voort met spreken. Een knetteren van schoten werd gehoord en een hevig rumoer ontstond plotseling. Vóór Mabelia nog recht begreep, wat er geschiedde, was Dirck reeds de kajuit uit en zag ze hem in het water springen en zwemmende den dijk bereiken, waar dadelijk armen zich repten, om hem naar boven te trekken. Hij werd er blijkbaar gewacht.

Eensklaps begreep Mabelia alles.

Daar stormde luitenant Moussault de kajuit binnen: »We zijn verraden, mademoiselle; en is het ook uw toeleg niet geweest? Spreek! Vrees van mij geen kwaad echter. Aan eene vrouw sla ik geen hand. Maar verraad blijft verachtelijk..."

De luitenant keerde haar met groot »dédain" den rug toe.

Mabelia wilde antwoorden; de gelegenheid werd er haar niet meer voor gegeven.

Was het wonder, dat hevige ontroering zich van haar meester maakte? Er werd op de schuiten blijkbaar gevochten, man tegen man. De Franschen hielden zich dapper en de stem van den luitenant klonk gebiedend en vast.

Eindelijk hield het rumoer op. Nu en dan hoorde Mabelia een geweldigen plof boven haar hoofd. Dan viel er iemand neer op het dek — ze vermoedde, dat weer een menschenleven was uitgebluscht... Hoe ze huiverde! Alleen de zorg, dien ze aan haar broeder móést blijven bewijzen, maakte, dat zij zelve haar bewustzijn niet verloor. Het was meer, dan ze kon dragen. De oorlog was toch afschuwelijk. Neen, langs deze paden behoorde geene jonkvrouwe te gaan; deze frontieren mochten niet overschreden. Wèl was haar God genadig geweest...!

Want nu de zege was behaald en het gevaar voorbij, was er in hare ziel enkel diepe schaamte.

Het lied van Deborah mocht ze zingen; vreeze in dien zin, kwam er niet bij haar op. Maar nadoen, *imiteeren*, is nog geen navòlgen...

Bleek als een doode zat Mabelia daar ter neder. En toen het geheel stil werd om haar en stil bleef — slechts verwijderde stemmen hoorde ze op den dijk — werd het haar angstig te moede. »Zou ...”

Daar naderden eindelijk voetstappen. Dirck Willemsz had den commandant — wiens overval »dank zij allerlei gunstige omstandigheden”, gelijk deze beweerde, »zoo kostelijk gelukt was” — tot in bijzonderheden ingelicht. Dat onderhoud had meer vereischt dan enkele oogenblikken...

Maar nu trad dan ook, in dit oogenblik der diepste verlatenheid, met vasten tred op Mabelia toe, met schitterenden blik, dien zij nooit weer vergat — luitenant Henrick Boeckholt.

En haar een hand reikende en haar aanstarende, gelijk hij nooit had gestaard op dat nu zoo bleeke, maar ook zoo

sprekend gelaat, door lijden doorploegd, maar ook gelouterd...

»Nichte Mabelia, ge zijt mijne gevangene!” En met nadruk: »En ik laat u niet weer van mij gaan”.

Een diep rood overtoog Mabelia's gelaat, maar ze trok de hand niet terug, die de luitenant nog steeds vasthield.

Toen zag ze hem eensklaps, met blijde, lachende oogen in het gelaat en vroeg:

»En mijn broeder?”

»Die blijve *uw* gevangene, Mabelia. Mijne zuster schreef mij... Leid uwen gevangene gevangen, gij, mijne Deborah!”

X.

VAN PAIS EN VREÊ.

Men sprak alweer van pais en vreê!

Wel was de Nieuwjaarsdag — »Sondagh, 1 January 1673", — een dag van zeer booze geruchten geweest, maar och, dat wist men nu eenmaal, dat kwam zoo voor in oorlogstijden; daaraan was nu eenmaal niet veel te gebeteren.

Was er dan geen deernis geweest met de arme vluchtelingen die, dwars over landen en slooten, in vliegende haast den Amstelveenschen weg en vandaar den Overtoom genaderd waren met het schrikkelijke bericht, dat Swammerdamme en Bodegrave »in brandt en al tot asse" waren, en er geplunderd en gemoord werd door den Franschman?

Ongetwijfeld. En deernis ook, die zich *in daden* getoond had. Maar zoo was immers de wisseling van de krijgskans! Het nieuwe jaar bracht trouwens al dadelijk weer opbeurender nieuws.

Had zich het bericht niet bevestigd, dat »Coeverden door de Groeninger millitie was geamporteert", schoon men het eerst niet kon gelooven!

Zoo ging het immers meest.

Vrijdags had het geheeten: »Geruchten, dat Nieuwerbrugge door den heer Tromp soude wederom zijn genomen". En den volgenden dag: »Is tot nogtoe abuis!" Maar de Zaterdag ochtend (7 Januari dus) bracht soulaes: Wel degelijk, »Nieu-

webrugge door de Fransen verlaten en door de onse ingenomen. Synde men met hermaken van de werken bezigh, waartoe de boeren zijn opontboden".

Maar dat alles immers, hoe belangrijk ook, was maar betrekkelijk bijzaak. De tijding, die van mond tot mond ging en bòven alles imponeerde was het bericht, dat de Prins weer terug was in Holland.

Den laatsten dag van 't oude jaar toch had het geheeten uit Alphen:

»Zijn Hoogheit arriveerde deze voorleden nagt selfs in het leger, dat nu aan de Goudsche Sluys en in Alphen is geleght".

Dat gaf den burger weer moed. De »man te roer" weer aan boord!

Een tocht zòò ver de frontieren over, als de Stadhouder nu had bestaan — men kon toch immers moeilijk het gevoel van iets zeer hachelijks en tè stout verzonnens van zich zetten!

»Men begint hier zeer te murmereeren over het beleyd der saken in deze tegenwoordige tydt, *en werd* (wordt) *syn Hoogheit van vele seer besprooken*".

Dus noteerde het een voorzichtig-man-in-z'n-geslacht, die gaarne zoo eens een beetje boek hield.

In 't hoekje van den haard stuurmande men dan weer als van ouds voortreffelijk aan den wal!

Kostelijke en vermakelijke tijdpasseering. Maar nu zag men dan toch sinds enkele dagen weer schepen »met soldeniers" en »volkeren te peerde" in het Y aankomen.

En nog vóór Zondag, den achtste, werd de 6de compagnie ruitery van het regiment van den heer Van Obdam »comende van Charleroy" aan de steigers verwacht.

Het scheen dus metterdaad weer op »pais en vreê" te gaan gelijken. Het ergste was al weer geleden, dat stond dan toch al vast...

Gelukkig kon er ook genoteerd in het meer vermelde dagboek:

»Vandaag was het wachtwoord *helpen*". Laten we aannemen,

dat die leus vertolkte hetgeen er, bij alle huiszittendheid en rustlievendheid, toch ook leefde in de goedmoedige, Hollandsche harten.

Eéne Amsterdamsche was het toch zeker te vergeven, dat ze dien bewusten Zaterdag, wat ongedurig, nu al voor de derde maal had doen informeeren, of het schip »met de compagnie van den heer Van Obdam" nog niet binnen was. Ja, eindelijk was Mabelia Dammers met nichte Susanna er dan zelf maar op uitgegaan!

Immers haar aanstaande »heer-en-meester", kapitein Henrick Boeckholt, in rang nu verhoogd en overgeplaatst bij de cavalerie, werd mede verwacht.

De laatste maanden waren rijk aan gebeurtenissen geweest. In kleinen kring; in wijderen kring.

Sinds Zondag 6 November — dus sinds geen twee maanden — had Mabelia haar verloofde gezien. En toen was het een dag geweest van »scheiden". En — een »Tot wederziens". »Als het God moge believen".

Den volgenden middag had de nieuwe kapitein tijdig te Roosendaal te zijn, waar het leger van Zijne Hoogheid gereed stond — Brabant door, de frontieren over, te trekken *ter verovering!*

De Prins had voet bij stuk gehouden. Hem bleef ondanks allen en alles helder en klaar voor den geest staan, wat hij bedoelde en wilde.

En de tocht, begin October, ter herwinning van Woerden was toch mislukt? Dat wist immers een elk en een ieder in Holland.

't Was ook zoo.

Zelfs de poging tegen Naarden was mislukt schoon op dien October-avond, dien Mabelia nooit vergat, zoo weinig als Henrick Boeckholt ook, tot de meest vooruitgeschoven voorpost, op geen uur afstand van de vesting had gestaan.

En de aanslag tegen Woerden?

De onderneming was zeer goed beraamd, verzekeren

ons de strategenen. Er waren kansen te over, om zich rondom Woerden zóó te verschansen, dat het aan het Fransche leger niet mogelijk zou zijn geweest om die stad te ontzetten.

Hollands frontieren waren ook daar Holland gunstig: 't viel te verwachten, dat het zeer wel mogelijk zou zijn monsieur De Luxembourg te verhinderen de stad ter hulpe te komen.

Maar de Luxembourg — tijdig geadverteerd van hetgeen er bij Ankeveen was geschied; luitenant Moussault had weten te ontsnappen — was met groote voortvarendheid opgerukt naar Woerden en op het terrein van den strijd verschenen, vóór men het kon vermoeden.

En toen de misslag van Frederick van Nassau, heer van Zuilestein, die den weg van Kamerik naar Woerden onbezet had gelaten. Het kostte den dapperen aanvoerder zelf het leven. Hij sneuvelde met het zwaard in de vuist, na achttien wonden te hebben ontvangen. Roemvol was de dood ook van dezen held, het bloed der Nassau's waardig — hij was een zoon van »de linkerhand" van Prins Frederik Hendrik — waaruit hij gesproten was. Door »omtrekking" van den vijand wist De Luxembourg echter Woerden te behouden.

Het was er wel verre van, dat Prince Willem Henrick nu den moed verloren gaf. Integendeel. Hij had zijne troepen nu in het vuur gebracht en ze hadden *de vuurproef roemrijk doorstaan.*

Zoo was er dan hope!

»Nu dan het groote plan, dat hij reeds lang op het oog had, volvoerd?"

Zoo handelde echter toch het »Kindt van Orangieën" — want dat bleef hij nog steeds in veler oog — als een man; *een bedachtzaam man.* Hij riep zijn krijgsraad bijeen.

De jonge Orange was zoo wijs niet als een De Witt, dat hij oordeelde zelf alle politieke en strategische buskruiten wel uitgevonden te hebben.

Gaarne riep hij het oordeel in van wèl-ervarenen. Een gedeputeerde te velde als Van Beverningh, generaals als George Friederich graaf van Waldeck — (voorzaat onzer hooggeëerde Koningin-Moeder) — Johan Maurits, de Deen Wurtz, en anderen, hadden zijn oor.

Wie de patria wilde dienen was zijn man.

In het »centraal comité" waarvoor de Prins zijn »program van actie" zou ontvouwen — te Alphen, op den 17 October — had dan ook zitting de boezemvriend van wijlen den Raadpensionaris; de eerlijke, betrouwbare, onvermoeide admiraal-generaal *Michiel Adriaensz de Ruyter*.

Had de Prins er trouwens niet voor gezorgd, dat een »Kees" Tromp zich weer als van ouds onder »Beste vâer" schikte en mèt hem streed voor 'sLands heil en behoud?

Is het ook anderzijds wel aannemelijk, dat het oog van den reeds grijzenden zeeheld niet geschitterd heeft van geestdrift, toen hem »het jongske van nog geen 22" opening deed van het stoute plan, dat hij had ontworpen...? Het luidde:

»Een oogenschijnlijk voldoende macht, onder vertrouwde aanvoerders, achterlaten om de waterlinie te verdedigen en met 10.000 man voetvolk en bijna de geheele ruiterij, samen een 23 à 24000 man, in snellen marsch zuidwaarts trekken en door Brabant naar Maastricht oprukken, om zoo, in verband met te verwachten hulp van Duitsche zijde, en gesteund ook door Spaansche troepen, die reeds tot den Rijn waren genaderd, *den vijand in zijne kwartieren op te zoeken* — tot en met Charleroi, zijn voorraadschuur — *en dus tot aftocht te nopen*".

En De Ruyter verklaarde zich bereid zeesoldaten te zenden. Gods storm van einde Juli had onzen westerfrontieren veiligheid gegeven: voor een landing bestond geen vrees meer.

Zoo werd dan 8 November opgerukt naar Maastricht, dat werkelijk ook eenige dagen later werd ontzet.

Het oude liedeke van »Wilhelmus van Nassouwe" werd bij den achter-kleinzoon weer tot werkelijkheid:

> Die by Maestricht begraven
> Bevreesden myn gewelt,
> Myn ruyters sag men draven
> Seer moedig door het veldt.

De verraste Fransche legermacht onder Duras week verschrikt terug naar de Roer en van daar naar den Rijn bij Andernach, waar Turenne de Brandenburgsche en Keizerlijke legers afwachtte. De Prins rukte nu dadelijk noordwaarts naar de Roer, nam ook Valkenburg in en bedreigde het sterke Tongeren.

De tijdingen van den voorspoed, dien God gaf, bereikten Holland juist toen men zich opmaakte ten bedestond — Zondag 13 November.

Immers den volgenden dag werd Zijne Hoogheid dan toch »reeds" 22 jaren; 14 November 1650 was zijn geboortedag.

Hoe zal het gebed opgeklommen zijn tot God Almachtig... Wat zal er *gedankt* zijn ook!

Er was dien dag, — dag van liefelijke glorie, en heugenis toch van bitterheid ook — *ontroering* onder het volk, dat zijn Prince van Orangieën, zijn land, zijn religie liefhad. Reaboth, de Heere had hun ruimte gemaakt!

En immers vreugde? Het winterde reeds vrij fel, schoon nog geen half November, maar des Maandags — dé dag — scheen er desniettemin op de straten geen einde te zullen komen aan het gejuich, het branden van teertonnen, het lossen van vreugdeschoten. Stug mag een Hollander zijn; maar is het hart eindelijk ontgloeid dan toont het zich toch. Zoo ook nu.

Zei het ook veel, dat de overwinning niet kon worden voortgezet?

Niet met al. Men was weer aanvaller. En met eere. De *moed*, het *vertrouwen* was er, God dank, weer.

De verbonden Duitsche legers kwamen niet opdagen. De Prins, nu aan zichzelf overgelaten, en weder door Duras bedreigd, ondernam enkele weken later — half December — den moeilijken tocht langs de Maas naar het vergelegen Charleroi, *het depôt der Fransche troepen.*

Zoo valt men den vijand aan in het *hart* van zijne kracht en macht.

Nieuwe teleurstelling . . .

De bevelhebber der stad, Montal, die in Tongeren was, wierp zich met groote stoutheid nog met een kleine bende ruiterij bijtijds in zijne vesting en verhoogde zoo hare kracht van weerstand. Zoo werd het beleg al dadelijk gerekt. Daarbij viel ook in het zuiden plotseling felle vorst in, die het voortzetten der reeds aangevangen belegeringswerken belette.

Wel veroverde de prins nog het kleinere Binche, maar kalm beleid eischte een voorloopig zich terugtrekken om later met des te meer kracht te kunnen aanvallen. Vóór einde December — intusschen had Luxembourg boosaardig-laf zich gewroken aan Bodegrave en Swammerdamme — was de Prins weer binnen de Hollandsche kwartieren achter de waterlinie. En nog zou het den Franschen kwalijk vergaan zijn, had niet Pain-et-Vin den verrader gespeeld. Men weet het.

En wat was het oordeel van den vijand over 's Prinsen onderneming, in weerwil van hare mislukking?

Oranje's stoute aanval op de vesting aan zijne frontieren had hem »une inquiétude furieuse" ingeboezemd. Louvois in persoon had zich gehaast om alle beschikbare troepen naar Charleroy te zenden vóór het te laat was.

Zoodat de Hollandsche burgerman in 't gemeen dan ook maar weer begon te spreken van pais en vreê, als in 't zicht.

In ieder geval — voorloopig dan toch werden de winterkwartieren betrokken en gaf het rust.

Waarom ook niet!

't Was wèl verdiend. Zelfs een Henrick Boeckholt oordeelde aldus. En Mabelia dan!

Toch wachtte de laatste een niet geringe teleurstelling — de trouwdag, reeds bepaald op een der eerste dagen van Februari, moest een maand worden verschoven. Slechts één dag kon haar heer bruidegom te Amsterdam vertoeven omdat ook Henrick's commando tot de omtrent 3000 man behoorden, die onmiddellijk »scheep moesten gaan om na Vriesland te varen, alsoo Rabenhaupt om volk hadde geschreven". »Alweer de frontieren over!" zuchtte de joffer van de Keizersgraft, maar, gelukkig, ze had in de laatste tijden iets leeren verstaan van dat oude, lastige, maar eervolle: »Het Vaderlandt getrouwe . . ."

En nu Zaterdag 4 Maart zat Mabelia dan toch waarlijk, na een maand, die veel rust, maar weinig vroolijks — wèl veel eenzaamheid — gebracht had, in statie »te bruide", »gekleedt ende gereedt naar der gelegenheyt".

Er waren eerst wel »zwarigheden" gerezen, of het wel passe gaf — volle neef en nicht. Er was heel wat over gedissussieerd en getheologiseerd, maar de eerwaarde Ds. Havitius die in deze quaestie door den vader der bruid — »als in dezen de beschikkinge hebbende" — was geraadpleegd, had geoordeeld, dat »deze bruidegom en bruid, als door de hand des Heeren in zonderlingen samenloop der omstandigheden, te zamen waren gevoerd". Ook herinnerde hij ter snede — verhoogde het, of brak het niet den ernst van zijn betoog? — dat men op dit point niet zoo gestreng meer zag, als vroeger wel.

Ds. Havitius had in regentelijke kringen den naam van een heel hoffelijk en handelbaar man te zijn.

Voor Henrick Boeckholt besliste, dat zijn vader geen bezwaar had tegen zijn huwelijk met zijne nichte.

Want waarlijk, de ernst ontbrak niet. Aan den Buitenkant — dicht bij het IJ dus — zou de woning worden betrokken door het jonge bruidspaar en daar henen had men ook, naar den eisch dier dagen, Mabelia's kostelijke uitzet gebracht. En weet ge, wat er ook bijgevoegd was?"

Geen uitzet zou het ouderlijk huis verlaten in dien tijd, zoo er niet aan toegevoegd was *een lijkwade, met zwarte banden toegeknoopt*.

Somber, nietwaar?

Goed; maar mannelijk-ernstig toch. In overeenstemming met de kloeke woorden, waarmede het trouwhartig huwelijksformulier begon, dàt men ook *aanhoorde:*

»Overmits dat den gehuwden gemeenlijk velerhande tegenspoed en kruis vanwege de zonde is toekomende...

Ook op den blijdsten dag des levens, ook aan de zijde van de huisvrouwe zijner jeugd durfde men het *memento mori* wel aan.

De geuren en kleuren van Gods bloemen werden nog niet weekelijk gedoemd tot een enkel »verbloemen". Het oog genoot de roos, gaarne gezocht, maar voor den doorn was geen vreeze.

Verhaalde ook burgemeester Boeckholt niet — hij zoude met zijne dochter het jonge paar volgen naar den IJkant — dat het in zijne provincie en in Gelderland wel gewoonte was, dat er eiken planken werden mede gegeven naar de nieuwe woning, om als eens de laatste ure sloeg er »de laatste woning" van te timmeren...

Of dan de vroolijkheid ontbrak op den trouwdag? Wie het mocht vragen kent en doorziet onze 17de-ceuwers al heel weinig.

Het leven mòcht leven dien dag. En het dééd het ook. Op allerlei wijze: in kleur en tint, in vroolijkheid en pracht.

De heer Dammers, de oud-schepen — spreek hem dùs niet aan, wilt ge hem niet ontstemmen! — die de dingen niet zoo heel zwaar op nam, en den bruigom toch wel een weinig mocht plagen, meende hij, — dat was immers ook usance! — herinnerde schertsend aan de keure van 29 Januari 1655:

»Omme voor te komen de groote excessen, die gepleegt worden in 't geven van juweelen is gestatueerd, dat van nu voortaen geen bruydegom meerder, dan wel min(der), aen juweelen zal moghen geven in waerde als de twintigste penningh van de goederen, bij hem ten huwelijck gebracht, te nemen na de rechte waerde van sijne goederen, of na de proportie van die, daer hij ofte syn ouders in de quohieren van de duysentste penningh voor bekend staen, op poene van te betalen aen de aelmoesseniers vyftigh ghulden jaerlick op yeder duysent ghuldens van 't geen de juweelen hoogher bevonden sullen worden waerdigh te wesen ofte gekoft te syn, dan na de proportie syner goederen".

»Je weet dus, wat er op staat, Henrick, vijf percent van je hebben en houen moog je besteden aan juweelen voor je vrouw. Meer niet!"

Henrick lachte eens en haalde de schouders op: »Een arm soldenier als ik!"

Zoo wisselden ernst en scherts elkander af. 'sMaandags zou het de trouwdag zijn. Hoe laat zou men ter kerke verschijnen? Dit vraagstuk was met groote nauwgezetheid overwogen. Enkele jaren geleden was het meest gewoonte, en graag gezochte gewoonte geweest, dat de »bevestiginge des Houwelicks" plaats had na den avonddienst in de kerk. Maar dat had op straat aanleiding gegeven tot allerlei onbehoorlijkheden van de zijde der schare en daarom hadden Burgemeesteren in '57 — dus nu veertien, vijftien jaar geleden — een Keure uitgevaardigd waarbij het trouwen in den avond verboden werd.

Zoo werd er dan overleg gepleegd met den eerwaarden Havitius. Want de oud-schepen had er op aangedrongen dat men »den vriend des huizes sinds jaren" zoude vragen, — ofschoon de bruidegom weinig sympathie koesterde voor dezen »huisprelaat", gelijk hij hem schertsend genoemd had

tegen Mabelia, — en besloten werd, dat men in de vroegbeurt in de N. Z. Kapel zoude verschijnen, om na den dienst te worden getrouwd. Zonder predicatie geen dienst, heette het destijds. Ook het trouwen was geen particuliere plechtigheid, maar een verschijnen *in het midden der gemeente*. Men had dus om half acht present te zijn; 's zomers placht de dienst om half zeven te beginnen!

En zoo geschiedde het. 's Maandags verschenen bruidegom en bruid voor heeren Commissarissen der Huwelijksche Zaken die vroeger zitting hadden in een lokaal bij de Oude Kerk — het had een roode deur, en men sprak daarom kortweg van voor de roo'deur verschijnen — maar die nu hunne sessie hielden op het Stadhuis. Met veel plechtigheid ging het bezoek niet gepaard. Maar toch, men liet zich met het sleedje brengen, het koetsje zonder wielen.

De dag van het trouwen in de kerk werd als de eigenlijke trouwdag beschouwd; 't was de dag der feesten ook, die vrienden en geburen te zamen bracht.

Niet, dat nu pas de festiviteiten een begin namen. Mabelia had wel anders geweten — en gewenscht.

De eigenlijke »bruidsdagen" hadden niet minder dan drie weken geduurd. Maar de tegenwoordigheid van den heer bruidegom, hoezeer ook gewenscht, was daarbij niet volstrekt noodzakelijk en ieder had het gebillijkt, dat de kapitein »'s lands zaken van den oorloge ter wille", nog steeds in het Noorden werd opgehouden. »Straks volgt wel het soulaes!" was der bruid telkens schalks herinnerd.

Mabelia had trouwens ook het wachten geleerd op haar geluk. Er was in haar een vrede en vreugde, die ze nooit had gekend. 't Dacht haar, dat haar leven pas ging beginnen; dat het nu pas beteekenis kreeg. Want immers, ze leefde niet meer voor zich zelve. Haar leven behoorde voortaan haar echtgenoot, den lande, ja, tot al — waartoe haar de Heere mocht roepen. Gedaan was het met het in onbewogen rust — was het iets anders geweest dan egoïsme? — daar

henen gaan, steeds een zich houden binnen de grenzen van haar onbeduidend bestaan en beuzelend leven. Ook voor haar nu een *roeping* in 't leven, immers oneindig hooger in waarde dan het leven en de genietingen des levens zelve.

En Henrick Boeckholt begreep, wat er begon op te leven in zijne bruid, die hij vroeger, hij moest het bekennen, had miskend.

»Wèl hebt ge u doen wachten!" zei Mabelia half in ernst, half in scherts tot haar bruidegom, toen eindelijk de trouwdag dan toch daar was; »ge hadt geen haast de frontieren over te komen, die ons scheidden?"

»Toch niet Mabelia", antwoordde Henrick ernstig. »Maar uw fout was, schoon ge u daar van niet bewust waart, dat ge bleeft binnen de enge grenzen van uw leven. Nu ken ik uw hart. Hadde ik het maar eerder gekend!"

Mabelia schudde het hoofd, maar omhelsde toch haar bruidegom met een traan in 't oog.

Er was dien dag anders niet veel gelegenheid voor intieme gesprekken. Zoo ooit dan deed thans de vriendschap hare rechten gelden en een bruiloft had immers zijn gelijke niet.

Zelfs was de schepen maar half tevreden over den omvang der festiviteiten. Dat placht in zijn tijd anders te gaan, bromde hij in den baard. Als op een bruiloft er nog nauwelijks jolyt mocht wezen, wanneer moest het dan zijn!

Dan was immers ieder welkom en op den graad der familiebetrekking waarin de gasten tot het bruidspaar stonden werd nu waarlijk zoo heel angstvallig niet gelet. Had de oude heer Cats dan in z'n tijd zelf niet gezegd:

> Het is van alle tyt, dat op ten bruiloftdagh
> Een yeder vrolyck syn en vrienden nooden magh.

Was het niet aardig ook als oude buren, nu misschien aan andere grachten of straten woonachtig, nog eens kwamen opdagen. Dan werden half-uitgewischte heugenissen nog eens

verlevendigd en onder al die jonge lieden was het den ouderen te moede, of de groene jeugd nog eens terug kwam!

En nu had het aan feesten ook niet ontbroken in het Schepenhuis; dat ware de eere van monsieur Fredrick Dammers — het »eens burgemeester blijft burgemeester", was van wijde strekking — ook te na geweest.

Maar toch, Mabelia zelf had er op aangedrongen, dat te bijster luidruchtige vreugde, al te rumoerig feestgedruisch, mochte geweerd worden.

En was er geen oorzake? Zweefde er niet iets als een nevel over dit huis der vreugde, dempend en temperend de feest-schittering?

Of dan de schepen zich het zoo bijster had aangetrokken, dat men hem uit de Regeeringe gedrongen had? Wel neen, 't bleef een krenking, dat is duidelijk. Maar hoe lang zou het duren? Dàt was de groote quaestie. Nog nooit was het vertoond, dat »geëxcuseerden" voor altijd afscheid hadden genomen van burgemeesters- of schepenkamer. Straks keerde weer het rad van avontuur. De heeren waren er diep van overtuigd, dat zij — het liep dan, hoe het liep! — eenvoudig onmisbaar waren.

Niet om haar vader te ontzien, behoefde Mabelia dus op inperking der festiviteiten aan te dringen, die van een bruiloft nu eenmaal onafscheidelijk waren. Ook zou dat in de oogen van allen al zeer weinig passend tegenover haar bruidegom, zelfs al kon hij niet tegenwoordig zijn, hebben geschenen.

Maar werd er niet één gemist bij al die gastmalen en vroolijke bijeenkomsten, wien ieder de vooraanzitting zou hebben toegedacht?

Waar bleef Nicolaes...?

In kleinen kring was het welbekend. »Mabelia's gevangene" was — gevolg van een wenk, die hem door neve Henrick uit het hoofdkwartier van den Prins had bereikt, — na zijn herstel, dat zich niet lang had doen wachten, zoo spoedig mogelijk met »De Waeterdrincker", een stevige Oost-Indië-

vaarder, de Hoofden door naar Batavia scheep gegaan. Daar zoude hij, met brieven van recommandatie van den oud-schepen en »vrienden van importantie" voorzien, wel spoedig een passend comptoir òf in den handel, òf als ambtenaar bij de »V. O. C.". (Vereenigde Oost-Indische Compagnie) vinden, meende men.

De »heeren 17" van het huis aan den Kloveniersburgwal hadden er wel meer weten te »besteden", ook al had men ze bij hun vertrek de befaamde drie »H's" (Houd Hen Hier!) ten afscheid mede gegeven.

De Schepen had zich Nicolaes vertrek dan ook niet als een hooge zwarigheid aangetrokken. Misschien kwam de jongen over enkele jaren terug. En in ieder geval, hij zou z'n weg daar ginds wel vinden, hier had hij het te bijster verbrouwd; de onbedachtzame, hij zou je in opspraak brengen!

Maar Mabelia had de laatste tijden geleerd haar broeder met gansch andere oogen aan te zien als vroeger. En juist nu had ze hem zoo gaarne in hare nabijheid gehouden. Ook al toonde hij zich, ook na alles wat er gebeurd was, — ja, zelfs al verzekerde hem neve Henrick, dat nauwelijks Mabelia's tusschenkomst hem het leven had gered — nog even lucht-hartig en onverschillig als vroeger, Mabelia gaf de stille hoop niet op, dat ook in zijn leven een andere koers zou worden gebracht. »De liefde gelooft alle dingen".

Zoo zag dan Mabelia's oog — en haar bruidegom kon het ook waarlijk wel billijken — ook al was de feestdisch geheel bezet, naast haar Henrick... *een ledige plaats*. Wie anders toch had de »hooge speelnoot" van den bruidegom behooren te zijn, waar deze zelf geen broeders of verdere verwanten had, dan de eenige broeder van de bruid; haar Nicolaes...?

Maar allerminst benepen waren daarom toch de bruidsdagen geweest. Geglinsterd had het kristal op het fijn damasten ammelaken, waarop het oude en zware zilver blonk, gepurperd de wijn in de kunstig geslepen bokalen, geschitterd

de kaarsen in de luchters, gejubeld de lach, en vroolijk geklonken het lied!

Een bruiloft was toch immers als een samenvatting van heel de goedheid Gods in deze aardsche bedeeling. Heel het rijke, volle, natuurlijke — in den goeden, nobelen zin des woords — menschelijk leven, met al zijn gaven, zijn vreugden, schitterde het niet uit op den dag des huwelijks? Ernst was het leven, geen spel. Maar echter niet met droefgeestig gelaat, met doffe, neergeslagen oogen en wat teemenden praat in den mond, — had men den aardschen loopbaan te loopen. De eigenwijsheid, die viezevaast tegen de goede gaven Gods, omdat overdaad en lichtzinnigheid er zich wel aan konden vergrijpen, moest nog worden verzonnen. De volle ontplooiïng, de jubelende schittering des levens — men zocht er zijn geluk niet in, maar den geloovige was het toch een beeld — een flauw beeld, zij het zoo — maar een beeld dan toch; een profetie van de heerlijkheid, »die geen oog heeft gezien en die in het hart niet is opgeklommen". Maar die eens komen *zal* voor wie staat in het geloof. Hem toch zij de bruiloft een beeld van de bruiloft Christi met zijn Bruid, Hem toebereid, de gemeente des Heeren!

Nu is alles op deze aarde, zelfs het »'t-op-z'n-schoonst", onvolkomen; tóch weer teleurstellend. Dat wisten ook Henrick Boeckholt en Mabelia, zijne aanstaande huisvrouw, zeer wel. Mocht het hun, kon het hun de glans der feestvreugde wel tot dof wordens toe doen versomberen?

Ze dachten er ook niet aan!

Hoe deftig was het »Commissaris-maal". (Alleen de aanstaande »getuigen" bij de plechtigheid bij Commissarissen voor de huwelijksche zaken werden er, naar gewoonte, genoodigd).

Daar ging het stil en statig toe. *Als een patriarch* zat burgemeester Boeckholt — hoe was hij vergrijsd, de edele man, de laatste maanden! — daar tusschen de bruid en zijne dochter. Welk een aangrijpend gebed zond hij op — allen

opgerezen van hunne plaatsen — voor het jonge echtpaar. Er was in die feestzaal iets als een *gewijde* stemming. Nu geen »condities" (toosten) of »proposities" (bruiloftsverzen) maar voordrachten van stichtelijke verzen van Vader Cats en anderen, telkens weer begeleid door den zang van al de aanwezigen.

En toen die Zaterdag 4 Maart, toen de bruid voor magen, vrienden en geburen »in statie zoude te zien zijn" en aller gelukwenschen zou ontvangen . . .

Ook mochten ze gezien worden — hoe de schepen ook gespot had — de kostbare juweelen, de hals- en borstsieraden, en de ringen, die Henrick Boeckholt zijn liefste als huwelijksgeschenk had vereerd.

En misschien vindt uwe »fijnheid van beschaving" en »kieschheid van gevoel" het wel kwalijk passend: maar Henrick had naar de kloekheid dier dagen, Mabelia ook «behoorlijk" een bloemenruiker aangeboden, gestoken in een omwindsel van kanten, die haar, zoo 't God beliefde, straks moeder geworden, in staat zou stellen *een fraaien kraamklopper* samen te stellen.

Wat dunkt u, kan het er door bij wat uwe »teerheid" oorbaar dunkt?

Ge zoudt stellig niet geaarzeld hebben toestemmend te antwoorden, zoo ge de bruid in statige pracht hadt gezien in de bruidskamer.

Proef op de som: leven en levensteekenen, die ge in de oogen moogt zien. En die het u ook doen.

Kloosterachtige »onthouding", welke dan ook, wordt hier geheel gemist. Het leven nergens verzuurd tot het onappetijtelijke.

Daar zit ze de bruid, Mabelia Dammers, jonkvrouwe in volle lente-schoonheid, »*gekroond*" ook onder de versierde groene bruidskroon, met hare beide »speelnooten" — nichte Susanna, dat spreekt, en een »buurmeiske"-van-jaren, Francina Wijnaendts — aan hare zijde. De kamer is, uitsluitend voor deze dagen, met kostelijke wandtapijten behangen; er was bij den tapissier »werk-aan-den-winkel" geweest, wees des zeker!

Langs de zoldering hangen kruiselings over elkander slingers, luchtig gevlochten van groene maagdepalmen. De vloer — voor deze feestdagen zijn de matten opgenomen — is bedekt met bloemen, takjes en losse bladeren, die een frisschen, heerlijken geur verspreiden in het vertrek. Het huisraad is op zijde gezet om ruimte te winnen. Slechts één meubel: het deftige ledikant heeft zijn oude plaats behouden. De gordijnen er van zijn opzettelijk opengeschoven, zoodat alle gaanden en komenden de donzige kussens, in sierlijk geborduurde en met kant en versierde sloopen gestoken, en de kostelijke nieuwe dekens kunnen beschouwen, die al evenzeer met welriekende bloemen en kruiden zijn gesierd. En erger u nu niet aan deze »koets" in dit vertrek. In het oud-Hollandsche huis was iedere kamer een slaapvertrek. En niemand die zijn hulde komt brengen aan de bruid zal nalaten een blik te werpen in het fraai gebeeldhouwd ledikant over de hooggestapelde kussens en het bol geschudde bed. Doch dit geschiedt toch slechts in het voorbijgaan. Ras richt men zijn schreden naar de bruid, onder de krone!

En die kroon op zich zelve is reeds het beschouwen wel waard. Een late nakomeling er van ziet ge ook nu nog wel bij sommige vischhandelaars als de nieuwe haring in 't land is: de »kroon" samengesteld uit groen, gevlochten tot een min of meer spits toeloopenden halven bol, met loovertjes opgesmukt. Binnen in hangt nu in deze zaal een toepasselijk zilveren voorwerp, een hart met twee pijlen doorstoken: ge vat de toespeling.

Ook valt u nu de kroon in 't oog, die de bruid op het hoofd heeft, een verguld versiersel in den vorm van een heraldiek helmsieraad met fleurons en paarlen. Van een bruidsbouquet wist men nog niet, dat kwam eerst later in de mode.

En vreest ge nu dat al die pracht en praal toch licht aanleiding zal geven, dat zoo toch de ernst ter zijde wordt gezet, schaart u dan, nu bruidegom en bruid uit de kerk zijn

teruggekeerd, met hen en ons aan den disch en hoort nu allen, nadat reeds verschillende schotels zijn opgediend, en menig stichtelijk of ook wel schertsend woord is gesproken, dit lied zingen:

Bruiloftsdicht.

Al wat de ronde son uyt haren gulden waghen
Hier siet in 's werelts schoot, is niet dan cruys en pyn.
Het cruys, het minste cruys, can al ons vreught verjaghen,
En mengt ons soetste soet met gal en met fenyn.
Wij gaen hier op het cruys. Indien wy dan die vlercken,
Die vlercken des ghemoets, omhooghe laten gaen,
Indien wy door Godts Geest in 't cruys ons hert verstercken
Soo wert ons 's werelts cruys ten hemelvaert een baen.

Heer Bruydegom, welaen! Welaen, *Vrouw bruyt*, wilt speuren
Naer een veel grooter vreucht, — 't gesicht ten hemel keert!
Hiertoe noodt u dees Feest. Hierdoor sal u gebeuren
U leven tot u wensch, U doot tot u begeert.

Henrick Boeckolt zag zijne jonge vrouw in de oogen, om er in te lezen, dat het lied had vertolkt, hetgeen ook in hare ziel leefde. Een handdruk bevestigde het hem ten overvloede.

»Van wien is dit soet verske?" vroeg nu de bruid half luide.

De schepen, haar vader, tegenover haar gezeten, gaf het antwoord:

»De oude Willemsz, die hier met Stijngtje was, den dag toen de domestiques werden onthaald, vroeg de eere het der

bruid te mogen aanbieden. Hij had het zelf vervaardigd en ik meende het hem niet te moeten weigeren."

Mabelia dankte haar vader met vriendelijken hoofdknik. Zoo was de goede man, zelf hechtte hij niet aan »die vieze-vazerijen," maar hij wist dat neve Henrick, die nu zijn zoon zou worden, gelijk Mabelia zijn dochter, hechtte aan zulke stichtelijke propoosten. Trouwens ook dit, evenals jolijt, gaf immers nu pas. »Elck zijn beurt" als op den titel van Vondels poëtische boeken placht te staan.

Elck syn beurt — aan een bruiloftsmaal was het zeker geen slecht gekozen leuze.

Straks werd, gelijk de schepen het binnenmonds heette, de toon »vrijer." Dansen gaf geen pas, — Ds. Havitius zelf zat mede aan! — maar de condities en proposities kwamen nu terdege los. En links en rechts werden er toch hier en daar — achter het servet der buurvrouwe — »sommetjes" gedronken en hoorde men het klappen van kusjes.

Even vertoonde zich toch ook de politiek in optima forma in de bruiloftszaal. Daar liet zich een vriend van den schepen, geëxcuseerd lid der Vroedschap als hij, ontvallen:

»Wie had een jaar geleden, om dezen tijd, vermoed, dat ons boven het hoofd hing, hetgeen ons boven het hoofd bleek te hangen. En wat staan de zaken nu niet oneindig beter dan een maand of zes geleden!"

De schepen antwoordde niet, waarom de spreker, zich houdend aan het »Wie zwijgt stemt toe", vervolgde:

»Nù een behoorlijk leger. Holland veilig achter de waterlinie. Nù bondgenooten, die tegen het voorjaar aan den Rijn, naar 't verluidt, krachtig zullen optreden. Ja, er wordt beweerd, dat Oostenrijk en Zweden reeds in stilte onderhandelen over den vrede. De jonge stadhouder . . . ."

Nu werd het den schepen toch te kras.

»Hei wat," viel hij in op vrij norschen toon, »ga je ook reeds je rokje omkeeren? Verlang je terug naar den stoel in de Vroedschap?"

De aangesprokene nam het zeggen van den schepen nog al kalmpjes op. Hij haalde de schouders eens op en zei lachend:

»Kom, kom. Zou ik de eenige zijn? En de wichtige discoursen sloten er het jolijt toch niet uit. Is het wel? Je gezondheid, collega!"

Die »conditie" kon niet worden geweigerd, en de herinnering aan het vaak genoten jolijt, bracht den schepen in andere stemming, al kon men uit hetgeen hij nu ging zeggen in het eerst toch nog heel wel bemerken, dat de strijd enkel om niet onwellevend te zijn niet werd voortgezet:

»Ja, je hebt gelijk. Maar waarom zouden we de vroolijkheid ook niet gehanteerd hebben, als het pas gaf? Mr. Joan de Wit in persoon — zijn de schoften die hem vermoord hebben al gestraft, dat je weet? — Mr. Joan de Witt in persoon, die toch wel wist wat affaires waren, heeft hier in deze zelfde sale, een vier jaar geleden, 't was in het laatst van December van den jare '68, met vioolspel en aardige kunstjes met kaarten, ons na den maaltijd geamuseerd, dat er niemand was, of hij was er verrukt over. Mabelia, je herinnert je dien avond nog wel, nietwaar?"

»Als 't is, heer vader. Mr. De Witt bleek een zeer plaisant man."

't Was onvoorzichtig van den bruidegom, maar hij mengde zich nu dùs in het gesprek, al richtte hij zich ook meer tot zijn vader, den Deventerschen burgemeester, dan tot den oud-schepen, dien hij natuurlijk vooral van daag allerminst onaangenaam wilde zijn:

»Dezer dagen moest ik wachten in de kamer van Zijne Hoogheid. De secretaris liet den Prins enkele stukken teekenen en door ik weet niet welke aanleiding viel, gelijk het hier ging, het gesprek ook op Mr. Jan de Witt. En toen hoorde ik den Prins vertellen," — sommigen spitsten de ooren, maar Mabelia's vader keek, of hij een kroes azijn vóór had, in plaats van een beker van zijn patenten »rinschen bleekert" —

»dat Mr. Joan na het geval met Buat in de vergadering van de Staten van Holland een voorstel had willen doen, om ook te laten procedeeren tegen den huidigen raadpensionaris, den heer Casper Fagel. Maar de heer Fagel werd gewaarschuwd en hoewel kwalijk te passe, deed hij alevel de reis van Haarlem, waar hij toen pensionaris was, naar Den Haghe. Tegen dat de vergadering beginnen zou, nam hij zijn plaats op de banken in. Eerst zag Mr. De Witt hem niet, maar toen hij hem gewaar werd, deinsde hij verschrikt twee schreden achteruit. »Amice!" zei hij toen, »wel amice, heb ik jou daar?" »Ja amice," antwoordde Fagel, »ik ben eens gekomen, om te hooren, wat er tegen mij te zeggen is. Ik wil eens zien, of je mijn hoofd ook voor mijn voeten wilt doen leggen, zooals je dat met den heer Buat hebt gedaan! Ik zou mijn hoofd niet graag verliezen, vat je?" »Amice," hernam Mr. Joan, hem op den schouder kloppend, »het is zoo niet gemeend!" En de raadpensionaris las aan de vergadering de ingekomen requesten voor, zeide toen, noodzakelijk naar de Kamer van Hunne Hoogmogenden te moeten en keerde dien morgen niet bij de Heeren van Holland terug!"

Een luid gelach ging in de zaal op, toen heer Henrick zijn ondeugend verhaal, dat den Deventerschen burgemeester niet het minst de oogen had doen schitteren, geëindigd had. Doch Mabelia's vader, die rood geworden van kwaadheid, scheen van plan zijn schoonzoon eens even duchtig van antwoord te dienen, toen er — gelukkig maar — stoornis kwam.

Een huisknecht kondigde aan:

»Een boodschapper van Zijne Hoogheidt den Prince van Orangieën, zegt eigenhandig een brief te hebben overtereiken aan kapitein Boeckholt."

»Men late hem onmiddellijk binnenkomen," antwoordde de schepen. En het was hem aan te zien, dat hij zich toch wel een weinig gevleid gevoelde met de komst van den afgezant van den Stadhouder.

Daar trad een vaandrig, den fraai opgetoomden hoed gesierd met 'sPrincen kleuren, de Orangesjerp om het lijf geslagen, de feestzaal binnen. Aller oogen richtten zich op hem. Hij scheen een onbekende; zelfs de schepen herkende in hem Dirck Willemsz niet. Maar toen hij buigend en met ontbloot hoofd den bruidegom een rol papier, die hij in de hand had gedragen, deftig overreikte, bloosde ras Mabelia diep, want sinds dien bewusten avond had zij den jonkman niet weergezien, die nu zoo onverwachts voor haar stond.

»Ik heb op antwoord te wachten, heer kapitein".

Henrick Boeckholt antwoordde niet. Hij zag met groote aandacht 's Princen brief in.

»Een gelukwensch van Zijne Hoogheid bij eigenhandig schrijven, Mabelia!"

»Ik dank die eere, mijn heer gemaal!" antwoordde Mabelia buigend, maar lachende toch.

Maar plotseling zag ze Henrick's gelaat betrekken.

»Kwade tijding?"

»Al naar ge het neemt, Mabelia. Doch Zijne Hoogheid zou gaarne zien, dat ik mij gereed maakte, morgen tot hem te komen en met een compagnie op te trekken naar den Gelderschen Achterhoek. Bisschop Barend schijnt het daar dan weer bijster bont te maken!"

»En wat zult ge den boodschapper doen antwoorden!"

»Wel Mabelia, daar wilde ik je nu juist over raadplegen".

»Fij, Henric. Ik meende, ge hadt uw antwoord reeds gereed!"

»Boodschap Zijne Hoogheid, vaandrig, dat ik mij morgen, zoo het God belieft, bij hem in het hoofdkwartier zal aanmelden".

»Begrepen, kapitein!" En buigend wilde Dirck Willemsz het vertrek onmiddellijk weder verlaten. Maar Mabelia bemerkte het intijds en hield hem terug.

»Zet u vaandrig, en verkwik u aan een teuge wijn!"

Zoo deed Dirck Willemsz dan ook.

Intusschen waren verscheidene gasten opgestaan en hadden zich om het bruidspaar geschaard. Allerlei uitroepen, die der bruid medelijden en sympathie moesten vertolken, werden gehoord. »Men had dan danig met het bruidje te doen; nu reeds weer onbestorven weeuwtje. Het was te bijster harde!"

Maar de eerwaardige gestalte van den grijzen burgemeester van Deventer trad, tusschen de gasten door, die haastig ter zijde gingen, op zijne kinderen toe en zeide:

»Mijn lieve dochter, God zegene u. Van mijn zoon dorst ik het hopen... Maar ik dank den Heere mijn God, dat ook gij verstaat, wat het zegt: de eere te hebben in den dienst te staan van den Prince van Orangieën!"

En de oude man drukte Mabelia een vaderlijken kus op het voorhoofd. Mabelia kwamen de tranen in de oogen. Behoeft het er nog opzettelijk bij vermeld, dat Henrick zijne bruid voor aller oogen omhelsde...?

Doch de Schepen bromde in zijn baard: »Een fraaie meester, dat jongske van Orangieën; hij stuurt de luyden, die hij onderscheiden wil, naar hij zegt, zoowaar tot op hun trouwdag de frontieren over!"

Maar Henrick ging.

»Kapitein Boeckholt", zei Zijne Hoogheid juist een dag later, »ik heb veel van je gevergd, maar het belang van de patria eischte het onverbiddelijk. Ook heb ik hope, dat je binnen enkele weken, laten we hopen met Paschen, weer gezond-en-wel thuis zijt".

En zoo geschiedde het ook. Henrick's getrouwheid kroonde God ook met genade en eere. Als overwinnaar stond hij fier en vroolijk in de heerlijke kracht zijner jonge jaren weer voor zijne Mabelia.

»Van de frontieren terug!"

»Zoo is het Mabelia; Gode zij dank".

»Nu dan een wijle ook enkel van pais en van vreê!"

Zoo werd, èn was, èn bleef het ook daar aan den IJkant. Een gelukkig huis, een gezegend huis!

Maar toen Henrick zijn degen ontgespte zeide hij, half in scherts: »Ik zal hem daar ginds aan den muur, doch onder mijn bereik toch maar, hangen, vindt ge ook niet Mabelia?"

En Mabelia ernstig:

»Henrick, het mag niet anders!"

Ook bleek het alras noodig, toen in de lente de winterkwartieren verlaten werden en de strijd hervat.

»Ge zult het weer eenzaam hebben, Mabelia" moest de kapitein alweder tot zijn lief, jong vrouwtje zeggen.

»Ik vinde hier arbeids genoeg. Heb ik de arme Vrouwe van Bentheim niet dagelijks te bezoeken, en zoo ik het vermag, haar te troosten ook en te steunen?"

En zoo was het ook. Geertruida *eertijds* Vrouwe van Bentheim, kwijnde weg in leed.

De tijding had haar bereikt, dat haar laffe gemaal, door den bisschop daartoe bewogen, zich van haar wilde doen scheiden en een andere ging huwen. En dus geschiedde het. Geertruida, schoon jong van jaren nog, heeft het niet lang overleefd. Deze krenking was haar te bitter. Haar einde was vrede met God door Jezus Christus, haren Heere. Ook hoorde men tot haar laatste ure van hare lippen de verzekering: »Ik ga henen, God neemt mij weg. Hij breekt mij af, maar in mijn kinderen zal Hij mij weder opbouwen! Ook zàl mijn Ernest graaf van Bentheim zijn, op Gods tijd..."

En zoo is het geschied. Voor hare kinderen, dat wist Geertruida, hadden de Staten dezer landen, op het aansporen van den Prins, de zorg op zich genomen. Haar ontrouwen gemaal werden uit zijn tweede huwelijk geen kinderen geboren en Ernest volgde zijn vader als graaf van Bentheim op. Ook was de zoon steeds het geloof zijner moeder getrouw gebleven. Geertruida's bange strijd was door den Heere gekroond met zege, al mocht zij zelve het ook niet meer zien.

Eerst in het voorjaar van '74, dus na anderhalf jaar, gaf de vijand de belegering van de »vesting Holland" op. Enkel het verre Grave en Maastricht bleven nog een poos in zijn macht.

In November, juist een jaar na den eersten tocht, had de Prins van Oranje andermaal een stout stuk bestaan.

Opnieuw was hij naar den Rijn getrokken, waar hij bij Keulen de hand reikte aan de Duitsche bondgenooten en met het Keizerlijke leger vereenigd het sterke Bonn veroverde. Zoo werden Condé en Luxembourg gedwongen eerst de Utrechtsche- en daarna de Lek- en IJselvestingen over te geven.

In Februari (74) had reeds Karel II van Engeland, door de stemming van zijn Parlement en volk gedwongen, vrede gesloten; in April en Mei volgden Munster en Keulen.

Frankrijk alleen bleef nog over, maar Holland was *voor goed ontzet*. Want wel duurde de oorlog — om zonder eenig verlies, hoegenaamd, onzerzijds te eindigen — nog vier jaren voort, maar de Prins had den krijg, de frontieren over, naar de Spaansche Nederlanden weten te wenden. De benauwing was van Hollands steden en dorpen geweken!

De Henrick Boeckholt's en Dirck Willemsz's zijn den Prins op zijne tochten voor den lande standvastig gevolgd.

De Hollander in 't gemeen bracht het zoo ver niet meer. »Pais en vreê" bleek al meer en meer het huisbakken ideaal.

De »geëxcuseerde" heeren deelden dan ook al heel spoedig als van ouds openlijk of bedektelijk de politieke lakens weer uit. Onmondig bleef het volk tot op onzen tijd. Wat wist men van een vrije kerk, of een vrije school!

Maar tòch — nog eenmaal zou Prins Willem III trekken de frontieren over! En deze goede leuze in den edelsten zin des woords in praktijk brengen.

In November '88 steekt hij met een vloot in zee om Engeland te bevrijden en het te behouden voor de Gezuiverde Religie; om er de volksvrijheid te redden!

Eene ondankbare taak; maar eene rijkelijk van God gezegende. Eene eervolle taak. En dat volstaat.

Schier bovenmenschelijke moeite kostte het den Prins de mannen in den lande, wier steun hij niet missen kon — want wie beschikte er over de noodige pecunia? — te winnen voor zijn plan. Maar Willem bracht het dan toch nog zoo verre.

En dàn — na zijn ontijdigen dood, is de val onzer Republiek nog slechts een quaestie van tijd.

»Willem III is de laatste van zijn geslacht geweest. Voor zijn edele gemalin geen bitterder leed, dan dat zij hem geen stadhouder mocht baren. Maar wij voor ons betreuren dit niet. Voor helden gelijk de Oranjes was aan het hoofd van onzen Staat geen plaats meer. Ons volk had zijn tijd gehad, en was niet langer krachtig en moedig genoeg om de taak te vervullen, die de prinsen van Oranje er van vergden.

»Trouwens het had, onder hun leiding, ook *genoeg* gedaan . . ."

Dùs heeft achtbare wijsheid en bedachtzaamheid gesproken, die we niet licht bedillen.

Maar tegen het woordeke dat we onderstreepten, wagen we het toch, bescheiden maar beslist, protest aan te teekenen.

Een land zoo rijk gezegend — waar wordt de waarheid Gods zuiverder beleden dan hier het geval kàn zijn? — *moet* nog een roeping hebben. Gezegend toch om te zegenen!

Want immers: »*Benedictus erit, qui benedixerit*". De zegenende ziel zal vet gemaakt worden. Uit het eigen, enge poldertje dan de frontieren over!

AANTEEKENING.

De karakteriseerende bijzonderheden in deze nieuwe »episode van Oud-Hollandsch leven" — méér te geven werd ook nu niet bedoeld — zijn *autenthiek.*

In zake het bepaaldelijk binnen Amsterdam gebeurde in de maanden Juni—September is o. a. geraadpleegd:

De Regeeringe van Amsterdam soo in 't civiel als crimineel en militaire (1653—1672) ontworpen door Hans Bontemantel. Uitgegeven door Prof. Dr. G. W. Kernkamp.

Amsterdamsche Aanteekeningen uit 1672 door J. F. Gebhardt Jr. (in »Nyhoff's Bijdragen". N. R. X).

Een Dagboek uit het »Rampjaar" 1672 medegedeeld door J. F. Gebhardt Jr. (Overdruk uit de Bijdr. en Mededeel. van het Hist. Gen. te Utrecht, deel VIII) en

Amsterdam in 1672. Historische schets der »Bange dagen", naar officieele bronnen bewerkt door A, W. Kroon.

Wat betreft de gebeurtenissen van 1672 in het algemeen, werd, behalve van werken die in ieders handen zijn, als de oude »Wagenaar", Prof. Blok's onmisbare *Gesch. v. h. Ned. Volk*, enz., gebruik gemaakt o. m. van:

De verdediging van Nederland in 1672 en 1673 door Jhr. J. W. van Sypesteyn en J. T. de Bordes.

Krijgs- en Geschiedkundige Beschouwingen over Willem den Derde door W. J. Knoop, en

Jean de Witt par M. Antonin Lefèvre Pontalis.

Voor de geschiedenis der gravin van Bentheim *(voor zooverre de gegevens strekten)* werd geput uit:

De Nederlandsche Republiek en Munster, gedurende de jaren 1666—1677 door Mr. F. der Kinderen Fzn.

Ook hier geldt weer het: »het karakteriseerende" *autenthiek*. (Omtrent de jeugd van Geertruida van Zelst is echter »historisch" niets bekend).

Kenners onzer historie weten voorts, dat in 1672 — na Hasselaers ongeval — de hoofdschout van Amsterdam *niet* Dammers, maar Hans Bontemantel heette. De schrijver heeft zich deze vrijheid veroorloofd, omdat de geschiedenis hièr van den zoon en de dochter van den hoofdschout, in den »letterlijken" zin, tot het gebied der fictie behoort. Omtrent burgemeester Boeckholt is, behalve zijn kloek gedrag te Deventer, zeer weinig bekend. Van hetgeen hier van zijne kinderen wordt verhaald, geldt hetzelfde als van de kinderen van schepen Dammers. Overigens is Dammers-Bontemantel weer geheel naar zijn eigen Aanteekeningen geschetst.

Nog zij opgemerkt, dat het bezoek van Jan de Witt op 1 Aug. feitelijk plaats had in Den Haag. De Prins was voor een dag in de stad (Lefévre Pontalis, tome II, pag. 491). De schrijver meende zich deze kleine vrijheid te mogen veroorloven.

En ten slotte zij hier medegedeeld, dat de auteur zich verschreef, toen hij (bl. 83) de »aanteekening" van 26 Juni beginnend »Van deze morgen is" tot »van tyt tot tyt voorgevallen", op naam stelde van Hans Bontemantel. Zij is van zekeren Lukas Watering (de schrijver van »het Dagboek uit 1672"). Hoofdzaak is, dat Bontemantel's aanteekeningen ook in dezen niet met die van Watering in conflict zijn.

Amsterdam, Sinterclaesdag, 1904. J. P.

INHOUD.

		Bladz.
I.	Zeilen reven!	1
II.	Der »vrijheid" einde	30
III.	Het begin der vrijheid?	56
IV.	Deinzende frontieren	89
V.	»Niet door kracht of geweld."	139
VI.	Een man op post.	170
VII.	»By manquement van ervarentheydt"	205
VIII.	Geëxcuseert	250
IX.	Deborah's krijgslied	291
X.	Van Pais en vreê	338

Aanteekening 364